

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**HÜSEYİN CELÂL BEY HÜSN-İ YÛSUF
TAHLİL-TRANSKRİPSİYONLU METİN-DİZİN-
TIPKIBASIM**

Oğuzhan OĞUZTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Abdullah AYDIN

Bingöl – 2016

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

HÜSEYİN CELÂL BEY HÜSN-İ YÛSUF
TAHLİL-TRANSKRİPSİYONLU METİN-DİZİN-
TIPKIBASIM

Oğuzhan OĞUZZTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Abdullah AYDIN

Bingöl – 2016

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “**Hüseyin Celâl Bey Hüsn-i Yûsuf Tahlil-Transkripsiyonlu Metin-Dizin-Tıpkıbasım**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

... / ... /

201..

Oğuzhan OĞUZTÜRK

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Oğuzhan OĞUZTÜRK tarafından hazırlanan “Hüseyin Celâl Bey Hüsn-i Yûsuf Tahlil-Transkripsiyonlu Metin-Dizin-Tıpkıbasım” başlıklı bu çalışma, 18/07/2016 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği/oy çokluğuyla]* başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : ..... İmza: .....

Danışman : ..... İmza: .....

Üye : ..... İmza: .....

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../...../201.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Osmanlı dönemi Türk edebiyatı için en önemli kaynak ve malzeme, bu edebiyatın vücuda gelmeye başladığı 13.yüzyıldan itibaren Arap alfabesi ile oluşturulmuş yazılı metinlerdir. Osmanlı dönemi Türk edebiyatı, kendi içerisinde bir bütünlük arz ettiği için bu bütünlüğü sağlayan parçaların bir araya getirilmesi aslında edebiyatın kendi içerisinde anlam kazanmasına, yeni bakış açıları ve anlayışlara imkân vermesine ve dolayısıyla mana alanlarının genişlemesine vesile olacaktır. Edebiyat geleneği içerisinde, ortaya konulan eserlerin Latin harfleri ile yeniden düzenlenmesi, söz konusu metinlerin daha geniş bir kitleye hitap etmesini sağlayacağı gibi eldeki malzemenin daha kolay işlenebilir hale getirilmesine de imkân sağlayacaktır.

Şiir geleneğimiz içerisinde sevgilinin muazzam ve müstesna bir yeri vardır. Şiirin anlam evreni adeta sevgili üzerine inşa edilmiş gibidir. Sevgilinin şiirdeki varlığı zorunlu olarak onun güzellik unsurlarının da şiire konu olmasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda sevgilinin güzellik unsurlarını başlı başına müstakil bir eser olarak ele alması yönüyle edebiyat geleneği içerisinde oldukça önemli bir yere sahip olan Hüseyin Celâl Bey'in Hüsn-i Yûsuf adlı eseri, inceleme-metin olarak ele alınacak eserin içeriği, edebiyat geleneği içerisindeki yeri ve yazarının üslubu mukayeseli olarak tartışılmaya ve ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılacaktır.

Çalışmada emeği geçen değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Abdullah AYDIN'a tez süresince bilgilerinden istifade ettiğim değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Kâzım YOLDAŞ ve Sayın Prof. Dr. Hasan KAVRUK'a müteşekkirim.

Oğuzhan OĞUZTÜRK

Malatya 2016

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
ÖZET.....	X
ABSTRACT.....	XI
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	XIII
ÇALIŞMANIN ÖNEMİ	XVII
ÇALIŞMANIN AMACI	XVIII
ÇALIŞMANIN METODU.....	XIX

BİRİNCİ BÖLÜM: HÜSEYİN CELÂL BEY

1. HÜSEYİN CELÂL BEY	1
1.1.HAYATI	1
1.2.EDEBİ YÖNÜ VE POETİKASI	7
1.3.ESERLERİ	16

İKİNCİ BÖLÜM: HÜSN-İ YÛSUF İNCELEMESİ

2. HÜSN-İ YÛSUF İNCELEMESİ	18
2.1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	18
2.1.1. NAZIM ŞEKİLLERİ	18
2.1.2. VEZİN	18
2.1.3. KAFİYE VE REDİF	20
2.1.3.1. Gazeller	20
2.1.3.1.1. Gazel-1:.....	20
2.1.3.1.2. Gazel-2:.....	20
2.1.3.1.3. Gazel-3:.....	20
2.1.3.1.4. Gazel-4:.....	21

2.1.3.1.5. Gazel-5:.....	21
2.1.3.1.6. Gazel-6:.....	21
2.1.3.1.7. Gazel-7:.....	22
2.1.3.1.8. Gazel-8:.....	22
2.1.3.1.9. Gazel-9:.....	22
2.1.3.1.10. Gazel-10:.....	22
2.1.3.1.11. Gazel-11:.....	23
2.1.3.1.12. Gazel-12:.....	23
2.1.3.1.13. Gazel-13:.....	23
2.1.3.1.14. Gazel-14:.....	24
2.1.3.1.15. Gazel-15:.....	24
2.1.3.1.16. Gazel-16:.....	24
2.1.3.1.17. Gazel-17:.....	25
2.1.3.1.18. Gazel-18:.....	25
2.1.3.1.19. Gazel-19:.....	25
2.1.3.1.20. Gazel-20:.....	26
2.1.3.1.21. Gazel-21:.....	26
2.1.3.1.22. Gazel-22:.....	26
2.1.3.1.23. Gazel-23:.....	27
2.1.3.1.24. Gazel-24:.....	27
2.1.3.1.25. Gazel-25:.....	27
2.1.3.1.26. Gazel-26:.....	27
2.1.3.1.27. Gazel-27:.....	28
2.1.3.1.28. Gazel-28:.....	28
2.1.3.1.29. Gazel-29:.....	28
2.1.3.1.30. Gazel-30:.....	29
2.1.3.2. Manzumeler.....	29
2.1.3.2.1. Gazel-1:.....	29
2.1.3.2.2. Gazel-2:.....	29
2.1.3.3. Mesneviler.....	30
2.1.3.4. Hüsn-i Yûsuf Taki Kafiye Türleri	30
2.1.3.4.1. Gazeller	30
2.1.3.4.2. Manzumeler	31

2.1.3.4.3. Mesneviler	31
2.1.3.5. Kafiye Türlerinin Kullanım Sayıları.....	31
2.2.MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	33
2.2.1. ESERİN YAZILIŞ AMACI.....	33
2.2.2. GÜZELLİK BEYANI.....	40
2.2.3. HÜSN-İ YÛSUF’UN EDEBÎ GELENEK İÇERİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	41
2.2.4. İLHAM ALDIĞI ESERLER	43
2.2.4.1. Şerefeddin Râmî “Enîsü’l-Uşşâk”	43
2.2.4.2. Kutbiddin Ahmed “Hevesnâme”	44
2.2.4.3. Mu‘îdî “Miftâhu’t-Teşbîh”	45
2.2.4.4. Gelibolulu Sürûrî “Bahrü'l-Maârif ”	46
2.2.4.5. Tâcîzâde Cafer Çelebi “Hevesnâme”	47
2.2.4.6. Hassan “Mihri Müşteri”	48
2.2.4.7. Kara Fâzî “Gül ü Bülbül”	49
2.2.5. Güzellik Unsurları Tablosu.....	51
2.3. OSMANLI ŞİİR GELENEĞİNDEKİ ÂŞIK / MAŞÛK TASAVVURU İLE HÜSN-İ YÛSUF’TAKİ ÂŞIK /MAŞÛK TASAVVURUNUN GENEL HATLARI İTİBARIYLA MUKAYESESİ.....	52
2.4. SEVGİLİ’NİN GÜZELLİK UNSURLARI	67
2.4.1. Kâkül.....	67
2.4.2. Zülf.....	70
2.4.3. Cebîn.....	73
2.4.4. Ebrû.....	75
2.4.5. Çeşm.....	79
2.4.6. Müje	84
2.4.7. Gamze	86
2.4.8. Ârız.....	88
2.4.9. Rûh	90
2.4.10. Gûş	93
2.4.11. Leb.....	96
2.4.12. Dehen	101
2.4.13. Zekan.....	103

2.4.14. Gabgab	105
2.4.15. Gerden	106
2.4.16. Sîne.....	108
2.4.17. Miyân	110
2.4.18. El	112
2.4.19. Sâ' id	114
2.4.20. Ayak	116
2.4.21. Serv ü Pây	118
2.4.22. Kamet	120
2.4.23. Der İcmâl-i Ba' zı Cihât-ı Cemal.....	122
2.4.24. Der Teşbihât-ı Dil-pezîr Mahasin-i Mahbûb-ı Bî-Nâzîr	125
2.5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	132

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TRANSKRİPSİYONLU METİN

3.1. METİN TESİSİ VE YAZMA NÜSHALARIN TANITIMI	133
3.2. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	134
3.3. METİN	135

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: DİZİN

4. DİZİN.....	186
---------------	-----

BEŞİNCİ BÖLÜM: TIPKIBASIM

5. TIPKIBASIM.....	216
KAYNAKÇA.....	265

ÖZET

Sevgili, gerek bulunduğu konum gerekse sahip olduğu nitelikler bakımından Osmanlı şiir geleneğinin en önemli ve en temel unsurudur. Sevgilinin varlığı zorunlu olarak onun güzellik unsurlarının da şiire konu olmasına sebep olmuştur. İdeal bir güzel ve güzellik tasavvurunun peşinde olan Osmanlı şairi, sevgiliyi güzellik unsurları ile müteşekkil bir bütün olarak ele almış ve şiirin anlam evrenine dâhil etmiştir. Güzellik unsurlarından müteşekkil bir bütün olan sevgiliyi gerçek manasıyla anlamak ve tanımak için güzelliğinin kaynağı olan ve onu bir bütün şeklinde anlamlı kılan güzellik unsurlarının mahiyetini iyi kavramak gerekmektedir. Sevgili, sıradanın ötesinde sıradışı bir niteliğe sahiptir. Söz konusu sıradışılık kendisini sevgilinin her halinde ortaya çıkarır. Konuşması, tavır, duruşu, güzelliği, nazı, cilvesi, oturup kalkması bile sıradışıdır. Şaire düşen görev var olan güzelliği sıradan bir güzellik olmaktan çok daha öteye taşımak ve sevgiliyi kusursuz güzelliğın sembolü olarak tasvir ve tahayyül etmektir. Bu doğrultuda 16.yüzyılda yazılmış olan Hüseyin Celâl Bey'in Hüsn-i Yûsuf adlı eseri, sevgilinin güzellik unsurlarını merkeze alarak ideal bir güzel ve güzellik tasavvuru ortaya koyması ve sevgiliyi sahip olduğu bütün güzellik unsurlarıyla sıradan bir güzelin ötesinde tasvir ve tahlile çalışması bakımından incelemeye konu edilmiştir. Çalışma, 5 bölümden oluşmaktadır. 1. bölüm “Hüseyin Celâl Bey'in Hayatı, Poetikası ve Eserleri”, 2. bölüm “Hüsn-i Yûsuf'un Şekil ve Muhteva İncelemesi” 3. bölüm “Transkripsiyonlu Metin” 4. Bölüm “Dizin” 5. Bölüm “Tıpkıbasım” gibi başlıklar içermektedir.

Anahtar kelimeler: *Sevgili, güzellik unsurları, Hüseyin Celâl Bey, Hüsn-i Yûsuf, şiir.*

ABSTRACT

Beloved is the most important and most fundamental element of Ottoman poetry tradition, not only of its position but also its qualification. The existence of beloved, mandatorily caused its beauty elements to be the subject of the poem. Ottoman poet, in the pursue of ideating the ideal beauty and beautifulness, dealt beloved as a whole composed with beauty elements and included it to the poem's meaning elements. In order to understand and identify beloved, composed of beauty elements as a whole, in its actual spirit one must comprehend the beauty elements that are the source of it beauty and make it meaningful as whole. Beloved, has an extraordinary quality beyond ordinary. The extraordinariness in question, shows itself in beloved's every state. Its speech, attitude, beauty, whim, coquetry, even its sit up is extraordinary. Duty of the poet is to take the existing beauty far beyond rather than an ordinary beauty and describe it as a symbol of flawless beauty. In this direction, which was written in the 16th century Huseyin Celal Bey Husn-i Yusuf has entreated an ideal beautiful and beauty conceived of expression and depicted beyond an ordinary beautiful with all the beauty element to have her lover and subject to examination in terms of trying to analyze, taking the center of the element of beauty lover otherwise. Work consists of 5 parts. including parts like; Part 1 "Huseyin Celal Bey's Life, Poetics and Works", Part 2 "Husn-i Yusuf's shape and contents in Review" section 3 "Transcribed Text" Chapter 4 "Index" Chapter 5 "Reproduction".

Keywords: Beloved, beauty elements, Huseyin Celal Bey, Husn-i Yusuf, poetry.

Kısaltmalar:

M. : Mesnevi

HY. : Hüsn-i Yûsuf

G. : Gazel

Mn. : Manzume

GİRİŞ

Türk edebiyatının tarihi gelişim dönemleri içerisinde oldukça uzun bir zaman dilimine yayılan ve ortaya konulan eserler bakımından da oldukça geniş ve zengin bir birikime sahip olan Osmanlı dönemi Türk edebiyatı 13. yüzyıl başlarında vücut bulmuş ve varlığını 19. yüzyıl sonlarına kadar devam ettirebilmiştir. Bu tarihsel gelişim süreci içerisinde birçok şair yetişmiş ve sayısız eser ortaya konulmuştur. İncelemeye konu olan eserin vücuda getirildiği 16.yüzyıl, Osmanlı devletinin siyasi varlığını en kudretli şekilde tesis ettiği bir döneme rast gelmektedir. Osmanlı devleti, bir taraftan siyasi ve askeri alanda üstünlüğü ile en parlak dönemini yaşarken diğer taraftan dil, edebiyat, kültür ve sanat alanında da oldukça önemli gelişmeler göstermiştir. Dolayısıyla bu yüzyılda Osmanlı devleti, gerek sosyal ve siyasi açıdan gerekse edebi ve estetik algısı yönüyle altın çağını yaşamıştır. 16. yüzyıl aynı zamanda Osmanlı dönemi Türk edebiyatının varlığını sağlam temeller üzerine oturttuğu ve kendi kimliğini bulmaya başladığı dönemdir. Ahmed Paşa ve Necâti Bey ile başlayan özgünlük arayışları Fuzûlî ve Bâkî ile zirveye ulaşmış özgün ve yetkin eserler vücuda getirilmiştir. İncelemeye konu olan Hüsn-i Yûsuf adlı eser de işte böyle bir dönemde yazılmıştır. Ancak Hüseyin Celâl Bey, zirve şairlerin gölgesinde kalmaktan kurtulamamıştır.

Osmanlı dönemi Türk edebiyatının ve dolayısıyla Osmanlı şiirinin teşekkülünden itibaren içerik olarak üzerinde durulan, eserlerde etraflıca ele alınmaya çalışılan ve hatta şiirin üzerine inşa edildiği olmazsa olmaz en temel unsur “aşk”tır. İnsan, tabiatının zorunlu bir gereği olarak sevme ve sevilme arzusu ve arayışı içindedir. Bu arzu ve arayışlar ayrılık, ıstırap gibi insani duyguları da beraberinde getirmiştir. Şiirdeki aşkın boyutu zaman zaman şaire, döneme, devrin sosyo-kültürel durumuna göre maddi/manevi, beşeri/ilahi mahiyette değişiklikler gösterebilmektedir. Aşk, her ne şekilde şiirde kendine yer edinmiş olursa olsun aşkın varlığı, âşık ve mâşukun varlığını da zorunlu kılmıştır. Âşık/seven ve mâşuk/sevilen kavramlarına baktığımızda âşık, sevme eylemini gerçekleştiren, mâşuk ise sevme, âşık olma eyleminin muhatabı yani sevilen unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Mâşuk, âşığın dolayısıyla şairin bakış açısına göre farklı anlamlar kazanmaktadır. Âşığın aşka yüklediği anlamın ilahi/manevi bir mahiyette olması mâşuku ilahi bir konuma; beşeri/maddi bir mahiyette olması mâşuku beşeri/maddi bir konuma ve yine

aşka yüklenen anlamın beşeri/siyasi mahiyette olması mâşuku beşeri/siyasi bir konuma getirmektedir. Bir başka ifadeyle âşığın aşka yüklediği anlam, mâşuka göre de değişiklik gösterebileceği için maşukun beşeri, ilahi veya iktidarı temsil eden bir konumda oluşu âşık tarafından beslenen duyguların da ilahi, beşeri veya siyasi mahiyette olmasına sebep olacaktır. Dolayısıyla Osmanlı şiiri için konuştuğumuzda maşuk kavramının ya maddi/beşeri bir sevgiliyi ya ilahi/manevi bir sevgiliyi veyahut siyasi otoriteyi temsil eden bir sevgiliyi karşıladığını söyleyebiliriz.

Tanpınar, bu durumu saray istiaresi kavramıyla şu şekilde ifade etmiştir:

“İşte edebiyatımızın aşk etrafındaki hayalleri bu sistemi bize verir. Sevgilinin bütün davranışları hükümdarın davranışlarıdır. Sevmez, bir nevi tabii vergi gibi sevmeyi kabul eder. İsterse iltifat ve lutfeder. Hatta hükümdar gibi ihsanları vardır. Yine onun gibi isterse, bu lütfu ve ihsanı esirger. Hatta çevreder, işkence eder, öldürür. Kıskanılır, fakat kıskanmaz. Bir saray, bir yığın mabeyinci, gözde veya gözde olmağa namzetlerle doludur. Sevgilinin etrafında da rakipler vardır. Âşık, tıpkı bir saray adamı gibi bu rakiplerle mücadele halindedir. Hülâsa saray nasıl mutlak ve keyfî irade, hatta kapris ise, sevgili de öylece naza giden hür iradedir. Peyzajda, güneş sisteminde, kozmik hadiselerde benzerlerini gördüğümüz bu aşk istiaresi tabiatıyla duyuş ve duygulanma tarzlarını da tayin edecekti. Eski şiirimizde aşk, sosyal rejimin ferdî hayata aksi olan bir kulluktur” (Tanpınar, 1988:6).

Osmanlı dönemi Türk şiirindeki mana boyutunu genel olarak yorumladığımızda sevgili figürünün, müstakil olarak siyasi, beşeri ve ilahi bir sevgiliyi ayrı ayrı karşılayabileceği gibi şiirin geniş anlam evreni içerisinde, aynı anda birden fazla sevgiliyi de karşılayabilecek bir yoruma açık olduğunu söyleyebiliriz. Hüsn-i Yûsuf'ta daha çok maddi/beşeri bir sevgilinin güzellik unsurlarının tasviri ile karşılaşsak da beyitler farklı yorumlara açık manaları da ihtiva etmektedir.

Sevgili telakkisi, Osmanlı şiirinin en kilit noktalarından biridir. Öyle ki şiirde tek tip bir sevgili profili ile karşılaşmayacağımız gibi sevgilinin şiirde yer edindiği konumu da tek ve belirgin bir unsur üzerine indirgeyemeyiz. Bu durum şiirin mecazi

bir anlam örgüsü üzerine inşa edilmesi ile açıklanabileceği gibi şairin tasavvurundaki ideal güzel ve güzellik algısı ile de yakından ilgilidir. Osmanlı şiirindeki sevgili tasavvuruna baktığımızda, her yönüyle idealize edilmiş bir sevgili anlayışı ile karşılaşmaktayız. Şair, her ne kadar var olan güzelliği tasvir ve tavsife çalışıyorsa da diğer taraftan var olmasını istediği ideal bir güzelin ve güzelliğin tasavvurunu da yapmaktadır. İdeal bir güzelin ve güzellik algısının peşinde olan şair için sevgili, her yönüyle kusursuzdur, kusursuz olmak durumundadır. Şairin görevi, her nerede bulmuş olursa olsun görmüş olduğu veya tasavvur ettiği kusursuz güzelliği kendi muhayyilesinde yeniden canlandırıp şiirin mana alanına yansıtmaktır.

Hüsn-i Yûsuf'taki sevgili profiline baktığımızda yer yer sapmalar olmakla birlikte umumiyetle Osmanlı şiirinin klasik sevgili prototipi ile benzerlikler gösterdiğini söyleyebiliriz. Osmanlı şiirinin klasik sevgili tasavvuruna baktığımızda karşımıza naz edici, ettiği nazın sınırı olmayan, merhametsiz, âşğının canına kastetmiş, âşğına cevri ü cefalar çektiren, âşğının gözünden kanlı yaşlar akıtan, güler yüzlü olmakla birlikte gaddar bir sevgili tasavvuru ile karşılaşılırken bunun karşılığında tam tersi bir ifadeyle mahcup, mahzun, mazlum ve mecnun bir âşık tipi ile karşılaşırız. Söz konusu durum incelediğimiz Hüsn-i Yûsuf adlı eserle de paralellik göstermektedir. Bu konu müstakil bir başlık altında daha detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılacaktır.

Sevgilinin şiire konu olmasıyla birlikte zorunlu olarak onun güzellik unsurlarının da şiire konu edildiğini görmekteyiz. Sevgili, başlı başına güzelliğın sembolü olmakla birlikte güzelliğini borçlu olduğu birtakım unsurlar mevcuttur. Hüseyin Celâl Bey'in Hüsn-i Yûsuf adlı eserinde adı geçen bu güzellik unsurları "*kâkül, zülf, cebin, ebrû, çeşm, müje, gamze, âriz, ruh, gûş, leb, dehen, zekân, gabgab, gerden, sîne, miyân, el, sâ'id, ayak, ser-tâ-pâ ve kâmet*" dir. Söz konusu bu güzellik unsurları her ne kadar dişil bir güzele ait unsurlar olarak görülmekle birlikte kullanıldığı yere ve mana alanına göre farklı yorumlamalara da mahal vermektedir. Hüseyin Celâl Bey'in Hüsn-i Yûsuf adlı eserini doğrudan doğruya sevgiliyi muhatap alan ve sevgilinin güzellik unsurları üzerine yazılmış bir eser olarak değerlendirmekle birlikte duruma göre beyitlerin farklı manalar ifade edebileceğini de belirtmek isteriz.

Hüsn-i Yûsuf'u önemli kılan özelliği, sıradan bir sevgili tasvirinden öte sevgilinin güzelliğine konu olabilecek unsurların belirli sayıdaki gazeller boyunca, belirli bir düzen içerisinde ve sistematik olarak anlatılmasından ileri gelmektedir. Eserin giriş mahiyetindeki 300 mısralık bölümünden sonra gelen ve asıl güzellik unsurlarının ele alındığı, beyit sayısı beş ile otuz iki beyit arasında değişen 30 gazelde sistematik bir şekilde sevgilinin güzellik unsurları merkeze alınarak ideal bir güzel prototipi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu 30 gazelin 28'i doğrudan doğruya sevgilinin güzellik unsurları redif olarak kullanılmak suretiyle kurgulanmışken son iki gazel, bu güzellik unsurlarını genel olarak tasvir eder niteliktedir. Hüseyin Celâl Bey sevgilinin güzellik unsurlarını rastgele değil baştan ayağa doğru belli bir düzen içerisinde tasvir etmeye çalışmış ve sevgilide iki adet bulunan güzellik unsurlarının üzerine ikişer gazel yazmıştır. Eserde ele alınan güzellik unsurları sırasıyla “*kâkül, zülf, cebin, ebrû (2), çeşm (2), müje, gamze, ârız, ruh, gûş (2), leb (2), dehen, zekân, gabgab, gerden, sîne, miyân, el (2), sâ'id (2), ayak, ser-tâ-pâ ve kâmet*”tir. Sevgilinin güzellik unsurlarını tasvir eden ilk gazel “*kâkül*” üzerine, son üç gazel sırasıyla “*ayak*”, “*ser-tâ-pâ*” ve “*kâmet*” üzerine yazılmıştır. Şair bu tutumuyla sevgilinin güzellik unsurlarını baştan ayağa, tepeden tırnağa tasvir etmeye çalışmıştır. Eser kendi içerisinde barındırdığı bu sistematığı ile oldukça dikkat çekicidir.

Bu çalışmada 16. yüzyılda yaşamış olan Hüseyin Celâl Bey'in sevgilinin güzellik unsurlarını tasvir etmek amacıyla yazdığı Hüsn-i Yûsuf adlı eseri iki farklı nüshadan (İstanbul, Michigan) yola çıkılarak karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve elde edilen malzemenin, edebiyat geleneği içerisindeki yeri tahlil edilmiştir. Söz konusu incelemede sevgilinin güzellik unsurları, şairin eserinde yer verdiği sıralamaya sadık kalınarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın Önemi

Sevgilinin güzellik unsurlarını ele alan edebi ürünler, yazılı edebiyatın var olmaya başladığı yıllardan itibaren edebi metin içerisindeki yerini almıştır. Söz konusu durum Osmanlı dönemi Türk edebiyatı için de geçerlidir. Sevgilinin edebi metinlerde bulunduğu varlık alanı onun güzellik unsurlarının da edebi metne girmesine kapı aralamıştır. Başlangıçta Hüseyin Celâl Bey'in yazdığı Hüsn-i Yûsuf adlı eserin, sevgilinin güzellik unsurları üzerine yazılmış birçok eser içerisinde sıradan bir konuma sahip olduğu algısına kapılabiliriz. Ancak eser, kendisine has bir özelliği bünyesinde barındırması yönüyle dikkat çekici ve incelemeye değer bir niteliktedir.

Hüsn-i Yûsuf'u sevgilinin güzellik unsurları üzerine yazılmış eserlerden farklı kılan tarafı doğrudan doğruya sevgilinin güzellik unsurlarını ve dolayısıyla sevgiliyi merkeze alması, şiiri bu minval üzere inşa etmesidir. Ayrıca eserdeki güzellik unsurları diğer eserlerde olduğu gibi sadece adları anılmakla kalmamış her bir güzellik unsurunu tasvir etmek için müstakil gazeller yazılmıştır. Ancak eserin asıl dikkat çekici yönü şiirin üzerine inşa edildiği sevgilinin güzellik unsurlarını rastgele değil de belli bir sistematik dâhilinde, baştan ayağa doğru tasvir etmesinde gizlidir. Eseri farklı kılan bir diğer özellik, göz, kaş, el gibi sevgilide iki tane bulunan güzellik unsurları üzerine ikişer gazel yazılmasıdır. Dolayısıyla Hüsn-i Yûsuf'u önemli ve incelemeye değer kılan özelliği sevgilinin güzellik unsurları ve dolayısıyla sevgilinin bizzat kendisinin sıradan bir tasvirinden öte sevgilinin güzelliğine konu olabilecek unsurların belirli bir düzen içerisinde ve sistematik olarak anlatılmasından ileri gelmektedir.

Çalışmanın Amacı

Osmanlı dönemi Türk edebiyatı, vücut bulmaya başladığı 13. yüzyıldan ömrünü tamamladığı 19. yüzyılın sorunlarına kadar yaklaşık yedi asır boyunca gelişimini devam ettirmiştir. Edebiyatının teşekkül etmesinde söz konusu bu yedi asır boyunca ortaya konulan eserlerin önemli bir yeri vardır. Osmanlı dönemi Türk edebiyatının bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilebilmesi için edebiyatın vücuda getirilmesinde rol oynayan parçaların bir araya getirilmesi son derece lüzumludur. Osmanlı dönemi Türk edebiyatı, beslenmiş olduğu gelenek itibariyle kendi içerisinde bir bütünlük arz etmektedir. Söz konusu bu bütünlüğü sağlayan parçaların bir araya getirilmesi aslında edebiyatın kendi içerisinde anlam kazanmasına, yeni bakış açıları ve anlayışlara imkân vermesine ve dolayısıyla mana alanlarının genişlemesine vesile olacaktır. Bu doğrultuda Osmanlı dönemi Türk edebiyatı geleneği içerisinde ortaya konulan eserlerden biri olan ve sevgilinin güzellik unsurları üzerine yazılan Hüsni-Yûsuf'un Latin harflerine çevrilerek yeniden düzenlenmesi, söz konusu metnin daha geniş bir kitleye hitap etmesini sağlayacağı gibi eldeki malzemenin daha kolay işlenebilir hâle getirilmesine de imkân sağlayacaktır. Latin harfleri ile düzenlenen metin, muhteva olarak incelenecek, eserin içeriği, edebiyat geleneği içerisindeki yeri ve yazarının üslubu hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra eserde üzerinde durulan asıl mesele olan sevgilinin güzellik unsurları, şairin ortaya koyduğu ideal güzel ve güzellik tasavvuru genel hatları itibariyle değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın Metodu

Çalışmanın en temel kaynağı incelemeye konu olan Hüseyin Celâl Bey'in Hüsn-i Yûsuf adlı eseridir. Eserin tespit edebildiğimiz iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan biri olan İstanbul nüshası olarak belirlediğimiz İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları bölümünde 1872 numara ile kayıtlı olan nüshadır. Diğer nüsha ise Michigan nüshası olarak belirlediğimiz Amerika Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları bölümünde 405 numara ile kayıtlı olan nüshadır. Michigan nüshası, İstanbul nüshasında bulunmayan manzumeleri ihtiva etmesi bakımından önemlidir. Söz konusu çalışmada her iki nüsha da karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Şairin hayatı ve edebi kişiliğinin tespitinde dönemin şura tezkirelerinden faydalanılmıştır.

Çalışma bölüm sayısı itibariyle 5 bölümden oluşmaktadır. 1. bölümde Hüseyin Celâl Bey'in hayatı, edebi şahsiyeti ve eserleri; 2. bölümde Hüsn-i Yûsuf'un muhtevası 3. bölümde Hüsn-i Yûsuf'un çeviri metni 4. bölümde dizin 5. bölümde Hüsn-i Yûsuf'un Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları bölümünde 405 numara ile kayıtlı olan nüshasının tıpkıbasımı yer almaktadır.

Eser, Hüsn-i Yûsuf'un çeviri-metin ve muhteva incelemesi olmak üzere iki temel bölümden oluşmaktadır. Çeviri-metin bölümünde transkripsiyon harflerine yer verilmiştir. İmlâ hususunda Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Yazım Kılavuzu ile birlikte Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat'inden faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HÜSEYİN CELÂL BEY

1.1. HAYATI

Asıl adı Hüseyin olmakla birlikte dönemin tezkirelerinde farklı şekillerde anılmaktadır. Âşık Çelebi'nin, Meşâirü's-Şuârâ adlı tezkiresinde “Celâl Çelebi” (Kılıç, 2010:469) Gelibolulu Ali'nin Kühü'l-Ahbar adlı eserinde “Celâl Beg” (İsen, 1994:298) Ahdi'nin Gülşen-i Şuârâ'sında “Celâl Efendi” (Solmaz, 2005:119) ve Bursalı Mehmed Tahir Efendi'nin Osmanlı Müellifleri adlı eserinde “Celâl Hüseyin Çelebi” (Yavuz ve Özen 1972:69) olarak zikredilmektedir. Tezkirelerde farklı şekillerde anılmakla birlikte şiirlerinde sadece “Celâlî” mahlasını kullanmıştır. Gelibolulu Ali'nin, Kühü'l-Ahbar'ında bu durum açıkça ifade edilmiştir: “*Nâmı Hüseyin iken Celâlî mahlasını ihtiyâr kıldı. Feammâ hikmet Hudânundur. Cezbe-i mahlas anı câh ü celâle ehass itdi*” (İsen, 1994:298).

Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 16. yüzyılda Manastır'da doğmuştur. “*Menba^c-ı şu^rarâ ve zurefâ olan Manastırda vücûda geldi*” (İsen,1994:298). “*Ekser-i halkı nâzım u şâ'ir olan menba'-ı hünerverân ve matla'-ı fazl u 'irfân kasaba-i Manastırdandır*” (Sungurhan Eydurhan, 2009:209). “*Menba^c-ı şu^rarâ ve zurefâ olan Manastırda vücûda geldi.*” (İsen, 1994:298) Manastır'da doğduğu konusunda tezkireler ittifak halindedir.

Tımar sahibi olan Hüseyin Celâl Bey İstanbul'a gelip yerleşmiş ve dönemin Cezayir tımarlarında Defterdar olan İskender Çelebi'nin himayesine girmiştir. “*Timâra müstahakk sipâhi-zâdelerden iken süveydâsına sevdâ-yı sülûk-ı feîâ zâhir oldı. Seyahatla diyâr-ı Araba ya^cni ki seyr-i Şâm u Halebe gidüp ol târihde Hama sancağı begi olan Ca^cfer Begle âşinâluk idüp bezmine ihtisâş buldı. Ba^cde zamân ki mezbur-ı mir-livâ şehzâdelikleri hâlinde Selim Şâh-ı kâr-fermâ cenabına lâlâ oldı*” (İsen, 1994:298). İskender Çelebi, Hüseyin Celâl Bey'i öz oğlu gibi himayesine almakla kalmamış onu mal ve mülk sahibi yaparak kendine damat edinmiştir.

“İbtidâ-yı hâlinde erbâb-ı tîmârdan iken İstanbul’a gelüp bir mikdâr temekkün ü karâr itdükden sonra terk-i recâ-yı mansıb u devlet idüp kalenderân-ı tarîk ile diyâr-ı ‘Arab u Şâm u Haleb seyâhatin iderek Hamâ begi olan Ca’fer Paşa ile musâhabet itdükde duhter-i perîzâdını virüp mezbûrı dâmâd idinmişdi” (İsen,1994:298).

Celâlî, bir vesile ile Âşık Çelebi ile de tanışmış, gül bahçelerinde, Eyüp, Kâğıthane çimenlerinde, Galata, Hasköy encümenlerinde, Zâti dükkânında ve Atmeydanı'nda bahar sohbetlerinde birlikte bulunmuşlardır:

“Sâbikan memâlik-i ‘Arab’ı seyâhat ve cüst ü cüy-yı meşâyih-i tarîkat ü hakîkat idüp erbâb-ı ma’ârif ve ashâb-ı letâyifden çok ekâbir ü eşrâf nazarından behremend olup lutf-ı sîret ve hüsn-i serîret ile fâidemend olup ba’dehu el-emrû biyedillahi hükmünce yine ‘azm-i diyâr-ı Rûm kılmış” (Solmaz, 2005:119)

Hüseyin Celâl Bey, Şam ve Halep’e giderek Hama sancağı beyi olan Cafer Bey ile tanışmış ve onun meclisine müdahil olmuştur. Bu süre zarfında Cafer Bey, Şehzade Selim’e lala olunca Hüseyin Celâl Bey’i de beraberinde Şehzade Selim’in yanına götürmüştür. Cafer Bey’in, Şehzade Selim’e gönderdiği belgeleri Hüseyin Celâl Bey, kendi el yazısı ile yazmaktadır. Şehzade Selim, o vakit *“bu ruk’aları kim yazar diyu laladan istifsar u istibnâ kıldı”* (İsen, 1994:298). Cafer Bey bu durumdan istifade ederek Hüseyin Celâl Bey’i Şehzade’ye tanıtmış, hat yazmadaki maharetinden ve şiir yazma kudretinden de bahsederek onu şehzadeye karşı övmüştür ve musâhib-i hasları olmaya layık birisi olduğunu belirtmiştir.

Hüseyin Celâl Bey, Cafer Bey’in vesilesi ile Şehzade Selim’e musahip olmuş ve onunla yirmi yıl kadar sohbet ve arkadaşlık etmiştir. Konya sahrasındaki muharebeden sonra, önce Anadolu tımarları defterdarlığına daha sonra da mir-i mirânlığa getirilerek şan ve şöhreti ile meşhur bir zât hâline gelmiştir.

Hüseyin Celâl Bey, Şehzade Selim’e hizmeti sırasında Nihânî diye zikrolunan Turak Çelebi ile tanışır, ancak aralarındaki bu dostluk uzun sürmez ve araları bozulur. Bu durum Kühü’l-Ahbar’da *“İki c’âşık bir dil-ber sevmişe dönüp c’ukde-i ülfetleri çözüldü”* (İsen, 1994:298) ifadeleriyle anlatılmaktadır. Hüseyin Celâl Bey, bir murabbasında bu durumu şu şeklide ifade etmiştir:

Her kimi ilerü çekdümse cefasın çekdüm

Selim'in şehzadeligi zamanında, bir gün musahibi Hüseyin Celâl Bey'e içerlerken kadehini kaldırarak "*Halk arasında bizim için ne derler, saltanatı kime tahmin ederler*" diye sormuş, Celâl Bey de Sultan Mustafa'yı askerinin ve Şehzade Bayezid'i de baba ve annesiyle Rüstem Paşa'nın istediklerini ve bunların faaliyetlerine mukabil kendisinin hiçbir tedariki olmadığını söyleyince Selim:

— "*Sultan Mustafa'yı en kuvvetlisi istesin, Bayezid Han'ı ana ve babası talep etsin, Selim fakire de Mevla'sı rağbet etsin; biz safâmızı görelim yarının sahibi var*" (Uzunçarşılı, 1983:21) diye elinde tuttuğu kadehi içerek mukadderata teslim olduğunu göstermiştir. İkinci Selim hükümdar olduktan sonra da aynı tarzda yaşamıştır.

Hüseyin Celâl Bey, kimin tahta geçeceği hususunda içindeki tereddüdü gidermek için, istihareye yatar. Rüyasında padişahlığın Şehzâde Selim'e nasip olacağını görünce bu müjdeli haberi Şehzade Selim'e bildirmek için şu kıt'ayı yazar:

Bir gice vâkı'anda bir pîre
Didim ey şeyh-i 'akl a dâna

Hazret-i pâdişâh-ı devrânun
Penç şehzâdesi ki var zîbâ

Biri bebr ü biri beyân biri şîr
Birisi murgdur biri 'ankâ

Kankısı taht u tâca mâlik olur
Kankısıdır cihanda Hızr-ı bekâ

Bana bu sırrı didim i'lân et
Didi hayrû'l-umûr evsâtuha

(Solmaz, 2005:120)

II. Selim tahta çıktıktan sonra Hüseyin Celâl Bey sohbet meclislerinin daimi müdavimi olmuştur. İşte Anadolu tumarlarına defterdar oluşu da kendi isteğiyle mir-i âlem oluşu da bu zaman dilimi içerisinde olmuştur.

“Müşârinileyh çâk ol zamânda şâh-zâde-i cevân-bahtun sohbet-i şerîflerine ve meclîs-i latîflerine leylen ve nehâren yüz sürüp müşerref olmakdan hâlî olmaz ve mezkûr şâh-zâde-i ‘âlî-mikdârun nazar-ı himmet-i bâ-’inâyâtı ile bir mikdâr zamân Anatolî vilâyetine defterdâr-ı timâr olmuşlar” (Solmaz, 2005:121). *“Az zamanda kendü talebiyle Celâle mir-i  alemlik virildi”* (İsen, 1994:298).

Hüseyin Celâl Bey, Sultan Selim ile olan yakınlığı sebebiyle saygın bir konumdayken saray efradı onun hakkında gizliden gizliye kin ve düşmanlık beslemektedir. Bunların başında ise padişahın damadı Vezir-i azam, Mehmed Paşa, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi ve Şeyh Nureddin gelmektedir. Vezir-i azam Mehmed Paşa ile aralarının bozulması hususu İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı Tarihi'nde şöyle anlatılır:

“Sultan Süleyman'ın Zigetvar muhasarası esnasında vefatı üzerine oğlu Şehzâde Selim derhal saltanata davet edilmiş, pâdişâhın vefatı da askerden saklanmıştı. Vezir-i âzam, hazinede yeter para olmadığı için cülus bahşîsi verilmesine imkân olmadığını beyan ile pâdişâhın Belgrad'da kalmasını ve askerinin ulufesi verilerek üç gün sonra hareket olunacağını yazdı. Buna göre cenaze ile varılınca pâdişâhın çadırı (Otağ-ı hümâyun) içine yeni taht konularak pâdişâh cülus edecek, tebrik merasimi yapılacak; pâdişâh bizzat: "Kul taifesinin bahşîsi ve terakkileri verilsin, cümle makbulümdür." diyecek, sonra Yeniçeri ocağı duacı çavuşu el kaldırıp Ocaktan gelip göçen yoldaşlarına ve Osmanlı pâdişâhlarına dua edip âmin diyecekler ve taziyet işi bittikten sonra tekrar erkân-ı devletin kabulüyle herkesin derece ve rütbesine göre hil'atlar giydirilecekti. Sultan Selim, Vezir-i âzamin arızasını alınca evvelâ hocası olan Biri Ataullah Efendi'ye ve sonra Celâl Bey ile lalası Hüseyin Paşa'ya göstermiş; üçü de itiraz ederek: "İstanbulda cülus edilmiş olduğu için tekrara hacet yoktur. Bu, hâkimi mahkûm etmektir; İstanbul'da,

oturup buraya gelmese idik ne derlerdi." diye söylemişler. Bu arada musahip Celâl Bey: "Evvel zamanda bir söz işitilirdi, vâki imiş Meselâ Âl-i Osman'dan saltanat tahtına geçmez mademki kul kılıcı altından geçmeye, gerçek imiş; mülkün vârisi hazır olunca bu sözleri dağdağadır" demiş. Bu suretle Sultan Selim, Sokullu'nun tezkiresine ehemmiyet vermemiş. Bu halden müteessir olan Vezir-i âzam, kâtibi Feridun Bey'in yüzüne bakarak: "Vezir-i müşîr memleket işlerine ait ahvali arzeder, pâdişâh başkalarının re'yi ile hareket eder, ihtilâl böyle olur; zira başkaları sırta mahrem olamaz, hata bundadır." diyerek duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş ve Celâlî ile aralarındaki husumet bu şekilde başlamıştır (Uzunçarşılı, 1983:21).

Bütün bu olaylar sonucunda Hüseyin Celâl Bey, padişahın gözünden düşmekle kalmamış onun nefret oklarına da hedef olmuştur. Sürgün edilmesi gerekmektedir. Ancak Sultan II. Selim, Hüseyin Celâl Bey'i razı olacağı bir yere sürgün etmek için ağız aramaktadır.

"Acaba seyâhât itdiği yirlerden kanğı memlekete mâ'il olmuşdur diyu vâlîde-i Sultân Murâd Han izn-i pâdişâhi-sâmi-mekân ile hatun-ı Celâle söyledi. Anlar dahi semt-i nezâketle ağzın arayup sabıkan gördüğünüz diyardan kanğısı makbul olmuşdur didükde Şâm-ı şerifi cümleden râcih gördüğünü beyân eyledi. Hemân ki bu haber cânib-i şehriyâre nakl olındı. Celâle Şam beglerbegliği tevcih olunup hatt-ı hümâyûn gönderüldi" (İsen,1994:299).

Sürgün yeri olarak Şâm-ı şerif seçilmiştir. Vücudunu gamlar ve kederler saran Hüseyin Celâl Bey, bu karara razı olmaktan başka çare olmayacağını görmüştür zira inat ederse ziyânı faydasından daha çok olacaktır. Hüseyin Celâl Bey ertesi gün harem-i muhtereme girer, "*sadr-ı â'zama varalım mı*" diye sorar. "*Beli varursun vezir-i â'zamımızdur mürâca'at kılursun*" diye buyrulur. Hüseyin Celâl Bey, Sadr-ı â'zam Mehmed Paşa'nın yanına gelir, vezirlerden ve emirlerden kimsenin bulunmadığı haberi verilerek içeri girmesine izin verilir. İçeri girdikten sonra kemal-i edeple el öpüp Şâm-ı Şerif olayını anlatır ve arzusunun İstanbul'da kalmak olduğunu da belirtir. Ancak Şâm-ı Şerif'e gitmek zorunda olduğu kendisine

bildirilir. Hüseyin Celâl Bey, padişahın bakışlarındaki değişimi ve gönlünün kederlendiğini görünce hemen çekilip gitmeye karar verirse de bir kere bezm-i hasa girmiştir. Daha önce padişah sohbetlerine hiç katılmamışçasına ne önceki dostluğu görmüş ne de bir safa sürmüştür. Şeyhülislam Ebussud “*Bu makûle rafz u ilhâdla müttehem olan şahsuñ harem-i muhtereme duhûli câ'iz degildir*” (İsen, 1994:299) emri üzerine Celâlî, mecburen Şam'a gitmeyi kabul eder. Şam'a gitmeden önce de memleketine uğramasına izin verilir. Sadr-ı â'zam Mehmed Paşa Celâlî'ye: “*beş yüz sikke dinâr-ı bî-hemtâ ve bir katar katır ve bir katar deve üç re's rahş-ı sebük-pâ ve nice tonluk ıskarlat ve atlas u kemhâ*”bağışladı (İsen, 1994:299).

Celâlî Şam'a gitmeden önce memleketi Manastır'a geri döner, ancak canından vazgeçmiş hastaya döner ve şu matlalı gazeli yazar:

Bu çeşm-i hûn-feşânım giryân olur kalur mı
Seyl-i sirişküm âhir ummân olur kalur mı

Birkaç gün sonra matlalı aşağıda olan başka bir gazel gönderir:

Bunca feryâdum işitdün dimedün dâd ideyin
Sen ki dâd itmeyesin ben kime feryâd ideyin

“*Defaten sadr-ı â'zam ve müfti-i efham ve şeyh-i mükerrem cenabına muhâlefeti ve adem-i müdârâtını fehm itmemiş. Mâ- hasal ol yolda vefat itdi. Ne eyâlet-i Şama mutasarrıf oldu ne gitdi*” (İsen, 1994:300).

Manastır'dayken üzüntüsünden hastalanarak vefat eder. Tezkirelerde Hüseyin Celâl Bey'in ölüm tarihiyle ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. II.Selim'in tahta çıktığı 1566-1574 yıllarında vefat ettiği tahmin edilmektedir. Kühnü'l-Ahbâr'da da sürgün yeri olan Şam'a gitmeden önce vefat ettiği açıkça belirtilmiştir.

1.2. EDEBİ YÖNÜ VE POETİKASI

Köken itibariyle Yunanca “poetikus” kelimesinden gelen poetika, “yaratmak, üretmek, yapmak” gibi anlamalara gelmektedir (Sümer, 1996: 36). Osmanlı şiiri için düşündüğümüzde ise bu kavramın şairlerin şiir hakkındaki görüşleri, şiiri algılama biçimleri, şiir sanatı gibi anlamlara geldiğini söyleyebiliriz.

Osmanlı şairinin poetikasını idrak edebilmek için, öncelikle şairin yetişmiş olduğu kültüre ve şiirinin beslendiği kaynaklara vâkıf olmak gerekir. Bu doğrultuda, Hüseyin Celâl Bey’in eldeki Hüsn-i Yûsuf adlı eserinden ve şüara tezkirelerinden hareketle yapacağımız tespit şairin edebi yönü hakkında yeterli bir izlenim oluşturacaksa da daha tutarlı verilere ulaşabilmek için şairin diğer eserlerini de incelemek yerinde olacaktır. Her ne şekilde oluşmuş olursa olsun şairin, poetik düşüncelerinin belirlenmesinde en önemli kaynak kendi eserleridir. Hüseyin Celâl Bey’in üslubunun belirlenmesi ve edebi yönünün ortaya konulmasında Hüsn-i Yûsuf’tan ve şüara tezkirelerindeki ifadelerden faydalanılacak ve nasıl bir şiir ve şair profili çizdiği, şiirine kaynaklık eden unsurların neler olduğu belirlenmeye çalışılacaktır.

Kınâlızâde Hasan Çelebi tezkiresinin Hüseyin Celâl Bey hakkındaki bölümü: “*Ekser-i halkı nâzım u şâ’ir olan menba’-ı hünerverân ve matla’-ı fazl u ‘irfân kasaba-i Manastırdandır*” (Sungurhan Eydurun, 2009:209) ifadesiyle başlar. Şair, tezkireci tarafından daha doğduğu muhit itibarı ile övgüye layık bir konuma getirilmiştir.

Tezkirelerde şiiri ve şairliği hakkında söylenenleri ise şu şekilde sıralayabiliriz: “*El-hakk eş’ârı makbûl ve mertebe-i tahsîn ü kabûle vusûl bulmuşdur. Egerçi tasavvufâne didügi eş’ârında çendân letâfet ü melâhat yokdur. Lâkin eş’âr-ı hûb ve güftâr-ı mergûbı dahı çokdur. Bu eş’âr-ı belâgat-şi’âr anun güftârındandır*” (Sungurhan Eydurun, 2009:210). Kınâlızâde Hasan Çelebi, Hüseyin Celâl Bey’in şairliği ve şiirleri hakkında bilgi verirken şiirlerinin kabul edilebilir derecede güzel olduğunu ifade etmesinin yanı sıra birtakım eleştiriler getirmeyi de ihmal etmemiştir. Özellikle şairin, tasavvufi olarak nitelendirdiği şiirlerin letâfet ve güzellikten yoksun olduğunu belirtmekten geri durmamıştır.

Son bölümde yaptığı genel değerlendirme ile olumlu düşüncelerini devam ettirmiş, şiirlerinin güzel olduğunu, oldukça rağbet görüp beğenildiğini belirtmiş ve belâgat-şi'âr diye nitelendirdiği bir şiirini de örnek olarak vermiştir:

'Iyd-ı vasluna tek irişmege imkân olsun
Bir başum var o dahı yoluna kurbân olsun

Üstühân-ı teni öldükde vasiyyet ideyin
İşigün itlerine râhat-ı dendân olsun

Hallâk-ı cihân 'âleme kıldukda tecellî
Her birer hâl ile kılmış müteselli

Virme gîsû-yı dil-âverine dil cânânun
Göz göre agzına atlama bir ejderhânun

Gerçi kim firkat-i dildâr ser-â-ser gamdur
Vuslat ümmîdi olursa bu da bir 'âlemdür

Çeşmüme gınâ viren anun hâk-i deridür
Nem varsa harc itsem işigünde yiridür

Göz yaşı degül yoluna harc itdügi çeşmüm
Bin derd ile kesb eyledügi alnı deridür

Meh-cebînün çîn-i ebrun ile çok sûret bulur
Vechi yok bir lahza dür olmak cemâlünden celâl

(Sungurhan Eyduran, 2009:210).

Hüseyin Celâl Bey'in poetikası hakkında bilgi veren tezkirelerden biri de Gülşen-i Şuara'dır. Şair hakkında oldukça olumlu görüşlerin bildirildiği tezkirede, özellikle şairin kişiliğini yansıtan "hoş-sohbet", "bülend-himmet" gibi sıfatların yanı

sıra şairliği hakkında bilgi veren “şi’r ü inşâda bî-misl ü bî-mânend”, “elfâz-ı nefis”, “meclis-ârâ”, “kelimât-ı selis”, “sâhib-edâ”, “lisân-ı ‘Arabî’de Hassân-ı fasihü’l-beyân”, “envâ’-ı hatt yazmada bir derecede mâhir”, “sahâyif-i eyyâmı kalem-i sun gibi sâhir”, “Hâce-i Selmân-ı ma’ânî-perver gibi mahir”, “Türkî dilinde tab’ı Nevâyî gibi mazmûn-ı hâssa kâdir ve şi’ri Nesimî gibi vâfirdür” gibi ifade, sıfat ve teşbihlere de fazlasıyla yer verilmiştir.

“...hadd-ı zâtında hoş-sohbet ü bülemlend-himmet ve şi’r ü inşâda bî-misl ü bî-mânend ve envâ’-ı hatt yazmada bir derecede mâhirdür ki kâtib-i kazâ vü kader sahâyif-i eyyâmı kalem-i sun’ ile meşk ideli misâlin yazmamışdur ve rûsûm-ı nûkûşâ bir renk ile kâdirdür ki Nakkâş-ı ezel kilik-i bedâyi’-nigâr-ı lem yezel ile tarh-ı zemîn ü zamânı çekeli ol nakkâş-ı nakş-nigârın nakş-ı pür-hayâlîne ‘aklı ırmemiş ve ekser-i kütüb-i meşâyihî mütâla’a-i şerîf ile gözden geçirüp görmüşlerdür. Anun için elfâz-ı nefis ile meclis-ârâ ve kelimât-ı selis ile sâhib-edâ lisân-ı ‘Arabî’de Hassân-ı fasihü’l-beyân gibi sâhir ve zebân-ı Fârisî’de Hâce-i Selmân-ı ma’ânî-perver gibi mâhir ve Türkî dilinde tab’ı Nevâyî gibi mazmûn-ı hâssa kâdir ve şi’ri Nesimî gibi vâfirdür”(Solmaz, 2005:119).

Mana gülbahçelerinin bülbülü olan Hüseyin Celâl Bey, aynı zamanda ağzından şeker gibi sözler dökülen bir papağan olarak tasvir edilir. Şeker saçan güftârına karşılık okuyucusuna eşsiz güller sunan bir mana derinliğine de sahiptir. Tezkirede Hüseyin Celâl Bey’in poetikasına dair en dikkat çeken taraf “*ma’ânî-i has*” bulmada ve “*vâdî-i nazmda her zamân bir tarz-ı nev*” ortaya koymada oldukça başarılı olmasıdır.

“Ol bülbül-i gülistân-ı ma’ânî-nün ve ol tûtî-i şekeristân-ı hoş -edânun güftâr-ı şeker-rîzi ve eş’âr-ı gülbîzi bî-nazîr ve ma’ânî-i has bulmada ve sûz ü güdâz ile mânend-i Hassân ve vâdî-i nazmda her zamân bir tarz-ı nev peydâ itmede dilîr ve şu’arâ-yı zamân ve zurfâ-yı cihân ekser-i gazel-i bî-nazîrlerine peyrev olup nazîre diyüp câizesine ve iltifât-ı bî-dirîgına mazhar düşüp manzur-ı ulü’l-ebâr olmuşlardur. Ser-â-pâ a’zâ-yı şâhid-i ra’nâ vasfında yigirmi tokuz ‘aded gazel-i bî-bedel ve bir kaç nazm-ı pür-mesel ile sahîfe-i beyânı murassa’ u mülemma’ kılmışdur. Ol dürr-i nâ-süftelerün

cümlesinden biri budur ki sıfât-ı dehendür ehl-i suhen olan yârâna rûşendür”
(Solmaz, 2005:121).

Mürde ihyâ eyler açsa ol Mesîhâ-dem dehen
Deyr-i hüsninde lebi ‘Îsî durur Meryem dehen

Bûseler sunsa leb-i la’lünden eksilmez müdâm
Bezm-i hüsninde lebi Cemşîd câm-ı Cem dehen

(Solmaz, 2005:122)

Kınâlizâde Hasan Çelebi, Hüseyin Celâl Bey’in tasavvufi olarak nitelediği şiiirlerinde güzellik yoktur diyerek eleştiride bulunmuştur. “*Egerçi tasavvufâne didüğü eş’ârında çendân letâfet ü melâhat yokdur*”(Sungurhan Eydurun, 2009:210). Gülşen-i Şu’ara’da fazlasıyla övgüye layık olarak görülen, “*gazel-i pür-sûz*”, “*mîhr-i dil-efrûz-ı maşrık-ı tab*”, “*mânend-i dürr-i gevher*”, “*mertebe-i i’câz*” gibi sıfatlarla tasvir edilen şiiirini özellikle belirtmek istemiştir.

“Hakkâ budur ki ol server-i efâzıl-ı ‘âlemün bî-hadd icâd-ı hâsı vardur. Cümlesinden bu gazel-i pür-sûz dahi çün mîhr-i dil-efrûz-ı maşrık-ı tab’ından tâli’ u lâmi’ olup her beytinde ikişer ma’nâ muzmer ve birisi mânend-i dürr-i gevherdür. Vâkı’a mezkûr gazelün edâsı mertebe-i i’câz ve nazîre dimeden mu’arrâ ve mümtâz vâkı’ olmuşdur ve ma’lûm-ı şerîf-i erbâb-ı kalem ola ki mezbûr gazelün matla’ı şeh-zâde-i ‘âlem ü âdem ve Sultân-ı encüm-haşem ve nûr-ı dîde-i ashâb-ı himem vasfında rakam olmuşdur”
(Solmaz, 2005:125).

Gerçi dirler o şehün kavs-i kazâ tir-i kader
Tîr-i per-tâv idemez kavs-i kazâ tiri kadar

Darb-ı dest egdirür anun başını egmez ise
Serv-i ser-keş kadd-i bâlâsını görse baş eger

Hande kılrsa ol lebi gonce göreydün n’eyler
Güllerin bâd-ı sabâ defter-i hüsnini dürer

Göz terâzusına urmak ikisin kıymetden
Cevher-i hâk-i kudümün görürüz kuhl-ı basar

Âhımız şu'lelenür da'vet-i agyâr itse
Korkaruz vara düşe hırmen-i hüsnine şerer

Erre-i mihnet ile turmadı deldi dilümi
Şöyle benzer o perîşân saçına şâne deger

Anmaz agyâre visâlin o şehün olsa Celâl
Havfi budur ki tolaşmıya miyânına kemer

(Solmaz, 2005:125)

Hüseyin Celâl Bey, Kühü'l-ahbar'da aklına geleni söylemesi bakımından eleştirilmiştir: *"El-hak şâ'ir-i pâkize-guy idi. Nihâyet keyfiyyet-i beng hayâlâtı ile söyledügi eş'ârı sanki bir mükerrer cuy idi. Zira ki dâ'imi beng ekl iderdi. Ol sebebden hâtırına geleni dir idi"* (İsen,1994:298). Tezkirecinin örnek olarak seçtiği beyitler aşağıda verilmiştir:

Hallâk-ı cihân "âleme kıldukda tecelli
Her şey'i birer hâl ile kılmış müteselli

Hatt-ı vechün şerh ider cennât u huri bundadur
Halkı ferdâyâ salar vâciz temâşâ bundadur

İkide bir can u dil pey kânun inkâr itmesün
İkiden hâli degül yâ andadur yâ bundadur

(İsen,1994:300)

Şuara tezkirelerinde Hüseyin Celâl Bey'in şiiri ve şairliği hakkındaki ifadeler genel hatları itibariyle bu şekildedir. Şair hakkında yapılan değerlendirmelerin doğrudan doğruya şairin poetikası hakkında nesnel ve kesin bir bilgi vermekten uzak

olabileceğini belirtmek gerekir. Zira söz konusu ifadeler şüara tezkirelerinde yer alan birçok şair için hemen hemen aynı ifade şekilleriyle kullanılmaktadır. Daha net bilgilere ulaşabilmek için Hüsn-i Yûsuf adlı esere yakından bakmak faydalı olacaktır.

Hüseyin Celâl Bey şiiri, bir hüner işi olarak görmektedir. Şairin hüneri onu müteşairden ayıran en önemli özelliğidir. Hüner, aynı zamanda nükteli söz söyleyebilmektir. Ancak bu sözün daha önce söylenmemiş olması gerekir. Hünerli sözün benzeri dünyada görülmemiş, hünerli söz söylemek de her şaire nasip olmamıştır. *“Netâyic-i tab’ından münâzara tarîkıyla Sa’d u Sa’îd nâm bir kitâb-ı sūrûr-encâm ve bir manzum Şerh-i ‘Avâmil ki makbûl-i efâzıldur ve bir ‘arûz-ı kavâ’id-güster ki pesendîde-i erbâb-ı hünerdür”* (Solmaz, 2005:121).

Didi hâdeyle ol perî-peyker

Dâb ile söylemek degül mi hüner

(M.89)

Şairliğin icaz derecesi olan muhayyilenin genişliği şiirin niteliğini, şairin icaz rütbesi ve mertebesini belirleyen unsurlardandır. Hüseyin Celâl Bey’in muhayyilesi nispeten ince ve renkli hayaller üzerine kuruludur ve bu muhayyileyi mümkün olduğunca ince ayrıntısına kadar kullanmaya çalışmıştır. Yer yer muhayyilenin sınırlarını zorlayacak ifadelere yer vermiştir. Ona göre sevgilinin saçının bir tek teli bile semayı misk kokusuna boğmaya yeterlidir.

Bir nefesde ider âfâkı mu’attâr kâkül

Bezm-i hüsninde çü devr itdüre mücmer kâkül

(G.1/1)

Hızr-ı haţî-ı la’l-i cân-baḡşuñ ne esmâ yazdı kim

Muzmaḡill oldu ḡayâl-i zıl misâl esmâr-ı zülf

(G.2/4)

Sîmurğa bir nazâr şala ger şayd ider hemân

Dil-murḡın aldı şalmanın ol şâh-bâz çeşm

(G.6/3)

Hüseyin Celâl Bey icazlı söyleyişe önem verir. “*Vâkı’ a mezkûr gazelün edâsı mertebe-i i’câz ve nazîre dimeden mu’arrâ ve mümtâz vâkı’ olmuşdur ve ma’lûm-ı şerîf-i erbâb-ı kalem ola ki mezbûr gazelün matla’ı şeh-zâde-i ‘âlem ü âdem ve Sultân-ı encüm-haşem ve nûr-ı dîde-i ashâb-ı himem vasfında rakam olmuşdur*” (Solmaz, 2005:125). “İcâz, sözü kısa söyleme, az sözle çok mânâ anlatma” (Devellioğlu, 2007: 407) gibi anlamlara gelmektedir. Şiirin icaz olması, okuyucuyu hayrete düşürmesi ile de yakından ilgilidir. Şair, okuyucuyu etkilemek için lafi dolandırmak yerine en kısa ve en etkili şekilde söylemenin yollarını arar.

Şair için en önemli olan unsurlardan biri de sözü vezinli ve kafiyeli söyleyebilmektir. Şairin hüneri sözü, vezni ve kafiyeyi ne derece etkili kullandığı ile yakından ilgilidir. Hüseyin Celâl Bey, şiir ve söz üzerine yazdığı beyitlerde, sözün vezinli ve intizamlı olması gerektiğini belirtmiştir.

Olıcağ nazm ile sühan mevzûn
Şüphe yok olduğı dürr-i meknûn
(M.85)

Sühan-ı mağz-ı ‘ayn-ı devletdür
Muntazam söylemek kerâmetdür
(M.86)

Söz begüm gâhî çift olur gehi tek
Sözi virenden alan uşlu gerek
(M. 6)

Hüseyin Celâl Bey için dil bir hazine, söz bir cevher gibidir. Söz cevherinin boş yere heba edilmesini istemez.

Kerdür kulağı müdde‘ inüñ diñlemez sözüñ
Harc itme söz cevâhirin ister hitâb güş
(G.13/2)

Vāy eger iltifātdan ola dūr
Gevher olsa sözi olur mestūr

(Mn.1/14)

Karşuña dil hazīnesin açayın
Ayaguña dūr ü güher saçayın

(M.120)

Bir cevher olarak nitelenen söze gönül ehli hürmet gösterir. Doğru söz ise temiz bir su olarak tasvir edilir.

Yoḥsa sen kanda ma' rifet kanda
Sözüne ehl-i dil ider ḥande

(Mn.1/6)

Ḥaḳ söz ehl-i ' ināda itmez eṣer
Neylesün āb-ı pāk nā-pāke

(G.2/6)

Bast-ı elfāz ider midād-ı raḳam
Ḳıṣṣadan ḥiṣṣedür murād-ı ḳalem

(M.5)

Ey Celālī gevher-i güftārını pinhān ḳılır
Ḳankı ṣā' ir kim bu ṣi' r-i dil-pezi ri gūṣ ider

(G.29/9)

Mana cevherlerini ihtiva eden sözünün, can kulağı ile dinlenmesini ister.

Cümle esbāb-ı ḥüsni derc itdüm
Ma' na gevherlerini ḥarc itdüm

(M.146)

Didi ey ' andelīb-i ḥoṣ-elḥān
Sem' -i cān ile ḳıl sözüm iz' ān

(M.9)

Sözün ahenkli olmasına önem verir. Aynı zamanda kinayeli olması gerektiğini savunur.

Bir kinâyeli ḥasb-i ḥālũñ yaz
Sırrına vâkıf olmasun ğammâz
(M.118)

İsti‘âr ile naql-i ũlâdur
Yâ kinâye ola yâ olmaya der
(M.90)

Kendi ifadesiyle şiir yazmaya muktedirdir, şiiri benzersizdir, iltifata layıktır, gönle hoş gelir.

Her birine birer ğazel yazdum
Cümle eş‘ârı bî-bedel yazdum
(M.148)

Ey Celâlî gevher-i ğüftârını pinhân kıılır
Çankı şâ‘ir kim bu şi‘r-i dil-pezirî ğüş ider
(G.29/9)

‘Arızuñ ehl-i ḥâle zâhirdür
Tâ desũñler ki nazma kâdirdür
(Mn.1/5)

İltifât eyleye saña bî-ḥadd
Kâdir olmaya nuḫça ehl-i ḥased
(M.9)

Vây eger iltifâtdan ola dūr
Gevher olsa sözi olur mestūr
(M.14)

Tezkirelerde, Hüseyin Celâl Bey’in üslubu ve şiirleri hakkında söyenen ifadeleri: “şi‘r ü inşâda bî-misl ü bî-mânend”, “elfâz-ı nefis”, “meclis-ârâ”, “kelimât-ı selis”, “sâhib-edâ”, “lisân-ı ‘Arabî’de Hassân-ı fasihü’l-beyân”, “envâ’-ı hatt

yazmada bir derecede mâhir”, “*sahâyif-i eyyâmı kalem-i sun gibi sâhir*”, “*Hâce-i Selmân-ı ma’ânî-perver gibi mahir*”, “*Türkî dilinde tab’ı Nevâyî gibi mazmûn-ı hâssa kâdir ve şi’ri Nesimî gibi vâfir*”, “*hoş-sohbet*”, “*bülend-himmet*”, “*elfâz-ı nefis*”, “*kelimât-ı selis*”, “*sâhib-edâ*”, “*güftâr-ı şeker-rîz*”, “*eş’âr-ı gülbîz*”, “*nazm-ı pür-mesel*”, “*dürr-i nâ-süfte*”, “*nazm-ı dürer-bâr*”, “*güftâr-ı âbdârı*”, “*gazel-i pür-sûz*”, “*mîhr-i dil-efrûz-ı maşrık-ı tab*”, “*mânend-i dürr-i gevher*”, “*mertebe-i i’câz*”, “*şâ’ir-i pâkize-gûy*” şeklinde sıralayabiliriz.

Hüseyin Celâl Bey’in Hüsn-i Yûsuf adlı eserinde şairliğine dair tespit edilen özellikleri: “*sözü vezinli ve kafiyeli*”, “*inci gibi söz söyleyen*”, “*söz hazinesine vâkîf*”, “*mana cevherlerini bir araya getiren*”, “*kinayeli söz söyleyen*”, “*şiir yazmaya muktedir*”, “*şiiri benzersiz*”, “*gönül alıcı söz söyleyen*” şeklinde sıralayabiliriz. Bu doğrultuda tezkireciler tarafından Hüseyin Celâl Bey’e atfedilen özelliklerin bizzat kendisi tarafından da söylendiğini görmekteyiz.

1.3. ESERLERİ

Tezkirelerden öğrendiğimiz kadarıyla Hüseyin Celâl Bey’in Divân, Hüsn-i Yûsuf, Sa’d u Sa’id, Manzum Şerh-i Avâmil ve Kavâid-i Arûz adlı eserleri mevcuttur. “*Netâyic-i tab’ından münâzara tarîkıyla Sa’d u Sa’id nâm bir kitâb-ı sürûr-encâm ve bir manzum Şerh-i ‘Avâmil ki makbûl-i efâzıdır ve bir ‘arûz-ı kavâ’id-güster ki pesendide-i erbâb-ı hünerdür ve dahi Hüsn-i Yûsuf nâm bir risâle tasnîf-i hûb ve te’lif-i mergûbdur ki elfâz-ı rûh-efzâsı rengîn ü hoş şîrîn-edâsı derece-i tahrîr ü takrîrden müberrâ vü mu’arrâdur. Ser-â-pâ a’zâ-yı şâhid-i ra’nâ vasfında yigirmi tokuz ‘aded gazel-i bî-bedel ve bir kaç nazm-ı pür-mesel ile sahîfe-i beyânı murassa’ u mülemma’ kılmışdur (Solmaz, 2005:121)”.*

Hüseyin Celâl Bey Divânı’nın iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan biri British Museum P. 210’da kayıtlı bulunan nüsha diğeri, Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz. FB 273’te kayıtlı olan nüshadır. Ancak Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz. FB 273’te kayıtlı olan nüsha, British Museum P. 210’daki nüshaya göre eksik bir nüshadır. (Aksoyak, 2005:9).

Hüsn-i Yûsuf adlı eserin tespit edilen iki nüshası vardır. Bunlardan biri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları bölümünde 1872 numara ile kayıtlı olan nüsha diğeri Amerika Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları bölümünde 405 numara ile kayıtlı olan nüshadır. Bu nüshanın başlığı “Divân-ı Celâli” şeklindedir. Michigan nüshası, İstanbul nüshasında bulunmayan manzumeleri ihtiva etmesi bakımından önemlidir. Eserde 150 beyitlik bir mesnevi; 28’i doğrudan doğruya sevgilinin güzellik unsurları üzerine yazılmış 30 gazel ve beyit sayısı değişiklik gösteren 4 manzume bulunur. Manzumeler bölümünde 21 beyitten ibaret bir mesnevi, sırasıyla 7 ve 6 beyitten oluşan iki gazel ve 32 beyitten oluşan başka bir mesnevi yer alır.

Sa’d u Sa’id münazara yoluyla yazılan bir eserdir. Şerh-i Avamil İmam Birgivi tarafından yazılan Avamil adlı eserin manzum bir şerhinden ibarettir. Kavâid-i aruz adlı eseri ise aruz vezinin kurallarını öğretmek amacıyla yazılmış bir eserdir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. HÜSN-İ YÛSUF İNCELEMESİ

2.1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1.1. NAZİM ŞEKİLLERİ

Eser, mukaddime mahiyetindeki 150 beyit tutan bir mesnevi ile başlar. Bu 150 beyitlik mesnevinin hemen ardından asıl konunun işlendiği ve güzellik unsurlarının ele alındığı, beyit sayısı beş ile otuz iki arasında değişen 30 gazel yer alır. Bu 30 gazelin 28'inde doğrudan doğruya sevgilinin güzellik unsurları redif olarak kullanılmışken son iki gazel, söz konusu güzellik unsurlarının genel bir değerlendirmesini ihtiva etmektedir. Sevgilinin güzellik unsurlarını konu edinen 30 gazelin ardından beyit sayısı değişiklikler gösteren 4 manzume daha yer alır. Manzumeler bölümünde 21 beyitten ibaret bir mesnevi, sırasıyla 7 ve 6 beyitten oluşan iki gazel ve 32 beyitten oluşan başka bir mesnevi yer alır.

2.1.2. VEZİN

Hüsn-i Yûsuf'ta aruzun Remel, Hezec, Muzâri bahirlerine ait olan altı farklı vezin kalıbı kullanılmıştır. Hüsn-i Yûsuf'ta kullanılan aruz kalıpları tablo olarak aşağıda gösterilmiştir.

Vezein	Bahir	
1. <i>Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün</i>	Hafif	5
2. <i>Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün</i>	Remel	10
3. <i>Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün</i>	Hezec	5
4. <i>Mef' ülü Fâ' ilâtü Mefâ' ilü Fâ' ilün</i>	Muzâri	4
5. <i>Mef' ülü Fâ' ilâtün Mef' ülü Fâ' ilâtün</i>	Muzâri	2
6. <i>Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün</i>	Remel	8
7. <i>Mef' ülü Mefâ' ilü Mefâ' ilü Fe' ülün</i>	Hezec	1

Hüsn-i Yûsuf'ta en çok kullanılan aruz kalıbı Remel bahrine ait olan “*Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün*” kalıbıdır. Bu kalıbın ardından en sık kullanılan kalıp yine Remel bahrinde “*Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün*” kalıbıdır. “*Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün*” ve “*Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün*” kalıplarının her ikisi de beş şiirde kullanılmıştır. Yine Muzâri bahrindeki “*Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün*” kalıbı dört şiirde kullanılmıştır. En az kullanılan kalıp Hezec bahrindeki “*Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ûlün*” kalıbıdır. Sadece bir şiirde kullanılmıştır.

2.1.3. KAFİYE VE REDİF

2.1.3.1. Gazeller

2.1.3.1.1. Gazel-1:

Bir nefesde ider āfākı mu^ç attār kākül
Bezm-i hüsünde çü devr itdüre mücmer kākül

(ditrer - Sikender - semender - berāber - lenger - ser-ber - beñzer - kamber)

mu^ç attār / mücmer

r: sadece revî harfî ile yapıldığı için Mücerred kafiye.

kākül: Redif

2.1.3.1.2. Gazel-2:

‘ Aqlumı sevdāya virdi ca^ç d-ı ‘ anber-bār-ı zülf
Hüş-ber-i dārūya beñzer nāfe-i Tātār-ı zülf

(kār - tār - esmār - zünnār - pür-kār - eş^ç ār)

‘ anber-bār/ tātār

ār: Ridf+Revi: Mürdef Kafiye.

zülf: Redif

2.1.3.1.3. Gazel-3:

Böyle bī-pervā olup açmazdı mäh u hür cebīn
Vermeseydi mäh ile hürşide nūr u fer cebīn

(enver - muğber - kayser - hançer - kâfir - İskender - bāl u per - hem-ser)

mäh u hür/ nūr u fer:

r: sadece revî harfî ile yapıldığı için Mücerred kafiye.

cebīn: Redif

2.1.3.1.4. **Gazel-4:**

Moğol-çîn çeşmiñe ey şâh-ı hüsn olmuş mekân ebrü
Tölek şâhına beñzer ki aña olmuş âşiyân ebrü

(nişân - sâye bân - nişân -tev-emân -kemân - yamân - nâ-tuvân - savlecân)

mekân/ âşiyân

ân: Ridf+Revi: Mürdef Kafiye.

ebrü: Redif

2.1.3.1.5. **Gazel-5:**

Harîm-i Ka‘be-i hüsnünde kesb itmiş ne hâl ebrü
İrâdet ehlini irşâd ider bî-қыl u kâl ebrü

(mâl - hilâl - ihtimâl - pâyimâl - dâl - bî-mecâl - muhâl - Celâl)

hâl/ kâl:

âl: Ridf+Revi: Mürdef Kafiye.

ebrü: Redif

2.1.3.1.6. **Gazel-6:**

Ebrü niyâza gelmiş ider ‘azz ü nâz çeşm
Şan oldı şüretâ kaşı Maḥmūd Ayâz çeşm

(nâz - şâhbâz - imtiyâz - namâz - az - râz - ferâz - mecâz)

‘azz ü nâz/ âyâz:

âz: Ridf+Revi: Mürdef Kafiye.

çeşm: Redif

2.1.3.1.7. **Gazel-7:**

Gördi kim kûyından ırmağ ister ol mekkâr çeşm
Yüz yire urup ağıtdı nice yüz enhâr çeşm

(bî-zâr - bîmâr - ‘ ayyâr - gevher-bâr - dîdâr - bî-dâr - m‘ imâr - tâtâr)

mekkâr/ enhâr

âr: Ridf+Revi: Mürdef Kafiye.

çeşm: Redif

2.1.3.1.8. **Gazel-8:**

İftirâ itmededür ikide bir câna müje
Ġamz ider ġamzeñe yoğ yire girer řana müje

(dermâna - nerîmâna - insâna - peymâne - destâna - îmâna - tâbâna - bîġâne)

câna/ şana

ân: Ridf+Revi: Mürdef Kafiye.

müje: Redif

2.1.3.1.9. **Gazel-9:**

Merdüm içerse şanum ger şana şana ġamze
Bu ihtimâli virmen kim şana şana ġamze

(bahâne - kemâne - câna - sinâna - nişâne - civâne)

sinân/ nişân

ân: Ridf+Revi: Mürdef Kafiye

ġamze: Redif

2.1.3.1.10. **Gazel-10:**

Nigârũñ ġağğ-ı sebzinden bitürmiş yâsemen ‘ arız
Bu yüzden kendü cevher vâki‘ olmuşdur semen ‘ arız

(Hoten - pirehen - sîm-ten - şiken)

yâsemen/ semen

en: Sadece revî harfî ile yapıldığından mücerred kafiye

‘**arîz:** Redif

2.1.3.1.11. Gazel-11:

Gün gibi ‘arz eyle şâhum şevk ile her yana rûh

Görelüm kor mı muqâbil mehrûh-ı zîbâña ruh

(yana - t̄âna - bana - aña)

yana/ zîbâne

ân: Ridf+Revi: Mürdef Kafiye

ruh: Redif

2.1.3.1.12. Gazel-12:

Meclisünde oldı başdan ayağa peymâne gûş

‘Âkil oldur tuta pend-i şoĥbet-i pîrâna gûş

(câna - dîvâne - Kenân’a - mestâna)

peymâne/ pîrâne

âne: Te’sis+Dahil+Revi: Müesses Kafiye

gûş: Redif

2.1.3.1.13. Gazel-13:

Çılmaz fiġân u nâleme ol kâm-yâb gûş

Dutmaz gedâ kelâmına ‘âlî-cenâb gûş

(ḥitāb - rikāb - ṣarāb - rebāb)

kām-yāb/ ʿālī-cenāb

āb: Ridf+Revi: Mürdef Kafiye

gūṣ: Redif

2.1.3.1.14. Gazel-14:

Sebz hilʿatlar giyer faṣl-ı bahār ol ḡonce leb

Ḳor mu ḡül-geṣt itmeye bir ḡül-ʿizār ol ḡonce leb

(ṣikār - var - āṣikār - dil-figār)

bahār/ ḡülʿizār

ār: Ridf+Revi- Mürdef Kafiye

ol ḡonce leb: Redif

2.1.3.1.15. Gazel-15:

Ḥande ḡılduḡça o meh-rū ḡösterür dülger lebi

Nuṡḡa ḡeldükçe niṣār eyler dür ü ḡevher lebi

(kevṣer - beñzer - ekṣer - dil-ber)

dülger/ ḡüher

er: Sadece revî harfî ile yapıldığı için Mücerred Kafiye

lebi: Redif

2.1.3.1.16. Gazel-16:

Mürde iḡyā eyler açsa ol Mesīḡā-dem dehen

Deyr-i ḡüsünde lebi İṣā durur Meryem dehen

(Cem - zemzem - ḡātem - müdḡam - mātem - ʿālem - kem - mübhem)

dem/ Meryem

em: Sadece revî harfî ile yapıldığı için Mücerred Kafiye

dehen: Redif

2.1.3.1.17. Gazel-17:

Sīb u bih ‘ arz ider oldı yine yārāne zekān

Görelî cünbiş-i ‘ uşşakuñı mestāne zekān

(mestāne - zindāne - peymāna - meh-i tībāna - Ken‘ ān’a - vīrāne)

yārāne/ mestān

ān: Ridf+Revi- Mürdef Kafiye

zekān: Redif

2.1.3.1.18. Gazel-18:

Deyr-i hüsünde ne dem gezdüre mic‘ mer ğabğab

Cān meşāmını ider anda mu‘ attar ğabğab

(manzar - Sikender - müdevver - musahhar)

mic‘ mer /mu‘ attar

ar: Sadece revî harfî ile yapıldığı için Mücerred Kafiye

ğabğab: Redif

2.1.3.1.19. Gazel-19:

Ey dil revā mı şalmağ seyfi sükūna gerden

Yüzün göreydüñ anuñ ger tünbetüne gerden

(şuna - sūtūna - merdudūna – zebūna)

sükūn/ tünbetün

en: Sadece revî harfî ile yapıldığı için Mücerred Kafiye

gerden: Redif

2.1.3.1.20. Gazel-20:

Ne canı var ide reftâr ki bir serv-i semen sîne
Açarsa gül gibi na-geh o serv-i sîm-ten sîne

(yâsemen - pirehen - Hıten - billürdan - vaţan - beden)

serv-i semen/ serv-i sîm-ten

en: Sadece revî harfî ile yapıldığı için Mücerred Kafiye

sîne: Redif

2.1.3.1.21. Gazel-21:

Nağd-i sirişkin itmiş iken dîde der-miyân
Gözden revâ mı gizlene ey sîm-ber miyân

(kadar - büker - kemer - keder - ger - mu' teber - zîr ü zeber - der)

der-miyân/ sîm-ber miyân

er: Sadece revî harfî ile yapıldığı için Mücerred Kafiye

miyân: Redif

2.1.3.1.22. Gazel-22:

Şâkî şafâ ile şuna çün merhâbaya el
Gören dir açdı hâtem-i devrân sühâya el

(dü-tâya - ' İsa'ya - du' âya - pâyeye - gedâya - nâ-sezâyaya)

merhâba/ sühâ

â: Sadece revî harfî ile yapıldığı için Mücerred Kafiye

el: Redif

2.1.3.1.23. **Gazel-23:**

Zülf-i dil-dârı yeter elledüñ ey şâne kes el
Sünbül-i bâğa revâ mı ki şuna hâr u has el

(meges - heves - tutmuş - 'ases)

kes/ has

s: Sadece revî harfî ile yapıldığı için Mücerred Kafiye

el: Redif

2.1.3.1.24. **Gazel-24:**

Gösterüp şeklini mânend-i Mesîhâ sâ' id
Nice biñ mürde-dili eyledi ihyâ sâ' id

beyzâ - zîbâ - ferâh-efzâ - temennâ

Mesîhâ/ ihyâ

a: Sadece revî harfî ile yapıldığı için Mücerred Kafiye

sâ' id: Redif

2.1.3.1.25. **Gazel-25:**

Gösterüp münkîre i' câz-ı Mesîhâ sâ' id
Çıldı Mûsâ gibi ' arz-ı yed-i beyzâ sâ' id

(' azrâ - zîbâ - nev' â - hem-tâ)

Mesîhâ/ beyzâ

â: Sadece revî harfî ile yapıldığı için Mücerred Kafiye

sâ' id: Redif

2.1.3.1.26. **Gazel-26:**

Çıkdı gam kaçr-ı câna ayak ayak
Çıçılur nerdübâna ayak ayak

(āsumāna - nişāne - pīr-i muġāna - rismāna - divān-ı ḥāna - revāne)

cān/ nerdübān

ān: Ridf+Revi- Mürdef Kafiye

ayağ ayak: Redif

2.1.3.1.27. Gazel-27:

Der-āġūş eylemekde cāme ḳadd-i yāri ser-tā-pā

Öpüp ḳoçmakda pīrāhen ten-i dildāri ser-tā-pā

(gevh̄er-bār - der-i divār – bāzār - ‘ anber-bār - ḥūn-bār - ḥoş-reftār)

yār/ dildār:

ār: Ridf+Revi-: Mürdef Kafiye

ser-tā-pā: Redif

2.1.3.1.28. Gazel-28:

Ser-nigūn eyledi tūbāyī ol āfet-i ḳāmet

Ṭoġrusı ancılayın var mı ḳıyāmet ḳāmet

(meziyyet - ḥil‘at - delālet - şefḳāt - ḥimāyet - ‘alāmet)

āfet /ḳıyāmet

t: Sadece revî harfî ile yapıldığı için Mücerred

ḳāmet: Redif

2.1.3.1.29. Gazel-29:

Boynuma zūlf-i siyāhuñ şarılr āġūş ider

Ḥavfum oldur kim yeni başdan belāya tūş ider

(cūş - medḥūş - ḥoş - sarḥoş - mengūş - ḥāmūş - biḥūş - gūş)

āġuş/ tūş

ūş: Ridf+Revi: Mürdef Kafiye

ider: Redif

2.1.3.1.30. Gazel-30:

Kākül-i ra' nā mı bu ya sünbül-i zībā mıdur
Zülf-i misk-āsā mıdur ya ' anber-i serā mıdur

(vüşkā - Mūsā - ejderhā - inşā - ciḥān-ārā - beyzā - deryā - ḥavrā - ğarrā - tuġrā
- ednā - şeydā - Yaḥyā - kistrā - ḥamrā - ' İsā - bī-hemtā - Mesīh-āsā - lālā -
esmā - mā - ayva - mevā - bālā - şahra -istiġnā -cṭübā -cbeyzā -cnā-bīnā -
deryā şekker-hā)

zībā/ serā:

ā: Sadece revî harfî ile yapıldığı için Mücerred
mıdur: Redif

2.1.3.2. Manzumeler

2.1.3.2.1. Gazel-1:

Āferīn ol qarīha-i pāke
Naẓar-ı cevher eyleye ḥāke

(idrāke - eflāke - ḥake - ğamnāke - nā-pāke - etrāke)

pāke/ ḥāke

āk: Ridf+Revi: Mürdef Kafiye
e: Redif

2.1.3.2.2. Gazel-2:

Var iki sū' ālüm saña ey müfti-i devrān
Yaz mesele-i müşkilemüz ḥalline tibyān

(rıdvāñ - iz' ān - ān - imkân - ḳurbān)

devrān /tibyān

ān: Ridf+Revi: Mürdef Kafiye

2.1.3.3.Mesneviler

Bu bölümde Hüsn-i Yûsuf'un giriş bölümünde yer alan 150 beyitlik mesnevi, sevgilinin güzellik unsurları üzerine yazılan 30 gazelden sonra gelen 21 beyitlik bir mesnevi ve eserin son bölümünde yer alan 32 beyitlik mesnevi kafiye ve redif bakımından incelenmiş ve incelemeye ilişkin detaylar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Mücerred Kafiye	Mürdef Kafiye	Müesses Kafiye	Mukayyed Kafiye
74	81	36	12

Tabloyu incelediğimizde eserde yer alan mesnevilerde en fazla mürdef kafiye kullanıldığını görmekteyiz. Mürdef kafiyeden sonra en fazla kullanılan kafiye türü mücerred kafiye türüdür. Müesses kafiye üçüncü, Mukayyed kafiye dördüncü sırada gelmektedir.

2.1.3.4.Hüsn-i Yûsuf'taki Kafiye Türleri

2.1.3.4.1. Gazeller

Hüsn-i Yûsuf'taki gazellerde tespit edilen kafiye türleri sırasıyla şu şekildedir:

1. Mücerred Kafiye	2. Mücerred Kafiye
3. Mürdef Kafiye	4. Mürdef Kafiye
5. Mücerred Kafiye	6. Mücerred Kafiye
7. Mürdef Kafiye	8. Mürdef Kafiye
9. Mürdef Kafiye	10. Mürdef Kafiye
11. Mürdef Kafiye	12. Mürdef Kafiye
13. Mürdef Kafiye	14. Mürdef Kafiye
15. Mürdef Kafiye	16. Mürdef Kafiye
17. Mürdef Kafiye	18. Mürdef Kafiye

19. Mücerred Kafiye	20. Mücerred Kafiye
21. Mürdef Kafiye	22. Mürdef Kafiye
23. Müesses Kafiye	24. Müesses Kafiye
25. Mürdef Kafiye	26. Mürdef Kafiye
27. Mürdef Kafiye	28. Mürdef Kafiye
29. Mücerred Kafiye	30. Mücerred Kafiye

2.1.3.4.2. Manzumeler

Bu bölümde sevgilinin güzellik unsurları üzerine yazılan 30 gazelin dışında kalan 2 adet gazel yer almaktadır. Söz konusu gazellerden biri 7 beyit; diğeri 6 beyittir. Gazelerde kullanılan kafiye türleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

7 Beyitlik Gazel: Mürdef Kafiye
6 Beyitlik Gazel: Mürdef Kafiye

2.1.3.4.3. Mesneviler

Hüsn-i Yûsuf'ta toplam 3 tane mesnevi yer almaktadır. Bu mesnevilerin kafiye kullanım sayılarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Mesneviler sırasıyla 150, 21 ve 32 beyitten oluşmaktadır. Mesnevilerde en fazla kullanılan kafiye türü Mürdef; en az kullanılan kafiye türü mukayyed kafiye.

Mücerred Kafiye	Mürdef Kafiye	Müesses Kafiye	Mukayyed Kafiye
74	81	36	12

2.1.3.5. Kafiye Türlerinin Kullanım Sayıları

Mücerred Kafiye	Mürdef Kafiye	Müesses Kafiye	Mukayyed Kafiye
88	97	37	12

Hüsn-i Yûsuf'ta en çok kullanılan kafiye türü ridf ve revî harfleri ile yapılan mürdef kafiyedir. Gazeller ve mesneviler dâhil olmak üzere tespit edilen toplam mürdef kafiye sayısı 97'dir. Mürdef kafiyeden sonra en çok kullanılan kafiye türü sadece revî harfî ile yapılan Mücerred kafiyedir. Tespit edilen mürdef kafiye sayısı 88'dir. Te'sis, dahil ve revî harfleri ile yapılan müesses kafiyenin kullanım sayısı 37'dir. Kayd ve revî harfleri ile yapılan mukayyed kafiye ise en az kullanılan kafiye türüdür. Sadece 12 yerde tespit edilebilmiştir. İki ses benzerliği ile yapılan mürdef kafiye, tek ses benzerliğine dayanan mücerred kafiyeden; üç ses benzerliği ile yapılan müesses kafiye iki ses benzerliğine dayanan mukayyed kafiyeden daha fazla kullanılmıştır. Bu durum şairin şiirdeki ahenge ve söyleyiş güzelliğine önem verdiğini göstermektedir

2.2. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.2.1. ESERİN YAZILIŞ AMACI

Osmanlı şiir geleneği içerisinde, şiirin üzerine inşa edildiği bir zemin olan sevgili unsuru, diğer divan şairlerinde olduğu gibi Hüseyin Celâl Bey'in de eserinin temelini teşkil etmektedir. Söz konusu bu temel, sevgilinin şahsında vücut bulan vasıfların, müstakil birer unsur olarak ele alınmasıyla zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Eser, her şeyden evvel güzelin ve güzelliğin vasıflarını açıklamak ve ideal bir güzel tasavvuru ortaya koymak amacıyla yazılmıştır. Bu güzellik, sevgilinin varlığında vücut bulan güzellikten başkası değildir. Her bir gazelde sevgiliye ait güzellik unsurları detaylı olarak teşbihe konu edilmeye detaylı bir şekilde tasvir edilmeye çalışılmıştır. Hüseyin Celâl Bey'in *Hüsn-i Yûsuf* adlı eseri 150 beyitten müteşekkil mukaddime mahiyetinde bir mesnevi ile başlar. Hüseyin Celâl Bey, bu 150 beyitlik mesnevi bölümünde yaratılış, insanın tabiatı, kâmil insanın vasıfları ve kâinat ile ilgili birtakım değerlendirmelerde bulunduktan sonra *Hüsn-i Yûsuf*'u vücuda getirmesine vesile olan sebeplerden kısaca bahsetmiştir. Bunların başında, gönlündeki aşk sırlarını ifşa etme arzusunun geldiğini görmekteyiz:

Yine bir nâmeye idem âgâz

Ola dil bülbüline gülşen râz

(M.2)

Didüm ey mihr-i âsumân-ı sühâ

Sırr-ı ışkunu ideyin ifşâ

(M.87)

Gönlüne düşen gam, diline düşen elem onu yazmaya iten sebeplerin başında gelmektedir:

Nâ-gehân kalbime bu ğam düşdi

Dil ne vech ile pür-elem düşdi

(M.9)

Mukaddime bölümüne yön veren temel unsur, aşk ve aşkın insan vücudunda meydana getirdiği duygusal etkileşimlerdir. Nitekim Hüseyin Celâl Bey, aşkın vermiş olduğu duygu hâlinin tesiriyle birtakım durumlara ve gel-gitlere maruz kalmıştır. “*Gam-safâ*”, “*şâd-bela*”, “*âb-nâr*”, “*gece-gündüz*”, “*sayf-şita*” bunların başında gelmektedir.

Ġama düşse şafāya nāzır olur
Şād olursa belāya hāzır olur
(M.10)

Āba irerse nāra meyl eyler
Nāra irse recā-yı seyl eyler
(M.12)

Gice olsa neḥārı fikr eyler
Gündüz olsa leyālî zıkr eyler
(M.13)

Şayf olursa şitāya ider ümîd
Yine faşl-ı şitādudur nevmîd
(M.14)

Aslında eseri yazmaktan maksadı, her ne kadar gönlündeki aşk sırlarını ifşa etmekse de bu vesile ile diğer taraftan asıl arzusu, kendi derdinin dermanını aramaktır:

Bu tefekkür ile oluban ḥayrān
Aradum kendü derdüme dermān
(M.19)

Eyledüm bu ḥarāret ile niyāz
İrdi hātıfdan ol zamān āvāz
(M.20)

Eserin başındaki mukaddime kısmı, yazılış amacını beyan eden beyitlerin ardından, Şehzāde II. Selīm övgüsüyle devam eder:

Şāhdur añladum anı nice şāh

Hilḳati nūr cismi zıll-i İlāh

(M.49)

Ya‘ni Sulṭān Selīm-i ‘ālī-baht

Şeh-sūvār-ı semend-i pāye-i taht

(M.50)

Şehzāde II. Selim övgüsünden sonra Hüseyin Celāl Bey’in ideal bir insan profili çizdiğine şahit olmaktadır. Onun arzu ettiği insan *“özünde ve sözünde sadık”, “içi dışı bir”, “ahde vefa gösteren”, “sözünden asla dönmeyen”* ideal bir insan tipidir.

Ādem oldur sözinde şādıḳ ola

Şūret ü sīreti muvāfiḳ ola

(M.59)

İ‘tikād eyleñ anı şādıḳdur

Ḳavli vefālı çün muṭābıḳdur

(M.60)

Ḳavli ammā uyar ise ḳırāna

Naḳd-i ‘ilmi gelür ise mizāna

(M.61)

Kişi ḳavlinde bī-hilāf gerek

Halk ḫaḳḳıyla ittişāf gerek

(M.62)

Mü' min olur mı mü' mine mir'ât
Müttehid olmayınca zât u şifât

(M.63)

Ancak bu güzelliklere erişebilmek ve yukarda bahsi geçen vasıflara sahip olabilmek için kalb-i selim olmak gerekir. Bu hâl üzere sabit kalabilmek için birtakım uyarılarda bulunulmuştur. Dünyevi arzuların peşinde koşmamak, mal ve mülkün esiri olmamak, ehl-i irfan olabilmek için elzemdir:

Vech-i âdemdür ahsen-i taqvîm
Fehm ider ancak anı kalb-i selîm

(M.31)

Olmasa bir kişünün âşârı
Şecer olur ki yokdur eşmârı

(M.77)

Olma māl u benūna gel teslim
Men ā'tallahî gör kalb-i selîm

(M.78)

Ölmez oğul kemāl ü ' irfândur
Ehl-i ' irfân olanlar insândur

(M.79)

Çavl u fi' lün kitāba lāyık kııl
Sünen ü farz ile muṭābık kııl

(M.80)

Mukaddimedede en önemli yer, “aşk” mevzusuna ayrılmış, “aşk” ve “âşık” kavramları üzerinde durulmuştur. Hüseyin Celâl Bey'e göre aşk, aynı zamanda âlemi ihyâ edici bir öneme de sahiptir:

‘ Işkıdan dem urandır ehl-i şafâ
Aşkıdur ‘ âlemi iden ihyâ

(M.100)

Mazhar-ı ‘ ışkıdur benî âdem
Dîvdür ‘ ışka olmayan mahrem

(M.101)

‘ Aşk u ‘ âşık nedür ‘ ayân eyle
Mazhâr-ı ‘ ışkıdan beyân eyle

(M.99)

Yûsuf ve Züleyha kıssasına gönderme yapılarak devam eden mukaddimenin son bölümlerinde Hüseyin Celâl Bey, asıl konuya giriş yapmıştır. Ona göre Kıssa-i Yûsuf, kıssaların en güzelidir. Aşk menziline giden ulu bir yoldur. Yoldan çıkmışlara hidayet, aşk ehline irşat vesilesidir.

Qışsa-i Yûsuf’ı rivâyet kııl
Nice yol azmışa hidâyet kııl

(M.109)

Qışsa-i ahsenü’l-kaşş oldur
Menzil-i ‘ ışka bir ulu yoldur

(M.110)

Bir nefes hûsn-i Yûsuf’u yâd it
Nice ehl-i sülûkı irşâd it

(M.111)

Mukaddimenin son bölümünde ise gazellerde her biri müstakil olarak ele alınan sevgilinin güzellik unsurlarından bazılarını birer gönderme yapılmıştır. Bunların başında “çeşm, ebru, gamze, dendân, ‘ izâr, ruhsâr, kad” gelmektedir.

Kimi eydür ki çeşm ile ebrū
Biri sāhır durur biri cādū
(M.133)

Kimi der ğamze kimisi müjgān
Kimi dürr la' lidür kimi dendān
(M.134)

Kimi eydür ' izār-ı ' ayyārı
Kimi ider şafā-yı ruhsārı
(M.135)

Kimi der cebhesi kimi ħaddi
Kimidür gerdeni kimi ħaddi
(M.136)

Hüseyin Celâl Bey, güzelliğe konu olacak her türlü malzemeyi, kendi ifadesiyle “*mana gevherlerini*” şiirin mana iklimine nakşetmekten geri durmamıştır.

Cümle esbāb-ı ħüsni derc itdüm
Ma' na gevherlerini ħarc itdüm
(M.146)

Kāküli medħin eyledüm başdan
Gāh gözden didüm gehi ħaşdan
(M.147)

Her birine birer ğazel yazdum
Cümle eş' arı bî-bedel yazdum
(M.148)

Ġazeliyyātuñ eyledüm itmām
Ĥüsni Yūsuf didüm bu nāmeye nām
(M.149)

Bu ġazeller umarın ola Celāl
Mūcib-i inşirāḥ ü def -i melāl
(M.150)

Sevgiliyi baştan ayaġa, gözden kaşa varıncaya kadar vasfetmiş, ona güzellik kattığına inandığı her unsur için şiir yazmıştır. Güzelin ve güzelliğın vasıflarını bünyesinde barındırdığı için eserine Ĥüsni Yūsuf adını vermeyi uygun bulmuştur. Eserine verdiği adı giriş bölümündeki mesnevide şu beyitlerle ifade etmiştir:

Ĥışşa-i Yūsuf'ı rivāyet kı
Nice yol azmışa ḥidāyet kı
(M.109)

Bir nefes ḥüsni Yūsuf'u yād it
Nice ehl-i sülūkı irşād it
(M.111)

Ġazeliyyātuñ eyledüm itmām
Ĥüsni Yūsuf didüm bu nāmeye nām
(M.149)

2.2.2. GÜZELLİK BEYANI

Ahdi, Gülşen-i Şuârâ'da eserle ilgili olarak şunları söyler: “*Hüsn-i Yûsuf nâm bir risâle tasnîf-i hûb ve te’lif-i mergûbdur ki elfâz-ı rûh-efzâsı rengîn ü hoş şîrîn-edâsı derece-i tahrîr ü takrîrden müberrâ vü mu’arrâdur. Ser-â-pâ a’zâ-yı şâhid-i ra’nâ vasfında yigirmi tokuz ‘aded gazel-i bî-bedel ve bir kaç nazm-ı pür-mesel ile sahîfe-i beyânı murassa’ u mülemma’ kılmışdur. Ol dürr-i nâ-süftelerün cümlesinden biri budur ki sîfât-ı dehendür ehl-i suhen olan yârâna rûşendür*” (Solmaz, 2005:121).

Eserde, 150 beyitlik mesnevi tarzındaki mukaddimenin hemen ardından 30 gazele yer verilmiştir. 28 gazelde doğrudan doruya sevgilinin güzelik unsurlarının her biri redif olarak kullanılmıştır. Söz konusu bu gazelerde sistematik bir şekilde sevgilinin güzellik unsurları merkeze alınarak ideal bir güzel prototipi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sevgilinin her bir güzellik unsuru için yazılan bu 28 gazelin ardından gelen iki gazelde ise diğer gazelerde bahsedilen güzellik unsurlarının genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve güzellik unsurlarına ait birtakım teşbihlere yer verilmiştir. Gazelerin beyit sayısı beş ile dokuz beyit arasında değişmekle birlikte sevgilinin güzellik unsurlarının toplu olarak değerlendirildiği ve birtakım teşbihlere konu edildiği 30. gazel, 32 beyitten oluşmaktadır. Söz konusu bu 28 gazelde redif olarak kullanılan kelimelerin, sevgilinin güzellik unsurlarına ait kelimeler olduğunu görmekteyiz. Nitekim gazelerde, sırasıyla “*kâkül, zülf, cebin, ebrû, çeşm, müje, gamze, ârız, ruh, gûş, leb, dehen, zekân, gabgab, gerden, sîne, miyân, el, sâ’id, ayak, ser-tâ-pâ ve kâmet*” gibi doğrudan sevgiliye ait güzellik unsurlarıyla ilgili kelimeler kullanılmış, gazeller bu kelimeler ve bu kelimelerin çağrıştırdığı anlamlar üzerine kurulmuştur.

Mesnevi nazım şekliyle yazılan bir mukaddime ile başlayan ve ardından 30 gazelden oluşan bir bölüm ile devam eden eser, son bölümde yer alan ikisi gazel, ikisi mesnevi tarzında yazılmış dört manzume ile son bulur.

2.2.3. HÜSN-İ YÛSUF’UN EDEBÎ GELENEK İÇERİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Hüseyin Celâl Bey tarafından yazılan Hüsn-i Yûsuf, sevgilinin güzellik unsurlarını müstakil bir şekilde işlemesi bakımından oldukça büyük bir öneme sahiptir. Hüseyin Celâl Bey, eserin gazeliyat bölümünü tamamen güzellik vasfına ayırmıştır. Söz konusu bu 28 gazelin her birinde bir güzellik unsuru işlenmiştir. Esere redif olan güzellik unsurları sırasıyla “*kâkül, zülf, cebin, ebrû, çeşm, müje, gamze, ârız, ruh, gûş, leb, dehen, zekân, gabgab, gerden, sîne, miyân, el, sâ'id, ayak, ser-tâ-pâ ve kâmet*” şeklindedir. Doğrudan doğruya sevgilinin güzellik unsurlarına hitaben yazılan bu 28 gazelin ardından gelen iki gazelde ise diğer gazelerde bahsedilen güzellik unsurlarının genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve güzellik unsurlarına ait birtakım teşbihlere yer verilmiştir.

Edebiyat geleneği içerisinde, şiirin neredeyse temel unsuru konumuna gelmiş olan sevgiliyi anlatan birçok eser mevcuttur. Sevgili, gerek doğrudan gerekse dolaylı yollardan tasvir ve tahlile konu edilmiştir. Bunların bir kısmı gelişigüzel tahlil ve tasvirlerin ötesinde doğrudan doğruya sevgiliye ait güzellik unsurlarını bir araya getirme düşüncesiyle yazılmıştır. “Gelenek, standart sevgili tipinin fizik varlığıyla ilgili o kadar çok hazır unsur ve teşbih getirmektedir ki onun vücudunun çeşitli taraflarını tavsif eden bu malzemeyi, şairler için bir rehber hizmetini görmek üzere toplu bir şekilde gösteren eserlerin kaleme alınması ihtiyacı duyulmuştur” (Akün, 1994:416). Bu doğrultuda birçok eser kaleme alınmıştır.

“İlk defa İranlı belâgat müellifi Şerefeddin Râmî'nin Fars şiirinden derleyerek bu alanda tertip ettiği Enîsü'l-uşşâk'ı (826/1423) örnek alınıp Osmanlı edebiyatında da Kutbüddin Ahmed'in Hevesnâme'si (891/1486), Muîdî'nin Miftâhu't-teşbih'i gibi müstakil eserler meydana getirilmiş, Gelibolulu Sürûrî'nin Bahrü'l-maârif'inin (956/1540) dörtte üçünü kaplayan üçüncü bölümü, “Teşbihât ü Mesâil-i Enîsü'l-uşşâk, Beyânındadır” başlığı altında bu konuya ayrılmıştır” (Akün, 1994:416). Sevgiliye ait güzellik unsurlarından bahseden eserler genel olarak bu şekildedir.

“Hevesnâme'deki örnekler Farsça olup Miftâhu't-teşbih'tekiler ise doğrudan doğruya Osmanlı şairlerinden alınmadır. Arapça ve Farsça örnekler

yanında Türkçe örnekleri de ihmal etmemiş olan Bahrü'l-maârif, topladığı malzeme bakımından bu kategorideki eserlerin en zenginidir. Bütün bu eserlerde, sevgilinin çeşitli unsurları ile beden güzelliklerini tavsif için şiirde yapılabilecek teşbihlerin, kullanılabilecek sıfatların neler olduğu, bunlarla hangi mazmunların meydana geldiği gösterilir. Bunlardan başka bazı şiir meraklılarının tertip ettiği mecmualarda da sevgilinin beden güzelliği üzerindeki teşbih ve sıfatları sıralayan birtakım listelere rastlanmaktadır” (Akün, 1994:416). Hüseyin Celâl Bey’in eseriyle benzer nitelikler gösteren eserler bu şekildedir.

Sevgilinin güzellik unsurları üzerine yazılmış müstakil eserler:

1. Şerefeddin Râmî, *Enîsü'l-uşşâk* (826/1423)
2. Kutbiddin Ahmed, *Hevesnâme* (891/1486)
3. Mu'îdî, *Miftâhu't-Teşbîh* (16.yy)
4. Gelibolulu Sürûrî, *Bahrü'l-maârif* (956/1549)
5. Tâcîzâde Cafer Çelebi, *Hevesnâme* (1493)
6. Hassân, *Mihr ü Müşterî* (1431)
7. Kara Fâzî, *Gül ü Bülbül* (1553)
8. Hüseyin Celâl Bel, *Hüsn-i Yûsuf*

Müstakil eserler dışında, yine sevgiliye ait güzellik unsurlarını çeşitli yönlerden ihtiva eden mecmualar:

1. Kâbilî, *Sultân-ı Hûbâna Münâsib Eş'âr*, (16.yy)
2. Lâzikîzâde Feyzullah Nâfiz, *Letâifü'l-Hayâl* (18.yy) (Akün, 1994:416)

2.2.4. İLHAM ALDIĞI ESERLER

2.2.4.1.Şerefeddin Râmî “Enîsü'l-Uşşâk”

Şerefeddin Râmî'nin Fars şiirinden derleyerek bu alanda tertip ettiği eserinin adıdır. “Fars edebiyatında ilk defa müstakil olarak kaleme alman ve Arap edebiyatındaki benzerleriyle aralarında çok farklılık bulunan ilk ve en önemli müstakil eser, VIII. (XIV.) yüzyıl şairlerinden Tebrizli Şerefüddîn-i Râmî (ölm. 795/1392-93?)'nin Enîsü'l-Uşşâk isimli küçük kitabıdır” (Şafak, 1997:220). “Râmî'nin adı geçen risalesi, özellikle İran şiir geleneğinde, bir güzelin çeşitli uzuvlarını tasvir etmek için kullanılmış benzetmeleri bir araya getiren örnekli ve açıklamalı bir sözlük niteliğindedir” (Atay, 2003:20-21). “İran belagatinin önemli eserlerinden Hakâyıku'l-Hadâyık'ın yazarı Şerefüddin Râmî tarafından 826/1423 tarihinde, Fars edebiyatında kullanılan teşbihleri açıklamak için kaleme alınmış küçük bir risaledir” (Erünsal, 1988:220). Enîsü'l-Uşşâk sevgilinin güzellik unsurlarını ilk defa incelemeye konu edinmesi ve bunları açıklamalı bir şekilde incelemesi bakımından oldukça büyük öneme sahiptir.

“Celâyirî hükümdarlarından Sultan Mu'izzüddîn Ebu'l-Feth Üveys (757-776/1356- 1374) adına yazılmış olan eser, sevgilinin çeşitli uzuvları, özellikle yüz güzelliği için kullanılan teşbih ve mecaz unsurlarını ihtiva etmektedir. Söz konusu unsurların 19 bab halinde ele alındığı kitapta, sevgilinin uzuvlarıyla ilgili kısa bilgiler sunulmuş; Arap ve Fars şiirinde bu uzuvlar için yapılmış olan benzetmeler, örneklerle sıralanmış; daha sonra da şiirde riayet edilmesi gereken bazı hususlar anlatılmıştır” (Şafak, 1997:220). Sevgilinin güzellik unsurlarını müstakil olarak ihtiva etmesi bakımından ve bunun Fars edebiyatında ilk örneği olması sebebiyle dikkat çekici bir eser olarak nitelendirilir. Hatta kendi döneminden sonra yazılan birçok eser Enîsü'l-Uşşâk'tan mülhem olarak kaleme alınmıştır.

Enîsü'l-Uşşâk, Türk edebiyatına önemli ölçüde tesir etmiş bir eserdir. Sevgili ve sevgilinin güzellik unsurlarını vafsetmek amacıyla yazılan birçok eser Enîsü'l-Uşşâk'ı esas almıştır. Şafak (1997:221)'in tespitine göre “Kutbü'd-dîn Ahmed'in Heves-nâme (tlf.891/1486)'sin, X/XVI. yy. şairlerinden Mu'îdî'nin Miftâhu't-teşbih'i ve Sürûfî'nin, hiç şüphesiz benzerleri arasında seçkin bir yeri

bulunan Bahrü'l-maârif (tlf.956/1540)'i” Türk edebiyatında Enisü'l-Uşşâk'tan mülhem olarak yazılan eserlerin başında gelmektedir.

“İlk defa Enîsü'l-uşşâk'ta müstakil olarak bahis konusu edilen benzetme unsurları, Fars edebiyatında -özellikle Hindistan sahasında- daha sonraki devirlerde yazılan bazı sözlüklerde de ele alınmış; ayrıca bu malzeme, “serâpây” denilen ve genellikle mesnevi nazım şekliyle yazılan bir edebi türün doğmasına da yol açmıştır” (Şafak, 1997:221). Hüseyin Celâl Bey'in Hüsn-i Yûsuf adlı eserinde sevgilinin güzellik unsurlarını tasvir etmek amacıyla yazılan 27. gazelde “serâpây” ifadesinin redif olarak kullanıldığını ve bunun üzerine bir gazel yazıldığını görüyoruz.

Şerefeddîn Râmî'nin eseri merkeze alınarak vücuda getirilmiş, bu eserden gerek şekil gerekse içerik olarak fazlasıyla istifade edilmiştir. Esere konu olan güzellik unsurları tabloda gösterilmiştir.

Şerefeddin Râmî “Enîsü'l-Uşşâk” Güzellik Unsurları						
Zülf ü Mûy	Çeşm	Hatt	Dendân	Gerden	Engüş	Sâk
Cebîn	Müje	Hal	Dehân	Ber	Hadd	
Ebrû	Rûy	Leb	Zenahdân	Sâ'id	Miyân	

2.2.4.2.Kutbiddin Ahmed “Hevesnâme”

Kutbiddin Ahmed'in Hevesnâme adlı eseri, “Râmî'nin Enisü'l-Uşşâk'ına nazire olarak yazılmış bir metindir. Kutbî Paşa Çelebi, risalesini Enisü'l-Uşşâk'a yakın bir kompozisyonla şekillendirir. Ancak, Râmî'nin risalesini içerik bağlamında zenginleştirir.” (Atay, 2003:76). Yani Hevesnâme, Enisü'l-Uşşâk'ı merkeze almakla birlikte şekil ve içerik olarak ondan farklı bir metin ortaya koymak amacıyla yazılmıştır. Bu doğrultuda Enisü'l-Uşşâk'a tamamiyle bağlı kalmamak adına Enisü'l-Uşşâk'ta bahsi geçen 19 güzellik unsurunu içeriğini zenginleştirerek 26 güzellik unsuruna yükseltmiştir.

Kutbiddin Ahmed “Hevesnâme” Güzellik Unsurları				
Hüsn ü Cemal	Cebin	Müjgân	Hat	Dehân
Işk	Ebrû	Gamze	Hal	Zenehdân
Muy	Çeşm	Ruhsâr	Leb	Gerden
Ber ü pistân	Miyân	Bînî	Dendân	Sâk
Sâid ü dest ü bâzû	Engüş t ü benân	Kadd ü kâmet	Beden ü endâm	Zât-ı mahbûb
Kelâm				

2.2.4.3. Mu’îdî “Miftâhu’t-Teşbih”

Râmî’nin Enîsü’l-Uşşâk adlı eserinden hareketle yazılmıştır. “Muidi aynı sistemi divan şiirine uygulamış ve Miftâhu’t-Teşbih’i meydana getirmiştir. Miftâhu’t-teşbih basit bir tercüme veya adaptasyon değil, orijinal bir eserdir. Enîsü’l-Uşşâk’dan alınan sadece şekildir. Malzeme olarak divan şâirlerinin eserleri ve özellikle de Ahmed Paşa’nın divânı kullanılmıştır” (Erünsal, 1988:220).

Miftâhu’t-Teşbih “bir mukaddime, 21 bab ve bir hatimedden meydana gelmektedir. Mukaddimede müellif, yukarıda çeşitli vesilelerle bahsedildiği gibi, kendisinden, eserinin özelliklerinden, te’lif metodundan ve teşbih sanatından bahseder. 21 babda ise «başdan ayağa sevgilinin a’zâsına ıtlak olunan elfâz beyân olunmuşdur». Mu’îdî her bâbda benzetmelerle ilgili kelimeleri sıralarken gerekli gördüğü yerlerde «istîşhâd itmekde», yani örnek olarak beyitler getirmektedir” (Erünsal, 1988:221).

Mu’îdî, eserin vücuda getirilmesinde her ne kadar Enîsü’l-Uşşâk’tan istifade etmişse de Şerefeddin Râmî’nin, Enîsü’l-uşşâk’ında kullandığı yöntemi, divan şiirine uyarlamaya çalışarak edebiyat geleneği içerisinde farklı bir tarzın hazırlayıcısı olmuş ve bunu sıradan bir taklit ve tercüme olmaktan çıkararak kendi tarzı, üslubu ve özgünlüğü ile harmanlamış tamamen telif bir eser ortaya koymuştur.

Miftâhu’t-teşbih’e konu olan güzellik unsurları aşağıdaki tablo ile gösterilmiştir.

Mu‘idi “Miftâhu’t-Teşbih” Güzellik Unsurları				
Mûy	Bînî	Leb	Engüş	Çeşm
Gûş	Müje	Dendân	Sâid	Hâl
Cebîn	Rûy	Zenehdân	Kadd	Sîne
Ebrû	Hat	Gerden	Miyân	Sâk

2.2.4.4. Gelibolulu Sürûrî Bahrü'l-Maârif “Teşbihât ve Mesâ'il-i Enîsü'l-Uşşâk Beyânındadır”

Bahrü'l-maârif, Osmanlı'nın ünlü belâgat âlimlerinden biri olan Gelibolulu Sürûrî tarafından yazılmış eserin adıdır. Bu eser de tıpkı Hevesnâme ve Miftâhu't-Teşbih gibi Şerefeddin Râmî'nin Enîsü'l-Uşşâk adlı eserinden hareketle vücuda getirilmiş bir eserdir. “Sürûrî, Şerefeddîn-i Rûmî'nin Enîsü'l-uşşâk'ını örnek alarak ve tertibine aynen uyarak meydana getirmiştir. Bununla birlikte müellif, muhtasar bir eser olan Enîsü'l-Uşşâk'ı genişletmiş, konularına yeni ilaveler yapmış, hemen her benzetme unsuru için örnek bulmuştur. İlave edilen bâblar içerisinde uzuvlarla ilgili olmayan konular da vardır” (Şafak, 1997:222). Yani, Bahrü'l-Maârif'te Miftâhu't-Teşbih'tekine benzer bir yapı görülür. Enîsü'l-Uşşâk'tan ilham alınarak yazılmakla birlikte şekil ve içerik bakımından daha zengindir.

Sürûrî, Enîsü'l-'Uşşâktan hareketle eseri yazma amacını kendi cümleleriyle şu şekilde ifade etmiştir: “Ve bu fakîrden evvel üstâdlar ‘arûz ve Hâdayıku’s-Sihr ve Enîsü'l-'Uşşâk ve İtlâkât risâlelerin yazmışlar ism ü resmlerin sahâyıf-i ‘âlemde kazmışlar ve du‘â-yı hayr ile mezkûr olup kendüler vefât idüp nâmları kalup hayat-ı ebediyye bulmuşlar. Hakîr dahi bu mecmû‘aı cem‘ itdüm ve her beyte nûr-ı ma‘nâyı şem‘ itdüm tâ ki hayr ile yâd olanlardan olan ve du‘â-yı hayr alup rahmet-i rahman bulam” (Güleç, 2001:14). Eserin içeriğine baktığımızda sevgilinin güzellik unsurlarından bahsedilen kısım “28 “bâb”dan ve her bâb da “İtlâkât-ı Arab” ve “İbârât-i Acem” adı altında Arapça ve Farsça asıllı kelimelerin ayrı ayrı ele alındığı iki “fasl”dan oluşmaktadır” (Şafak, 1997:222). Sürûrî'nin: “Bâb-ı evveli beyân-ı hüsn ü cemâlde eyledüm ve çün ma‘şûkuñ şıfatı hüsn ü cemâldür. ‘Âşıkun şıfatı dahı ‘ışk u

hâldür. Aña binâen ikinci bâbı beyân-ı ‘ışk u hâlden kıldum” (Atay, 2003:50) sözleri doğrudan doğruya kendi ağzından eserin içeriği hakkında bilgi vermektedir.

Bahrül-maârif, ihtiva ettiği güzellik unsurları yönüyle Hüsn-i Yusûf ile benzer nitelikler gösterir. “Hüsn ü cemâl”, “İşk u hâl” , “Kâkül ü zülf” gibi bazı güzellik unsurlarını bir arada ele alması bakımından Hüsn-i Yusûf’tan ayrılır.

Gelibolulu Sürûrî “Bahrü'l-Maârif” Güzellik Unsurları				
Hüsn ü cemâl	Kaş	Burun	Ağız	Bilek
İşk u hâl	Göz	Hatt	Dil	Parmak
Kâkül ü Zülf	Kirpik	Karaben	Enek	Boy
Alın	Gamze	Dudak	Boyun	Bil
Kulak	Yüz	Dendân	Göğüs	İncik
Söz	Mecmua-i azâ	Zât-ı mahbûb		

2.2.4.5. Tâcîzâde Cafer Çelebi “Hevesnâme”

Tâcîzâde Cafer Çelebi tarafından yazılan Hevesnâme adlı eserin 3436–3632 beyitleri arası sevgilinin güzellik unsurlarından bahsedilen bir bölüm şeklinde gelişir. Atay (2003:73) bu durumu şu şekilde ifade eder: “Mesnevîde 3436-3632. beyitler arasında yer alan bu bölümde, 35 ayrı başlık bulunmaktadır. “Şıfat-ı Kâmet”, “Şıfat-ı Mû” biçiminde sıralanan başlıkların 18’i yüz ve yüz çevresindeki uzuvların, 4’ü elin, 3’ü de karın ve karın bölgesindeki uzuvların tasvirine ayrılmıştır. Sevgilinin belden aşağıda kalan uzuvlarının da 4’ü bu tasvir listesinde yerlerini alırlar”.

Hevesname şekil ve içerik olarak güzellik unsurları sözlüğü olarak nitelendirilir: “Çelebi, hem ideal bir güzelin bütün uzuvlarını yukarıdan aşağıya anatomik bir düzenle bir araya getiriyor, hem de her bir uzuv için yapılan betimlemelerden yola çıkarak küçük çapta bir sözlük hazırlıyor. Dolayısıyla,

Hevesnâme'nin bu bölümü, bir “güzellik unsurları sözlüğü”ne dönüşüyor” (Atay, 2003:75).

Hevesnâme'nin dikkat çeken bir başka tarafı sevgiliye ait güzellik unsurlarını belirli bir düzen içerisinde ihtiva etmesinden ileri gelmektedir. Atay (2003:74)'ın tespitine göre Hevesnâme: “bütün güzellik unsurlarının baştan ayağa listelendiği bir “sözlük” edasıyla kaleme alınmıştır”. Eserin Hüsn-i Yûsuf ile benzerlikler gösterdiği yanı da işte bu sıralamadır.

Tâcîzâde Cafer Çelebi “Hevesnâme” Güzellik Unsurları				
Kâmet	Zülf	Leb	Bâzû	Batn
Mû	Gûş	Dendân	Sâid	Nâf
Cebîn	Arız	Zebân	Kef	Miyân
Ebrû	Hâl	Zekan	Püşt-ı Dest	Pehlû
Çeşm	Ruhsâr	Gabgab	Çâh-ı Zekan	Rân
Pilekhâ-yı Çeşm	Bînî	Gerden	Asâbi	Sâk
Müjgân	Dehen	Sîne	Nâhunhâ	Kadem

2.2.4.6.Hassan “Mîhr-i Müşteri”

Eser, Fars edebiyatında Assâr-ı Tebrîzî'nin Mîhr-i Müşteri adlı mesnevisinin Türk edebiyatına çevirilmiş halidir. “II. Murad devri şairlerinden olan Hassan'ın 835/1431-32 yılında gerçekleştirdiği tercüme 5403 beyitten ibarettir ve tek nüshası elde bulunmaktadır” (Arslan, 2009:115).

“Sıfat-ı Ser tâ-be Miyân” başlıklı bölümde Hassan, Heves-nâme'deki gibi her uzvun betimlendiği bölümlere farklı başlıklar koymadan, ancak belirgin bir düzenle sıralar güzellik unsurlarını. “Sıfatda bundan alçak şân degüldür / Ki bilden aşaga çendân degüldür” sözleriyle de tasvirlerini Mîhr'in belinin betimlemesiyle sonlandırır (Atay, 2003:78). Eser sevgiliye ait güzellik unsurlarını belli başlıklar altında değerlendirmesi yönüyle dikkat çeker. Eserde adı geçen 27 güzellik unsuru aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Hassan “Mîhr ü Müşteri” Güzellik Unsurları			
Saç	Dehân	Bâzû	Pehlu
Kaş	Dendân	Bilek	Şikem
Göz	Dil	Dest ü Sâ'id	Nâf
Bînî	Zenahdan	El	Puşt
Yanak	Gabgab	Parmak	Kad
Gûş	Gerden	Dırnak	Bil
Leb	Dûş	Ber	

2.2.4.7.Kara Fâzlı “Gül ü Bülbül”

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından bahseden eserlerden biri de Kara Fâzlı'nın “Gül ü Bülbül mesnevisidir. “Kanunî Sultan Süleyman devri şairlerinden Kara Fazlı (öl. 971/1564) tarafından 960/1553”te yazılıp Kanunî'nin oğlu şehzâde Mustafa'ya sunulan Gül ü Bülbül, 2444 beyitten oluşan alegorik bir mesnevidir” (Nizam, 2010:463).

Alegorik mahiyette yazılan eserde: “Şair, ‘Gül-i zîbâ ve dilberi ra'nânun ser-â-pâ evsâf ü ahvâli ve her uzvının alâ haddihi zikr-i letâfet ü kemâlidür’ genel başlığını attıktan sonra küçük başlıklarla Gül’ü baştan ayağa tarif etmiş, onun güzelliklerini övmüştür. Eserde Gül’ün, sırasıyla zülfü, kameti, alnı, kaşları, gözleri, gamzesi, müjgânı, burnu, yanakları, beni, kulakları, dudakları, ağzı, dili, dişleri, gabgabı, çene çukuru, gerdeni, pazuları, saidi (dirsek ile bilek arası), elleri, yüzü, tırnakları, sinesi, beli, göbeği, baldırı ve nihayet ayakları anlatılır” (Nizam, 2010:465). “Bu mesnevîde, Cafer Çelebi'nin Heves-nâme'sindeki çok benzeyen bir “güzellik unsurları sözlüğü” bulunmaktadır” (Atay, 2003:77). Güzelin ve güzelliğin unsurlarını gül ve bülbül gibi iki sembolik unsur üzerinden alegorik bir şekilde anlatan eserde sevgiliye ait 28 güzellik unsuru baştan ayağa doğru sıralanmıştır. Eser bu yönüyle Hüsn-i Yûsuf ile benzerlik göstermektedir.

Kara Fâzlı “Gül ü Bülbül” Güzellik Unsurları				
Zülf	Müjgan	Dehân	Gerden	Sîne
Kâmet	Bînî	Zebân	Bâzu	Miyân
Pîşeni	Ruhsâr	Dendân	Sâ'id	Nâf
Ebrû	Hâl	Dudak	Dest	Sâk
Çeşm	Gûş	Gabgab	Enguşt	Pây
Gamze	Leb	Zekan	Nâhun	

Sevgilinin güzellik unsurlarını ihtiva eden eserlerdeki güzellik unsurları, Hüsn-i Yûsuf'ta ele alınan güzellik unsurlarını da kapsamaktadır. Bahrü'l-maârif, Şerefeddin Râmi'nin Enîsü'l-uşşâk adlı eserinden esinlenilerek vücuda getirilmiş bir eserdir. Hüsn-i Yûsuf ise usûl olarak Sürûrî'nin *Bahrü'l-maârif*inden mülhem bir eser olarak ortaya konulmuştur. Dolayısıyla Hüseyin Celâl Bey tarafından yazılan Hüsn-i Yûsuf'un, Şerefeddin Râmi'nin Enîsü'l-uşşâk adlı eseri ile benzerlik göstermesi gayet normaldir. Hüseyin Celâl Bey'in Hüsn-i Yûsuf'u, kendisinden önce sevgilinin güzellik unsurları üzerine yazılan eserleri taklit etmekten öteye geçememiş bir eser olarak değerlendirilemez. Çünkü Hüsn-i Yûsuf gerek konuların işleniş yönü gerekse kullandığı nazım şekilleri ile kendisinden önce ortaya konulan eserlerden ayrılır. Onun ayırt edici yönü sevgilinin güzellik unsurlarını maddeler halinde metin içerisinde alalade sunmak değil gazel nazım şekliyle her bir güzellik unsurunu gazele mukaffa olacak şekilde tertip etmesinden ve bunları edebi ve estetik bir metin ile sunmasından ileri gelmektedir. Hüsn-i Yûsuf'un ayırt edici ve incelemeye konu olan yönü de burasıdır.

2.2.5. Güzellik Unsurları Tablosu*

	Enisü'l-Uşşak	Mihr-i Müşteri	Heves-nâme (Kutbeddin)	Heves-nâme (C)	Bahrü'l-Ma'ârif	Gül ü Bülbül	Miftahü't-Teşbih	Hüsn-i Yûsuf
1	Zülf ü Mûy	Saç	Hüsn ü Cemâl	Kâmet	Hüsn ü Cemâl	Zülf	Mûy	Kâkül
2	Cebin	Kaş	Işk	Mû	Işk u Hâl	Kâmet	Gûş	Zülf
3	Ebrû	Göz	Mûy	Cebîn	Kâkül ü Zülf	Pişeni	Cebîn	Cebîn
4	Çeşm	Bînî	Cebîn	Ebrû	Alın	Ebrû	Ebrû	Ebrû
5	Müje	Yanak	Ebrû	Çeşm	Kulak	Çeşm	Çeşm	Çeşm
6	Rûy	Gûş	Çeşm	Pilekhâ-yı Çeşm	Kaş	Gamze	Bînî	Müje
7	Hatt	Leb	Müjgân	Müjgân	Göz	Müjgân	Müje	Gamze
8	Hâl	Dehân	Gamze	Zülf	Kırpık	Bînî	Rûy	Arız
9	Leb	Dendân	Ruhsâr	Gûş	Gamze	Ruhsâr	Hatt	Gûş
10	Dendân	Dil	Bînî	Arız	Yüz	Hâl	Hâl	Leb
11	Dehân	Zenehdân	Hatt	Hâl	Burun	Gûş	Leb	Dehân
12	Zenehdân	Gabgab	Hâl	Ruhsâr	Hatt	Leb	Dendân	Zekân
13	Gerden	Gerden	Leb	Bînî	Karaben	Dehân	Zenehdân	Gabgab
14	Ber	Dûş	Dendân	Dehen	Tudak	Zebân	Gerden	Gerden
15	Sâ'id	Bâzû	Dehân	Leb	Dendân	Dendân	Sîne	Sîne
16	Enguş	Bilek	Zenehdân	Dendân	Ağız	Gabgab	Enguş	Miyân
17	Hadd	Dest ü Sâ'id	Gerden	Zebân	Dil	Zekân	Sâ'id	El
18	Miyân	El	Ber ü Pistân	Zekan	Enek	Gerden	Kadd	Sâ'id
19	Sâk	Parmak	Sâ'id u Dest u Bâzû	Çâh-ı zekan	Boyun	Bâzû	Miyân	Ayak
20		Dırnak	Enguş u Benân	Gabgab	Göğüs	Sâ'id	Sâk	Ser-tâ-pâ
21		Ber	Kadd u Kâmet	Gerden	Bilek	Dest		Kâmet
22		Pehlû	Miyân	Sîne	Parmak	Enguş		
23		Şikem	Sâk	Bâzû	Boy	Nâhûn		
24		Nâf	Beden u Endâm	Sâ'id	Bil	Sîne		
25		Pûşt	Zât-ı Mahbûb	Kef	İncik	Miyân		
26		Kad	Kelâm	Puş-ı Dest	Mecmû-ı Âzâ	Nâf		
27		Bil		Asâbi	Zât-ı Mahbûb	Sâk		
28				Nâhunhâ	Söz	Pây		
29				Batn				
30				Nâf				
31				Miyân				
32				Pehlû				
33				Rân				
34				Sâk				
35				Kadem				

*Tablo Atay (2003:87)'dan alınmış olup Hüsn-i Yûsuf bölümü eklenmiştir.

2.3. OSMANLI ŞİİR GELENEĞİNDEKİ ÂŞIK / MAŞÛK TASAVVURU İLE HÛSN-İ YÛSUF'TAKİ ÂŞIK /MAŞÛK TASAVVURUNUN GENEL HATLARI İTİBARIYLA MUKAYESESİ

Osmanlı şiirindeki sevgili/maşuk tasavvurunu genel hatları itibariyle ortaya koyabilmek için sevgilinin/maşuğun muhatabı olarak şiirdeki yerini alan şairi/aşığı da yakından tanımak gerekecektir. Osmanlı şairi için şiir, beslendiği kaynak itibariyle toplumun değer yargılarından bağımsız olmamakla birlikte kendi sistematik yapısı içerisinde mücerred ve muhayyel bir kurguyu da bünyesinde barındırmaktadır. Bu durum kendini salt tarihi bir metin olarak görmek istemeyen bütün edebi metinler için geçerlidir. Yani şair için şiir, bir nevi üst uğraşı alanı olarak görülür. Bu durum şairin beslendiği geleneğe ve içinde yaşadığı topluma uzak olduğu gibi bir anlam ortaya koymayı gerektirmez.

Şair bir yönüyle sıradan biri olmakla birlikte şiir metninin kurgusu itibariyle başka bir yönüyle sıradışı olabilir. Sevgili ve onun varlık alanı meselesi de böyledir. Şair eline kalemini aldığı anda âşık hüviyetine, muhatabı da sevgili hüviyetine bürünür. Ömer Faruk Akün bu durumu şöyle izah etmiştir. *“Divan şiirinin teşrifâtınca aşk şair için dışında kalınmaz, mutlaka benimsenmesi ve terennüm edilmesi mecburi bir duygudur. Şairin aşk duygusunu şiirine mihver yapması, kendini muhakkak âşık pozisyonunda göstermesi bu edebiyatın uyulması şart olan âdâbındandır. Divan şairliğinin yolu, en başta âşıklık rol ve hüviyetini kabullenişten geçmektedir.”* (Akün, 1994:414). Şair bir yönüyle bahsettiği aşkın içindedir. Kendisini aşkın varlık âleminde bütününü soyutlayamaz.

Bir yönüyle aşka muhatap olmak durumunda olan şair için aşk işlenmesi gereken hazır bir malzemedir. Aşk, kimi zaman sıradan bir malzeme olmaktan öte şiirin temelini oluşturan esas bir unsurdur. *“Şair isterse başka duygu ve konulardan söz açmayabilir, hayatın başka tezahürlerine ilgisiz kalabilir; fakat şiirlerinde aşkın semtinden geçmeden, aşkı kendi macerası olarak anlatmadan, devamlı surette âşık pozisyonunda görünmeden şair sayılmak, şair sırasına girmek, divan şiiri teşrifâtında düşünülebilecek bir şey değildir. Gerçek hayatında bir aşk macerası yaşamamış, hayatına henüz aşk denilen hadise girmemiş olsa da divan şiirinin dünyasına adımını atan kimse daha başından, bütün diğer şairler gibi aşkı ve aşkın ıstıraplarını dile*

getirmek, kendisinden devamlı söz edeceği bir sevgilisi olmak durumundadır” (Akün, 1994:414). Şairin muhatabı olan sevgili ise sadece tek bir yönüyle değil farklı yönleriyle şiire konu edilir.

Osmanlı şairinin şiirinde bürünmüş olduğu hüviyet özetle bu şekildedir. Şair, gerek şairliğin gerekse şair olmanın zorunlu bir sonucu olan âşıklığın gereği olarak gam çekme, her daim dertli ve kederli olma, gözünden kanlı yaşlar akıtma, vuslatı arzulararak fırkatin esiri olma gibi birtakım sıkıntılara düçar olmaktan kendini kurtaramaz. Bu durum şiir geleneğimizdeki âşık profilini kabaca ifade etmek için yeterlidir.

Osmanlı şiir geleneğindeki şair tasavvuruna baktığımızda şair olmanın aynı zamanda âşık olmayı da gerektirdiğini görürüz. Âşığın gönlünden dökülen sözler de muhatabına tesir edebilmek için âşıkane olmak durumundadır. Şair, âşıklığın verdiği ruh hâli itibarıyla aklı başından gitmiş gibidir:

Benden Fuzûlî isteme eş'âr-i medh ü zem
Ben âşıkım hemîşe sözüm âşıkânedir

(Fuzûlî G.99/8)

Âşık, aynı zamanda âşıklık hususunda kendisini en yüksek makama layık olarak görür:

Şâh-ı aşkam şerer-i âteş-i âhum sipehüm
Yanar oddur benüm ey şâh sipâhum hazer it

(Zâtî G.77/2)

Ezelden şâh-ı aşkun bende-i fermâniyuz cânâ
Mahabbet mülkinün sultân-ı'âlî-şânıyuz cânâ

(Bâkî G.13/1)

Hüsn-i Yûsuf'taki âşığın durumu da şiir geleneğimizdeki âşığın durumundan farklı değildir. Sevgilinin aşkı ile aklı başından gitmiş bir âşık profili ile karşılaşırız.

‘ Aqlumı sevdāya virdi ca‘ d-ı ‘ anber-bār-ı zülf

Hüş-ber-i dārūya beñzer nāfe-i tātār-ı zülf

(HY.G.2/1)

Âşığın muhatabı olarak şiirdeki yerine alan ve şiire yön veren en önemli aktör olan sevgili, gelenek içerisinde oldukça önemli bir konuma sahiptir. Adeta şiir, onun varlık evreni ve çerçevesi etrafında şekillenir. Şiirin üzerine inşa edildiği bir temel hükmündedir. Bütün bu yönleri ile sevgili, şiirin vazgeçilmez bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gelenekteki sevgili tasavvuruna baktığımızda sevgili güzellik ve zarafet sembolü olarak ön plana çıkmakla birlikte güzelliğinin ve zarafetinin arkasına gizlediği, âşığı öldürülecek ve eziyet verecek birtakım hususları da bünyesinde barındırmaktan geri durmaz. *“Divan şiirinde sevgilinin fizik güzelliğinin tesirini belirten imajlarda, onu bir savaşçı hüviyetinde ve öldürücü silâhlarla donanmış gösteren tasavvurların yer alması çok dikkat çekici ve arka planı olan bir meseledir. Bu imaj sistemine göre onun gözü, bakışları, kirpikleri ve kaşları sırasıyla kılıç, hançer, ok, zülüfleri de bir kemendir. Kaşları ayrıca okunu fırlatmaya hazır bir yaydır. Hepsi birer silâh tasavvuruna bağlı bu teşbihler ona vurucu ve kan dökücü bir portre çizer”* (Akün, 1994:416). Öncelikli mesele olan sevgilinin varlığının öneminden sonra ikinci ve asıl mesele sevgilinin şairler tarafından nasıl ve ne şekilde idrak edildiği ile alakalıdır. Geleniğin bize sunduğu sevgili profiline baktığımızda âşığa elem, azap ve ayrılık vadeden bir sevgili ve onun karşısındaki çaresiz eli kolu bağlı âşık profili ile karşılaşırız.

Hecrin ile yeryüzünde ağladım şol denli kim

İki gözümçün dokuz oldu yedi deryâ bu gün

(Necâtî G.428/5)

Yağdı çeşmüm ‘ ışk odın didi dile gir yan aña

Âh kim raħm itmedi bu dîde-i giryân aña

(Ahmed Paşa G.2/1)

İrişür Aḥmedüñ âhı yidi at göklere her dem
Şaın ey ḥûblaruñ şâhı seerde âh ü zârımdan

(Ahmed Paşa G.254/7)

Ey gözüm nûrı beni yakma firâk âteşine
Âh itdürme bana ey yüzi mâhum hazer it

(Zâtî G.77/4)

Gönlümi yıkma hayâlün tahtıdur cânâ didüm
Didi olur meskeni gencînenün vîrâneler

(Zâtî G. 138/4)

Çâre-i bih-bûdumu sordum mu'âlicden dedi
Derd derd-i aşk ise mümkün değil sıhhat sana

(Fuzûlî G.22/3)

Zülfü kimi ayağın koymaz öpem nigârım
Yoktur anun yanında bir kılca i'tibârım

(Fuzûlî G. 192/1)

İşret-i bezm-i visâl-i yâr geldi yâduma
Gussa-i dehri gam-ı devri ferâmûş eyledüm

(Bâkî G.324/2)

Vasl-ı nigâre irüp olmadı ber-murâd ol
Ağla gözüm yan ey dil Bâkî-i nâ-murâde

(Bâkî G. 478/5)

Bâkîye âb-ı vaslun irmez ise
Âteş-i hecr ile yanur kül olur

(Bâkî G.156/5)

Ey güneş yüzli sanem âh yalınızlıktan
Ki belâ giceleri sâye de gelmez yanıma

(Necâtî G. 557/3)

Cihân güzelleri çün bî-vefâ imiş bildük
Gönül vefâsuza virmek haîâ imiş bildük

(Ahmed Paşa G. 161/1)

Çekmeyen hecr elemin vaşl şafâsın ne bilür
Düşmeyen derde gamuñ dâr-ı şifâsın ne bilür

(Ahmed Paşa G. 60/1)

Çeşm-i Ahmed tîre oldı gözlemekden yoluñı
Gelmez iseñ çıkdı elden ey gül-i sır-âb göz

(Ahmed Paşa G. 124/7)

İnledürsin döne döne dem-be-dem dolab-veş
Yirde kalmaz irer ey gerdûn-ı dñn âhum sana

(Zâtî G. 23/3)

Kendü düşen ağlamaz dirler ben ol hayretdeyem
Kim saña düşeli niçün ağıdur hñn-âb göz

(Ahmed Paşa G.123/7)

Yukarıdaki örnekler şiir geleneğimizde âşğın içine düşmüş olduğu çaresiz durumu ifade etmesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Hüsn-i Yûsuf'taki âşık profili geleneğin çizmiş olduğu âşık profilinden pek de farklı değildir.

Âşık, sevgili tarafından canına kast edilme ihtimali ile baş başadır:

Ûatlüme va' desi var diyü gurür itme dilâ
Rağbet itmez Karamânî gibi peymâna müje

(HY. G.8/5)

Peykân-ı ğamzesin dil cânı gibi severken
Çāk böyle kim umardı kaçd ide cânâ ğamze
(HY. G.9/4)

Aşık, her daim gözü yaşlıdır, sevgili onun halinden habersizdir:

Merdüm-i dideyi giryân ider ümmîd-i nazar
Hiç hayâl eylesün raħm ide insâna müje
(HY. G.8/4)

Qılmaz figân u nâleme ol kâm-yâb güş
Dutmaz gedâ kelâmına ‘âlî-cenâb güş
(HY. G.13/1)

Fehm itdi neydüğümü Celâlî ‘aceb midür
Bezm-i belâda nâleme tutsa rebâb güş
(HY. G.13/5)

Bezm-i ğamda nâlişüm görüp deħânından baña
Yok dimez bir bûse virürse ne var ol ğonce leb
(HY. G.14/3)

Devr-i ruħında zülfi ser-âmed durur velî
Hünîlük ile buldı ‘aceb imtiyâz çeşm
(HY. G.6/4)

Halk-ı ‘âlemden nice göz göre bî-zâr olmasun
Kendü cânundan idüpdür ‘âlemi bî-zâr çeşm
(HY. G.7/2)

Şu‘ le-i âhuma karşı gelemez ğuşşa Celâl
Elde fânûsı olan şaħşa uzatmaz ‘ases el
(HY. G.23/5)

Geleneğin bize çizdiği âşık portresinin bir diğer boyutu da cefaya rıza göstermektir. Şair bir taraftan aşkın ve ayrılığın elemiyle gözünden kanlı yaşlar akıtırken diğer taraftan da kaderine rıza göstermekten geri durmaz. Bilakis çekmiş olduğu sıkıntılardan memnuniyet duyar. Hatta sevgilinin kendisine vermiş olduğu ıstırapların bir nebze dahi hafiflemesini istemez.

Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımdan tabîb

Kılma dermân kim helâkim zehri dermânındadır

(Fuzûlî G.85/2)

Aşk derdiyle olur âşık mizâcî müstakîm

Düşmenimdir dostlar bu derde derman eyleyen

(Fuzûlî G.221/7)

Derd-i yâr ile şunun kim başı hoşdur Bâkîyâ

Ölmeğe canlar virür derdine derman İstemez

(Bakî G.206)

Bu halet ile ey dil sağ olmada 'âlemde

Derd ü gam-ı dil-ber ile ölmekte letafet vardır

(Bakî G.171)

Hüsn-i Yûsuf'ta yukarıdaki beyitlerle doğrudan doğruya örtüşen bir anlam ilişkisi tespit edemesek de aşağıdaki beyitlerin ihtiva ettikleri anlam itibariyle geleneğin bir parçası olduğunu söyleyebiliriz. Hüsn-i Yûsuf'ta doğrudan doğruya sevgilinin verdiği sıkıntılardan memnun olan bir âşık profili görmemekle birlikte sevgilinin cefalarına sesini çıkarmayan ve hatta canına kastettiğinde hüzünlenmeyen bu durumda bile sevgiliyi düşünen bir âşık profili ile karşılaşırız.

Yirde almaz her kime kim eylese 'âlî-nazar

am degül gönlüm taılsa çün k'ola mi' mâr çeşm

(HY. G.7/8)

Te'essüf çekmezem katlüme ancak bu durur havfum
Kızıl kana boyana tîg-i gevher-bârı ser-tâ-pâ

(HY. G.27/2)

Osmanlı şiir geleneğinin âşık portresini genel hatları itibariyle ortaya koydutan sonra şiir geleneğimizde oldukça önemli bir konuma sahip olan sevgili portresinin de nasıl ve ne şekilde çizildiğini belirtmek gerekecektir. Ömer Faruk Akün konuyla ilgili olarak Osmanlı şiirinin standart sevgili profili ile ilgili olarak şunları söyler. *“Güzelliği ‘büt’ ve ‘cennet hûrisi’ gibi sıfatlar yanında ‘âfet, belâ-yı hüsn’ gibi isimlendirmeler de alan sevgili, bütün divan şairlerinde bu belirtilen moral tarafından başka aynı fizik hususiyetleri taşıdığından divan şiirinde tek tip sevgili var olmuştur. Divan şairleri hayatlarında, şiirin çizdiği sevgili fiziği dışında ondan farklı hiçbir güzelle karşılaşmamış, başka başka çehreler görmemiş gibidirler. Gelenek, bu ideal sevgili ve güzel tipinin boyundan, saçlarından, gözünden kaşına ve dudaklarına kadar fizikçe bahsedilebilecek her tarafını, her bir hususiyetiyle ayrı ayrı tesbit etmiştir”* (Akün, 1994:416). Geleneğin çizdiği ve şiire yansıyan sevgili profili genel hatları itibariyle bu şekildedir.

Geleneğin bize sunduğu sevgili aynı zamanda ideal güzelin ve güzellik tasavvurunun da bir numunesini yansıtmaktadır. İdeal güzelin ve güzelliğin birtakım kıstasları vardır. Bu kıstaslar sevgilinin güzelliğine konu olabilecek birtakım unsurların varlığı ile anlam kazanır. Söz konusu geleneğin ortaya koyduğu sevgili tipini farklı boyutlarda olmak koşuluyla ortaya koyan örnek şiir metinleri şu şekildedir:

Şiir geleneğimizdeki sevgili merhametsiz, eli kanlı, aşığı öldürücü bir hüviyete sahiptir. Bu özelliğini daha çok güzellik unsurları vasıtasıyla yerine getirir.

Çün saçtı gönlümün kuşuna dâne benlerin

Öldürmesin tutup ki girer kana benlerin

(Şeyhî G. 99/1)

Oklarun kim tende zahm-ı hûn-feşâna girdiler

Öldürüp ben hasteyi yok yire kana girdiler

(Bakî G.182/1)

Başlar kesilür zülf-i perîşânun ucından

Kanlar dökülür gamze-i bürrânun ucından

(Bakî G. 356/1)

Tiğ-ı cefâ ile depellersin Necâtî'yi

Ölsün mü neylesin seni ey bî-vefâ sever

(Necâtî G.84/2)

Tiz çekmezsen cefâ tığın beni öldürmeğe

Öldürür âhir beni bir gün bu ihmâlin senin

(Fuzûlî G.168/4)

Geleneğin bize sunduğu merhametsiz, eli kanlı, aşğın canına kasteden sevgili tasavvurunu Hüsn-i Yûsuf'ta da fazlasıyla görürüz. Burada da aşığı öldürme görevini sevgilinin güzellik unsurları üstlenmiştir:

Ş'ol tabîb-i gamzeñ ey hûnî ne hikmetdür bu kim

Şağ olanı öldürür bîmâr olanı hoş ider

(HY. G.1/9)

Sevgili merhametsizliğinin sınırı olmaması yönüyle kâfire benzetilir:

Öldürürsün 'âşıkı rahm eylemezsin ey sanem

Hey ne kâfirsin senin sinende imânın mı var

(Hayalî G.36/5)

Zülfi sancaqdâr hattı kara kâfir ʿ askeri
Tāk-ı ebrûsı muʿ anber kısrıdur kıyser cebîn
(HY. G. 3/4)

Geleneğin sevgili tasavvurunda sevgili güzellik mülkünün sultanı olarak tasvir edilir. Bu durum oldukça kuvvetli bir şekilde görülür:

Kemîne benden olmak âşika baht u saâdetdir
Sana ey pâdişâh-ı hüsn kim kemter gulâm olmaz
(Ş.Yahyâ G. 142/3)

Hüsn ili sultânısın diller kapunda bî-hisâb
Kanda bulur bu kadar kulları sultân olmayan
(Cafer Çelebi G. 154/6)

Bâkî ölsün yoluna pâdişehüm sen sag ol
Baht pâyende Hudâ yâr saʿâdet bâkî
(Bâkî G. 525/5)

İllere lutf u kerem eyleyicek sultânım
Cevr ile kahrı bana eyleme ihsân eyle
(Bâkî G. 475/3)

Sevgilinin güzelliğın şahı olarak tasavvur edilmesi mevzusu Hüsn-i Yûsuf'ta da benzer bir şekilde görülür.

Bağsan imân-ı nağar birle Celâl ol şâha
ʿ Aynıdır ʿ ayn-ı ʿ Alî şüret-i Kıamber kâkül
(HY. G.1/9)

Moğol-çîn çeşmiñe ey şâh-ı hüsn olmuş mekân ebrü
Tölek şâhına beñzer ki aña olmuş âşiyân ebrü
(HY. G. 4/1)

Osmanlı şiir geleneği özelliklerinin Hüsn-i Yûsuf'ta ne derece görüldüğünü tespit edebilmek için verilen örnek şiir metinleri yorumlanmıştır. Sevgilinin fiziksel özelliklerinin, mizacının, huy ve alışkanlıklarının bilhassa âşığa oldukça etkili bir şekilde tesir eden psikolojik boyutununun Hüsn-i Yûsuf ile benzer nitelikler taşıdığı görülmüştür.

Şairlerin yetiştikleri kültür, almış oldukları eğitim ve şiirlerini besleyen unsurları nispeten benzer eğilimler gösterebilmekle birlikte; hayal dünyaları, estetik duyuş ve algıları ve olayları yorumlama biçimlerinin farklılıklar arz etmesi, kişisel üsluplarının bir gereğidir. Dolayısıyla geleneğin ortaya koymuş olduğu sevgili profili, kişilere ve dönemlere göre farklı eğilimler gösterebilir. Bu durum kimi metinlerde oldukça belirgin bir şekilde görülürken kimisinde belirgin değildir. Ancak bu durum yerleşik düzenin baskın etkinliği içerisinde zayıf ve kimi zaman aykırı yönelişler olarak yorumlanır. Osmanlı şiir geleneğine baktığımızda sevgilinin saçının ve gözlerinin “siyah”, olarak tasvir edildiğini görmekteyiz. Gözleri siyah olarak tasvir eden beyitlere dair birkaç örnek aşağıda verilmiştir:

Yahyâ ne aceb nâz şarâbına düşünmüş

Ol gamze-i mahmûr o çeşm-i siyeh-i mest

(Ş. Yahya G. 23/5)

Dil nakdin alur gamzesi itmez anı pürsiş

Ol çeşm-i siyekâr inen sag degülmüş

(Ş. Yahya G. 164/1)

Dil-i Bâkiyi ser-i zülfün elinden cânâ

Çeküben hışm ile çeşm-i siyehün ala gibi

(Bâkî G. 518/5)

Hastelliklerden aman görmeye çeşm-i siyehin

Mümiyâ bulmaya âlemde şikest-i külehin

(Nedim G. 66/1)

Bulamam bâğ-ı bahârın gül ü bâdâmında
Bulduğum feyzi ruh u çeşm-i siyah- fâmında

(Nedim G. 128/9)

Yukarıdaki beyitlere baktığımızda Osmanlı şiir geleneğinde sevgilinin gözlerinin “siyah”, olarak tasvir edildiğini açıkça görmekteyiz. Bu durum geleneğin ortaya koyduğu sevgili tasavvurunun bir parçasıdır. Ancak bazı dönemlerde şiirde yenilik arayışı içerisinde olan şairler şiire farklı bir hava ve özgün bir söyleyiş katmak amacıyla geleneğin dışına çıkarak farklı eğilimler göstermişlerdir. Aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere Nedim, geleneğin siyah olarak tasvir ettiği sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan gözü mavi olarak tasvir ederek geleneğin dışına çıkmış şiire farklı bir hava getirmeye çalışmıştır. Hüsn-i Yûsuf'ta gözler fiziksel özelliklerinden ziyade âşık üzerinde bıraktığı psikolojik etki ile ön plandadır.

Zülf ü külâhı verdi halel mağrib ü fes' e
Çeşm-i kebüdü saldı akın mülk-i çerkese

(Nedim G. 131/1)

Değil çeşm-i kebüd ol ebruvânım zîr-i tâkında
İki âvâre kumrîdir ki gelmiş âşıyan tutmuş

(Nedim G. 53/2)

Şiir geleneğimizin bir başka değişmez unsuru, saçların siyah olarak tasvir edilme meselesidir. Birçok şiir metnini incelediğimizde saçların siyah olarak tasvir edildiğini ve kurulan teşbih ve mecazların bu minval üzerine inşa edildiğini görmekteyiz.

Çekinür silsile-i zülf-i siyeh-kâruna dil
Beni divâne kılur bir gün o sevdâ göresin

(Bâkî G. 384/3)

Ser-i zülf-i siyehkârun şeb-i târ
'Îzârun pertevi meh-tâba benzer

(Bâkî G. 116/4)

Hâl-i ruhını gözler zülf-i siyâhın özler

Yahyâ sevâd-i çeşm ü kalbümdeki süveydâ

(Ş.Yahya G/3/5)

Benüm dûd-ı kebûd-ı nâr-ı âhım başdan aşmışdur

Senün zülf-i siyâhun ayagunla baş ber-â-berdür

(Bâkî G. 50/2)

Bir cebînin bir dahı zülf-i siyeh fâmın bilir

Dil ne subhun farkededer billâh ne akşâmın bilir

(Bâkî 36/1)

Tâ gerden-i sefidine inmiş o kâfirin

Sünbül gibi bu zülf-i siyeh-târı n'eyleyim

(Şeyh Galip G.224/2)

Yukarıdaki örneklerde Osmanlı şairinin saç üzerine kurduğu teşbih ve mecazlarda renk unsurunun siyah olduğunu görüyoruz. 18. yüzyıl şairi Nedim'de ise geleneğin dışına çıkılarak saçların siyah değil de sarı olarak tasvir edildiğine şahit olmaktadır.

Hurşîd pençesin mi takınmış cebînine

Ol zülf-i zerden dökülen târler midir

(Nedim G. 35/3)

Hüsn-i Yûsuf'ta ise geleneğe bağlı kalan saç tasavvurunu görüyoruz. Nedim'in sarı olarak tasavvur ettiği saç Hüsn-i Yûsuf'ta siyahtır.

Devr-i hüsnünde görür küfrini zülf-i siyehüñ

Barmağın kaldırur ister gele imâna müje

(HY. G. 8/7)

Yüzüñ bir kenz-i maḥfidür lebüñ feth-i meṭâlibdür

Çiḫil-pâ kara zülfüñdür tılısm-ı genc-i mâl ebrû

(HY. G. 5/2)

Hüsn-i Yûsuf'ta saç üzerine yazılan gazellerde şairin, saç ve kâkül tasvir ederken klasik anlayışın dışına çıktığını görmemekle birlikte herhangi bir renk tasviri yaptığına da şahit olmamaktayız. Saç, sadece gelenekte olduğu gibi kokusu itibarıyla teşbihe konu edilmiştir. Saç ve kâkülün vafında tezahür eden sevgili, şiirin tek ve merkezi odak noktasında ve âşık için hayat bahşeden olmazsa olmaz bir konumdadır.

Bir nefesde ider âfâkı mu^ç attâr kâkül

Bezm-i hüsninde çü devr itdüre mücmer kâkül

(HY. G.1/1)

Şübhe yok âb-ı hayât olduğına hod leb-i yâr

Hızır-ı vaqt olsa n'ola haşt-ı Sikender kâkül

(HY. G.1/3)

^ç Aqlumı sevdâya virdi ca^ç d-ı ^ç anber-bâr-ı zülf

Hüş-ber-i dârüya beñzer nâfe-i Tâtâr-ı zülf

(HY. G.2/1)

Her ne kadar sevgilinin saç ve gözü hususunda geleneğin dışına çıkarak “mavi göz”, “sarı saç” tasvirlerinin yapıldığına şahit olmakla birlikte genel kabul, sevgilinin saçlarının ve gözlerinin siyah olarak kabul edildiği yönündedir. Bu ve buna benzer durumları daha fazla çoğaltabiliriz. Bizim için asıl önemli olan sadece sevgiliye ait güzellik unsurlarını vafsetmek amacıyla yazılan bir eserdeki sevgili profiline, gelenekteki sevgili profili ile nasıl bir ilişki gösterdiği.

Hüsn-i Yûsuf'ta tespit ettiğimiz âşık ve sevgili tasavvurunun gelenekte nasıl bir karşılığının olduğunu ortaya koymak üzere hazırlanan bu bölümde verilen örnekler mümkün olduğunca Osmanlı edebiyatının teşekkülünden Hüsn-i Yûsuf'un yazıldığı yüzyıla kadarki eserlerle sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Zira 16. yüzyılda yazılan Hüsn-i Yûsuf, ancak kendi dönemi ve kendisinden önce ortaya konulan dönemin izlerini taşıyabilir. Ancak geleneğin dışına çıkılan birtakım hususlarda farklılaşmayı gösterebilmek adına Hüsn-i Yûsuf'tan sonra yazılan eserlerdeki örnek şiir metinlerine de yer verilmiştir.

Elde edilen verileri yorumladığımızda sevgilinin güzellik unsurlarından yola çıkararak ideal bir güzel ve güzellik tasavvuru sunabilmek için yazılan Hüsn-i Ysuf'un gerek Şekil gerekse içerik olarak gelenekten kopuk olmadığını söyleyebiliriz.

Şiir geleneğimizde sevgili, aşık karşısında üstün ve baskın bir konumdadır. AŞık, sevgilinin varlığı karşısında bir varlık ortaya koyamaz. Sevgili, şiirin asıl unsuru konumundayken aşık bir dekor gibi şiirdeki yerini alır. Güzellik hususunda yine mükemmelen ve kusursuz bir güzel tasavvuru ile karşılaşırız. Sevgilinin yüzü daima parlak, aydınlık, nurlu olarak şiire konu edilir. Bu durum Hüsn-i Ysuf'ta da aynen böyledir. Sevgilinin nazı karşısında tavır alan ona yüz eviren bir aşık ile karşılaşmayız. Güzellik unsurlarında da durum böyledir, mesela kaş bahsinde yine geleneğin dışına çıkılmadığını görüyoruz, tasvir ve teşbihlere bakıldığında klasik güzel ve güzellik tasavvurunun ötesine geçilmez. Sevgilinin kaşının yapısı itibariyle hill ve kemana teşbih edilir. AŞığın üzerinde yıkıcı bir etkisi vardır, diğer güzellik unsurları olan ve yüz üzerinde bulunan sa ve göz ile güzellik bakımından mücadele içindedir. Bu ve buna benzer birçok açıdan Hüsn-i Ysuf'un Osmanlı şiir geleneğinin tesirinde yazıldığını söyleyebiliriz. Hüsn-i Ysuf'un gelenekte nasıl bir yer edindiği hususu aslında başlı başına müstakil bir başlık altında incelenecek kadar geniş ve kapsamlı olduğundan söz konusu eserin geleneğin neresinde olduğu mevzusu sınırlı sayıdaki örnekten yola çıkılarak genel hatları itibariyle belirtilmeye ve verilen örnek şiir metinleri ile temellendirilmeye çalışılmıştır.

2.4. SEVGİLİ’NİN GÜZELLİK UNSURLARI

2.4.1. KÂKÛL

Arapça bir isim olan kâkûl, sözlükte “alının üzerine sarkıtılan kısa kesilmiş saç, kâhkül, perçem, yüzün iki yanından sarkan saç lülesi, sevgilinin saçı” (Devellioğlu, 2007: 483) gibi anlamlara gelmektedir.

Saç, sevgilinin en temel güzellik unsuru olduğu gibi divan şairlerinin de üzerinde etraflıca durduğu, birçok teşbih ve mecazlara konu olan bir güzellik unsurudur. Saçın şekli, rengi, kokusu, yapısı muhayyel bir sevgiliden tutun da mücerret bir sevgiliye kadar birbirinden farklı ilham alanları oluşturmuştur. Tasavvufi bir bakış açısıyla ise saç kesretin sembolüdür.

Kâkûl matlalı gazelde şair, sevgilinin saçını farklı teşbihler kurarak tasvir ve tavsife çalışmıştır. Onun gözünde saç, âleme misk kokuları yayar, güzellik meclisinin olmazsa olmazıdır.

Bir nefesde ider âfâkı mu‘ attâr kâkûl
Bezm-i hüsninde çü devr itdüre mücmer kâkûl

(G.1/1)

Mu‘ attar kıldı âfâkı nesîm-i nâfe-i hâli
Hıta vü Çîn’e beñzer kâküli mülk-i hoten ‘ arız

(G.10/2)

Kâkûl-i ra‘ nâ mı bu ya sünbül-i zîbâ mıdur
Zülf-i misk-âsâ mıdur ya ‘ anber-i serâ mıdur 30

(G.30/1)

İsa gibi can bahşeder, hayat kaynağıdır, zamanın Hızır’ıdır, benzeri olmamakla tasvir olunur.

Lebi İsâ gibi cân-bağış olalı leyl ü nehâr
Meryem-âsâ düşüben üstüne ditrer kâkûl

(G.1/2)

Nazîri olmaduğı gün gibi meşhûr olur anuñ
Celâlî olmasa kâkûl gibi peymân-şiken ‘arız

(G.10/5)

İskender’in seddi gibidir, âşık için aşılması güç bir engeldir. Üstelik başa çıkılması imkânsız gibidir.

Şübhe yok âb-ı hayât olduğına hod leb-i yâr
Hızr-ı vaqt olsa n’ola haţţ-ı Sikender kâkûl

(G.1/3)

Kâkûl ü zülfiyle baş koşmağ Celâlî vechi yok
Mâh-ı bedr-âsâña ola düzd ile hem-ser cebîn

(G.3/9)

Sevgilinin yanağını mesken tutmuş bir ateş parçasıdır ki rüzgârla her savrulduğunda âşığı kahreder, gönlünü darmadağın eder. Sevgilinin yüzüne anlam verendir, gönül ummanında bir gemidir.

Gördi bu vech ile yüz bulduğını haţţ-ı nigâr
Oldu yüz cihet ile hâke berâber kâkûl

(G.1/5)

Bahr-i dilde nice müddet eyleşüp qalmaz idi
Fülk-i hüsne eger olmasa lenger kâkûl

(G.1/6)

Şairin gönlündeki yaranın ilacı olmasa, asılmaya layık bir hırsız gibidir. Her ne kadar daha çok olumlu taraflarıyla teşbihe konu olmuşsa da âşığın tereddütsüz çekmek zorunda olduğu bir beladır, ancak bunda âşık için isyan edecek bir durum yoktur, bunlar zaten dolaylı olarak âşığın kaderidir.

Çekmek olurdu eger bâr-ı belâ bir olsa
Bu belâdur ki olur haţţına ser-ber kâkûl

(G.1/7)

İltiyāmına inanmasa gönül ‘ayb itmeñ
Şüretā asılacaq uğruya beñzer kākül

(G.1/8)

Âşığın gönlünü çalan bir hırsız olarak tasvir edilmesinin yanında, yiğitliği ve kahramanlığı ile bir hükümdar olarak tasavvur olunur.

Kıl kalem destinde Şāpūr-ı zemāndur kākülün
Leblerün Şirin gibi hāl u ruhuñ Kısra mıdur

(G.30/15)

Kakülü doğrudan ve dolaylı olarak niteleyen kelime ve kelime gruplarını şu şeklide sıralayabiliriz: “*bezm-i hüsn*”, “*cān-bahş*”, “*āb-ı hayāt*”, “*Hızr-ı vakt*”, “*hatt-ı Sikender*”, “*semender*”, “*lenger*”, “*uğru*”, “*ayn-ı ‘alī sūret-i kamber*”, “*Şāpūr-ı zamān*”, “*kākül-i ra‘nā*”, “*sünbül-i zībā*”.

Şairin, kākülü tasvir ederken klasik anlayışın dışına çıkmadığını görmekteyiz. Zira kākül, şiirin tek ve merkezi odak noktasıdır, âşığın olmazsa olmazıdır, yokluğunda gam ve elem vericidir. Saçın şekli yapısına ait doğrudan bir fikir uyandıracak tasvirlere yer verilmediği gibi rengini beyan eden bir ifadeye de rastlanmamaktadır. Saç sadece kokusu itibariyle teşbihe konu edilmiştir. Daha çok muhayyel bir tasvir vardır. Kākül, üzerine yazılan gazelin başlangıcında olumlu bir ruh hâlinin tesiriyle saçta ait teşbihlerin olumlu bir şekilde gelişme gösterdiği görülürken; şairin, saçı bir bela olarak görmesi ve onu asılacak bir hırsız olarak tasvir etmesiyle gazeldeki olumlu havanın nispeten azaldığını söyleyebiliriz. Bu durum şairin, sevgilinin kendisi hakkındaki endişelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak şair, gönül yarasına sevgilinin derman olacağına inanmaktadır, bunu “*İltiyāmına inanmasa gönül ‘ayb itmen*” mısra’ından anlamaktayız.

2.4.2. ZÜLF

Güzellik unsurlarının tasvir edildiği gazellerin ikincisi de “saç” üzerine kuruludur. Genel hatları itibariyle birinci gazelle benzer bir yapıya sahiptir. Saç, dolaylı olarak tasvir edilmiştir, saçın betimlenmesindeki asıl amaç istiare yoluyla sevgilidir. Saçın şekli ve yapısı hakkında doğrudan doğruya fikir uyandıracak bir bilgiye rastlamamakla birlikte ilk gazelde olduğu gibi koku yönünün özellikle ön plana çıkarıldığını görmekteyiz. Saç, anber saçan kokusuyla âşğın aklını başından alan bir eczaya benzetilmiştir.

‘Aqlumı sevdāya virdi ca‘ d-ı ‘anber-bār-ı zülf

Hüş-ber-i dārūya beñzer nāfe-i Tātār-ı zülf

(G.2/1)

Tāb-ı teb kıaddin büküp cismi kararırca n’ola

Āfitāba karşı yatup uyumağdur kār-ı zülf

(G.2/2)

Zülf, nazlı bir sevgili edasıyla herkesi kıskandıracak mahiyettedir. İlk gazelde olduğu gibi ab-ı hayata teşbih olunmuştur, hayat kaynağıdır. Aşk sırrının açığa çıkmasına vesiledir, güzelliğin asıl sebebidir.

Gülşen-i nāz içre meylün kimedür ey ğonce-leb

Āğzuñ ararsa gözün çekmek diler her tār-ı zülf

(G.2/3)

Hızr-ı hañ-ı la‘ l-i cān-bağşuñ ne esmā yazdı kim

Muzmañill oldu hayāl-i zıl misāl esmār-ı zülf

(G.2/4)

Âşğın gönlü, sevgilinin saçı yüzünden perişan hâdedir, gönlünü sevgiliye kaptıran âşğın bu perişanlığı öyle sıradan bir perişanlık da değildir. Her esen rüzgâr onun için bir elem ve ıstırap sebebidir, çünkü o, gönlünü sevgilinin perişan saçlarının ucuna bağlamıştır.

Hızr-ı hatt-ı la' l-i cān-baḥṣuñ ne esmā yazdı kim
Muzmaḥill oldu ḥayāl-i zıl misāl esmār-ı zülf

(G. 2/4)

Saç, “akıl” ve “gönül” arasındaki uçurumu derinleştiren unsurların başında gelmektedir. Âşığın aklını başından aldığı gibi gönlünü de perişan bir hale getirmiştir. Bu özelliği ile “cadı” olarak nitelenmiş, aynı zamanda âşığın canına can kattığı için de “âb-ı hayat” olarak tasvir edilmiştir. Âşığın, sevilinin güzelliği karşısında susması da sırrını ifşa etmesi de saç sebebiyledir. Dolayısıyla zıt kutupların odak noktasında “saç” vardır.

Zülf redifli gazel dışındaki şiirlere baktığımızda saç üzerine kurulan diğer teşbih ve mecazları görmekteyiz. Şaire göre saç, aşığın ömrünü uzatan bir güzellik unsuru olarak değerlendirilmiştir.

Leb-i la' lini cism-i cān gördüm
Zülfini ' ömr-i cāvidān gördüm

(M.46)

Saç, âşığa elem ve ıstırap verici bir güzellik unsurudur. Saç daha çok, fitne verici, küfür edici, âşığa tuzak kurucu ve öldürücü özellikleriyle ön plana çıkarılmıştır.

Zülf ü ebrū ḥāl ü ḥaṭṭuñ birbirinden fitnedür
Cān u dil almaḡda ammā cümleden ' ayyār çeşm

(G.7/4)

Devr-i ḥüsnünde görür küfrini zülf-i siyehüñ
Barmağın kaldırur ister gele imāna müje

(G.8/7)

Murğ -ı cānuñ iki şayyādı durur ḥüsn ile ḥulḡ
Dām-keş zülf ü ḥaṭı ehl-i delālet ḡāmet

(G.28/4)

Devr-i ruḥında zülfi ser-āmed durur velī
Ḥūnīlūk ile buldı ‘aceb imtiyāz çeşm

(G.6/4)

Şaç, bir taraftan âşığın hayata tutunduğu yerken diğer taraftan da aşığın hayatını elinden alacak bir unsurdur. Âşık için hayatla ölüm arasındaki ince çizgi gibidir.

Boynuma zülf-i siyāhuñ şarılır āğūs ider
Ḥavfum oldur kim yeni başdan belāya tūş ider

(G.29/1)

Şaç daha çok koku itibariyle teşbihe konu edilmiştir. Şaç, sevgilinin süsüdür, anber ve misk kokuludur.

Cihān ser-cümle olmışdur elinden şānenüñ ‘āciz
Varur dil döker eller zülf-i ‘anber-bārı ser-tā-pā

(G.27/5)

Ser-ā-ser zīb u zīverle bezenmiş ebr iken zülfüñ
Meh-i nev gibi olursa yaraşur zer nişān ebrū

(G.4/4)

Kākül-i ra‘ nā mı bu ya sünbül-i zībā mıdur
Zülf-i misk-āsā mıdur ya ‘anber-i serā mıdur

(G.30/1)

Şaç, aynı zamanda sevgiliye güzelliğini veren bir sihirdir. Ancak herkes bu sihrin kıymetini bilecek idrak ve anlayışa sahip değildir.

Zülfi vesīledür bilüriz sihr-i ḥüsnine
Müşkil budur ki irmez o zülf-i dü-tāya el

(G.22/2)

Zāhid-i ḥod-bīn ne bilsün ḳadr-i tār-ı zūlfūñi
Leyletü'l-ḳadri görür mi olmayan bī-dār çeşm

(G.7/5)

Yüzüñ bir kenz-i maḥfidür lebüñ feth-i meṭālibdür
Çiḫil-pā ḳara zūlfüñdür ṭılısm-ı genc-i māl ebrū

(G.5/2)

Saç genel olarak “ca‘d-ı ‘anber-bār” , “tār”, “esmār”, “ömr-i cāvidān”, “ayyār”, “fitne”, “siyeh”, “hūnī”, “anber-bār”, “zīb u zīver”, “misk-āsā”, “sihr-i ḫūsn”, “ḳara” gibi ifadelerle tasvir edilmeye çalışılmıştır.

2.4.3. CEBİN

Cebin alın demektir. Alın, güzellik unsurlarının odak noktası olarak telakki edilebilir, diğer güzellik unsurlarının da anlam kazanmasına vesiledir. Zira tasvire ve teşbihe konu olan saç, göz, kaş, burun, perçem doğrudan doğruya alın ile ilgilidir. Alın bir yönüyle Mushaf’a da benzetilir. Tasavvufi mana boyutunda ise yüz, ilahi güzelliğin bir sembolü ve tecelligâhı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gazelde “yüz” ün kazanmış olduğu anlam boyutlarını şu şekilde inceleyebiliriz: Yüz, ay ile güneşe ışık veren bir nesne konumundadır. Aydınlık ve ışık verme hususunda güçlü olan ay ve güneşken istiare yoluyla bu vasıf “yüz” e verilmiştir. Güneş bile sevgilinin yüzü karşısında tutulur, parlaklığını yitirir.

Böyle bī-pervā olup açmazdı māh u ḫūr cebīn
Vermeseydi māh ile ḫūrşide nūr u fer cebīn

(G.3/1)

Yüz, aydınlık ve parlak oluşu yönüyle güneşe benzetilir, hatta sevgilinin yüzünün güzelliği karşısında güneş, geri planda kalır.

Vech-i yok vechüñle olmak mihr-i enver rû-be-rû
Olduğı şābit durur ħurşīdden enver cebīn

(G.5/2)

Yüz aslında sevgiliye ait olan güzellik vasıflarının karargâhı gibidir. “*Zülfî sancaqdâr ħaţtı ħara kâfir askeri*”. Saç “sancakdâr” , hatt “asker” olmuştur. Güzellik yarışında kaş ve kirpiğın mücadelesine de sahne olmuştur.

Zülfî sancaqdâr ħaţtı ħara kâfir ‘askeri
Ṭāk-ı ebrūsı mu‘ anber ħasrıdur ħaysir cebīn

(G.3/4)

Âyine-i İskender telmihi ve teşbihiyle devam eden gazelde İskender’in aynası ile sevgilinin alnı arasında bir mukayese yapılmıştır. Şaire göre İskender’in aynası, sevgilinin ayağına yüz sürmeseydi cihanı gösteren bir ayna olamazdı:

Ĥaħ budur âyine-i ‘âlem-nümâ olmazdı ger
Ayağına sürmese mir’ât-ı İskender cebīn

(G.2/7)

Şaire göre İskender’in aynası, sevgilinin ayağına yüzünü sürmese âleme ışık veremeyecektir. Bu yönüyle “yüz”, İskender’in aynasını geride bıraktığı gibi şairi de onunla baş etme noktasında güçsüz bırakmıştır.

Kākül ü zülfiyle baş ħoşmaħ Celālî vechi yok
Māh-ı bedr-āsāña ola düzd ile hem-ser cebīn

(G.3/9)

Cebin, üzerine yazılan gazel dışında cebinle ilgili tespit edilen beyitler ayrıca verilmiştir. Bu beyitlerde cebin nurdan bir ayrılığa benzetilmiştir. Kader ve alinyazısı ile ilişkilendirilmiştir.

Kitāb-ı ħısmet-i rüz-ı ezelden ħara yazudur
Cebīnümde görinen ħaţtı kılmañ ihtimāl ebrū

(G.5/4)

Nürdan bir hecrdür şankim cebinüñ mevc urur
Seyr iden diller revân-bâdı nazarda cüş ider

(G.29/2)

Resm-i harf-i rā-yı rüyuñ mı cebininde kaçuñ
Ay başında görinen yā ğurre-i ğarrā mıdur

(G.30/10)

Cebine ait vasıflar genel olarak “bî-pervā”, “nūr”, “fer”, “mihr-i enver”, “mu‘anber”, “ķāfir”, “āyine-i ‘ālem-nümā”, “mir’āt-ı İskender”, “haṭṭ-ı ‘arz-ı şevket-i cennāt-ı hüsn”, “māh-ı bedr-āsā” şeklinde sıralanabilir.

2.4.4. EBRÛ

Ebrû, kaş demektir. Hüsn-i Yûsuf’ta teşbihe konu olan sevgilinin güzellik unsurlarından bir diğeri “kaş” tır. “Tasavvufta, mecazen sâlikte görülen kusur sebebiyle mânevi derecesinin düşmesi ve ihmale uğraması; zât-ı Ahadiyetin sıfatı; İlahî remz; kesret ve Hakk’a yakınlık/kurbiyet gibi anlamlarda kullanılmaktadır” (Üstüner, 2007:277). Tasavvufi anlam itibariyle karşılığı genel olarak bu şekildedir. Teşbih edildiği unsurlar sebebiyle, tasavvufi anlam eksenli bir düşünmeyi zorunlu kılmaktadır.

“Hakk’a yakınlığın sembolü olan kaş, kul ile Allah arasındaki yakınlığı zâhirde simgeleyen en önemli unsurlardan olan mihraba teşbih edilir. Bu benzetmede şekil unsuru önemli rol oynar. Zahidleri de mihraba yönelten, Hakk’a yakın olma düşüncesidir. Bundan dolayı âşıklar, Allah’a yakın olma düşüncesi olmaksızın yalnız mihraba yönelmenin, kimseye yarar sağlamayacağını söylerler. Zâhidler, hakk’a gerçek yakınlığın ve manasını ve değerini idrak ettikleri zaman, mihraba karşı eğilip kalkmakla bütün dini görevlerini yapmış olmadıklarını da anlayacaklardır (Üstüner, 2007:277). Dolayısıyla “kaş” ın gerek birbiriyle alakalı ve doğrudan gerekse birbirinden bağımsız ve dolaylı yollarla birçok teşbihe konu olduğunu söylememiz mümkündür.

Kaş, nispeten yüzdeki konumu -göz, ağız, burun, diş, dudak, çene gibi diğer unsurların üzerinde bulunması- itibariyle ulvi bir unsur olarak tasvir edilmiş, güzelliğin şahına mekân olmuştur.

Moğol-çîn çeşmiñe ey şāh-ı hūsn olmuş mekân ebrū
Tölek şāhına beñzer k'aña olmuş āşiyān ebrū

(G.4/1)

Fiziki yapısı itibariyle güzelliği ile ön plandadır.

Naşib olmadı bir hana bu ‘unvān ile ser-nāme
Berāt-ı hūsnüñe yazılsa vechi var nişān ebrū

(G.4/2)

Yine fiziki yapısı itibariyle hilâle, yaya ve çadıra benzetilir. Aşk şahının otağının süsüdür.

Şeh-i ‘ışkuñ otağıdur nigārā hāyme-i hūsnüñ
Haṭuñ jengārı günlükdür deḥānı sāyebān ebrū

(G.4/3)

Saç ve saçın güzelliğini sağlayan diğer güzellik unsurları arasında kaşın daha üstün bir konumu vardır. Bu üstünyük kaşın hilâl ile olan benzerliğinden ileri gelmektedir:

Ser-ā-ser zīb u zīverle bezenmiş ebr iken zülfüñ
Meh-i nev gibi olursa yaraşur zer nişān ebrū

(G.4/4)

Güç ve kudretin sembolü olarak vasıflandırılan “kaş” aynı zamanda güzelliğin ve zarafetin nişanıdır. Aşk şahının otağıdır, güzellik sultanının mekânıdır, neşe ve huzur verici olduğu kadar elem ve azap vericidir. Daha çok saç ve yüz ile bağlantılı olarak şiire konu olmuştur. Kaşın tasvirinden “āşiyān”, “nişān”, “sayeban”, “keman”, “yaman”, “nā-tuvān”, “savlecan”, “şāh-ı hūsn”, “şeh-i aşkuñ otağı” gibi ifadeler kullanılmıştır. Şair, kaşı tasvir ederken daha çok tezatlardan faydalanmıştır,

kaş neşe ve mutluluk vesilesi olmakla birlikte aynı zamanda şairi tedirgin eder. Nitekim şair gözü “yağışı”; kaşı “yaman” olarak tasvir etmiştir:

Kaşı pür-çîn olur gerçi baña rahm eylese çeşmi
Ne zehrüm var benüm dimeñ ki göz yağışı yaman ebrü
(G.4/7)

Kaş ile ilgili olarak yapılan tasvirlerin kimi zaman sembolik ve muhayyel bir mahiyette kimi zamansa doğrudan kaşın fiziki yapısını niteler mahiyette olduğunu söyleyebiliriz. Bu doğrultuda şiirin başından sonuna kadar yapılan tasvirlerin bu sembolik ve muhayyel anlayışın etkisiyle şekillendiği açık bir şekilde görülmektedir. Özellikle kaşın, fiziksel yapısı hakkında bilgi verildiği “*Bükülmüş kâmeti olmuş za’if ü nâ-tuvân ebru*” mısraı dışındaki beyitlerde bu durum ziyadesiyle öne çıkmaktadır:

Gözine gelmez uyhu gözlemekden çeşm-i bîmāruñ
Bükülmüş kâmeti olmuş za’if ü nâ-tuvân ebrü
(G.4/8)

Gazeldeki tasvir ve teşbihlere bakıldığında Hüseyin Celâl Bey’in klasik ve klişe güzel anlayışının dışına çıkmadığını görmekteyiz. Sevgilinin kaşının yapısı itibariyle hilâle ve kemana teşbih olunması, âşığın üzerinde bıraktığı perişan edici etki, kaşın diğer güzellik unsurları olan ve yüz üzerinde bulunan saç ve göz ile güzellik bakımından mücadele içinde bulunması bu durumun en bariz örnekleridir.

“Ebru” üzerine yazılan ikinci gazel, ilk gazelle benzer yapıdadır. Baştan sona “ebru” ve onun mana alanında gelişen kelime ve kavramlar üzerine kuruludur. Şairin, ikinci bir gazelde aynı güzellik unsuruna yer vermesi, söz konusu unsura yüklemiş olduğu ehemmiyeti göstermesi açısından son derece dikkate değerdir. “Ebru” matlalı diğer gazeldeki ruh hali ve sembolik yapının bu gazelde de birtakım değişikliklere uğrayarak devam ettiğini görüyoruz. Ebru, güzelliğin Kâbe’inde irâdet ehlini irşâd eder:

Harîm-i Ka’be-i hüsnünde kesb itmiş ne hâl ebrü
İrâdet ehlini irşâd ider bî-kıyl u kâl ebrü
(G.5/1)

Bilinmez ‘illet-i tab‘ ı hilâl-āsā nizār olmış
Teb-i táb-ı ruḥūndan oldı beñzer bî-mecâl ebrū

(G.5/8)

Ebrû, gizli bir hazine olarak tasvir edilen yüzün tılsımı gibidir:

Yüzüñ bir kenz-i maḥfidür lebüñ feth-i meṭâlibdür
Çiḥil-pā ḳara zülfüñdür tılsım-ı genc-i māl ebrū

(G.5/2)

Sevgilinin parlak yüzü karşısında ay kararır; “ebru” da güneşin ışığının sönmesinin sebebidir, bu haliyle kaş, ay ve güneşi perişan etmiştir. Ebru, güzelliğin Kâbe’si olduğu gibi aşığın perişan olmasının da asıl sebebidir:

Ne ḳara günlere irgüre āḫir gün yüzüñ mâhı
Zevâle irgürür ḥurşîdi başdan ol hilâl ebrū

(G.5/3)

Ebrû üzerine yazılan ilk gazelde, güzellik konusunda hilâl ile başa baş olan ebru, ikinci gazelde güzellik ve üstünlük bakımından kendisine benzetilen unsur olan hilâli bile geride bırakmıştır.

Bilinmez ‘illet-i tab‘ ı hilâl-āsā nizār olmış
Teb-i táb-ı ruḥūndan oldı beñzer bî-mecâl ebrū

(G.5/7)

Görinen zîr kafesinde niḡāruñ muḡ-beçe şanmañ
Beter eyleye kılmışdur hilâli pâyimâl ebrū

(G.5/5)

Ebru üzerine yazılan iki gazel dışında ebruyla ilgili tespit edilen beyitler ayrıca verilmiştir. Bu beyitlerde ebru fitneci, naz edici gibi vasıflarla nitelendirilmiştir:

Ebrū niyāza gelmiş ider ‘azz ü nāz çeşm
Şan oldı şüretâ ḳaşı Maḥmūd Ayāz çeşm

(G.6/1)

Zülf ü ebrü hâl ü hatıun birbirinden fitnedür
Cân u dil almağda ammâ cümleden ‘ayyâr çeşm

(G.7/4)

“*Hilâl*”, “*dâl*”, “*baş eğmek*”, “*ķavs*” ifadeleri “kaş”ın şekli ve fiziki yapısını ifade etmede kullanılmıştır. “*harîm-i Ka‘be-i hûsn*”, “*irâdet ehli*”, “*irşâd etme*”, “*kenz-i mahfî*”, “*feth-i mü‘âlib*”, “*tılsım-ı genc-i mâl*”, “*hurşidi zevâle irgürme*”, “*teb-i tâb-ı ruḥ*”, “*sihâm-ı gamze*”, “*tîr-i ķahr*”, “*ķavs-i Celâl*” ifadeleri ise kaşın dolaylı yollardan tasvir ve teşbihinde kullanılmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi “ebru” üzerine yazılan ikinci gazelde de ilk gazeldeki mana ve ifade boyutunun aynen devam ettirildiğini görmekteyiz. İlk gazelden farklı olarak dini-tasavvufi öge, ibare, teşbih ve mecazların ziyadesiyle kullanıldığı açıkça görülmektedir. Genel hatları itibariyle bu gazelde de klasik anlayışın, yerleşik sevgili tasavvurunun dışına çıkılmadığını söyleyebiliriz. Zira “ebru” dolayısıyla gazelin merkezinde olan sevgili, âşık karşısında muktedir ve üstün bir konuma sahiptir. Sevgili, güzelliğini yansıtan her unsuruyla âşığı büyüler, bu eşsiz güzellik karşısında dili tutulan âşık, sevgilinin her türlü cefasını göze alır, her eziyetine katlanır, yönünü sevgiliye çevirir, onun makamı âşık için bir secdegâh ve Kâbe hükmünü alır ve sevgilinin âşık karşısındaki bu üstünlüğü şiir boyunca devam eder.

2.4.5. ÇEŞM

Çeşm, göz demektir. Sevgiliye ait güzellik unsurlarından biridir. Doğrudan doğruya âşık üzerinde tesiri olan bir güzellik unsurudur. Sevgili, hışım dolu bir bakışı ile âşığı öldürebileceği gibi yine tebessüm dolu bir bakışı ile âşığın canına can katabilmektedir. “Göz tasavvufta mecazen Allah’ın hayır ve şer bütün hâllerden haberdar olması ve onun ‘basar’ (görme) sıfatı ile birlikte kesret, masivanın tecellisi, madde, mânaya düşman, mânâyı öldürüp maddeye ve masivaya sevk eden en tesirli kudret anlamlarında kullanılmaktadır” (Üstüner, 2007:286).

“Fars edebiyatı ile Türk divan edebiyatında çeşmin çok geniş bir kullanım alanı vardır. Şairler, gözü genellikle “çeşm-i şehlá” (yarı şaşı), “çeşm-i keşîde” (dar ve çekik göz), “çeşm-i hâb-âlûd” (uykulu, mahmur göz) ve “çeşm-i mey-gûn” (şarap

renkli göz) olmak üzere dörde ayırmakla birlikte ona atfettikleri sıfatlarla bu sayının çok üstüne çıkarlar” (Yazıcı, 1993:276). Bu yönüyle göz, üzerine kurulan teşbih ve mecazların oldukça fazla olması sebebiyle dikkat çeken bir güzellik unsurudur.

Göz teşbih ve mecazlarla kazanmış olduğu anlamların yanı sıra fiziksel özellikleri ile de şiire konu edilir. “Genellikle göz güzelliğinin ölçüsü olarak ceylanın gözü örnek alındığı için siyah, göz renklerinin başta gelen sıfatlarından biri olmuştur ve şairler için en makbul insan gözü ceylanın gözüne benzeyen gözdür. Edebî metinlerde siyahın yanı sıra elâ gözlere ve çok defa nergise ve firûzeye benzetildiğine bakılarak mavi gözlere de yer verildiği görülür. Bununla birlikte gözlerin nergisle ilişkisi, sadece bakışlarının nergisçe görünüşüne benzemiş olması ile de açıklanabilir” (Yazıcı, 1993:276). Hüsn-i Yûsuf'ta ise göz fiziksel olarak sadece siyah olarak tasavvur edilmiştir.

Göz birtakım özellikleri ile âşık için farklı anlamlar çağrıştırmaktadır. “Yine bakış şekli ve etkisine göre göz sarhoş (mest), mahmur (uykulu), hasta, fitne, katil, ceylan, ahû, âhû-gîr (âhû yakalayan), badem, belâ-cû (belâ arayan, kötü huylu), kadeh, fattan, âşikküş (âşık öldüren), kâfir gibi birçok sıfatla nitelendirilmiştir. Bu şekilde nitelendirilen mâşukun gözleri karşısında âşıkın gözleri de âyîne (ayna), ebr (bulut), eşk-âlûd (göz yaşına bulanmış), eşk-bâr (göz yaşı yağdıran), eşk-feşân (göz yaşı saçan), giryân (ağlayan), gurîhte-hâb (uykusu kaçmış) olarak tavsif edilmiştir” (Yazıcı, 1993:276). Sevgilinin psikolojik durumunu yansıtması bakımından da oldukça önemlidir.

Sevgiliye ait güzellik unsurlarının en önemlilerinden ve en çok teşbihe konu olanlarından biri olan göz üzerine yazılan gazelde göz, müstakil bir unsur olarak ele alınmakla birlikte daha çok kirpik ve kaş ile birçok tasvir ve teşbihe konu edilmiştir. Göz, her şeyden evvel naz edicidir:

Ebrû niyâza gelmiş ider ‘azz ü nâz çeşm

Şan oldı şüretâ kaşî Maḥmûd Ayâz çeşm

(G.6/1)

Göz, naz uykusunda olduğu için aşığın inleyişlerini duymamaktadır. Âşığın binlerce feryadı sevgilinin kulağına ulaşamamaktadır.

Yüz nâle kılsa sem‘ine girmez niyâz-ı dil
Nergis mişâl ‘arz ide çün h̄vâb-ı nâz çeşm
(G.6/2)

Göz aynı zamanda bir avcı gibidir, bir bakışıyla Simurg’u avlamaya muktedirdir.

Sîmurğa bir nazar şala ger şayd ider hemân
Dil-murğın aldı şalmadın ol şâh-bâz çeşm
(G.6/3)

Gözün bu kadar meşhur ve imtiyazlı olmasının sebebi kan dökücü olmasıdır. Zira her imâlî bakışı âşığın gönlünde onulmaz yaralar açar, gözünden kanlı gözyaşları dökmesine sebep olur.

Devr-i ruḥında zülfi ser-âmed durur velî
Ḥünîlük ile buldı ‘aceb imtiyâz çeşm
(G.6/4)

Göz, âşığın canına kastetmesi sebebiyle “kanlı” olarak tasvir edilmiştir.

Mihrâb-ı cânîbeynüne dâ’im teveccühi
Ḳanlu iken ne vech ile kıılır namâz çeşm
(G.6/5)

Göz, aynı zamanda sırların açığa çıkmasına vesiledir, âşık sevgilinin dudağından alamadığı haberi sevgilinin gözünden alır.

Şormağ ile lebünden alınmaz idi ḥaber
‘Işkuñ deminden eylemeye keşf-i râz çeşm
(G.6/7)

Göz, aşığa yönelecek tebessüm dolu bir bakış ile onun yıkılan gönlünü imar edici bir özelliğe sahiptir. Âşık, göz gibi bir mimarı olduğu için gönlünün yıkılmasından endişe duymaz.

Yirde ḳalmaz her kime kim eylese ‘âlî-nazar
Ġam degül gönlüm yıkılsa çün k’ola mi‘mâr çeşm
(G.7/8)

Göz üzerine yazılan ikinci gazelde de ilk gazeldekine benzer kullanımlar göze çarpmaktadır. İlk gazelde âşığa kanlı gözyaşları döktüren gözün bu niteliğini aynen sürdürdüğünü görmekteyiz:

Gördi kim kûyından ırmağ ister ol mekkâr çeşm
Yüz yire urup ağıtdı nice yüz enhâr çeşm

(G.7/1)

Göz sadece âşığın gönlünü yakmakla kalmayıp halkı da perişan edici bir hâl almış, onları canlarından bezdirmiştir:

Halk-ı ‘âlemden nice göz göre bî-zâr olmasun
Kendü cānundan idüpdür ‘âlemi bî-zâr çeşm

(G.7/2)

Sevgilinin gözleri, âşığın etkileme noktasında hasta olmuş gibi baygın bakışlar atmasına rağmen hasta olan âşığın hâlinde bir nebze bile olsun anlamaz.

Derd-i hecr gele yumulmaz gözlerüm nergis-mişâl
Hasteler hâlin ne hoş fehm itmez ol bîmâr çeşm

(G.7/3)

Göz, aynı zamanda diğer güzellik unsurları ile bir rekabet içerisinde. İlk gazelde saç, yanak ve göz arasındaki bir rekabet söz konusudur. Saç, yanaktan daha üstün olarak vasıflandırılmıştır, ancak göz tabiatındaki kan dökücü özelliği ile diğer ikisinden daha üstün bir konum elde etmiştir.

Zülf ü ebrü hâl ü haṭṭuñ birbirinden fitnedür

Cān u dil almağda ammā cümleden ‘ayyār çeşm

(G.7/4)

İkinci gazelde ise saç, kaş, yanak ve göz arasındaki bir rekabetten söz edebiliriz. Sevgilinin saçı, kaş ve yanağı âşığın gönlünü alıp canını yakmada birbirlerine kıyaslanamayacak kadar üstündürler ancak göz söz konusu işi yapmada bunların üçünden de daha üstündür. Her iki gazelde de “göz” ün fitne ve can yakma hususundaki mahareti dile getirilmiştir.

1. Gazel

Devr-i ruḥında zülfi ser-āmed durur veli Zülfi ü ebrü ḥāl ü ḥaṭṭuñ birbirinden fitnedür
Ḥünilük ile buldı ‘aceb imtiyāz-ı çeşm Cān u dil almaḡda ammā cümleden ‘ayyār çeşm
(G.7/4) (G.6/4)

2. Gazel

Gazeller arasındaki bir diğerk benzerlik, dini ve tasavvufi unsurların kullanımı bakımından görölür. “*Mihrāb, namaz, zāhid, leyletü'l-kadr*” kelimeleri arasında bir tenasüp vardır. Birinde kanlı gözlerle namaz kılma, diğerkinde kadir gecesini görebilmek için uykusuz kalma durumu belirtilmiştir.

1. Gazel

Mihrāb-ı cānibeynüñe dā'im teveccüh Zāhid-i ḥod-bīn ne bilsün ḡadr-i tār-ı zülfüñi
Ḳanlu iken ne vech ile ḡılır namāz çeşm Leyletü'l-ḡadri görür mi olmayan bī-dār çeşm
(G.7/7) (G.6/5)

2. Gazel

“Göz” ün tasviri ve teşbihinde ilk gazelde yararlanılan ifade ve tabirleri şu şekilde sıralayabiliriz: “‘azz ü nāz”, “maḡmūr”, “nergis misāl”, “ḡāb-ı nāz”, “ḡāhbāz”, “ḡünilüg”, “kanlu”, “ḡüb”, “keşf-i rāz”, “nesīb ü ferāz”. İkinci gazelde ise “mekkār”, “bī-zār”, “nergis-miḡāl”, “bīmār”, “fitne”, “‘ayyār”, “gevhher-bār”, “bī-dār”, “m‘imār”, “tātār”. Bu ifadelerden de anlayacağımız üzere gazelde göz ile yapılan benzetmelerin neredeyse tamamı dolaylı ve mecazi bir anlamı ifade etmektedir. Gözün fiziki yapısından ziyade âşığın üzerinde bıraktığı maddi ve manevi tesir, dile getirilmeye çalışılmıştır.

Göz üzerine yazılan iki gazel dışında göz ilgili tespit edilen beyitler ayrıca verilmiştir. Göz, sāhir olması yönüyle vurgulanmıştır:

Kimi eydür ki çeşm ile ebrü
Biri sāhir durur biri cādū
(M.133)

Göz, güzellik mülkünün elbisesi olarak tasvir edilmiştir:

Āndır mülk-i ḡüsne uran esās
Çeşm ü ebrü vü çehre aña libās
(M.142)

Göz, hastadır. Gözün hastalığı sevgiliyi naz hastası eder:

Gözine gelmez uyhu gözlemekden çeşm-i bīmāruñ
Bükülmüş kām̄eti olmuş za‘if ü nā-tüvān ebrū

(G.4/8)

Göz, âşığın sevgiliden merhamet umduğu bir güzellik unsurudur. Çünkü sevgili, bir bakışı ile âşığın gönlünü perişan edebileceği gibi yine bir bakışı ile onun gönlünü huzura kavuşturacak özelliğe sahiptir. Burada göz, âşığın olumlu bir beklentiye girmesine sebep olan unsur olarak değerlendirilebilir:

Kaşı pür-çin olur gerçi baña raḥm eylese çeşmi
Ne zehrūm var benüm dimeñ ki göz yaḥşı yaman ebrū

(G.4/7)

2.4.6. MÜJE

Sevgilinin güzellik unsurlarından bir değeri “kirpik/müje/müjgân” dır. Kirpik, gerek müstakil bir unsur olarak tek başına gerekse göz ile birlikte ve onu tamamlayıcı bir unsur olarak zikredilir. “Tasavvufta mecazen kesret, ilahi hikmetin gereği olarak salikin amellerini ve tarikat adabını ihmal etmesi anlamlarındadır (Üstüner, 2007:290). Osmanlı şiir geleneğinde kirpiğin yerleşmiş teşbih unsurları vardır. Bunlar genellikle “*ok, hançer, kılıç, mızrak ve peykan*”dır.

Şiir boyunca farklı boyutlarda olmak üzere benzer kullanım alanlarını görmekteyiz. Özellikle kirpiğin diğer güzellik unsurları ile olan rekabeti oldukça dikkat çekicidir.

İftirā itmededür ikide bir cāna müje
Ġamz ider ġamzeñe yok yire girer ḳana müje

(G.8/1)

Kirpik, sevgiliye iftira eden, gamzeye kin besleyerek kanına giren bir unsur olarak tasvir edilmiştir.

Bir ok atım yer olur iki cihān mābeyni
Çangı bīmāra şürū‘ eyleye dermāna müje

(G.8/2)

“*Bir ok atam yer olur iki cihān mabeyni*” mısra ile kirpik-ok arasında bir bağlantı kurulmuştur. Âşık, sevgilinin bir defa da olsa yüzüne bakma ihtimaliyle ümitlidir. Ancak sevgilinin bu teveccühü karşısında kirpiğin hiç insafı yoktur. Âşığı katledecek bir tavır takınmaktadır.

Merdüm-i dideyi giryān ider ümmīd-i nazar
Hiç hayāl eylesün raḥm ide insāna müje

(G.8/4)

Çatlūme va‘ desi var diyü gurūr itme dilā
Rağbet itmez Çaramānī gibi peymāna müje

(G.8/5)

Bütün bu tavırlarıyla kirpik, insanın canına kasteden, merhametsiz bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kirpik, aynı zamanda iman ve küfür arasındadır. Kirpik, güzelliğin devrinde siyah saçın küfrünü görür de imana gelip şهادet etmek isteğiyle parmağını kaldırır.

Devr-i ḥüsnünde görür küfrini zülf-i siyehūn
Barmağın kaldırur ister gele imāna müje

(G.8/7)

Gazelde, yine kirpiğin tasvirinde ve diğer güzellik unsurları ile olan bağlantısını sağlamada “*cān*”, “*kan*”, “*derman*”, “*nerīmān*”, “*insān*”, “*peymān(e)*”, “*destan*”, “*imān*” kelimelerinin kafiye olarak kullanıldığını görüyoruz.

Kirpik, Hüsn-i Yûsuf’ta sırasıyla ele alınan sevgilinin güzellik unsurlarına nazaran özellikle âşığın üzerindeki etkilerini göz önünde bulundurduğumuzda daha yaralayıcı ve nispeten gurur ve kibir timsali bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle gazelin ilk beytinde oluşturulan “*kirpik*” tasavvuru diğer beyitlerde de benzer şekilde olmak üzere devam eder. Bu durum daha ziyade kirpiğin şekli yapısından kaynaklanmaktadır. Zira şekil olarak kirpik, yaydan çıkmaya hazır ok

gibidir. Haliyle, âşık ne zaman üzerine geleceğini bilemediği bu gazap oklarından mustarıptır. Bu sebepten şiirde ümit ile korku arasında gidip gelen bir âşık tasavvuru ile karşı karşıya kalmaktayız. Şiirin, dini ve tasavvufi zeminine baktığımızda ise “*saf çekmek*”, “*küfr*”, “*imana gelmek*”, “*parmak kaldırmak (şehadet)*” kelimelerinin gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak birtakım çağrışımlar yaptığını söyleyebiliriz.

2.4.7. GAMZE

Kelime anlamı olarak “gamze, süzgün bakış, çene veya yanak çukurluğu” anlamına gelir (Devellioğlu, 2007:277). Tasavvufi olarak, “Hakk’ın tesiri, idrak edilen işaretler, iç âlemdeki feyiz ve cezbe, masivanın tecellisi yahut masivaya yönelten tesirli kudret ve kesret gibi anlamlarda kullanılır (Üstüner, 2007:288). Sevgilinin en önemli güzellik unsurlarından biri olan gamze göz, kaş ve kirpik ile doğrudan alakalı bir unsurdur.

Sevgilinin tesirli silahlarından biri olan gamze, âşığı en kestirme yoldan tesiri altına alır, can ve gönül; beden ve ruh gizliden gizliye onun esiri olur. Bu esaret kimi zaman âşığın sonunu hazırlayıcı bir etkiye de sahiptir. Sevgili, süzgün bakışlarını herkesten sakınır, bu sebepten sevgilinin bakışlarını görmeye mazhar olan âşık, onun elem ve ıstıraplarına da katlanmak durumundadır. Bu durum belli bir mertebeden sonra âşığa gam ve azap olmaktan çıkar, onun için erişilmez bir mutluluk vesilesi olur. Öyle ki bu durumdan bir an bile olsun mahrum kalmak istemez

Gamze üzerine inşa edilen şiirdeki mana boyutlarına baktığımızda klasik güzel ve güzellik anlayışının dışına çıkmadığına şahit oluruz. Gamze, âşığın kanını içen bir unsur olarak tasvir edilir:

Merdüm içerse kanum ger kana kana gamze

Bu ihtimâli virmen kim kana kana gamze

(G.9/1)

Âşık, kanını kana kana içmekten imtina etmeyen sevgili karşısında can vermekten kesinlikle bir tereddüt duymaz, kendini sakınmaz, bir bahane uydurmaz:

Cān virmeğe yolında fikr-i bahāne kılman
Çat' a murād idinmez çatle bahāne ğamze

(G.9/2)

Âşık, sevgilinin gamzesini ve onun temrenini canı gibi sevdiği için, canına kastedebileceğini hiç düşünmemiştir. Zaten böyle bir düşünce içerisine girmesi de ondan beklenen bir durum değildir. Âşık, sevgiliyi karşılıksız sever, her ne kadar vuslatı arzulasa da firkatin esiri olmaktan da gam yemez, bilakis ziyadesiyle memnuniyet duyar. Ancak gamzenin canına zamansız kastetmesi âşığı şaşırtmıştır.

Peykân-ı ğamzesin dil cānı gibi severken
Çāk böyle kim umardı çatd ide cāna ğamze

(G.9/4)

Gamze üzerine yazılan gazel dışında diğer şiiirlerde gamzeyle ilgili bazı beyitler tespit edilmiştir. Bu beyitlerde gamze daha çok vurucu, yaralayıcı, öldürücü özellikleriyle ön plandadır.

Ol hilāl-ebrū ğamından muṭṭali' olsun diyü
Zahm-ı tîr-i ğamzesin yüz yirden itdi cāna ğuş

(G.12/2)

Ş'ol ṭabīb-i ğamzeñ ey ḥūnī ne ḥikmetdür bu kim
Şağ olanı öldürür bīmār olanı ḥoş ider

(G.29/4)

Gamze, daha çok “*kılıç, ok, temren, şimşir, hançer*” gibi unsurlara benzetilir ve bununla birlikte “*kan dökme, yaralama, öldürme, avlama*” gibi eylemleri ifade etmede kullanılır.

Didüm görüp cemālin bu ḥüsn-i Yūsuf ancak
Ḥışma gelüp el urdı tîğ u sināna ğamze

(G.9/5)

Gazelde: “*kan içme*”, “*katl*”, “*cana kasetme*”, “*ḥüsn-i Yūsuf*”, “*hışm*”, “*tîğ*”, “*sinān*”, “*nişan*”, “*zahm*” ifadelerinin gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak gamzeyi tasvir etmede kullanıldığını görüyoruz.

Olumsuz bir ruh hâli ve gamze tasavvuru ile başlayan gazel, matla beytinden makta beytine kadar aynı şekilde devam eder. Sadece beşinci beytin ilk mısraında “*Didüm görüp cemâlin bu hüsn-i Yûsuf ancak*” denilerek Hz. Yûsuf’un masumiyeti ve güzelliğinden bahisle nispeten sevgiliden ve gamzeden bir merhamet umudu vardır. Ancak bu durum gamzenin dolaylı olarak kılıç ve mızrağa el atması ile son bulur. Bu yüzden şiirdeki anlam boyutlarını ifade etmede, sevgilinin güzellik unsurları arasında gamzenin edinmiş olduğu yer, diğer güzellik unsurlarından biraz daha farklıdır. Bu biraz da gamzenin göz, kaş ve kirpik gibi güzellik unsurları ile doğrudan bağlantılı olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü göz, kaş ve kirpiğin tabiatında olan âşığı incitme, vurma, yaralama, öldürme eylemleri, tek bir unsur olan gamzenin üzerinde toplanmıştır. Gamzenin, bu müstakil güzellik unsurlarına nazaran daha etkili ve tesirli olması ve her türlü fitneyi bünyesinde barındırması bu üç unsuru aynı anda ihtiva etmesi ve bünyesinde özümsemesi sebebiyledir.

2.4.8. ÂRIZ

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından biridir. Yüz bölgesine ait bir unsur olması sebebiyle yüz bölgesindeki diğer güzellik unsurları ile ilişkilendirilerek kullanılır. “Çehre ve yanak mânasına gelen âriz, insanda iman nurunun tecelli etmesi, irfan kapılarının açılması, hakikatın güzelliğini örten perdelerin kalkması ve varlık nurunun mazharı gibi mânalara da gelir. Tasavvufta nefis ve şeytanın tesiriyle sâlikin kalbinde geçici olarak meydana gelen hal, anlamında da kullanılır” (Uludağ, 1991:358-359). Âriz daha çok sevgilinin olumlu özelliklerini yansıtmada kullanılmıştır.

Osmanlı şiir geleneğinde yanağın özel ve önemli bir yeri vardır. Onu önemli kılan, teşbihe konu olan birçok güzellik unsurunu üzerinde barındırmasıdır. Âşığın, sevgili ile münasebetinde gözden sonra üzerinde en çok durduğu yer yanaktır. Âşığın gözünde en müstesna konuma sahiptir. Yanak, rengi, şekli, kokusu ile teşbihe ve tasvire konu olur. Renk itibarıyla en berrak sudan daha berrak, aydan ve güneşten daha parlaktır. Hayat kaynağıdır, tazeliğin ve zarafetin menbaıdır.

Nigāruñ haṭṭı-ı sebzinden bitürmiş yāsemen‘ arız
Bu yüzdən kendü cevher vāki‘ olmuşdur semen ‘ arız
(G.10/1)

Yanak, koku itibariyle misk kokuludur.

Mu‘ aṭṭar kıldı āfaķı nesīm-i nāfe-i hālī
Hıṭa vü Çin’e beñzer kāküli mülk-i Hotan ‘ arız
(G.10/2)

Güzelliği ve zarafeti sebebiyle Hz. Yūsuf’a bentezilir, ancak âşığın onun güzelliği karşısında durabilmesi ve her türlü fitnesine dayanabilmesi için Yakup gibi sabırlı olması gerekir. Renk bakımından güneşi bile kıskandıracak bir mahiyete sahiptir, öyle ki sevgili ne zaman yanağını gösterse, güneş karanlığa gömülür.

Göñül Ya‘ kûb’dur hāl ü haṭı ihvān-ı pür-fitne
Cemālī mısır-ı behcet Yūsuf-ı gül pirehen ‘ arız
(G.10/3)

Görünmez pertev-i hürşid güyā zıll-ı zā’ildür
Ne dem ‘ arz itse gün gibi o serv-i sīm-ten ‘ arız
(G.10/4)

Sevgilinin önemli güzellik unsurlarından biridir, yüz bölgesinde olması ve doğrudan âşığa hitap etmesi yönüyle âşık için ayırt edici özelliğe sahiptir. Sevgilinin güzelliğini ifşa eden, yanağın üzerine dökülen saçlardan başkası değildir.

Nażiri olmaduđı gün gibi meşhūr olur anuñ
Celālī olmasa kākül gibi peymān-şiken ‘ arız
(G.10/5)

Doğrudan ve dolaylı yollardan yanağın tasvirinde: “yāsemen”, “semen”, “nesīm-i nāfe-i hāl”, “mülk-i Hotan”, “Yūsuf” ifadelerinden faydalanılmıştır. Gazelde, şairin kendi muhayyilesinde kurduğu yanak tasavvuru; hayat bahşeden, güzellik, zarafet ve inceliği ile kıskanılmaya sebep olduğu gibi aynı zamanda övgüye de mazhar olan, seyri karşısında âşığı kendinden geçiren, mücerret olduğu kadar muhayyel bir yanak tasavvurdur. Yanağın tasvirinde dikkatimizi çeken en önemli

nokta diğ er güzellik unsurlarının betimlenmeye çalışıldığı gazelerde fazlasıyla görmeye aşına olduğumuz ve şiirlerin neredeyse olmazsa olmaz unsurlarından olan “*naz ve fitne ile aşığa elem ve ıstırap verme*” imgesi, bu gazelde biraz daha arka planda bırakılmıştır. “*Gönül Yak b’dur h l   hattı ihv n-ı pür-fitne*” mısraı dışında böyle bir anlam ifadesiyle karşılaşmıyoruz. Biraz zayıf bir ihtimal de olsa yanağın diğ er güzellik unsurlarına göre daha merhametli olduğunu söyleyebiliriz, en azından şairin muhayyilesinde böyle bir durum arz etmektedir. Yine gazelde, diğ er gazellerden farklı olarak olumlu bir ruh halinin yansımalarını görüyoruz.

2.4.9. R H

Sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan yanağın diğ er adıdır. Bir  nceki “ rız” matlalı gazelde yanağın edebiyat geleneğindeki yerinden ve teşbihe konu olan unsurlarından bahsettiğimiz için bu bölümde detaylı olarak değinilmeyecektir. Bu gazelin en önemli ve ayırt edici yönü “*ruh*” kelimesinin ihamlı ve tevriyeli olarak kullanılmasından kaynaklanan ikinci bir anlamı içermesidir. Ruh, “yanak” anlamına geldiği gibi aynı zamanda bir satranç terimi olarak “satranç oyunun oynandığı zemin” gibi bir anlamı da ihtiva etmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Aksoyak (2005:12) şunları söyler: “Ruh, Divan şiirinde, en çok sevgilinin yanağı söz konusu olduğunda kullanılır. Satrançta oyun taşlarından kale’nin diğ er adıdır. Yine Divan şiirinde sevgili, “ş h” olarak nitelenir ve satranç oyununun en önemli taşıdır. ş h alındığı zaman oyun bitmiş demektir. Beyit, ş h (sevgili) anlamının yanı sıra satrançtaki değerli taş anlamında da kullanılmıştır. Satrançta ş h komutan olarak düşünülür. Beyitte de bu duruma uygun olarak ş h, kaleyi güneş gibi her tarafa yönlendirmektedir”.

Gazel her ne kadar sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan yanağı tasvir etmek için yazılmışsa da, içeriğindeki satranç terimlerinin varlığı da azımsanamayacak düzeydedir. Hatta bazı yerlerde doğrudan doğruya satranç terimlerinin arkasına gizlenen mana kastedilmektedir. İlk beyitte yanağı merkeze almak kaydıyla ay ve güneşin güzellik hususundaki mukayesesini görmekteyiz.

“Güneş gibi hareket eden kalenin karşısında ay bulunmaktadır. ... Beyitte sevgilinin kale ile hamlesine karşı ayın da kale ile hamle yapmasının imkânsız olduğundan söz ediliyor. Zaten kale, karşısına konulan taşı alabilir. Sevgilinin parlak yanağının yapacağı harekete karşı aydan da bir hamle yapması beklenmektedir. Ancak sevgilinin yanağını yani kaleyi oynatmasına, ışığını saçmasına rağ-men ayın sevgilinin hamlesine kaleyle karşılık vermesi mümkün değildir.” (Aksoyak, 2005:12) Ay ve güneş eksenli bu mukayesede, güneşe benzetilen sevgilinin karşısında ay vardır. Ancak güneşten aldığı ışık ile aydınlanan ay, kendi ışığını üreten güneş karşısında oldukça düşük ve zayıf bir konumdadır. Güneş gibi parıldayan sevgili, güzellik ülkesinin şahı konumundadır. Bu hususta kimse onunla boy ölçüşemez, güzelliği başka unsurlar ile mukayese bile edilemez.

Gün gibi ‘ arz eyle şāhum şevk ile her yana rūḥ

Görelüm ḳor mı muḳābil mehrūḥ-ı zībāña ruḥ

(G.11/1)

Sevgilinin yanağı, tıpkı diğer güzellik unsurlarında olduğu gibi âşığını kendinden geçiren bir vasfa sahiptir. Şair, yanağın, âşığı perişan edip kendinden geçirmesi olayını yine satranç oyunu ile bağlantı kurarak “mat olma” durumuyla ifade etmiştir. Satrançta “mat olmak” oyunu kaybetmek anlamındadır. Âşık, bu aşk oyununda sevgilinin yanağının güzelliği karşısında tutulmuş, mat olmuştur. Aksoyak (2005:12) bu durumu şöyle ifade eder: “Nat’, satranç tahtası demektir. Tahta, bez veya deriden de yapılır. Ten bir satranç tahtası olunca can da yerinde duramaz. Gerçekten de satranç tahtasında sırası gelen oyuncu bir taşı hareket ettirmek zorundadır. Sevgili kalesini ne tarafa hareket ettirirse karşısındaki şāh-māt olur”. Yanağın âşık üzerinde bıraktığı etki, satranç terimleri kullanılarak ifade edilmeye çalışılmıştır.

Nat’ -ı tende ḳāim olmaḳ mümteni’ aşḳuñla cān

Kim gören şeh-māt olur ‘ arz eyleseñ ne yaña ruḥ

(G.11/2)

Gazelin üçüncü beytinde de yanağın fiziksel özelliklerinin âşığın üzerinde bıraktığı psikolojik etkiler betimlenmeye çalışılmıştır. Şahlar, bile sevgilinin ay gibi aydınlık yüzü karşısında mahcup bir duruma düşmüştür.

Şāhlar anuñ hicābiyle gelüriken yüzüne
Meh yüzüñ gördükde ağızın açdı kıaldı tana ruğ
(G.11/3)

Aynı zamanda yüz ve yanak arasında güzellik bakımından bir mukayese söz konusudur. İlerleyen beyitlerde gazeldeki yanak merkezli anlam boyutunun satranç oyunu merkezli bir anlama kayma gösterdiğini söyleyebiliriz. Aksoyak (2005:13) beyte şu anlamı verir: “Bana iki taraftan kale taşın ile hamle yapmasan (önümü kesmesen), senin aşkının, satranç tahtasında gönül piyonunu vezir yapması zor değil”. Bu anlamdan yola çıkarak beyitte, piyonun rakip tarafa geçip satranç tahtasının son hamle yapılacak karesine gelmesi ve değerli bir taş dönüşmesi kuralı sevgilinin güzellik unsurlarından yola çıkılarak ifade edilmeye çalışılmıştır.

Nağ -ı ‘ışkuñda ne var farz itmege dil beydakın
Ger havāle itmesen iki yakadan bana ruğ
(G.11/4)

Aşk, satranç tahtasına; gönül de piyona teşbih edilmiştir. Gazelin son beytinde de satranç oyunu merkezli bir anlamın kastedildiğini görmekteyiz.

Nice Leclāc’a Celālī gālib-i şaṭranc iken
Lu‘b ile ol şāh-bāzī ṭarḥ virür aña ruğ
(G.11/5)

“Leclāc, satranç oyununu icat ettiği sanılan kişidir. Kelime olarak engel ve kumarbaz anlamları varsa da daha çok satranç ile ilgili olan anlamı kullanılır ve satranç terimleri ile birlikte anılır. Leclāc gerçekte satrancı icat etmemiştir. O, ustası Dahir b. Sısa’nın icat ettiği bu oyunu İran’a getirip yaymıştır. Satranç İran’da da geliştiği için mucidi Leclāc sanılır (Pala, 2008:286). Beyitteki Leclāc telmihi ve “Leclac, satranç, gālib, lu‘b, şāh-bāzī, ruh, tarḥ vermek” ifadeleri doğrudan doğruya satranç oyunu ile ilgili ifadelerdir.

Genel olarak gazel, her ne kadar sevgilinin bir güzellik unsuru olan yanağı tasvir etmek amacıyla yazılmışsa da şiirdeki sembolik yapı, zahiri manayı çok daha farklı bir boyuta taşımıştır. Özellikle satranç terimlerinin arkasına gizlenen mana şiirdeki çok sesliliğin asıl sebebi durumundadır. Sevgilinin güzelliğinin satranç oyunu ekseninde ifade edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla bu gazelde tasvir edilmeye çalışılan sevgilinin güzellik unsuru, diğer gazelerde olduğu gibi doğrudan doğruya değil de daha dolaylı ve sembolik, daha muhayyel bir şekilde tasvire konu olmuştur.

2.4.10. Gş

Sevgilinin güzellik unsurlarından bir diğer de “*guş*” yani “kulak”tır. Gazelde kulak, fiziksel özellikleriyle tanıtılmaz, daha çok diğer güzellik unsurlarının tasvirinde ve şiirdeki anlam tabakaları arasındaki bütünlüğün sağlanmasında faydalanılan unsur olarak karşımıza çıkar. Özellikle “kulak vermek”, “kulak kesilmek”, “kulak tutmak” gibi işitme eylemini ifade eden anlamlarıyla şiire konu olmuştur. İlk beyitte bir sohbet meclisinde âkil kişinin özelliklerini ifade etmede kulağın işitme yönüne vurgu yapılmıştır. âkil kişi, kendisine yapılan öğütlere kulak tutar. Burada doğrudan doğruya bir eylemi ifade etmede kullanılmıştır:

Meclisnde oldu başdan ayağa peymâne gş

‘ âkil oldur tuta pend-i şoşbet-i pırâna gş

(G.12/1)

İkinci beyitte kulak kelimesi, bir eylemi ifade etmez, sevgilinin bakış oklarıyla yüreği parçalanmış bir âşığın feryatlarını, sevgiliye ulaştıran kişileştirilmış bir unsur olarak karşımıza çıkar. Söz konusu durum, farklı beyitlerde benzer şekillerde grlr:

Ol hilâl-ebr gamından muıııali‘ olsun diyü

Zaşm-ı tır-i gamzesin yüz yirden itdi câna gş

(G.12/2)

Üçüncü beyitte kulak, gönül ve göz arasında âşık olma, sevgiliye gönül kaptırma hususunda bir mukayese söz konusudur. Her ne kadar âşkın kıvılcımları göz teması ile başlasa da âşğın kalbinin titretmesinde ve gönlünün divane olmasında sevgilinin ağzından çıkan ve âşğın kulağına yönelen sözlerin de etkisi azımsanamayacak düzeydedir: Gönlün divane olmasına sebep olan her ne kadar göz ise de sıradan bir bakış böyle bir etki meydana getiremez. Gönlü divane edebilecek bir bakışın kalbe tesir etmesi gerekir:

Dil belâsın dâdeye isnâdun aşla vechî yok

Dîdeden evvel kılubdur gönlümi dîvâne gûş

(G.12/3)

Dördüncü beyitte de daha önce kulağına yüklenmiş olan sembolik anlamın devam ettirildiğini görüyoruz. Hz. Yûsuf telmihinin olduğu beyitte kulak, Hz. Yûsuf'un atılmış olduğu kuyuya teşbih edilmiştir. Hz. Yûsuf'un kuyudayken çektiği sıkıntılara ve onun haykırıışlarına şahit olmuş bir kulak tasavvuru ile karşılaşmaktayız. Kulağın hüznünlü olmasının sebebi Yûsuf'un çekmiş olduğu sıkıntılara bağlanmıştır. Dolayısıyla bu beyitte kulağın, işitmek gibi bir eylemi ifade etmesinin yanında kişiselleştirilmiş bir unsur olarak sembolik bir değeri ifade ettiğini de söyleyebiliriz.

Anda maḥzûn olıgelmişdür ma'ânî Yûsufî

Vechi var teşbîh olunursa çeh-i Kenân'a gûş

(G.12/4)

Son beyitte, kulağın fiziksel özellikleri hakkında bir tasvir yapılmadığı gibi sembolik bir değeri de ifade etmediğini görüyoruz. Kulak, burada işitme eyleminin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. “Yapılan bir uyarıya kulak verme” gibi anlamı ihtiva etmektedir.

Sözlerüñ sem'ine kıymazken Celâlî sen daḥı

Vâ'izâ luṭf eyle kıлма na'ra-i mestâne gûş

(G.12/5)

Gûş üzerine yazılan iki gazel dışında tespit edilen aşğıdaki beyitte kulak ile fitne arasında bir ilişki kurulmuştur.

Güşuňa ey meh taqılır fitneler ta‘lîm ider
Halka zûlmü şol binâgüşuñdaki mengüş ider
(G.29/6)

Hüseyin Celâl Bey, güş üzerine yazılan ilk gazelde sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan kulağın, fiziksel özelliklerine değinmemiş, nispeten âşığın üzerinde bıraktığı etki ve bir eylemin tamamlayıcı unsuru olarak kulağa yer vermiştir. Güzellik bahsinde, kulağın teşbih edilebileceği unsurların sınırlı oluşu, diğer güzellik unsurlarını üzerinde bulunduran yüzün, tamamlayıcı bir unsur olması dolayısıyla “göz, kaş, alın, kirpik, saç” gibi güzellik unsurlarına nazaran daha geri planda kalışı bu duruma yol açan sebepler arasında gösterilebilir.

Sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan “kulak”, bu konuda yazılan ikinci gazelde de diğer gazelde olduğu gibi fiziksel özellikleriyle tanıtılmaz. Daha çok diğer güzellik unsurlarının tasvirinde ve şiirdeki anlam tabakaları arasındaki bütünlüğün sağlanmasında faydalanılan unsur olarak karşımıza çıkar. Özellikle “kulak vermek”, “kulak kesilmek”, “kulak tutmak” gibi işitme eylemini ifade eden anlamıyla şiire konu olmuştur. Önceki gazelin ilk beytinde kastedilen anlama benzer bir kullanım görülür. Orada bir sohbet meclisinde âkil kişinin özelliklerini ifade etmede kulağın işitme yönüne vurgu yapılmışken burada yapılan nasihatlere kulak vermemek ve âşığın feryat ve inleyişlerine sevgilinin kayıtsız kalması, kulak ardı etmesi ifade edilmiştir.

1. Gazel

Meclisüñde oldı başdan ayağa peymâne güş
‘Âkil oldur tuta pend-i şöhet-i pîrâna güş
(G.12/1)

2. Gazel

Qılmaz figân u nâleme ol kâm-yâb güş
Dutmaz gedâ kelâmına ‘âlî-cenâb güş
(G.13/1)

İşitmek eylemi söz konusu olduğunda her iki gazelin örnek beyitlerinde benzer bir kullanım görmekteyiz. Bu paralellik şekil boyutunda olduğu gibi anlam boyutunda da kendini gösterir.

Ol hilâl ebrû gamından muṭṭalı‘ olsun diyü
Zahm-ı tîr-i gamzesin yüz yirden itdi câne güş
(G.12/2)

Mey-gün lebuñi görmez idi sâķi tütmasa
Pîr-i muğân cevâbına câm-ı şarâb güş
(G.13/4)

İşitmek anlamı dışında, kulak kişileştirilen bir varlık olarak karşımıza çıkar, her iki gazelde de durum aynıdır.

Sözlerüñ sem‘ine kıymazken Celâlî sen daħı Fehm itdi neydüğümü Celâlî ‘aceb midür
Vâizâ luṭf eyle kıılma na‘ra-i mestâne güş Bezm-i belâda nâleme tutsa rebâb güş
(G.12/5) (G.13/5)

Matla beyitlerinde şekil ve anlam bakımındaki paralelliklerin aynen devam ettiğini görmekteyiz. Her ikisinde de “kulak vermek, işitmek” eylemi ön plana çıkarılmıştır. Her iki gazeldeki yapı itibariyle kulağın müstakil bir güzellik unsuru olmaktan ziyade bir eylemin ifade edilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu eylem bir güzellik unsuru olan kulağın şekli yapısından tam olarak bağımsız değildir.

Hüseyin Celâl Bey, şiirde sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan kulağın, fiziksel özelliklerine belirgin bir şekilde değinmemiştir. Kulak, âşık üzerinde bıraktığı etki ve bir eylemin tamamlayıcı unsuru olarak ön plana çıkarılmıştır. Söz konusu eylemin ortaya çıkmasında güzellik bahsinde, kulağın teşbih edilebileceği unsurların sınırlı oluşu, diğer güzellik unsurlarını üzerinde bulunduran yüzün, tamamlayıcı bir unsur olması dolayısıyla “göz, kaş, alın, kirpik, saç” gibi güzellik unsurlarına nazaran daha geri planda kalışı bu duruma yol açan sebepler arasında gösterilebilir.

2.4.11. LEB

Dudak, sevgilinin en temel güzellik unsurlarından biri olarak şiirde tasvire konu olmuştur. Dudak, başlı başına bir güzellik unsuru olmakla birlikte ağız, diş, yüz gibi diğer güzellik unsurları ile de yakından ilgilidir. Birçok açıdan gerek teşbih ve mecazlara konu edilmiştir. Özellikle gönülde tutuşan aşk ateşinin kıvılcıklarının çıktığı yer olan dudak aynı zamanda aşığa yönelecek her türlü sözün de ana çıkış noktasıdır. Renk ve şekil yönünden daha çok mey, şarap, kadeh, saki, gibi kavramlarla doğrudan ilintilidir. Tasavvufi gelenekte ise daha çok yokluk, vahdet, fenafillah gibi anlamları ihtiva etmektedir.

Gazel, dudağın bahar mevsimindeki hâlini tasvir ile başlar. Kendisi yeşil elbiseler giymiş olan dudak, âşığın gül bahçelerinde dolaşmasına mani olmaktadır. Açık istiare yoluyla sevgilinin kastedildiği dudak, aslında her türlü güzelliği kendi içinde barındırmaktadır.

Sebz hil' atlar giyer faşl-ı bahâr ol gonce leb

Çor mu gül-geşt itmeye bir gül-‘ izâr ol gonce leb

(G.14/1)

Güzelliğin menbai konumunda olan dudak, aynı zamanda sevgilinin önemli bir silahıdır. Aşığını tesir altına alacak her türlü söz ondan dökülür. Her ne kadar şirin olarak tasvire konu edilmişse de neşe vereceği kadar elem de verebilmektedir. Firkatin elemi karşısında vuslat hayaliyle sevgilinin en önemli hazinesi olan dudak şerbetini arzulayan âşık, bu arzusuna erişip dudak şerbetine kanamayacağı gibi onun alevli ahları ve kendisine yönelecek tahkirleri ile daha da kahrolabilir. Bu durum sadece dudağa has bir meziyet değildir. Tıpkı diğer güzellik unsurlarında olduğu gibi dudağın da azap ve merhamet gibi iki zıt yönü vardır. Dudak üzerine yazılan her iki gazelde de bu durumu açıkça ifade edilmiştir. “*Sebz ve faşl-ı bahar*” kelimeleri dudağı ve onun güzelliğini yansıtan unsurları ifade etmesi bakımından dikkate değerdir.

Tek ve hakiki bir güzel olarak tasvir edilen ve güzelliğin sembolü olarak ön plana çıkarılan dudak, ikinci beyitte diğer yüzünü göstererek, can alıcı bir hüviyete bürünür, amacı aşığın gönül bülbülünü avlamaktır.

Gül budağından kemân idüp sihâm-ı hâr ile

Dâ'imâ dil bülbülin eyler şikâr ol gonce leb

(G.14/2)

Dudak fiziksel bakımdan açılmamış bir goncaya benzetilmekle birlikte, ikinci beyitte daha çok sembolik anlam ve bu anlamın çağrıştırdığı yan anlamlarla şiire konu olmuştur. Dudağın öpme anlamı ile kullanımı üçüncü beyitte karşımıza çıkar, âşığın temennisi gam meclisindeki feryatlarını sevgiliye duyurarak ondan bir buse alabilmektir. Burada birbiriyle bağlantılı olan güzellik unsurlarından ağız ve dudağın bir arada kullanıldığını görüyoruz.

Bezm-i ğamda nālişüm görüp deĥānından baña
Yok dimez bir buse virürse ne var ol ğonce leb

(G.14/3)

Dudak, aşığı tesiri altına alan fiziksel özelliklerinin dışında birtakım sırları da içinde barındırır. Gazelin dördüncü beytinde dudağın bu yönüne vurgu yapılmıştır.

Nokta dögmekle dil-i remmāl bulmazdı vuķūf
Kılmasa sırr-ı dehānuñ āşikār ol ğonce leb

(G.14/4)

Son beyitte yine dudak üzerinden yapılan açık istiare yoluyla kastedilen sevgilinin şahsına münhasır özelliklerinin yer aldığını görüyoruz. Sevgili, naz ve cilve ile harap etmedik bir can bırakmamıştır.

Sen seni şanma Celālī ya' ni kim bir cān mı var
Hār-ı ğamla kılmamışdur dil-figār ol ğonce leb

(G.14/5)

Dolayısıyla bu yönüyle dudak, Osmanlı şiirinin esas unsuru olan sevgilinin tipik karakteristiğini olduğu gibi yansıtır. Sevgilide bulduğumuz her türlü vasfı onun güzelliğinin bir parçası olan dudakta bulmaktayız. Dudak, gazelin tamamı göz önünde bulundurulduğunda fiziksel özelliklerinden ziyade sembolik ve mecazi ifadelerin yansıtılmasında kullanılmıştır.

Dudak üzerine yazılan ikinci gazel, konu ve yapı itibariyle kendisinden önceki gazel ile paralellikler gösterir. Her iki gazelde de sevgilinin güzellik unsuru olan dudak, fiziki özellikleriyle değil de âşık üzerinde bıraktığı tesir ve sembolik benzetmelerle ön plana çıkarılmıştır. Dudak, asıl güzelliğini sevgilinin gülümsemesi esnasında meydana çıkarır, hatta sadece gülümsemekle yetinmeyip ağzından inci saçan sözler dökülür. Bu yönüyle dudak, âşığın gözünde hayat bahşeden, oldukça kıymetli bir konuma sahiptir. “Hande, meh-ru, nutk, nisar, dürr ü güher” dudağın tasvirinde anlam bütünlüğü sağlayan kelimelerdir.

Hande kılduğça o meh-rū gösterür dülger lebi
Nuṭka geldükçe nişār eyler dūr ü gevher lebi

(G.15/1)

İkinci beyitte, dudağın fiziksel yapısına ait birtakım ifadeler görmekteyiz. Özellikle, “*hatt-ı yakut*”, ifadesi doğrudan doğruya dudağın fiziksel özelliğine ait bir betimleme olup kırmızı renkli oluşunu belirtmede kullanılmıştır. Dudak, bünyesinde toplamış olduğu bütün güzellikler sebebiyle billur bir kadeh üzerine kevser suresini yazmış gibidir. Kevser ve billur kadeh arasında bir anlam ilişkisi mevcuttur. Dudak, billur gibi olan kevser şarabının ilk muhatabıdır.

Sāḳiden şorsaḳ ne ḥikmetdür ḥaṭ-ı yāḳut ile
Sāğar-ı billūra yazmış sūre-i kevşer lebi

(G.15/2)

Dudağa yüklenen billur sıfatının üçüncü beyitte aynen devam ettiğini görüyoruz. Dudak, gerek renk ve koku olarak gerekse tazelik ve ferahlığı ile henüz açmış bir goncaya benzetilir. Burada da dudağın fiziksel özelliklerinin ön plana çıkarıldığını görmekteyiz. Dudak her ne kadar fiziksel yapısı ile tasvir edilmişse de birtakım sembolik anlamları da ihtiva eder.

Reng u būda tāze vü terlükde ḥiç bir vech ile
Beñzemez gonce lebine gonceye beñzer lebi

(G.15/3)

Dudak, Hz. İsa telmihi ile ölüleri diriltten bir mahiyete sahiptir. Kinayeli bir ifade ile sevgilinin dudağından dökülecek her bir güzel söz âşğın canına can katacakken, onun dudağından dökülecek her türlü aşağılayıcı, elem ve ıstırap verici söz de âşğın canını yakacak onun eriyip tükenmesine ve nihayetinde ölmesine sebep olacaktır. Âşık, sevgilinin merhametini bildiği ve kendisine olan sevgisine tereddütsüz inandığı için canını feda etmekten geri durmaz. Çünkü o, sevgilinin kendisini ihya edeceğini umar. İşte dudak ve istiare yoluyla kastedilen sevgili bu yönüyle can verip can alan bir mahiyete sahiptir.

Bu kerāmâtın görüp insân nice cân virmesün
Mürdeler ihyâ ider ‘İsâ gibi ekşer lebî

(G.15/4)

Dudak, ölüleri diriltten kerametinin yanı sıra dirilerin canına can katan bir ferahlığa da sahiptir. Badeye teşbih edilen dudak, âşığın susuzluğunu giderecek bir mahiyete sahip olmasının yanı sıra aynı zamanda insanı kendinden geçirecek kadar da tesirlidir. Bu yüzden sevgilinin güzelliğine hayran olan ve yine bu güzellik sebebiyle sarhoş olan âşık, sevgilinin makamını en kutsal mekân bildiği gibi onun dudağını da en müstesna bade olarak telakki eder. Sevgilinin dudağı gibi bir bade varken sırdan badeye tenezzül bile etmez:

Mest ü hayranuñ maḫam-ı hürmetin bilür Celâl
Bādeyi ağzına almaz var iken dil-ber lebî

(G.15/5)

Dudak üzerine yazılan her iki gazelde fiziksel tasvir, sembolik ve mecazi anlam çağrışımlarına göre daha geri plandadır. Dudak renk olarak “*ğonce, gül, haḫḫ-ı yāḫut, billur*” gibi kırmızı ve parlak bir renkte tasvir edilmiştir. Kokusuna ait sadece bir beyitte:

Reng u būda tāze vü terlükde ḫiç bir vech ile
Beñzemez ğonce lebîne ğonceye beñzer lebî

(G.15/3)

ifadesi ile koku bakımından güle benzetildiğini görmekteyiz. Dudak, dolaylı olarak sevgilinin en can alıcı noktasıdır. Bu özelliği ile âşığın canına kasteder, can bahşeder, can alır, âşık için hayat kaynağı olduğu gibi elem ve ıstırap sebebidir. Bütün bunlar dudak üzerine yazılan her iki gazelde de kendini gösterir.

Leb üzerine yazılan gazeller dışında leb ile ilgili tespit edilen beyitler aşağıda verilmiştir. Dudak her iki beyitte de fiziksel özelliğinden hareketle tasvir edilmiştir:

Leb-i la‘lini cism-i cân gördüm
Zülfini ‘ömr-i cāvidān gördüm

(M.46)

Mey-gūn lebüñi görmez idi sākī tūtmasa
Pīr-i muḡāñ cevābına cām-ı şarāb gūş

(G.13/4)

Dudak Hz. İsa telmihi ile hayat bahşedici bir unsur olarak tasavvur edilmiştir:

Lebi İsā gibi cān-baḡş olalı leyl ü nehār
Meryem-āsā düşüben üstüne ditrer kākül

(G.1/2)

Dudak, sevgilinin ağzından dökülecek söze göre ya hayat bahşeden ya da hayata kasteden bir unsur hâline gelebilmektedir. Aşağıdaki beyitte dudağın kan dökücü yönü vurgulanmıştır:

Lebleri ḡūn-ḡ^vārelıklarle dile düşdi tamām
Şaḡlasun Ḥaḡ ḡaḡḡına açmış durur ‘alem dehen

(G.16/7)

Dudak bahsinde dudakla ilgili olarak “sebz, hil‘at, faşl-ı bahar, ḡonce, ḡül-geşt, ḡül budaḡı, keman, siḡām-ı ḡār, dil, bülbül, şikār, ḡonce, bezm-i ḡam, nāliş, deḡān, büse, dil-i remmāl, dehan, ḡār-ı ḡam, dil-figār, ḡūn-ḡāre, İsā, cān-baḡş, mey-gūn” ifadeleri üzerinden birtakım teşbih ve mecazlar oluşturulmuştur.

2.4.12. DEHEN

Sevgilinin güzellik unsurlarından bir de “dehen” olarak ifade edilen “ağız”dır. Osmanlı şiir geleneği içerisinde sevgili, bir bütün olarak başlı başına güzelliğin sembolü olarak şiirde tasvire konu edilir. Sevgilinin güzellik unsurları ise esas olan unsurun birer parçası hükmündedir. Şair, parçaların güzelliğinden yola çıkarak bütünüün güzelliğini vurgulama amacı içerisinde. İşte ağız da bu parçalardan sadece biridir. Konumu itibariyle çoḡu zaman dudak, yüz, diş ve çene gibi diḡer güzellik unsurları ile birlikte anılır.

“Ağız”ın gazelde kazandığı anlam boyutlarına geldiğimizde, bir önceki gazelde dudak üzerine yapılan teşbih ve mecazların ağız için de aynen kullanıldığını görmekteyiz. Özellikle dudakın can bahşedip, ölüleri diriltmesi hususunda Hz. İsa üzerinden yapılan telmihin, “ağız” bahsinde de aynen devam ettirildiği görülmektedir. Dudak ile Hz. İsa; ağız ile de Hz. Meryem telmihi vardır.

Mürde ihyā eyler açsa ol Mesîhâ-dem dehen
Deyr-i hüsünde lebi İsâ durur Meryem dehen

(G.16/1)

Güzelliğin meclisinde dudak Cemşid’e, ağız da Cem’in kadehine teşbih edilmiştir.

Būseler şunsa leb-i la‘ linden eksilmez müdām
Bezm-i hüsünde lebi Cemşid cām-ı Cem dehen

(G.16/2)

Güzelliğin meclisinde Cem’e kadeh olan ağız, güzelliğin Kabe’inde zemzem kuyusu ile teşbihe konu edilmiştir.

‘ İyd-ı âdhadur visâli âsitân-ı müdde‘ i
Fi’l-ḥaḳîḳa Ka‘ bedür hüsni çeh-i zemzem dehen

(G.16/3)

Ağız üzerine yapılan sembolik benzetmelerle devam eden gazelin dördüncü beytinde aynı sembolik anlam ifadelerinin devam ettiğini görmekle birlikte burada “ağız”ın fiziksel özelliğinden bahseden “ḥaṭṭ-ı yâḳûtı” ifadesini görmekteyiz ki bununla kırmızı renkli olduğu vurgulanmak istenmiştir:

Emrine rām u musaḥḥar olsa ṭañ mı ins ü cān
Ḥaṭṭ-ı yâḳûtı Süleymān mührdür ḥātem dehen

(G.16/4)

Olumlu özelliklerinin yanı sıra ağız, âşık için olumsuz sayılabilecek birçok unsuru bünyesinde taşır. En az dudak kadar kan dökücü, elem ve ıstırap vericidir:

Lebleri h n-h v reliklerle dile düşdi tam m
Őaķlasun haķ haķķına aķmıŐ durur    lem dehen

(G.16/7)

Aķız, fiziksel yapısı itibariyle Şiir geleneğimizde Őairlerce nokta kadar küçük bir Şekilde tasavvur edilmiştir, aynı durum aşağıdaki beyitte de g r l r:

Varlığı yokluğı bir oldı Cel l' n gördü kim
Mazhar-ı esm  lebidür noķta-i mübhem dehen

(G.16/9)

Gazelin geneline bakacak olursak bir güzellik unsuru olarak Şiire konu edilen ‘‘aķız’’, gerek fiziksel özellikleriyle gerekse mecazi ve sembolik ifadelerle çeşitli yönlerden tasvir ve tahlil edilmeye çalışılmıştır. Fiziksel yönden daha çok boyutuna vurgu yapılmış, bir nokta olarak hatta noktadan bile daha küçük bir unsur olarak tasvir edilmiştir. Bu yönüyle bir başka benzetme unsuru olan goncaya teşbih edilmiştir. Gonca, g l n henüz açılmamış h lidir. Aķız da kapalı bir yapı olarak gonca gibidir. Açılması ile birer inci tanesi hükmündeki diŐler görünür. Şair ve dolayısıyla  Őık için her ne kadar olumsuz birtakım unsurları üzerinde barındırsa da neticede hayat kaynağıdır, can bahşeder.

2.4.13. ZEKAN

Kelime anlamı olarak ‘‘iki çene kemiğinin aşağıda birleŐtięi nokta; yüzün alt ucu;  ene’’ (Devellioğlu, 2007:1176) gibi anlamlara gelir. Tasavvufi mecaz olarak ‘‘m Őahadeden h sıl olan mülahaza ve ruh n  lezzet mahalli; sevgilinin lütfu ve Hakk'ı m Őahadede görülen sırların  z lmesindeki zorluklar’’ ( st ner, 2007:280) anlamlarındadır. Müstakil bir güzellik unsuru olarak Şiire konu olmakla birlikte daha çok yüz, diş, aķız, dudak gibi diğer güzellik unsurları ile birlikte anılmıŐtır.

Gazel,  Őıkların eğlencesini görerek kendinden geçen ‘‘zek n’’ in tasviri ile başlar. Zek n burada kendinden geçmiş bir unsur olarak tasvir edilmiştir. Aslında zek nın mest oluŐundan maksat parça-bütün ilişkisi yönüyle sevgilinin mest oluşunu beyan etmektir.

Sīb u bih ‘ arz ider oldı yine yārāne zekān
Görelı cünbiş-i ‘ uşşakuñı mestāne zekān

(G.17/1)

Dudak ve bade arasındaki anlam ilişkisine zekân da dahil edilmiştir. Leb bir şarap gibidir. Kime sunulursa onu kendinden geçirir. Çene ise sarhoştur:

Bezm-i haşından anuñ götür ayağı sākī
Bes durur bāde-i hamra lebi mestāne zekān

(G.17/2)

Zekân, çukurluğu ile divane gönlü zindana sokacak karaktere sahiptir.

Gördi kim eşribe-i pend ile hüşyār olmaz
Şaldı divāne dili bend ile zindāna zekān

(G.17/3)

Kavuşmanın şerefine ve yeminli kadehin şarabına kanan yine zekândır.

Vā‘ de-i vaşlına ‘ ahd eyle kerem olma dilā
Şoşuyor bāde-i peymāne-i peymāna zekān

(G.17/4)

Gönül Yûsuf’unu arayan için zekân, Hz. Yûsuf’un atıldığı kuyuya benzetilmiştir:

Cüst ü cū eylesem anda n’ola dil Yûsuf’ını
Beñzemez mi nażar eyleñ çeh-i Ken‘ āna zekān

(G.17/6)

Gazel boyunca zekân hakkında yapılan tasvirler daha çok fiziki yönüyle alakalı olarak yapılmıştır. Özellikle çukur oluşu, kuyu ve zindan betimlemeleri ile ifade edilmeye çalışılmıştır. Bunun dışında zekâna yönelen tasvirler mecazi ve sembolik bir mahiyete sahiptir. Gazelin tamamına baktığımızda, güzelliğinin bir unsurundan yola çıkılarak tasvir edilmeye çalışılan sevgili portresi ile karşılaşmaktayız. Söz konusu sevgili, badeyi andıran dudakları ile âşıklarını divane eden, divane etmekle de yetinmeyip kavuşma hayalleri kuran âşıkları zindana sokan, hatta sıradan bir zindan değil de Hz. Yûsuf’un muhatap olduğu gibi ayrılığın elemi bir kat daha artırır bir imtihana düşer eden bir sevgili ile karşılaşmaktayız.

2.4.14. GABGAB

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından biridir. “Çene altı, ikinci gerdan, çene altında meydana gelen kıvrım. Divan şiirinde beyaz oluşu ile saçların zıddı olarak ele alınır. Turunç veya elmaya benzetilir. Sevgilinin şarabı andıran la’l dudakları altında o bir meze olur. Çenenin elmaya benzetilişiyile de alakası vardır. Sevgilinin gabgabı can ve gönüllerle doludur. Bazen top aynadır, bazen de sihir yapar (Pala, 2008: 160). Daha çok ağız, göz, diş, zekân, dudak gibi güzellik unsurları ile birlikte anılır.

Gabgab, buruna yakın oluşu sebebiyle çoğu zaman koku alıcı özelliğiyle tasvire konu edilir, aşağıdaki beyitte görüldüğü gibi güzelliğin devrinde canın koku alacak yerini ıtırlı güzel koku ile doldurur:

Deyr-i hüsninde ne dem gezdüre mic’ mer gabgab
Cn meşmını ider anda mu’ aştar gabgab

(G.18/1)

İkinci beyitte güzellik unsurlarının birbirleri ile olan mukayesesine şahit olmaktayız. Gabgab, güzelliğin son derecesi olabilmek için çene çukuru ile yarış halindedir. Ancak sevgili, gabgabı can ve gönüllere doldurduğundan beri kıymeti artmıştır:

Hdd-i hüsn olmağ ile h-ı zenh hli idi
Toldı cn u dillere olalı manzar gabgab

(G.18/2)

Sevgilinin güzellik unsurlarının birbirleriyle olan mukayesesine ve girişmiş oldukları rekabet ilerleyen beyitlerde de kendini gösterir. Sa, çokluğu ve karmaşık oluşu ile Çin ülkesine benzetilir. Hatt, ise karalar memleketidir. Akdeniz dilenci çanağına, gabgab ise İskender’in aynasına teşbih edilmiştir:

Zülfi Çin mülketi haştı karalar memleketi
Aķdeņiz deryzı mir’t-ı Sikender gabgab

(G.18/3)

Can ve gönllerle dolu olan gabgab şairin gönlünü de kendine davet ederek iyiden iyiye perişan ederek ele geçirmiştir:

Böyle şūrīde olur mıydı Celāl'ün gönli
Çılmasa da' vetlik anı musaḥḥar ğabğab

(G.18/5)

Gabgab, üzerine yazılan gazel dışında tespit edilen diğer beyitlerde kendisine meyledenin ömrünü iyi geçirmesine vesile olacak bir unsur olarak tasvir edilir. Hatta ömrün iyi geçmesine vesile olduğu gibi bir cennet bahçesi olarak da tasavvur edilir:

Ğabğabuña meyl iden 'ömri geçer eyv[ā] ile
Ellere alma diyü ' arz itdigün ayva mıdur 30-23

(G.30/23)

Sīb ü bīh midür yā dest-būya meydür ğabğab
Beyzā-i ṭāvūs-ı bāğ-ı cennetü'l-me'vā mıdur

(G.30/24)

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından sadece bir tanesi olan gabgab, gazelde fiziksel özelliklerinin yanı sıra teşbihe konu olan taraflarıyla da ele alınmıştır. Özellikle fiziksel yapısı itibarıyla tıpkı zekân gibi kuyu teşbihi ile ön plana çıkmıştır. “*Mu'atṭar, manzur, mir'āt-ı Sikender, musaḥḥar*” kafiye olarak kullanılan kelimelerdir. Aynı zamanda gabgabın tasvirinde ve teşbihinde yine bu unsurlardan faydalanılmıştır.

2.4.15. GERDEN

Sevgiliye ait güzellik unsurlarından biridir. Gerdan, boyun anlamındadır. Sevgilinin güzellik unsurlarından bahsedilirken üzerinde pek fazla detaylı olarak durulmayan unsurlardan biridir. Sevgilinin güzelliğinin tasvirinden diğer güzellik unsurları ile birlikte kullanılır.

Gerden üzerine yazılan gazel, bir yakarış ile başlamaktadır. Âşık, sessizlik kılıcına boyun salmak yerine, sevgilinin yerden bitercesine boy atan, büyüyüp gelişen boynunu görebilmek için onun yüzünü görebilmeyi arzulamaktadır:

Ey dil revā mı şalmağ seyfi sükūna gerden
Yüzin göreydüñ anuñ ger tünbetüne gerden

(G.19/1)

“Boyun vermek” tabiri ile bağlantılı olarak ilerleyen gazelin ikinci beytinde benzer bir durumla karşılaşmaktayız. Güneş, sevgilinin kılıç gibi keskin bakışlarına boynunu verebilmek için evin penceresinden içeriye girmiştir:

Hāneñ derīçesinden girmiş şu‘a‘ -yı hūrşīd
Kaşdı budur önüñde tīguña şuna gerden

(G.19/2)

Gerden üçüncü beyitte yine uzunluğu ile şiire konu olmuştur. Bağ-ı iremdeki gümüş sütunlara teşbih edilmiştir: Aynı zamanda gerden ve zenehdan arasında bir mukayese söz konusudur. Çene çukuru olan zenehdan Mısır ülkesinin kandiline benzetilirken gerden irem bağlarının gümüş sütunlarına teşbih edilmiştir:

Vechinde ş’ol zenaḥdān ḳandīl-i Mısr-ı cāmi‘
Bāğ-ı iremde beñzer sīmīn-sütūna gerden

(G.19/3)

Gazelin dördüncü beytinde ise gerdenin zahid eksenli bir yorumu söz konusudur:

Ey dil ḥalāş-ı zāḥid öz başuña belādur
Olmağ revā degildür her merd-i dūna gerden

(G.19/4)

Gazelin son beytinde diğer beyitlerin eksen noktasını oluşturan “boyun vermek”, “boyun eğmek” ifadelerinin bir tezahürünü görmekteyiz:

Görđi Celālī nīzeñ baş ḳoydı boyun egđi
Bir ḳaşdı var ki gālib egmez zebūna gerden

(G.19/5)

Gerden redifli gazel dışında yer alan aşağıdaki beyitte ise gerden cennete ulaşabilmek için kullanılan bir can basamağı olarak tasvir edilmiştir:

Gerdenüñ mirkât-ı cāndur cennete ‘azm itmede
Ya‘ni bu veche ğaratıku’l-‘alā bālā mıdur

(G.30/25)

Her ne kadar gerden üzerine bir gazel yazılmışsa da şair tarafından getirilen yorumlar ve gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak yapılan teşbihler, gerden tasavvuru için pek yeterli değildir. Söz konusu durumun ortaya çıkmasında gerdenin bir güzellik unsuru olarak değerlendirildiğinde diğer belirgin güzellik unsurlarına nazaran daha geri planda kalışı ve tasvirinde kullanılacak unsurların sınırlı oluşu etkili olmuştur.

2.4.16. SÎNE

Sevgilinin güzellik unsurlarından biridir. “Göğüs, koyun, kalp, bağır anlamlarına gelir. Divan şiirinde sine duyguların algılandığı yer olarak düşünülür. Hayati önem taşıyan azaların sinede bulunması mecaz-ı mürsel yoluyla kalp yerine kullanılmasına yol açmıştır” (Pala, 2008: 405). Sine, sevgilinin en can alıcı güzellik unsurlarından biridir. Önemi kalbi üzerinde barındırmasıyla ilgilidir. Âşığın değeri sevgilinin kalbinde tutabildiği yer kadardır. Dolayısıyla sine, sevgili açısından olduğu kadar âşık açısından da oldukça büyük bir ehemmiyete sahiptir.

Gazel, sevgilinin sinesini arzulayan âşığın içerisinde bulunduğu psikolojik durumla başlar. Fiziksel yönüne vurgu yapılarak gümüş renkli olduğu ön plana çıkarılmıştır:

Ne cānı var ide reftār ki bir serv-i semen sîne
Açarsa gül gibi nā-geh o serv-i sîm-ten sîne

(G.20/1)

Âşığın asıl amacı, sevgilinin o gümüş tenli sinesinde küçük de olsa bir yer edinebilmektir. İlerleyen beyitlerde sinenin, âşığı düşürdüğü hallerden bahsedilir. Sevgilinin sinesine kavuşmayı arzularken onun nazı karşısında zayıf düşen âşığın

inleyişleri tasvir edilmiştir. Sîne burada yaralayıcı yönü ve merhametsizliği ile ön plandadır:

Bağardum nāz-ı gül-zāra gülerdüm bülbül-i zāra

Beni nālişlere düşürdi ş'ol gül pirehen sîne

(G.20/3)

Sîne, kokusu itibariyle anber ve miske benzetilir:

Bilindi olduğu haṭṭı hıṭa ḥal-i mu' anberden

İçinde nāfe var tek olmasun mülk-i Ḥoten sîne

(G.20/4)

Kokusu misk olan sinenin renginin de billurdan başka bir renk olması düşünülemez:

Temam itdük bugün biz haṭṭ-ı seyr-i nıṣf-ı dünyāyı

Temāşā eyledük ḥalvetde bir billürdan sîne

(G.20/5)

Gazelin başından beşinci beytine gelinceye kadar sineye ait fiziksel unsurlar çeşitli yönlerden tasvir edilmiş, renk ve koku bakımından da birtakım tasvir ve teşbihler yapılmıştır. Sîneye ait şekli tasvirlerin ardından altıncı beyitte dolaylı yoldan bir kişileştirme yapılmıştır. Sîne tabiatında olan muhafaza etme, barındırma, besleme, sahiplenme yönüyle vatana benzetilmiştir:

Tesellî almışuz biz va' de-i cennātdan vā' iz

Kināyetdür bu kim cāna ola yarın vaṭan sîne

(G.20/6)

Sîne redifli gazel dışında yer alan aşağıdaki beyitte ise sîne bir cennet bahçesi olarak tasvir edilmiştir.

Gülşen-i cennet durur sîneñ yaḥūd bāğ-ı irem

Yoḥsa cānā maḥşer-i ervāḥ olan şaḥrā mıdır

(G.30/26)

Sevgiliye ait güzellik unsurlarının müstakil olarak yüklenmiş olduğu anlam değerleri vardır. Sine ise daha çok diğer güzellik unsurları ile anılmak ve mukayese edilmek suretiyle geniş bir anlamı karşılar hale getirilmiştir. Bu doğrultuda snenin kendi içerisinde anlam kazanması kalp, gönül, aşk gibi doğrudan sevgi duygularının bir arada tecessümü ile mümkündür. Gazelde sinenin tanıtılmasında “*serv-i semen*”; “*serv-i sm-ten*”, “*ysemen*”, “*pirehen*”, “*mülk-i Hoten*”, “*billur*”, “*vatan*”, “*nazk-beden*”, “*hattı hıta hal-i muanber*”, “*nfe*”, “*gülşen-i cennet*” gibi ifadelerden yararlanılmıştır.

2.4.17. MİYÂN

Güzellik unsuru olarak bel, “orta bir yer olmasının ve kemerle sıkılması veya evrenmesinin uyandırmış olduğu birtakım tasavvur ve kelime oyunlarının ötesinde ince veya dardır (Tolasa, 2001:281). Daha çok ağız, dudak gibi diğer güzellik unsurları ile birlikte anılır. Sarmak, dolamak, kucaklamak gibi eylemelere konu edilir.

Miyan, konumu itibariyle ortadadır, göz önündedir. şairlerce inceliği ile teşbihe konu edinilir. İlk beyitte de ortada olan belin gözden gizlenemeyeceği hususuna dikkat çekilmiştir.

Nağd-i sirişkin itmiş iken dde der-miyn
Gözden rev mı gizlene ey sm-ber miyn

(G.21/1)

Gz, bel hakkında birtakım dedikodular içerisine girme arzusundadır. Ancak belin gizlenecek tarafı yoktur, her haliyle göz önünde bulunduğu için hakkındaki dedikodulara en ufak bir şekilde bile kulak vermez, itibar etmez.

Hađđında kıyl u kle şağın kıлма göz heves
Kılmaz tağamml il sözüne kıլ adar miyn

(G.21/2)

Bel ile birlikte kullanılan ve olmazsa olmaz unsurların başında kemer gelir. Sevgilinin kıl kadar ince beli kemer ile bir başka anlam kazanır. Bahsi geçen kemer öyle sıradan bir kemer de değildir, her türlü göz alıcılığı üzerinde barındırdığı gibi kimi zaman yakut işlemeli taşlarla donatılmıştır. Her koşulda sevgiliye kavuşmayı arzulayan aşğın gönlü de tıpkı kemer gibidir. Asıl maksadı sevgilinin beline dolanmaksa da sevgilinin naz ve cilvelerinin kendi belini bükeceğini aklına getirmek istemez.

Ey dil kemer mişâli tolaşma miyânına
Tâliblerüñ kemer gibi belin büker miyân

(G.21/3)

Güzellik unsurlarının karşılaştırılması yöntemi bu gazelde de kendini gösterir. Bu durum kimi zaman farklı güzellik unsurlarının birbirlerine olan üstünlüklerini ortaya koymak için yapıldığı gibi kimi zaman da birbirleri ile olan yakın ilgiyi açıklamak için yapılır. Sevgilinin ağzının görülmesi dudaklarını oynatmasına bağlanırken, aynı şekilde belinin âşık tarafından fark edilmesi de kemer takmasına bağlanmıştır. Zira bel, şiir geleneği içerisinde o kadar ince tasavvur edilir ki tıpkı ağız gibi varlığı muammadır. İşte bu noktada sevgilinin belini görünür kılan unsur olarak kemeri görmekteyiz.

Bilinmez idi gelmeŝe haţţ-ı lebüñ dehân
Görünmez idi olmasa zâhir kemer miyân

(G.21/4)

Âşık, kıl kadar ince tasavvur ettiğı sevgilinin belinin hayaliyle kendini avutmaktadır.

Belüñ hayâli gözlerüme düşdi mü mişâl
Nür-ı başîrete vire gibi keder miyân

(G.21/5)

İlerleyen beyitlerde, âşık-maşuk arasındaki ilişkinin bel eksenli devam ettiğini görmekteyiz. Âşık, kavuşmayı arzuladığı sevgilinin beli yüzünen, vücudunu mum gibi yanarak ve eriyerek baştan sona mahvetmiş, gözyaşları ile kendini altüst etmiş, büyük bir yıkıma uğratmıştır.

Ser-a-adem vcdumı mav itdi Şem[]-veş
ıldı yaşumla humı zr  zeber miyn

(G.21/8)

Şair bütün gazel boyunca dolaylı olarak söylemeye çalıŐtıđı arzusunu son beyitte açık bir Şekilde beyan etmiştir. Amacı, kemer gibi sevgilinin belini sarabilmektir. Benzer bir kullanım beşinci gazelde de görülmektedir.

oma ne var Celli miynın kemer-misl
Sm-i sirişki yok dime ılsa der-miyn

(G.21/9)

Deyr-i []ıŐkunda miyn-besten olurdu ey snem
Keşf olaydı zhıde sırr-ı ser-i znnr-ı zülf

(G.2/5)

Gazelde belin tasvirinde “ıl”, “kemer”, “bükmek”, “zr-i dest”, “koma” gibi ifadelerden yararlanılmıŐtır. Fiziksel zellikleri hakkında oldukça detaylı bilgiler verilmekle birlikte dolaylı yoldan Őıđın gözündeki değeri de birtakım tasvir ve teŐbihlerle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.4.18. EL

El, bir güzellik unsuru olarak gazelde doğrudan doğruya fiziki yönüyle tasvire konu edilmemiŐtir. Eserde, el üzerine iki gazel yazılmış ve her iki gazelde el merkezli yorumda, sevgilinin ince, zarif, nazik, yumuŐak bir ele sahip olduğu değil de daha çok bir eylemi ifade eden bir el tasavvuru ile karşılaşmaktayız. Söz konusu tasavvur “*el sunmak*”, “*el açmak*”, “*el sürmek*”, “*el vurmak*”, “*el kaldırmak*”, “*el vermek*” gibi eylemlerin ifadesinde kendini göstermektedir. Gazelin başından sonuna kadar aynı yorum devam ettirilmiŐtir.

Beyitte doğrudan doğruya el sunmak ve el açmak deyimini ihtiva eden bir anlam görmekteyiz:

Şākī şafā ile şuna çün merhābaya el
Gören dir açdı hātem-i devrān sūhāya el

(G.22/1)

El, müstakil bir güzellik unsuru değil de parça-bütün ilişkisiyle güzelliğin asıl kaynağı olan sevgilinin tasvirinde kullanılır. Sevgili, saçlarının güzelliği ile âşığını büyülemiştir. Bu sihirli güzellik karşısında, o iki büklüm saça el sürmeye âşık cesaret edemez:

Zülfi vesīledür bilüriz sihr-i hūsnine
Müşkil budur ki irmez o zülf-i dü-tāya el

(G.22/2)

Sevgilinin saçı, âşığın gönlünü perişan eden en can alıcı güzellik unsurlarından biridir, üçüncü beyitte saçlarına elini atarak âşığı kendinden geçiren bir sevgili tasavvuru vardır.

Yār elledükçe zülfini her tārı mār olur
Şub‘ ān olur mı urmasa Mūsā ‘aşā’ya el

(G.22/3)

El, sevgilinin diğer güzellik unsurları ile iç içe geçmiş olarak şiire konu edilmiştir. Sevgilinin boyu hususunda yapılan bir benzetmede, sevgiliye herhangi bir zarar gelmesin diye el kaldırıp dua eden bir âşığın durumu ile karşılaşmaktayız.

Görse çınar-ı nāz ile reftār-ı kıddini
Sen şaqla diyü kıldurur oldum du‘ āya el

(G.22/4)

Birkaç beyitte görülen ayak ve el arasında yapılan mukayesenin ardından yine diğer beyitlerde olduğu gibi “*el vermek*” tabirinin kullanıldığını görüyoruz.

Pā-būsīdur müyesser olan dest-būsı kı
Virür mi pād-şāh olan ey dil gedāya el

(G.22/6)

Aşka karşı gelen kişiye kadeh sunulmaz. Meyhanenin piri, kapısına layık olmayanın elinden tutmaz.

Şunma ayak mu'arız-ı 'ışk olana Celāl
Virür mi pîr-i meygede hiç nâ-sezāya el

(G.22/7)

El, üzerine yazılan ilk gazelde el ile kurulan “*el sunmak*”, “*el açmak*”, “*el sürmek*”, “*el vurmak*”, “*el kaldırmak*”, “*el vermek*” gibi eylemlere karşılık ikinci gazelde de yine ilk gazele paralel olarak “*el kesmek*”, “*el sunmak*”, “*el sürmek*”, “*ele bakmak*”, “*el tutmak*”, “*el uzatmak*” ifadelerinin kullanıldığını görüyoruz. Dolayısıyla el unsuru her iki gazelde de benzer kullanım alanına sahiptir.

1. Gazel

Yār elledükçe zülfini her târı mâr olur
Şub'ân olur mı urmasa Mūsâ 'aşâ'ya el
(G.22/1)

2. Gazel

Zülf-i dil-dârı yeter elledün ey şâne kes el
Sünbül-i bağa revâ mı ki şuna hâr u has el
(G.22/3)

Sonuç itibarıyla el, gazelde sevgiliye ait güzelliğin müstakil bir unsuru olarak değil de bir eylemin bir hareketin habercisi olarak yer edinmiştir. Şair, güzelliğin bir unsuru olarak estetik bir el tasavvuru yapmak yerine sadece yardımcı bir fiil olarak şiire konu etmiştir. Aynı durum el üzerine yazılan ikinci gazelde de devam ettirilmekle birlikte ilk gazele göre birtakım mecaz ve teşbih unsurlarından daha fazla yararlanıldığını söyleyebiliriz

2.4.19. SÂ'İD

Kolun dirsekle bilek arasındaki kısmı olarak tanımlanan sâ'id, sevgiliye ait güzellik unsurlarının bir diğeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sâ'id üzerine yazılan gazelde doğrudan doğruya bu güzellik unsurunun fiziki tasvirini görmemekteyiz ancak dolaylı olarak yapılan benzetme ve telmihlerle bu unsurun ulvi, münevver ve müreffeh bir yapıya sahip olduğunu anlamaktayız.

Hz. İsa telmihini gördüğümüz beyitte, Hz. İsa'ya ait bir mucizenin benzetme yolu ile sevgilinin bir güzellik unsuru olan sâ'ide ve dolayısıyla sevgiliye verildiğini görmekteyiz. Sâ'id, Hz. İsa gibi binlerce ölmüş gönlü ihya etmektedir:

Gösterüp şeklini mănend-i Mesîhâ sâ'id
Nice biñ mürde-dili eyledi ihyâ sâ'id

(G.24/1)

Âşık için sevgili, zaten başlı başına bir hayat kaynağıdır, tek bir sözü ile âşığını öldürebildiği gibi yine bir sözü ile âşığın canına can katabilmektedir. İkinci beyitte Hz. Musa telmihini görmekteyiz. Sâ'id resim gibi güzel sevgiliyi imana davet edebilmek için Hz. Musa gibi elini göğsüne koyarak mucize göstermektedir.

Ehl-i nigârı görüp da'vet için imâna
Kıldı Mūsâ gibi 'arz-ı yed-i beyzâ sâ'id

(G.24/2)

Sâ'id, uzunluğu sebebiyle Cennet'te Sidre'de bulunan ve dalları bütün Cennet'i gölgeleyen ilâhî bir ağaç olan tubaya benzetilir.

Beñzedür cennet-i mâ'vâya yüzün ehl-i ħired
Naĥl-i tûbâya müşâbihdür o zîbâ sâ'id

(G.24/3)

Hz. İsa, Hz. Musa ve cennet benzetmeleri ile devam eden gazelin dördüncü beytinde sâ'id, ilk üç beyitten farklı olarak ferahlık sunan bir bade olarak tanımlanır.

Bâdeden aňlamazuz bunca şafâyı sâ'ikî
Cürmüm oldur olur ancak ferah-efzâ sâ'id

(G.24/4)

Sâ'idin teşbih ve tasvirinde “mănend-i Mesîhâ”, “mürde-dil”, “ehl-i nigâr”, “Mūsâ”, “arz-ı yed-i beyzâ”, “cennet-i mâ'vâya”, “naĥl-i tûbâya”, “zîbâ”, “bade”, “ferâh-efzâ” gibi ifadelerden faydalanılmıştır. Sâ'id, fiziksel olarak tasvir edilmeye çalışıldığı gibi aynı zamanda mecazi ve sembolik bakımdan da birtakım teşbihlere konu edilmiştir.

Sā' id üzerine yazılan ikinci gazele baktığımızda ilk gazele benzer özellikler taşıdığını açıkça görmekteyiz.

1. Gazel

Gösterüp şeklini mānend-i Mesīhā sā' id
Nice biñ mürde-dili eyledi ihyā sā' id
(G.24/1)

2. Gazel

Gösterüp münkire i'cāz-ı Mesīhā sā' id
Ƙıldı Mūsā gibi 'arz-ı yed-i beyzā sā' id
(G.25/1)

Beñzedür cennet-i me'vāya yüzün ehl-i ħired Sīm-i ħām ola ya billūr durur ħükm
ide hem

Nahl-i tūbāya müşābihdür o zibā sā' id   *Görmedüm dünyada böyle hele zibā sā' id*
(G.24/3)   (G.25/3)

İlk gazelde “sā' id”in teşbih ve tasvirinde “*mānend-i Mesīhā*”, “*mürde-dil*”, “*ehl-i nigār*”, “*Mūsā*”, “*arz-ı yed-i beyzā*”, “*cennet-i mā'vāya*”, “*nahl-i tūbāya*”, “*zibā*”, “*bade*”, “*ferāh-efzā*” gibi ifadelerden faydalanılmışken ikinci gazelde “*icāz-ı Mesīhā*”, “*Mūsā*”, “*arz-ı yed-i beyzā*”, “*VāmıƘ-ı dil-dāde*”, “*billur*”, “*zibā*”, “*hüb*”, “*ħüsn*”, “*aħsen*” gibi ifadelerden faydalanılmıştır.

Şair, hayat bahşeden, ölüleri dirilten, muhatabı etkileyecek mucizeler gösteren, fiziksel yönden oldukça uzun, düzgün, parlak, hayat bahşeden bir sā' id profili çizmiştir. Gazel, her ne kadar sevgilinin bir güzellik unsuruna hitaben yazılmışsa da şair tarafından ortaya konulan ruh hali, söz konusu gazelin, sıradan tasviri bir şiir olmadığını, sevgiliye yönelik birtakım beklenti ve yakarışları da ihtiva ettiğini göstermektedir.

2.4.20. AYAK

Bir güzellik unsuru olarak değerlendirildiğinde başlı başına müstakil bir güzelliği temsil ve tasvir etmekten ziyade birtakım ifadelerin, eylemlerin, tabirlerin karşılığı olarak şiirde yer alan sevgiliye ait bir unsurun adıdır.

Ayağın şiirdeki mana boyutlarına baktığımızda, ilk beyitte gamın insan vücudunu gizliden gizliye ele geçişinin sembolik tasvirinde kullanıldığını görmekteyiz:

Çıkdı ğam kaşr-ı cāna ayak ayak
Çıkılr nerdübāna ayak ayak

(G.26/1)

Sevgiliye kavuşma arzusuyla kıvranan âşğın gönlünün feveranlarını dile getirirken söz konusu duyguların tesirini ifade etmede ayak önemli bir rol üstlenmiştir:

Yüz süre süre irdüm işigine
Çıkdı dil āsumāna ayak ayak

(G.26/2)

Sevgilinin bakış oklarına hedef olma arzusuyla yanıp tutuşan âşğın her adımının tasvirinde kullanılmıştır:

Hedef-i tîrûne kōsam başum
Varabilsem nişāna ayak ayak

(G.26/3)

Aklı başından giden âşğın durumunu ifade etmede ve yine sevgilinin saçına ulaşmak için atılan her adımda ayak önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde ayağın taşıdığı anlam değerlerini ve sembolik mahiyetteki tezahürlerini görmekteyiz.

Tā ki ‘ aqluñ başuñda var ey dil
Var pîr-i muġāna ayak ayak

(G.26/4)

Zülfine pāye pāye vardı gönül
Çıkılr rismāna ayak ayak

(G.26/5)

Söz konusu ifadelerden de anlaşılacağı üzere ayak, sevgiliye ait bir güzellik unsuru olarak tasvir edilmek dışında farklı manaların kastedilmesinde kullanılmıştır. Bu manalar genellikle âşğın içerisinde bulunduğu durum, aşk acısı, sevgiliye kavuşma özlemi gibi belli başlı ifadelerin birer tezahüründen ibarettir. Ayak bahsinde, şiirin geneline baktığımızda şair, bir uzuv olarak ayaktan bahsetmemiş, fiziksel yapısı, görünüşü gibi detaylara inmemiş, sembolik ve mecazi manayı

vermekle yetinmiştir. Bu yüzden ayak üzerine yazılan şiirde, ayağın maddi varlığından ziyade taşıdığı anlam değerlerini ve sembolik mahiyetteki tezahürlerini görmekteyiz.

Ayak bahsinde, şiirdeki mana örgüsüne bakıldığında doğrudan doğruya bir uzuv olan ayağın kastedildiği beyitlerin varlığından söz etmek oldukça zordur. Zorlama bir ifadeyle;

Kendü kendüñden it gönül şekvâ

Yürü divân-ı hâna ayak ayak

(G.26/6)

beyti, divana yürüyerek gitme gibi bir anlamı ihtiva etmektedir. Beyit her ne kadar ayak ile ilgili olsa da doğrudan bir uzuv olan ayağı değil de yürümek eylemini ifade etme amacı taşımaktadır. Şair, sevgiliye ait bir güzellik unsuru diyebileceğimiz ayağı değil de dolaylı yoldan birtakım mecazi ve sembolik ifadeleri kastedmiştir. Dolayısıyla ayak bir güzellik unsuru olmaktan öte salt ve müstakil bir güzelliği temsil ve tasvir etmekten ziyade birtakım ifadelerin, eylemlerin, sembollerin, tabirlerin karşılığı olarak şiirde yer edinmiştir.

2.4.21. SERV Ü PÂY

Hüseyin Celâl Bey, daha önceki gazellerinde sevgiliye ait güzellik unsurlarından her birine sırasıyla yer vermişken bu gazelde sevgiliyi baştan aşağı tasvir etmeye, farklı güzellik unsurlarını bir arada sunmaya çalışmıştır. Dolayısıyla bu başlık altında müstakil bir güzellik unsuru değil sevgilinin güzelliğini yansıtan birden fazla güzellik unsuruna yer verilmiştir.

Gazel sevgiliyi baştan ayağa sarıp kucaklayan elbisenin tasviri ile başlar. Elbise sevgilinin boyunu baştan aşağı kapatırken, gömlek de aynı zamanda sevgilinin tenini öpüp kucaklamaktadır:

Der-âgüş eylemekde câme kıdd-i yâri ser-tâ-pâ

Öpüp çoçmakda pîrâhen ten-i dildârı ser-tâ-pâ

(G.27/1)

Âşık ise, gömlek ve elbisenin, sevgilinin katındaki değeri karşısında kederlenmektedir. Hatta kendi ölümü için tasalanmaz, onun tek korkusu cevher saçan kılıcın baştan sona kana bulanmasıdır.

Te'essüf çekmezem katlûme ancak bu durur havfum
Kızıl kana boyana tîğ-i gevher-bârı ser-tâ-pâ
(G.27/2)

Sevgili duvarının etrafını âşıkların kelleleri ile süslemiştir. Şair ise sevgilinin âşıklar ile olan kavgasını anlama arzusu içerisindedir.

Nedür başdan murâdı kelle-i 'uşşâk ile bilsem
Müzeyyen olmuş o şâhuñ der-i divârı ser-tâ-pâ
(G.27/3)

Hz. Yûsuf telmihi ile devam eden gazelin dördüncü beytinde, güzellik hususunda yapılan bir değerlendirme söz konusudur.

Bakup mir'âta kendin şatduğıçün Yûsuf ey meh-rû
Tolandurdı Züleyhâ çâr-sû pâzârı ser-tâ-pâ
(G.27/4)

Beşince beyitte, sevgilinin tarağı yüzünden acze düşen halkın tasavvuru vardır.

Cihân ser-cümle olmuşdur elinden şânenüñ 'âciz
Varur dil döker eller zülf-i 'anber-bârı ser-tâ-pâ
(G.27/5)

Olumsuz bir ruh hâlinin yansımaları şeklinde devam eden gazelin sonlarına doğru âşık açısından söz konusu karamsar havanın iyice kötüye gittiğine tanık olmaktadır. Âşık, aşk yolunda ölenleri görüp matem tutar, kan dökücü mızrak ise baştan sona kızıl kanlara boyanmıştır.

Yolında küşte-i 'ışkın görüp mâtem tutar ya'ni
Ala kanlara koymuş nîze-i hûn-bârı ser-tâ-pâ
(G.27/6)

Şair, şiirdeki bu olumsuz havaya daha fazla dayanamaz, o salınarak yürüyüşü ile fidanı andıran sevgiliyi layıkıyla övebilmek için kendini ayaklar altına atar.

İşin başa iletmişken Celālî pāymāl itdi
Anuñçün medh ider ol serv-i hoş-reftārı ser-tā-pā
(G.27/7)

Gazel, her ne kadar baştan sona sevgilinin güzelliğini vasfetmek amacıyla yazılmışsa da genel sonuç itibariyle vuslatı arzulayan bir aşğın fırkatin esiri olarak çekmiş olduğu sıkıntıları, buhranlı gönlünün feveranlarını ve sevgilinin vurdumduymaz tavırlarını dile getirmektedir. Gazelde sevgiliye ait, bahsi geçen ait güzellik unsurları şunlardır: “ğadd”, “zülfi ‘ anber-bār”.

2.4.22. KAMET

Sevgilinin güzellik unsurları üzerine yazılan son gazeldir. Kâkül ile başlayan güzellik unsurları hususundaki gazeller kamet üzerine yazılan gazelle son bulur. Şair, bu vesile ile sevgiliyi baştan ayağa kadar tasvir ve tahlil etmeye çalışmıştır.

Gazel, tûbâ ağacını alt üst eden ve afet-i kamet olan sevgili tasavvuru ile başlar. Sevgili, güzellik hususunda kendini kimseyle bir tutmak istemez, dolayısıyla boy hususunda da tûbâ ağacı sevgilinin boyu karşısında yenik duruma düşmüştür.

Ser-nigün eyledi tûbâyı ol āfet-i kāmēt
Toğrusı ancılayın var mı kıyāmet kāmēt
(G.28/1)

Uzunlukta son haddine ulaşmış olan sevgilinin boyu, güzellik cemiyeti içerisinde üstün bir yer edinmiştir:

Müntehā olduğına sidreden oldı zāhir
Buldı cem‘iyyet-i ħüsn içre meziyyet kāmēt
(G.28/2)

İlk beyitteki tûbâ ve sevgilinin boyu arasında yapılan mukayesede sevgilinin boyunun üstünlüğü ortaya konulmuş, söz konusu durum ikinci beyitle daha da pekiştirilmiştir. Zira sevgili, güzellik cemiyetindeki en üst makama erişmiştir. Üçüncü beyitte aynı durumun devam ettirildiğini görmekteyiz. Sevgilinin güzellik zümresindeki mertebesi, giyeceği kaftan ile kat kat yükselecektir.

Zümre-i hüsne nazar mertebesi ‘âli iken
Rütbeti kat kat olur çün giye hil‘at kâmet

(G.28/3)

Can kuşunu avlamak için güzellik ve tabiat/huy gibi iki avcı vardır. Bu avcılar aşkın gönlünü tuzağa düşürmek tuzaklarını çoktan kurmuşlardır. Dördüncü beyitte bu durum açıkça ifade edilmiştir.

Murğ-ı cânun iki şayyâdı durur hüsne ile hulûk
Dâm-keş zülf ü haţtı ehl-i delâlet kâmet

(G.28/4)

Sevgilinin boyu, güzelliğin timsali olduğu kadar aynı zamanda merhametli ve de şefkatlidir. Ancak bu merhamet ve şefkatini âşıkları için göstermekten geri durduğu da olur. Sevgilinin kameti, şefkat gölgesini âşkın üzerine salmasa, gam ateşinin kıvılcımları âşığı helak edecektir.

Tâbiş-i nâr-ı gamı bizi helâk itmiş idi
Şalmasa üstümize sâye-i şefkât kâmet

(G.28/5)

Altıncı beyitte de aynı duruma vurgu yapılmıştır. Ayrılık ateşi, âşıkları helak edecekken sevgilinin kameti, lütuf ile gölge salıp âşıklara yardım etmiş, onları ayrılık ateşinin kıvılcımlarından kurtarmıştır.

Gördi ‘uşşâkı helâk itmededür tâbiş-i hecr
Luţf ile sâye şalup kıldı himâyet kâmet

(G.28/6)

Son beyitte yine sevgilinin kâmetinin, âşıklar için arz etmiş olduğu öneme değinilmiştir. Sevgilinin kâmeti, âşıklar ordusuna nişan olarak, onları hezimete uğrayıp darmadağın olmaktan kurtarmıştır.

Münhezim gibi perâkende olurlardı Celâl
Olmasa ‘ asker-i ‘ uşşâka ‘ alâmet kâmet

(G.28/7)

2.4.23. DER İCMÂL-İ BA‘ ZI CİHÂT-I CEMAL

Hüseyin Celâl Bey, sevgiliye ait güzellik unsurlarını 28 gazel boyunca ve her gazelde bir güzellik unsurunu müstakil bir şekilde şiirine konu etmişken 29.uncu gazelde sevgilinin güzellik unsurlarını bir bütün olarak değerlendirmeye çalışmıştır.

Gazel, aşkın boynununa dolanan, sevgiliye ait siyah renkli saçın tasviri ile başlar. Saç, klasik şiir geleneğimizde olduğu gibi siyah olarak tasvir edilmiştir. Hüseyin Celâl Bey’in diğer gazellerinde de saç, renk itibariyle siyahtır. Farklı bir renk tasviri ile karşılaşmayız. Aynı durum bu gazelde de geçerlidir. Aynı zamanda sevgilinin siyah saçının kendisini yeni belalara düşürmesinden korktuğu için endişelenen bir âşık tipi ile karşılaşmaktayız. İlk beyitte geçen sevgiliye ait güzellik unsurları “ boyun ve saç” tır.

Boynuma zülf-i siyâhuñ şarılır âgûş ider
Havfum oldur kim yeni başdan belâya tûş ider

(G.29/1)

Saç bahsinden sonra ikinci beyitte sevgilinin bir başka güzellik unsuru olan “cebin”, yani “alın” şiire konu edilmiştir. Alın aydınlık ve parlak olması yönü ile ön plana çıkarılmıştır. Bu beyitte güzellik unsuru olarak sadece “cebin”e yer verilmiştir.

Nürdan bir hecdür şankim cebinüñ mevc urur
Seyr iden diller revân bâdı nazarda cûş ider

(G.29/2)

Üçüncü beyitte güzellik unsuru olarak göz ve kaşın tasvir edildiğini görmekteyiz. Sevgili, kaş ve gözlerinin güzelliği ile aşığını büyülemektedir.

Vechi vardur hüsnüne dirlerse cānā meger haķ
Gözlerüñ deng eyler insānı kaşuñ medhūş ider

(G.29/3)

Gamze tasviri ile devam eden gazelde tabip şahsında tecessüm ettirilmiş bir gamze imgesiyle karşılaşıyoruz. Bir hekim olan kan dökücü gamze, sağ olan âşıkların öldürürken, hasta âşıklarını da iyileştirir.

Ş’ol tabīb-i ğamzeñ ey hūnī ne hikmetdür bu kim
Sağ olanı öldürür bīmār olanı hoş ider

(G.29/4)

Boyun, saç, cebin, kaş ve gözden sonra sevgiliye ait güzellik unsurlarının tasvirine “ağız, hat ve dudak” ile devam edilir. Cihan halkı, sevgilinin güzelliğiyle meşhur ağızını ve yüzünü seyrettikçe hayranlıktan sarhoş olur. Sevgili, güzelliğiyle halkı esir almış, ağız, hat ve dudak etkileyici, büyüleyici, tesir edici özelliğiyle ön plana çıkarılmıştır.

Seyrin itdürmez kemāhī ağzuñuñ haṭṭ u lebüñ
Bu cihān halkını hayrān eyler ol serhoş ider

(G.29/5)

Gazel sevgilinin güzellik unsurları ile halka yaptığı zulümleri sembolleştiren ifadelerle devam eder. Sevgilinin kulağı fitnelerin talim mekânı, kulağındaki küpe de zulmün çıkış yeri haline gelmiştir.

Gūşuña ey meh taķılur fitneler ta‘ līm ider
Halka zūlmü şol bünāğūşuñdaki mengūş ider

(G-29/6)

Sevgilinin güzellik unsurlarının vermiş olduğu ıstırapların tezahürü şeklinde gelişen gazelin yedinci beytinde, çene ve çene çukurunun vermiş olduğu fitneler dile getirilmiştir. Sevgilinin güzellik unsurları hakkında yazılan son gazel olması ve aynı güzellik unsurlarının daha önce ayrıntılı olarak ele alınması nedeniyle şair, sadece unsurların adını anmakla ve birtakım mecaz ifadeler ortaya koymakla yetinmiş, güzellik unsurlarına ait fiziksel betimlemelere pek fazla yer vermemiştir.

Ėabėabuñ üstine fettndur zenaėdnuñ řeh
Yüz şikyetle yanına varanı hmş ider

(G.29/7)

Sevgilinin yüzü güzel kokulu bir ilaç gibidir. Güzel kokusu hangi buruna ulaşsa onu kendinden geçirecek bir özelliğe sahiptir.

Hř-ber-i drya beñzer ĥubb-ı ĥl-i ‘rzuñ
Nkheti řanķı meşma kim ire bihş ider

(G.29/8)

Sevgilinin güzellik unsurlarının sekiz beyit boyunca ele alınmasından sonra şair, son beyitte kendi şiirini öven ifadelere yer vermiştir.

Ey Celli gevhr-i gftrnı pinhn kıılır
Ėanķı ř‘ir kim bu şi‘r-i dil-pezi ri gş ider

(G.29/9)

Gazelin geneline baktığımızda “sa, alın, göz, kaş, gamze, boyun, ağız, hat, dudak, kulak, gabėab, çene, yüz, burun” gibi sevgilinin güzelliğini yansıtan unsurların şiire konu edildiğini görüyoruz. Bu gazel kendinden önce yazılmış olan başla ilgili gazellerin zeti mahiyetindedir. Hüseyin Cell Bey, daha önce yazdığı 28 gazelde sevgiliye ait güzellik unsurlarını detaylı bir şekilde ve farklı boyutlarda olmak kaydıyla tasvir ve tahlile çalışmıştır. Dolayısıyla bu gazelde söz konusu güzellik unsurlarının sadece adları anılmakla yetinilmiştir.

2.4.24. DER TEŞBİHÂT-I DİL-PEZÎR MAHASİN-İ MAHBÛB-I BÎ-NÂZÎR

Bu bölümde, gazelerde redif olarak işlenen sevgilinin güzellik unsurlarının genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Daha önceki gazelerde olduğu gibi sevgilinin sadece bir güzellik unsuru redif olarak belirlenmemiş, sevgilinin güzelliğinin parçası olan unsurların her biri şiire konu edilmeye çalışılmıştır. Şairin amacı, sevgilinin güzelliğini yansıtan her bir unsuru bir araya getirerek sevgiliyi bir bütün olarak tasvir etmektir. Dolayısıyla bu bölüm şairin hayal dünyasındaki ideal sevgili anlayışını ortaya koymasından dikkate değerdir.

Şair, şiir boyunca sevgilinin güzellik unsurları üzerinden birtakım sorular sormaktadır. Şiir, saç ve saç ile ilgili unsurların tasviri ile başlar. Saç, şair için misk ve anber gibi güzel kokulu, sümbül gibi süslü bir unsur olarak tasvir edilir.

Kākül-i ra' nā mı bu ya sünbül-i zībā mıdur

Zülf-i misk-āsā mıdur ya ' anber-i serā mıdur

(G.30/1)

Saç üzerine kurulan teşbihler ikinci beyitte aynen devam eder. Saç, sağlam bir ipe teşbih edilir. Bu yönüyle aşğın ömrünün uzamasına bir vesiledir. Ayrıca sevgilinin güzelliği Kâbe'ye benzetilir.

Rişte-i ' ömr-i fenā mıdur yaḥūd ḥablü'l-metīn

Yā cemālūñ Ka' besinde urvetü' l-vüşkā mıdur

(G.30/2)

Üçüncü beyitte tavus kuşu, Hz. Musa ve Cebrail Aleyhisselam teşbihi dikkat çeker. Sevgilinin saçları ile bu unsurlar arasında benzerlik ilişkisi kurulur.

Mervaha-i tāvusdur yā şeh-per-i rūhu'l-emīn

Yoḥsa şeb' an ' aşā-yı mu' ciz-i Mūsā mıdur

(G.30/3)

Sevgili güzellik hazinesini korumak için kanatların açmış simurg kuşuna benzetilmiştir.

Ġālibā sīmurġdur pervāza açmış perr ü bāl
Ĥıfz için gencine-i ĥüsnuñde ejderhā mıdur

(G.30/4)

Saç üzerine yapılan teşbih ve mecazlar beşinci beyitte de devam eder. Saçın birtakım hile ve desiselerle tuzak kurucu yönü vurgulanmıştır.

Dār olur țarrār olur geh murġ u gāhī dām olur
Fi' li sihr-i sāhiri cādu-yı mekr-inşā mıdur

(G.30/5)

Saç üzerine yapılan teşbih ve mecazlardan sonra sevgilinin yüzü ile ilgili tasvir ve teşbihlere geçilir. Sevgilinin yüzü, ay gibi ışıklar saçarak cihanı süslemektedir.

Cebhe mi şol berķ uran yaĥūd meh midür münir
Şüret-i māhiyyet-i mihr-i ciĥān-ārā mıdur

(G.30/6)

Sevgilinin billur yüzü aynı zamanda gümüş bir levha gibidir. Hatta sevgilinin yüzü, Cebrail Aleyhisselam'ın hediye ettiği parlak bir aynaya benzer.

Levĥa-yı sīmīne vü saĥı-ı billūra müştebih
Hediye-i Cibril olan āyīne beyzā mıdur

(G.30/7)

Sevgilinin yüzü her ne kadar olumlu olarak tasvir edilmişse de bazen kaşlarını çatmasıyla buruşmuş bir hal alabilir. Şair, sevgilinin yüzünü nurdan bir denize benzetir. Deniz durgun olabileceği gibi bazen de dalgalı olabilmektedir.

Gāhī sāde görünür şāfi gehī pür-çin olur
Yoĥsa cebheñ mevc urur bir nürdan deryā mıdur

(G.30/8)

Can aynasına teşbih edilen yüz bazen İskender'in bazense cennet bağının parlak bir aynası olur.

Fehm olan cām-ı Sikenderdür yaḥūd mir'āt-ı cān
Bāğ-ı cennetde yaḥūd āyīne-i ḥavrā mıdur

(G.30/9)

Saç ve yüz bahsinden sonra kaş tasvirine geçilir. Kaş, “r” harfine benzetilir. Bu yönüyle kaş aybaşıda görünen bir hilal olarak tasvir edilir.

Resm-i ḥarf-i rā-yı rüyuñ mı cebīninde қашуñ
Ay başında görinen yā ğurre-i ğarrā mıdur

(G.30/10)

Kaş, aynı zamanda güzellik nişanının bir tuğrası gibidir.

Қаşларуñ zāhir maḳām-ı ḳāb-ı ḳavseyn olduğı
Gözlerüñ ‘aynü’l-yakīn olmakda ev-ednā mıdur

(G.30/11)

On ikinci beyitte sevgilinin güzellik unsurlarından olan kaş ve göz bir arada zikredilmiştir.

Қаşларуñ zāhir maḳām-ı ḳāb-ı ḳavseyn olduğı
Gözlerüñ ‘aynü’l-yakīn olmakda ev-ednā mıdur

(G.30/12)

Kaş, kader yayı kirpikse kader okudur. Gözler güzelliğın aynası gamze ise gam verici bir unsur olarak tasavvur edilir.

Yā қашуñ ḳavs-i ḳazādur kirpigüñ tīr-i ḳader
Gözlerüñ ‘ayn-ı ‘anā ğamzeñ ğam-ı şeydā mıdur

(G.30/13)

Saç, kaş, göz, kirpik gibi güzellik unsurlarından sonra sıra sevgilinin yüzüne gelir. Yüz kevser suresine teşbih edilir.

Ḥaṭṭ-ı la‘l-i dil-pezirüñ sūre-i kevser midür
Āyet-i fihi şifā mıdur ya bu Yaḥyā mıdur

(G.30/14)

Sevgilinin saçı üzerine yapılan teşbih ve mecazlar bu beyitte de aynen devam ettirilir. Saç, zamanın Şapur'udur. Dudaklar şirin, yanak ve ben ise kısra sarayıdır.

ıl alem destinde Ő p r-ı zem ndur k k l n
Leblerün Şirin gibi h l u ru n Kistr  mıdur

(G.30/15)

Güzellik, bir g l bahçesine benzetilir. Sevgilinin hattı bu g l bahisinin hem yasemin çiçeği hem de kırmızı lalesidir.

G l-Şen-i hüsnünde h t n y semend r y semen
H l u h t n   aks-i dağ-ı l le-i hamr  mıdur

(G.30/16)

Sevgilinin yüzü Şam Őehrine, ölüleri diriltten dudağı ise Hz. İsa'ya benzetilir.

Veci var dirse n yüzüne c mi   -i Şehr-i dımişk
Mürdeler ihy  iden la   l n hele   İsa mıdur

(G.30/17)

Sevgilinin yüzü, cennet g lbahelerinin bir numunesi gibidir. Ancak onun teşbih edildiği cennetin bir benzeri yoktur.

Bir num nedir yüzünden gülşen-i Cenn t-ı   adn
Heşt cennet didiğ n  k böyle bi-hemt  mıdur

(G.30/18)

Sevgilinin yüzü, merhamet hususunda bir nur olarak tasvir edilir. Sevgilinin dudakları ise can bahŐetme hususunda Hz. İsa'ya benzetilmiştir.

Ő ret-i raħmanda bir n r-ı muşavverdür yüzün
Leblerün ruħ-ı mücessemdür Mesih- sa mıdur

(G.30/19)

Sa, kaş, göz, kirpik, yüz, dudak, yanak gibi unsurların tasvirinden sonra diŐlerin tasvirine geçilir. Sevgilinin dişleri bir gülümsemesiyle ŐimŐekler akacak kadar parlak tasavvur edilmiştir.

Ḥande kılsañ berķ uran ađzuñda dendān mıdur
Ḥokkā-yı la^clin içinde lü'lü-i lālā mıdur

(G.30/20)

Dişleri şimşek gibi ışık saçan sevgili, güzellik göğünün yıldızları ile boy ölçüşebilecek seviyededir.

Kevkeb-i nuṭka menāzıldür semā-yı ḥüsnde
Bilmezüz ammā müsem mā mı yaḥūd esmā mıdur

(G.30/21)

Diş üzerine yapılan teşbihlere ve mecazlara bir sonraki beyitte devam edilir. Sevgilinin dişlerinin her biri âşık için hayat kaynağıdır. İnciye teşbih edilen sevgilinin dişlerini görenler, onun mahiyetinin cevher damlası mı yoksa su damlası mı olduğunu bilemez.

Her biri dendānıññ bir ḳaṭre-i cāndur hemān
Ḳaṭre-i gevher midür bilmez görenler mā mıdur

(G.30/22)

Diş bahsinden sonra gabgab tasvirine geçilir. Gabgab, kendisine meyledenin ömrünü iyi geçirmesine vesile olacak bir unsurdur. Hatta ömrün iyi geçmesine vesile olduğu gibi bir cennet bahçesi olarak da tasavvur edilir. Gabgabın tasvirinde ise elma ve ayva teşbihlerinden faydalanılır.

Ġabgabıña meyl iden ^cömri geçer eyv[ā] ile
Ellere alma diyü ^carz itdigün ayva mıdur

(G.30/23)

Gabgabın tasvirine bir sonraki beyitte devam edilir. Daha önce ifade edildiği gibi bu beyitte de elma ve ayva teşbihi göze çarpmaktadır. Ayrıca cennet bahçelerinin tavus kuşu olarak da tasvir edilmiştir.

Sīb ü biḥ midür yā dest-bū ya meydür ğabgab
Beyzā-i ṭāvūs-ı bāğ-ı cennetü'l-me'vā mıdur

(G.30/24)

Sevgilinin gerdeni cennete ulaşabilmek için kullanılan bir can basamağı olarak tasvir edilmiştir.

Gerdenüñ mirkāt-ı cāndur cennete ‘azm itmede

Ya‘ni bu veche ğaratīku’l-‘alā bālā mıdur

(G.30/25)

Sevgilinin sinesi, âşık için irem bağıdır, cennet gülbahçesidir. Ruhların toplanacağı yer bile sevgilinin sinesine teşbih edilir.

Gülşen-i cennet durur sīneñ yaḥūd bāğ-ı irem

Yoḥsa cānā maḥşer-i ervāḥ olan şaḥrā mıdur

(G.30/26)

Sevgilinin boyu, büyük bir servi fidanına teşbih edilir. Naz ve cilve ise bu ağacın meyveleridir.

Bir nihāl-i serv-i ‘izzetdür sehi ḳaddüñ tamām

Mīvesidür şīve bildük bergi istignā mıdur

(G.30/27)

Sevgilinin boyu bahsinde servi ağacı ile yapılan teşbih bu beyitte benzer şekilde devam eder. Âşık sevgilinin boyunun neye benzediği hususunda şüphelerini gidermek için doğrudan sevgiliye seslenir.

Ṭoḡru söyle ey melek ḥaḳḳı seversen ḳāmetüñ

Nārven mi serv midür sidre mi ṭübā mıdur

(G.30/28)

Sevgilinin eli, mecliste halka neşe veren, cana can katan bir unsur olarak tasvir edilir.

Meclisüñde ḥalka sāḳī böyle ḥālet-baḥş olan

Rāḥ-ı rüḥ-efzā mıdur yā şol yed-i beyzā mıdur

(G.30/29)

Saç, kaş, göz, kirpik, yüz, dudak, diş, yanak, gerden, sine, boy gibi güzellik unsurlarının tasvirinden sonra otuzuncu beyitte hatt ve ayak unsurlarından bahsedilir.

Haṭṭuñ olmaz dāde-i bīnā ile yüz sürmeden
Ḥāk-i pāyuñ tūtiyā-yı çeşm-i nā-bīnā mıdur

(G.30/30)

Şiirin son beyitlerine gelindiğinde sevgili bahsi bir tarafa bırakılarak şairin şiir hakkındaki görüşlerine ve maharetine yer verilmiştir. Şairin şiirinin derya gibi coşkun olduğundan, sözlerinin dinleyenlerin ruhuna huzur verdiğinden bahseder.

İremez efkārınuñ ğavvāş-ı ma' nī ğavrına
Ṭab' -ı zehḥāruñ Celālī lücce-i deryā mıdur

(G.30/31)

Rūḥa rāḥatlar virür güftār-ı ṭab' uñ bilmezüz
Bülbül-i güyā mıdur bebġa-i şekker-hā mıdur

(G.30/32)

Şiirde bahsi geçen güzellik unsurları sırasıyla: “saç, kaş, göz, kirpik, hatt, yüz, dudak, yanak, diş, gabgab, gerden, sine, boy, ayak” şeklindedir. Hüsn-i Yûsuf'ta dikkat edilen sıralama burada da karşımıza çıkmaktadır. Şair, sevgiliyi baştan ayağa doğru tasvir ve tahlile çalışmıştır. Dolayısıyla bu şiir Hüsn-i Yûsuf'ta 30 gazel boyunca anlatılmak istenenleri 32 beyit içerisinde özet mahiyetinde vermesi yönüyle önemlidir.

2.5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hüsn-i Yûsuf, ideal bir sevgili, ideal bir güzel ve ideal bir güzellik düşüncesini yansıtmak amacıyla yazılmış bir eserdir. Şair, Hüseyin Celâl Bey, ideal güzele ulaşabilmek için sevgilinin güzellik unsurlarından yola çıkmış ve sevgiliyi onu meydana getiren parçalar olan güzellik unsurlarından hareketle tasvir, tahlil ve tavsif etmeye çalışmıştır. Bunu yaparken birtakım teşbih, telmih, mübalağa gibi edebi sanatlardan ve mecazlardan fazlasıyla istifade etmiştir. Sevgilinin güzellik unsurlarından bahseden birçok eser bulunmasına rağmen Hüsn-i Yûsuf'u diğerlerinden farklı kılan yönü, sevgiliye ait güzellik unsurlarının her birini bir gazele redif olarak seçmesi ve söz konusu güzellik unsurunu gazel içerisinde anlamlı bir bütün halinde tasvir etmesinden ileri gelmektedir. Ayrıca güzellik unsurları rastgele değil de belli bir düzen içerisinde gazellere yerleştirilmiştir. Sevgili, baştan ayağa doğru ve güzellik uzuvlarının sayısı da göz önünde bulundurularak, tasvir edilmeye çalışılmıştır. Bu durum eserin belli bir düzen içerisinde inşa edildiğini göstermektedir.

Hüsn-i Yûsuf'ta ortaya konulan güzel ve güzellik tasavvuru edebi gelenekten izler taşır. Tasvir ettiği sevgili, Ahmet Paşa'nın, Necâtî Bey'in, Fuzûlî'nin, Bâkî'nin, Şeyh Galib'in tasvir ve tasavvur ettiği sevgiliden pek de farklı değildir. Ancak şairin bu güzelliği tasvir ederken kurduğu hayaller, kullandığı imajlar ve üslubu kendine has nitelikler taşır. Şairin tasavvur ettiği ideal sevgiliyi idrak edebilmek için parçalardan yola çıkarak kastedilen bütüne ulaşmak gerekir. Nitekim sevgili saçından perçemine, belinden bileğine, gözünden kirpiğine, alnından topuğuna kadar detaylı bir şekilde okuyucunun gözünde canlandırılmaya çalışılır. Neticede ulaşılan güzel, şairin muhayyilesindeki ideal güzelden başkası değildir. Eser barındırmış olduğu nitelikler bakımından ideal bir güzel ve güzelliğin tasvir edildiği bir güzellik kitabı hükmündedir. Söz konusu bu güzellik kitabını benzerlerinden ayıran, ayırt edici ve en güçlü tarafı, sevgilinin şahsında tecessüm ederek güzelliğe konu olan unsurların her birini, uzuv sayılarını gözeterek, baştan ayağa, kafiye ve redif merkezli sistematik bir şekilde tasvir ve tahlil etmesinden ileri gelmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HÜSN-İ YÛSUF TRANSKRİPSİYONLU METİN

3.1. METİN TESİSİ VE YAZMA NÜSHALARIN TANITIMI

Eserin tespit edebildiğimiz iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan biri İstanbul nüshası olarak belirlediğimiz, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları bölümünde 1872 numara ile kayıtlı olan nüshadır. Diğer nüsha ise Michigan nüshası olarak belirlediğimiz, Amerika Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları bölümünde 405 numara ile kayıtlı olan nüshadır. Bu nüshanın başlığı “Divân-ı Celâli” şeklindedir. Michigan nüshası ta’lik hat ile yazılmıştır. 46 varaktır. Satır sayısı 11’dir. Kâğıt ölçüleri 262 x 162 (173 x 88) mm. şeklindedir. İstanbul nüshası nesih hat ile yazılmıştır. 63 varaktır. Satır sayısı 7’dir. Kâğıt ölçüleri 198X105 mm. şeklindedir. Michigan nüshası, İstanbul nüshasında bulunmayan manzumeleri ihtiva etmesi bakımından önemlidir. Söz konusu çalışmada her iki nüsha da karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Transkripsiyonlu metnin yazımında, Arapça-Farsça kelime ve eklerin imlası hususunda İsmail ÜNVER (2008:1-46)’in “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” makalesi temel alınmıştır.

3.2. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

آ	a, e
ب	b
پ	p
ت	t
ث	s
ج	c
چ	ç
ح	h
خ	h
د	d
ذ	z
ر	r
ز	z
س	s
ش	ş
ص	s
ض	z

ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	c
غ	g
ف	f
ق	q
ك	k
ل	l
م	m
ن	n
و	v; o, ö, u, ü; ū
ه	h
لا	lā
ي	y, î, i
ك	ñ
گ	g
د	d

3.3. METİN

ḤÜSN-İ YŪSUF

Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün

M	4	1	Yine şevküm belürdi cüşum var
İ	2b		Mevc-i deryâ gibi ħurüşum var
		2	Yine bir nâmeye idem âgâz Ola dil bülbüline gülşen râz
	2a	3	İstimâ' eyleñüz rivâyetümi Enfüsi aħz idüp ħikâyetümi
		4	N'ola âfâķ düşse ħarb-ı meşel Çünkü ta' rife lâzım oldu bedel
		5	Bast-ı elfâz ider midâd-ı raķam Ķışşadan ħişşedür murâd-ı ķalem
		6	Söz begüm gâħi çift olur gehi tek Sözi virenden alan uşlu gerek
İ	3b	7	İbtidâsı budur rivâyetimüñ Çok temâşâsı var ħikâyetimüñ

Der-ḥasb-i ḥāl u ittişāl-i be-şeh-zāde-i Yūsuf-mişal*

M	5	8	Bir zamān baña ḥayret el virdi İctihādumda fikret el virdi
		9	Nā-gehān ḳalbime bu ğam düşdi Dil ne vech ile pür-elem düşdi
	3a	10	Ĝama düşse şafāya nāzır olur Şād olursa belāya ḥāzır olur
		11	Ṭaĝa çıĝsa murād ider zeyli Yire inse ‘alāyadur meyli
		12	Āba irerse nāra meyl eyler Nāra irse recā-yı seyl eyler
		13	Gice olsa neḥārı fibr eyler Gündüz olsa leyālî zıkr eyler
İ	4b		
		14	Şayf olursa şitāya ider ümîd Yine faşl-ı şitādudur nevmîd
		15	Ḥāl-i ‘azlinde naşba ṭalib olur Olsa menşüb ‘azle rāĝıb olur
		16	Gün olur gökleri toĝuz tolanur Seyl-mānendi kim olur bulanur

---

*Başlık, sadece İ
10a şafāya: ḳazāya M
16b kim:dem İ

- İ 4a 17 Yiri gögi bir araya getürür
Gâh olur kendü kendüni yetürür
- 18 Bir murâdı var añladum ammâ
Yirde vü gökde bulmadum aşla
- 19 Bu tefekkürle oluban hayrân
Aradum kendü derdüme dermân
- İ 5b 20 Eyledüm bu harâret ile niyâz
İrdi hâtifden ol zamân âvâz
- 21 Didi âyîne bul var âyîne
Dir iseñ fetḥ ola bu gencîne
- 22 Geldi şekl-i beşerde peygamber
Nesl-i insâna olmağa rehber
- 23 Ğayrı şüretde gelse ol hādî
Nic'olurdu bu kavme irşādî
- İ 5a 24 Gerçi insâna nüsha 'âlemdür
'Äleme feyz viren âdemdür
- 25 Bu muḳarrer durur o faḫr-i enâm
Göñli bir yerde kılmadı ārām
- 26 Cümle seyr eyledi bu nüh tākı
Virmedi baḫre seyr-i âfākı

21b dir:der M

24b 'âdemdür:'âlemdür M

İ	6b	27	Oldı Cibrîl âsumânî hemân Dihye-i K̄elbi şüretinde ‘âyân
		28	Vaḥy ile vechini idüp i‘lân Münkeşif oldı sūret-i Raḥmân
		29	Vech-i âdemde gelmese Cibrîl Sırr-ı esmāya olımazdı delîl
M	7	30	Kim müsemməya irdi bî-esmā Lafzdan müstefād oldu ma‘nā
		31	Vech-i âdemdür aḥsen-i taḳvîm Fehm ider ancaḳ anı ḳalb-i selîm
		32	Âdemi bilmez olmayan âdem Diyü bu sırra olımaz maḥrem
		33	Maḥrem olsa olurdu ḥod sācid Olmaz idi kerāmete ḥāsîd
İ	7b	34	Sırr-ı esmā semāda mücmeldür Vech-i âdemde hep mufaşşaldur
		35	Âsumānda lügazdur imādur Vech-i âdem velî mu‘ammādur
		36	Her ne isterseñ iste âdemden Eylemezsen tesellî ‘âlemden

---

31b ider : ide M

- 37 Bu beşâretle oldum añı hemân
Bende-i emr u tâbi^ç -i fermân
- 38 Tâlib oldum görem bir ehl-i nazâr
Çalbi şâf aşlı pāk pür-gevher
- 39 Zâtı gibi şıfâtı tahir ola
Sırr-ı maḥfi yüzinde zâhir ola
- 40 Her kelâmında fetḥ ola derecât
Ola esrâr-ı enfüse mir 'ât
- M 8 41 Nâr-ı mey pendî birle ide hevâ
İ 8b Nuḥkî birle ḥevâyı eyleye mâ
- 42 Cüst ü cûda görüp dâ'im çâlâk
Âbımı terbiyetle eyleye ḥâk
- 43 Derd ile olmuş iken ehl-i enîn
Dil-i şürîdeme vire teskîn
- 44 Dil-i âvâreye vire ârâm
Cân-ı ḥayrân-ı nâ-tüvân bula kâm
- 8a 45 Bu du^ç âda iken el yüze sürdüm
Nazara karşı bir melek gördüm
- 46 Leb-i la^ç lini cism-i cân gördüm
Zülfini ^ç ömr-i cāvidān gördüm
- 47 Gün gibi oldu ol melekṭālî^ç
Çehresinde kelâm-ı Ḥaḫ lāmî^ç

		48	Oldı ol dem serāy-ı dil pür-nür
İ	9b		Ḥaste-dil ḥürrem oldı cān mesrūr
		49	Şāhdur añladum anı nice şāh
			Ḥilḳati nūr cismi zıll-i ilāh
		50	Ya'ni Sultān Selīm-i 'ālī-baḫt
			Şehsüvār-ı semend-i pāye-i taḫt

Der-medḫ-i şeh-zāde-i 'ālī-cenāb ve sebeb-i nazm-ı kitāb-ı müstezāt

M	9	51	Gün gibi toğdı ol şeh-i 'ālem
İ	9a		Dil-i ğam-dīdem eyledi ḥürrem
		52	Şaldı pertev bu zerre-veş mūra
			Naẓar itdi bu 'abd-i ma' mūra
		53	Baḫdum envār-ı ḥüsnine anuñ
			Sırrına vāḳıf oldum insānuñ
		54	Şüret ü sīretin 'ayān gördüm
			Başdan ayağa anı cān gördüm
İ	10b	55	Zülfı ḳadr oldı gönlüme yüzi 'ıyd
			Dil ü cāna irişdi rüşd-i reşid
		56	Gerçi insān lüzümü şüretdür
			Aşl-ı insān ḥulūşı sīretdür
		57	Şüreti nicesinüñ ādemdür
			Līk aşlı sirişti mübhemdür

		58	Gerçi mir 'ât-ı Hâk durur insân Olmaz ammâ merâtibi yeksân
M	10a		
		59	Âdem oldur sözinde şâdıķ ola Şûret ü sîreti muvâfıķ ola
		60	İ' tiķâd eyleñ anı şâdıķdur Kavli vefâlı çün muṭâbıķdur
		61	Kavli ammâ uyar ise Kûrâna Naķd-i ' ilmi gelür ise mizâna
M	10	62	Kişi kavlinde bî-ḥilâf gerek Halk ḥaķķıyla ittişâf gerek
İ	11b		
		63	Mü 'min olur mı mü 'mine mir 'ât Mütteḥid olmayınca zât u şıfât
		64	Gördi ḥâlüm o mihr-i pür-envâr Ḥasb-i ḥâlümden itdi istifsâr
		65	Didi ḥayretdesin nedür ḥâlüñ Yine muḥbir olupdur aḥvâlüñ
		66	Didüm ey şehr-yâr-ı ' izz ü şiyem Âsitânuñ kemîne bendesiyüm
		67	Nice demdür ki ḥayretüm vardur Ka' be kūyuña niyyetüm vardur

---

59b Şûret ü sîreti:Şûreti sîreti İ

65a Didi:Dedi M

- 68 Bir yire varmadum qararum ola
Kimseye bakmadum ki yarum ola
- İ 12b 69 Yoğ idi yirde gökde aramum
Farđ olunmazdı Őubđ ile Őamum
- 70 Ėamd ü Őenā cemālũne irdüm
Göz göre bāđ-ı cennete girdüm
- 71 Emrũne ĥod muđĩ ü münķadum
Bendeñ olalı ĥamdan āzādum
- İ 12a 72 VaŐ-ı ĥālüm beyāna gelsün mi
Gizlü rāzum lisāna gelsün mi
- M 11 73 Nātıķ olmaķ mı yeg durur veyā lāl
Emrine müstenid durur aĥvāl
- 74 Didi ey şab' -ı pāk u mĩr-i süĥan
Lāyıķ oldur ki söyledüm seni ben
- 75 Niteküm gülşen iĥre aĥıla gül
Dem-be-dem ĥoŐ-nevā gerek bũlbũl
- İ 13b 76 Göñlüni gül-ruĥumla Őād eyle
Őevķũni rüz u Şeb ziyād eyle

69b Farđ olunmazdı Őubđ ile Őamum:Ėayli muğtarr idi dil ü cānum İ

70a Ėamd ü Őenā: Ėamdũlillāĥ

- 77 Olmasa bir kiřinüñ āřarı
şecer olur ki yokdur eřmāri
- 78 Olma māl ü benūna gel teslīm
Men etallahī gör bī-şalb-i selīm
- 79 Ölmez oğul kemāl ü ‘irfāndur
Ehl-i ‘irfān olanlar insāndur
- İ 13a
- 80 çavl u fi‘lün kitāba lāyık şıl
şünen ü farz ile muşabık şıl
- 81 çavl-i şaşdur temessül-i ef‘āl
şaşr-ı cennet olur şaşışat-i řāl
- 82 Olup idrāk-ı řayyībün řavrā
‘Amelün ola cennetü’l-me’vā
- İ 14b 83 Nuş-ı pākün şamu melā’ik ola
Müttekini ‘ale’l-erāik ola
- 12 84 Söyleseñ řař kelāmın ile beyān
Yine kendü kelāmın it mizān
- 85 Olıcař nazm ile sūřan mevzün
şübhe yok olduğı dürr-i meknün
- 86 Sūřan-ı maęz-ı ‘ayn-ı devletdür
Muntaşam söylemek kerāmetdür
- İ 14a
- 87 Didüm ey mihr-i āsumān-ı sūřā
şırr-ı ‘ıřķuñı ideyin ifřā

- 88 Muşhaf-ı hüsnüñ eylesem tefsîr
İstimâc itseler şağîr ü kebîr
- 89 Didi handeyle ol perî-peyker
Dâb ile söylemek degül mi hüner
- İ 15b 90 İsti'âr ile naql-i ülâdur
Yâ kinâye ola yâ olmaya der
- 91 Kışsa naql eyle kim mişâl olsun
İştîlâhât-ı ehl-i hâl olsun
- 92 Didüm ey meh-liqâ 'inâyet kıl
Vaşfuña bir mişâl işâret kıl
- İ 15a 93 Didi ey 'andelîb-i hoş-elhân
Sem'-i cân ile kıl sözüm iz'ân
- 94 'İlm-i hestîden eyleseñ inşâ
Hendese fennin eyleseñ imlâ
- M 13 95 Kılsañ ihşâ nücüm-ı âfâkı
Yine maşşûd olan qala bâkî
- 96 Baña naql eyleseñ eger ezber
Gülsitân-ı cihânı ser-tâ-ser
- İ 16b 97 Ne toğar ne batar bu fikretten
Ne taşavvur olur bu hayretten
- 98 Yüzüme bak yabana kılma nigâh
Cem' kıl 'aqluñ olmağıl gümrâh

- 99 ‘Aşk u ‘āşık nedür ‘ayān eyle
Mazhār-ı ‘ışğdan beyān eyle
- İ 16a 100 ‘Işğdan dem urandur ehl-i şafā
Aşğdur ‘ālemi iden ihyā
- 101 Mazhar-ı ‘ışğdur benī ādem
Dīvdür ‘ışğa olmayan maḥrem
- 102 Gerçi herkes bir emre mālīkdür
Her biri bir ṭarīka sālīkdür
- 103 Kimine ‘ādet oldı ḥizmet-i bezm
Kimine ḥaslet oldı şevket-i bezm
- İ 17b 104 Kimi ten medḥ ider kimi cānı
Kimi ḥayvānı kimi rūḥānı
- 105 Her biri bir ḥikāye bast itmiş
Cümlesi bir eşer ḳoyup gitmiş
- M 14 106 Sen de bir ṭarz-ı ḥāşa āğāz it
Şāḥ-bāz ol bülend-pervāz it
- İ 17a 107 Kışşanuñ ḥod nihāyeti yoḳdur
Söylenür dilde gāyeti yoḳdur
- 108 Şanma efsāne hep fesāne durur
‘Arz-ı ḥāl etmege bahāne durur
- 109 Kışşa-i Yūsuf’ı rivāyet ḳıl
Nice yol azmışa ḥidāyet ḳıl

- 110 Kışsa-i ahsenü'l-kaşaf oldur
Menzil-i 'ışka bir ulu yoldur
- İ 18b 111 Bir nefes hüsni-Yūsuf'u yād it
Nice ehl-i sülūkı irşād it
- 112 Bunca gavgā nedür ne hāletdür
Gerçi bir nice yüz rivāyetdür
- 113 Hāli ma'lūmdur Züleyhā'nuñ
Ülfeti gibi cism ile cānuñ
- İ 18a 114 Cümle mābeynde olan aḥvāl
Oldı ma'lūmumuz 'ale'l-icmāl
- 115 Fehm olunmadı aşlı vü faşlı
Bu kadar cezbenuñ nedür aşlı
- 116 Yūsuf'nuñ mu'ciz ü kerāmeti mi
Yoḥsa zātındaki velāyeti mi
- M 15 117 Göñlin alan nedür Züleyhā'nuñ
Ne cevābı var ehl-i 'irfānuñ
- İ 19b 118 Bir kināyeyle ḥasb-i ḥālūñ yaz
Sırrına vākıf olmasun ḡammāz
- 119 Didüm ey mihr-i müşterī ṭal' at
Eyle ben beñdene şafāyı himmet
- 120 Karşuña dil ḥazīnesin açayın
Ayāḡuña dūr ü güher saçayın

- İ 19a 121 İ' tikkād eyle ey perī-peyker
Bilirüm bu kitābı ben ezber
- 122 Kimde kim olsa aḥsen-i şüret
Nāzır olanlara virür ḥālet
- 123 İrgürür ehl-i ' ışka ḥālet-i ḥüsn
' Işk-ı ma' nīdür aña şüret-i ḥüsn
- 124 Çeşm u ebrū durur mazāhīr-i ' ışk
Anlara murtabıṭ meḳādir-i ' ışk
- İ 20b 125 ' Ayn-ı dildār ' ayn-ı ' ışk-ı nigār
Şeynidir ḥattı u ḥāl ḥadd u ' izār
- 126 Ḳāf olur ' ışka kākūli başdan
Cezb ider ḥalkı göz ile ḳaşdan
- 127 Ḥüsn-i ḥattuñ durur bu ğavgālar
Seyr-i ḥüsnüñ durur temāşālar
- M 16 128 Ḥüsn-i ḥulḳuñ egerçi var eşeri
İ 20a Kendüye tābi' idemez nazarı
- 129 Bu maḳāmuñ adı ta' alluḳdur
Cezbe-i ḥüsn-i ḥattı ta' aşşuḳdur
- 130 Bu maḥalde dimiş nice ṭālib
Hey'et-i ḥāriciyyedür cāzib
- 131 Kimi ider ki şīvedür ancak
Kimi ider melāḥati muṭlaḳ

- İ 21b 132 Kimi eydür tenāsüb-i a‘ zā
Kimi der cismi nazük u zībā
- 133 Kimi eydür ki çeşm ile ebrū
Biri sāhır durur biri cādū
- 134 Kimi der ğamze kimisi müjgān
Kimi der la‘ li der kimi dendān
- 135 Kimi eydür ‘ izār-ı ‘ ayyārı
Kimi eydür şafā-yı ruhsārı
- İ 21a 136 Kimi der cebhesi kimi ħaddi
Kimi der gerdeni kimi ħaddi
- 137 Her birinüñ egerçi var nazarı
Ehl-i ‘ ışkuñ veli budur ħaberi
- 138 Nağşdur ādeme viren şüret
Ĥüsn-i ħaţtuñ durur bu ħāsiyyet
- M 17 139 Nağşı olmasa dilberün kāmil
İ 22b Olımaz cān u dil aña māyil
- 140 Yine nağş olsa olmasa ānı
Alımaz kimse ‘ aynına anı
- 141 Āndır cānı mest iden ānı
Bilimez anı bilmeyen anı
- 142 Āndır mülk-i ħüsne uran esās
İ 22a Çeşm ü ebrū vü çeşre aña libās

- 143 Hüsni hürşiddür gönül şebnem
Cezb ider kendü semtine her dem
- 144 Rūhdur fi'l-ḥaḳīḳa rūḥ-ı laṭif
Nice zabt itsün anı cism-i keşif
- 145 Bu maḥalde denildi icmāli
Lāzım oldu mufaşsal aḥvāli
- İ 23 146 Cümle esbāb-ı ḥüsni derc itdüm
Ma' na gevherlerini ḥarc itdüm
- 147 Kāküli medḥin eyledüm başdan
Gāh gözden didüm gehi kaçdan
- 148 Her birine birer ḡazel yazdum
Cümle eş'arı bī-bedel yazdum
- İ 23a 149 Ġazeliyyātuñ eyledüm itmām
Ḥüsni Yūsuf didüm bu nāmeye nām
- M 18 150 Bu ḡazeller umarın ola Celāl
Mücib-i inşirāḥ ü def'-i melāl

GAZELLER

1

Der vaşf-ı kākül

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- İ 24b 1 Bir nefesde ider āfākı mu‘ attār kākül
Bezm-i hüsünde çü devr itdüre mücmer kākül
- 2 Lebi Īsā gibi cān-bağş olalı leyl ü nehār
Meryem-āsā düşüben üstüne ditrer kākül
- 3 Şübhe yoğ āb-ı hayāt olduğına hod leb-i yār
Hızr-ı vağt olsa n’ola hağtı Sikender kākül
- İ 24a 4 Āşiyān itmez idi āteş-i ruhsārında
Nefs-i emrde eger olmasa semender kākül
- 5 Görđi bu vech ile yüz bulduğınđ hağtı-ı nigār
Oldu yüz cihet ile hāke berāber kākül
- 6 Bağr-i dilde nice müddet eyleşüp qalmaz idi
Fülk-i hüsüne eger olmasa lenger kākül
- 7 Çekmek olurđı eger bār-ı belā bir olsa
İ 25b Bu belādur ki olur hağtına ser-ber kākül
- 8 İltiyāmına inanmasa gönül ‘ ayb itmeñ
Şüretā asılacağ uğruya beñzer kākül
- 9 Bağsan imān-ı nağar birle Celāl ol şāha
‘ Aynıdır ‘ ayn-ı ‘ Alī şüret-i Qamber kākül

*Der vaşf-ı zülf**Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün*

M	19	1	‘Aqlumı sevdāya virdi ca‘d-ı ‘anber-bār-ı zülf
İ	25a		Hüş-ber-i dārūya beñzer nāfe-i Tātār-ı zülf
		2	Tāb-ı teb kıaddın büküp cismi kararırca n’ola Āfitāba karşı yatup uyumağdur kār-ı zülf
		3	Gülşen-i nāz içre meylün kimedür ey gonce-leb Āğzuñ ararsa gözün çekmek diler her tār-ı zülf
		4	Hızr-ı hatt-ı la‘l-i cān-bağşuñ ne esmā yazdı kim Muzmağill oldu hayāl-i zıl misāl esmār-ı zülf
İ	26b	5	Deyr-i ‘ışkuñda miyān-besteñ olurdu ey sānem Keşf olaydı zāhide sırr-ı ser-i zünnār-ı zülf
		6	Görinen fem şānmañ olmış noğta-yı merkez ‘ayān Dā’ire çekmek dilerken hüsniñe pergār-ı zülf
		7	Çalması bir gül kadar cem‘iyyet-i hātır Celāl Fehm idelden devr-i hüsniñde nedür eş‘ār-ı zülf

*Der vaşf-ı cebîn**Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün*

İ	26a	1	Böyle bî-pervā olup açmazdı māh u hūr cebîn Vermeseydi māh ile hūrşide nūr u fer cebîn
		2	Vech-i yoq vechüñle olmak mihr-i enver rû-be-rû Olduğı şābit durur hūrşidden enver cebîn
M	20	3	Olsa muğber āfitāb-ı hāveri sanmañ kūsūf Gördüğünce āsitānuñda mehi muğber cebîn
İ	27b	4	Zülfî sancaq-dār hattı kara kāfir 'askeri Tāk-ı ebrūsı mu' anber kısrıdur kıyser cebîn
		5	Cāna kin itmiş meger ebrūlaruñdan çeşm ile Cānibeynine taqınmışdur iki hañçer cebîn
		6	Āsitānuñ yaşdanur münkir baş egmez vechine Var iken inkārı qor mı secdeye kāfir cebîn
		7	Hāq budur āyine-i 'ālem-nümā olmazdı ger Ayağına sürmese mir'āt-ı İskender cebîn
İ	27a	8	Hatt-ı 'arz-ı şevket-i cennāt-ı hüsünin şerh ider Bu hevā ile açar uçmağa bāl u per cebîn
		9	Kākül ü zülfiyle baş қоşmaқ Celālī vechi yoq Māh-ı bedr-āsāña ola düzd ile hem-ser cebîn

*Der vaşf-ı ebrū**Mefā‘îlün Mefā‘îlün Mefā‘îlün Mefā‘îlün*

- 1 Moğol-çîn çeşmiñe ey şāh-ı hūsn olmuş mekān ebrū
Tölek şāhına beñzer k’aña olmuş āşiyān ebrū
- İ 28b 2 Naşīb olmadı bir hana bu ‘ unvān ile ser-nāme
Berāt-ı hūsnūñe yazılsa vechi var nişān ebrū
- 3 Şeh-i ‘ ışkuñ otağıdur nigārā hayme-i hūsnūñ
Haṭuñ jengārı günlükdür duḡānı sāyebān ebrū
- M 21 4 Ser-ā-ser zīb u zīverle bezenmiş ebr iken zülfüñ
Meh-i nev gibi olursa yaraşur zer nişān ebrū
- 5 İkidir şüretā gerçi gören dir ikisi birdür
İ 28a Hilāliyle bile toğmış şanasın tev’emān ebrū
- 6 Deme vaḡset kılur ḡazz-ı şadā-yı nāy-ı Türkiden
Semā‘ vü raqş urur şevk ile naḡcīr ey kemān ebrū
- 7 Kaşı pür-çin olur gerçi baña raḡm eylese çeşmi
Ne zehrüm var benüm dimeñ ki göz yaḡşı yaman ebrū
- 8 Gözine gelmez uyḡu gözlemekden çeşm-i bīmāruñ
Bükülmüş kāmetsi olmuş za‘ if ü nā-tüvān ebrū
- İ 29b 9 Celālī kūyına vardum ser-i ‘ āşıkdan at aşmaz
Olaldan ‘ arsa-yı hūsninde yāruñ şavlecān ebrū

*Der vaşf-ı ebrū-yı diđer**Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün*

		1	Harīm-i Ka' be-i hūsnūnde kesb itmiş ne hāl ebrū İrādet ehlini irşād ider bī-kıyl u kāl ebrū
		2	Yüzūñ bir kenz-i maḥfidür lebūñ feth-i meṭālibdür Çiḥil-pā qara zūlfūñdür tılısm-ı genc-i māl ebrū
İ	29a	3	Ne qara günlere irgüre āḥir gün yüzūñ māhı Zevāle irgürür ḥurşīdi başdan ol hilāl ebrū
		4	Kitāb-ı kısmet-i rüz-ı ezelden qara yazudur Cebīnümde görinen ḥaṭṭı kılmañ ihtimāl ebrū
M	22	5	Görinen zīr-i kefesinde nigāruñ na' lçe şanmañ Teberrāsıyla kılmışdur hilāli pāyimāl ebrū
İ	30b	6	Lebi dādımı şerḥ eyler gibi vechinde ol bīni Elif tek cānibeyninde görünür iki dāl ebrū
		7	Bilinmez ' illet-i tab' ı hilāl-āsā nizār olmuş Teb-i tāb-ı ruḥūndan oldu beñzer bī-mecāl ebrū
		8	Nezāketle hilāl-i ' ıyde görseñ gūşlar eyler Cemālūñ Ka' besinden ğayra baş egmek muḥāl ebrū
		9	Ne hāl olmuş durur bilseñ Celālī medḥūñe bā' iş Sihām-ı ğamze tīr-i qahr iken qavs-i Celāl ebrū

*Der vaşf-ı çeşm**Mef'ûlü Fâ'îlâtü Mefâ'îlü Fâ'îlün*

İ	30a	1	Ebrū niyāza gelmiş ider 'izz ü nāz çeşm Şan oldu şüretā kaşı Maḥmūd Ayāz çeşm
		2	Yüz nāle kılsa sem'ine girmez niyāz-ı dil Nergis mişāl 'arz ide çün ḥ ^v āb-ı nāz çeşm
		3	Sīmurğa bir nazar şala ger şayd ider hemān Dil-murğın aldı şalmadın ol şāh-bāz çeşm
İ	31b	4	Devr-i ruḥında zülfi ser-āmed durur velī Ḥūnīlük ile buldı 'aceb imtiyāz çeşm
		5	Miḥrāb-ı cānibeynüñe dā'im teveccühi Çanlu iken ne vech ile kıılır namāz çeşm
M	23	6	Şāhīn ile gözünü bir āhūda görmedim Çok ḥūb gördi görmedi bu dīdem āz çeşm
İ	31b	7	Şormağ ile lebūñden alınmaz idi ḥaber 'Işkuñ deminden eylemeye keşf-i rāz çeşm
		8	Diñlense ḥalka gibi kapuñda maḥallidür Gördi bu yolda nice nişib ü firāz çeşm
		9	Esrār-ı nuṭkı kime disem redd ider Celāl Envārı fi'l-ḥaḳīka ne bilsün mecāz çeşm

*Der vaşf-ı diğer çeşm**Fâ' ilātün Fâ' ilātün Fâ' ilātün Fâ' ilün*

- İ 32b 1 Gördi kim kûyından ırmağ ister ol mekkâr çeşm
Yüz yire urup ağıtdı nice yüz enhâr çeşm
- 2 Halk-ı 'âlemden nice göz göre bî-zâr olmasun
Kendü cânundan idüpdür 'âlemi bî-zâr çeşm
- 3 Derd-i hecr gele yumulmaz gözlerüm nergis-mişâl
Hasteler hâlin ne hoş fehm itmez ol bîmâr çeşm
- 4 Zülf ü ebrü hâl ü haţtuñ birbirinden fitnedür
Cân u dil almağda ammâ cümleden ' ayyâr çeşm
- İ 32a 5 Ārzü-yı tütüyâ-yı hâk-i pâyuñla şehâ
Bunca imsâk üzre iken oldı gevher-bâr çeşm
- 6 Şu gibi şâfi durur kalbi ' arazdan pâkdur
Şübhe kılmak olduğına ' aşık-ı dîdâr çeşm
- M 24 7 Zâhid-i hod-bîn ne bilsün qadr-i târ-ı zülfüñi
Leyletü'l-ğadri görür mi olmayan bî-dâr çeşm
- İ 33b 8 Yirde qalmaz her kime kim eylese ' âli-nazar
Ĝam degül gönüm yıkılsa çün k'ola mi' mâr çeşm
- 9 Hânümânından cüdâ ancak seni şanma Celâl
Ĝâret itmişdür nice dil mülkin ol Tâtâr çeşm

*Der vaşf-ı müje**Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün*

- 1 İftirā itmededür ikide bir cāna müje
Ġamz ider ġamzeñe yoğ yire girer řana müje
- İ 33a 2 Bir ok atım yer olur iki cihān mābeyni
Ķangı bīmāra şürü' eyleye dermāna müje
- 3 Nice yüz şalb-i şikeste olur ol demde hemān
Şaf çeküp eyleyicek rezm-i nerīmāna müje
- 4 Merdüm-i dideyi giryān ider ümmīd-i nazar
Hiç řayāl eylesesün raħm ide insāna müje
- 5 Ķatlüme va' desi var diyü ġurūr itme dilā
Raġbet itmez Ķaramānī gibi peymāna müje
- İ 34b 6 Añıcađ şande ider vāķı' a-yı Sührāba
Ġöz ider řādişe-i Rüstem-i destāna müje
- 7 Devr-i şüsnünde görür küfrini zülf-i siyehüñ
Barmaġın şaldırur ister gele imāna müje
- M 25 8 Sāde-rū olmađ ile öyküneyin dir yüzüñe
Dik gelürse ' aceb olmaz meh-i tābāna müje
- İ 34a 9 İrgürür menzil-i maķşūduña ol demde Celāl
Barmaġıyla ger işāret kıla bīġāne müje

*Der vaşf-ı ğamze**Meʿ ũlü Fâ' ilātün Meʿ ũlü Fâ' ilātün*

- 1 Merdüm içerse kıanum ger kıana kıana ğamze
Bu ihtimâli virmeñ kim kıana kıana ğamze
- 2 Cān virmeğe yolında fikr-i bahāne kıılmañ
Kıaṭ' a murād idinmez kıatle bahāne ğamze
- İ 35b 3 Çarhı ser ile olsa pāyın başardı Behrām
El ursa görkeminden şaşt-ı kemāne ğamze
- 4 Peykān-ı ğamzesin dil cānı gibi severken
Çāk böyle kim umardı kıaşd ide cāna ğamze
- 5 Didüm görüp cemālin bu hūsn-i Yūsuf ancak
Hışma gelüp el urdı tıĝ u sināna ğamze
- 6 Zannuñ bu mıdur ey dil dūr olasın nazardan
Manzūrı olmayanı kıılmaz nişāne ğamze
- İ 35a 7 Zaḥmum görüp Celālī pir ü civān esirge
Bir laḥza hürmet itmez pir ü civāne ğamze

*Der vaşf-ı ʿarız**Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün*

M	26	1	Nigāruñ haṭṭ-ı sebzinden bitürmiş yāsemen ʿarız Bu yüzden kendü cevher vākiʿ olmuştur semen ʿarız
		2	Muʿaṭṭar kıldı āfaḳı nesim-i nāfe-i ḫāli Ḥıṭa vü Çin'e beñzer kāküli mülk-i Ḥotan ʿarız
İ	36b	3	Göñül Yaʿküb'dur ḫāl ü haṭı ihvān-ı pür-fitne Cemāli mısır-ı behcet Yūsuf-ı gül pirehen ʿarız
		4	Görünmez pertev-i ḫurşid güyā zıll-ı zā'ıldür Ne dem ʿarız itse gün gibi o serv-i sim-ten ʿarız
		5	Naẓiri olmaduğı gün gibi meşhūr olur anuñ Celālī olmasa kākül gibi peymān-şiken ʿarız

*Der vaşf-ı rūḫ**Fâʿilātün Fâʿilātün Fâʿilātün Fâʿilün*

İ	36a	Gün gibi ʿarz eyle şāhum şevḳ ile her yaña rūḫ Görelüm ḳor mı muḳābil mehruḫ-ı zībāña ruḫ
	2	Natʿ-ı tende ḳā'im olmaḳ mümteniʿ aşḳuñla cān Kim gören şeh-māt olur ʿarz eyleseñ ne yaña ruḫ

- 3 Şāhlar anuñ hicābıyla gelürken yüzüne
Meh yüzüñ gördükde ağzın açdı ƒaldı ƒāna ruĒ
- İ 37b 4 Naƒ -1 ' ışķuñda ne var farz itmege dil beydakın
Ger ĥavāle itmeseñ iki yañadan baña ruĒ
- 5 Nice Leclāc'a Celālī ġālib-i Őařranc iken
Lu' b ile ol Őāh-bāzı ƒarĒ virür aña ruĒ

12

Der vařf-1 ġūř

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- M 27 1 Meclisüñde oldı bařdan ayaġa peymāne ġūř
' Ākil oldur ƒuta pend-i ŐoĒbet-i pīrāna ġūř
- İ 37a 2 Ol hilāl-ebrū ġamından muƒĒali' olsun diyü
ZaĒm-1 tīr-i ġamzesin yüz yirden itdi cāna ġūř
- 3 Dil belāsın dīdeye isnādun aşla vechī yoĒ
Dīdeden evvel ƒılıbdur ġöñlümi dīvāne ġūř
- 4 Anda maĒzün olıġelmiřdür ma' ānī Yūsufi
Vechi var teřbīh olınursa ƒeh-i Kenān'a ġūř
- 5 Sözlereñ sem' ine ƒoymazken Celālī sen daĒı
Vā' izā luƒf eyle ƒılma na' ra-yı mestāna ġūř

*Diger der vaşf-ı güş**Meʿûlü Fâʿilâtü Me fâʿilü Fâʿilün*

İ	38b	1	Çılmaz fiğân u nâleme ol kâm-yâb güş Dutmaz gedâ kelâmına ʿâlî-cenâb güş 2 Kerdür ¼ulağı müddeʿinüñ diñlemez sözüñ Harc itme söz cevâhirin ister hitâb güş 3 Ey şehriyâr ata süvâr olduğıñ umar Ağbâr-ı pâ-y-ı bûsuña tutmuş rikâb güş
İ	38a	4	Mey-gün lebüñi görmez idi sâķi tutmasa Pîr-i muğâñ cevâbına câm-ı şarâb güş
M	28	5	Fehm itdi neydüğümi Celâlî ʿaceb midür Bezm-i belâda nâleme çutsa rebâb güş

*Der vaşf-ı leb**Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün*

1			Sebz hilʿatlar giyer faşl-ı bahâr ol gonce leb Çor mu gül-geşt itmeye bir gül-ʿizâr ol gonce leb

- İ 39b 2 Gül budağından kemān idüp sihām-ı hār ile
Dā'imā dil bülbülin eyler şikār ol gonce leb
- 3 Bezm-i ğamda nālišüm görüp deĥānından baña
Yoğ dimez bir buse virürse ne var ol gonce leb
- 4 Noğta dögmekle dil-i remmāl bulımazdı vuğūf
Kılmasa sırr-ı dehānuñ āşikār ol gonce leb
- 5 Sen seni şanma Celālī ya' ni kim bir cān mı var
İ 39a Hār-ı ğamla kılmamışdur dil-figār ol gonce leb

15

Diger der vaşf-ı leb

Fâ' ilātün Fâ' ilātün Fâ' ilātün Fâ' ilün

- 1 Hānde kılduğça o meh-rū gösterür dülger lebi
Nuğka geldükçe nişār eyler dür ü gevher lebi
- 2 Sākīden şorsağ ne hikmetdür ĥağ-ı yāğut ile
Sāğar-ı billūra yazmış süre-i kevşer lebi
- 3 Reng u būda tāze vü terlükde hiç bir vech ile
- İ 40b 4 Beñzemez gonce lebīne gonceye beñzer lebi
- M 29 4 Bu kerāmātın görüp insān nice cān virmesün
Mürdeler ihyā ider 'İsā gibi ekşer lebi
- 5 Mest ü ĥayranuñ mağam-ı hürmetin bilür Celāl
Bādeyi ağzına almaz var iken dilber lebi

*Der vaşf-ı dehen**Fâ' ilātün Fâ' ilātün Fâ' ilātün Fâ' ilün*

- İ 40a 1 Mürde ihyâ eyler açsa ol Mesîhâ-dem dehen
Deyr-i hüsünde lebi İsa durur Meryem dehen
- 2 Büseler şunsa leb-i la' linden eksilmez müdām
Bezm-i hüsünde leb-î Cemşid cām-ı Cem dehen
- 3 'Iyd-ı ağhadur visāli āsitān-ı müdde' i
Fi'l-ħaķiķa Ka' bedür hüsni çeh-i zezem dehen
- 4 Emrine rām u musahħar olsa tañ mı ins ü cān
Ĥaṭṭ-ı yāķūtı Süleymān mühridür ĥātem dehen
- İ 41b 5 Görinür ĥand-ı mükerrer her nazarda lebleri
Anlaruñ beñzer ki mābeynindedür müdġam dehen
- 6 Ĥaṭ degildür lebleri eṭrāfını olan muḥiṭ
Küştesicün ĥaralar giymiş tutar mātem dehen
- 7 Lebleri ĥün-ĥvārelıklarle dile düşdi tamām
Şaķlasun Ĥaķ ĥaķķına açmış durur 'ālem dehen
- İ 41a 8 Dil kemer gibi deħanın ĥor tolaşur beline
Ĥılca ĥod müy-ı miyānından degildür kem dehen
- M 30 9 Varlığı yokluğu bir oldı Celāl'üñ gördü kim
Mazħar-ı esmā lebidür noķta-i mübhem dehen

*Der vaşf-ı zekān**Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün*

- 1 Sīb ü bih ' arz ider oldı yine yārāna zekān
Görelı cünbiş-i ' uşşakuñı mestāne zekān
- İ 42b 2 Bezm-i hāşından anuñ götür ayağı sākī
Bes durur bāde-i hāmra lebi mestāne zekān
- 3 Görđi kim eşribe-i pend ile hüşyār olmaz
Şaldı dīvāne dili bend ile zindāna zekān
- 4 Vā' de-i vaşlına ' ahd eyle kerem olma dilā
Şokuyor bāde-i peymāne-i peymāna zekān
- 5 Hiç degül kendüsine añladı ancak nazirin
Çarşu qor dik gelür oldı meh-i tābāna zekān
- İ 42a 6 Cüst ü cū eylesem anda n'ola dil Yūsuf'ını
Beñzemez mi nazār eyleñ çeh-i Ken' āna zekān
- 7 Sābıқан hışn-ı hāşin idi Celāl'üñ göñlü
Ğabğab-ı tūlī ile eyledi vīrāne zekān

G17/6a dil Yūsuf'ını: dil-i Yūsuf'ı İ

G17/7b tūnī: tūba M

*Der vaşf-ı ğabğab**Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün*

- 1 Deyr-i ħüsninde ne dem gezdüre mic' mer ğabğab
Cān meşāmını ider anda mu' aţtar ğabğab
- İ 43b 2 Hadd-i ħüsn olmağ ile çāh-ı zenāh ħāl idi
Toldı cān u dillere olalı manzar ğabğab
- 3 Zülfi Çin mülketi ħatı karalar memleketi
Ağdeñizdir yüzi mir'āt-ı Sikender ğabğab
- 4 Mısr-ı cāmi' veyahūd cāmi' -i Mısr oldı yüzi
Tut ki top āyinedür anda müdevver ğabğab
- İ 43a 5 Böyle şürıde olur mıydı Celāl'ün gönli
Kılmasa da' vet ile anı musaħħar ğabğab

*Der vaşf-ı gerden**Me' ulü Fâ' ilātün Me' ulü Fâ' ilātün*

- 1 Ey dil revā mı şalmağ seyfi sükūna gerden
Yüzin göreydüñ anuñ ger tünbetüne gerden

- 2 Hāneñ derīçesinden girmiş şu‘ a‘ -y1 hūrşīd
Çaşdı budur önünde tīguña şuna gerden
- 3 Vechinde ş’ol zenaħdān қandīl-i Mısr-ı cāmi‘
İ 44b Bāğ-ı iremde beñzer sīmīn-sütūna gerden
- 4 Ey dil hālāş-ı zāħid öz başuña belādur
Olmağ revā degildür merd-i dūna gerden
- 5 Görđi Celāli nīzeñ baş қoydı boyun egđi
Bir çaşdı var ki gālib egmez zebūna gerden

20

Der vaşf-ı sīne

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

- M 32 1 Ne cānı var ide reftār ki bir serv-i semen sīne
İ 44a Açaşsa gül gibi nā-geh o serv-i sīm-ten sīne
- 2 O servūñ hāk-i pāyında dağı neşv ü nemā iken
Çuru sevdā durur olmağ hevā-y1 yāsemen sīne
- 3 Baқardum nāz-ı gül-zāra gülerdüm bülbül-i zāra
Beni nālişlere düşürđi ş’ol gül pirehen sīne

32/1 “Ne cānı var ki ide reftār bir serv-i semen sīne” vezin gereği “Ne cānı var ide reftār ki bir serv-i semen sīne” şeklinde düzenlenmiştir.

- 4 Bilindi olduğı ھاٲٲı ھاٲā ھا̄l-i mu‘ anberden
İçinde nāfe var tek olmasun mülk-i Һoten sīne
- İ 45b 5 Temam itdük bugün biz ھاٲٲ-ı seyr-i nışf-ı dūnyāyı
Temāřā eyledük ھا̄lvetde bir billürdan sīne
- 6 Tesellī almışuz biz va‘ de-i cennātdan vā‘ iz
Kināyetdür bu kim cāna ola yarın vaٲan sīne
- 7 Celālı fibr-i zađm-ı tīđına sīneñ siper kı̄lma
Olursañ da senüñle olmaz ol nāzük-beden sīne

21

Der vaşf-ı miyān

Mef‘ ūlū Fā‘ ilātū Mefā‘ ilū Fā‘ ilūn

- İ 45a 1 Nağd-i sirişkin itmiş iken dīde der-miyān
Gözden revā mı gizlene ey sīm-ber miyān
- 2 Һađđında kıyl u kāle şağın kı̄lma göz heves
Kı̄lmaz tağammül il sözüne kı̄l kadar miyān
- 3 Ey dil kemer miřāli ٲolařma miyānına
Tā̄liblerüñ kemer gibi belin bükür miyān
- M 33 4 Bilinmez idi gelmese ھاٲٲ-ı lebüñ dehān
İ 46b Görünmez idi olmasa zāhir kemer miyān

5 Belũñ hayāli gözlerüme düşdi mũ mişāl
Nür-ı başirete vire gibi keder miyān

6 Aydın ruħuñla tîre ħatından çekerdüm el
‘Ālemde zîr-i destüm olabilse ger miyān

7 Ĥayru’l-umûri evsatuhā rütbeti yeter
Esbāb-ı ħüsn içinde k’ola mu‘teber miyān

İ 46a 8 Ser-ĥa-ĥadem vücūdumı maħv itdi şem‘-veş
Ĥıldı yaşumla āhumı zîr ü zeber miyān

9 Ĥoçmağ ne var Celālî miyānın kemer-misāl
Sîm-i sirişki yok demese ĥılsa der-miyān

22

Der vaşf-ı dest

Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün

1 Şākî şafâ ile şuna çün merĥābaya el
Gören dir açdı ĥātem-i devrān sühāya el

İ 47b 2 Zülfi vesīledür bilüriz sihr-i ħüsnine
Müşkil budur ki irmez o zülf-i dü-tāya el

3 Yār elledükçe zülfini her tārı mār olur
Şub‘ān olur mı urmasa Mūsā ‘aşā’ya el

4 Görse çınar-ı nāz ile ref-tār-ı ĥaddini
Sen şağla diyü ĥaldurur oldum du‘āya el

M	34	5	Varmasa ĥod ele başa çıkmak ba'iddür
İ	47a		Sākī 'aceb midür ayağa olsa pāye el
		6	Pā-būsıdur müyesser olan dest-būsı қо Virür mi pādişāh olan ey dil gedāya el
		7	Şunma ayaq mu'arız-ı 'ışk olana Celāl Virür mi pīr-i meygede hiç nā-sezāya el

23

Diger der vaşf-ı dest

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

		1	Zülf-i dildarı yeter elledün ey şāne kes el
İ	48b		Sünbül-i bāğa revā mı ki şuna ĥār u ĥas el
		2	Ĥ ^v āba varduqda o şeh çün qona sükker lebine Şükr-i ni' metle sürer yüzüne dā'im meges el
		3	Dest-i nuṭkuñ şerefin bil ki behā'imde dilā Ārzü nuṭq olur idi olur olsa heves el
		4	İlüñ ey dil eline bakma velī şāĥlaruñ Büse-i la' line imkān yoq olur mültemes el

G23/4b yoq: yoğ İ

İ 48a 5 Şu' le-i āhuma karşı gelemiz ğuşşā Celāl
Elde fānūsı olan şaĥşā uzatmaz 'ases el

24

Der vaşf-ı sâ'id

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1 Gösterüp şeklini mānend-i Mesīhā sâ'id
Nice biñ mürde-dili eyledi ihyā sâ'id

M 35 2 Ehl-i nigārı görüp da'vet için imāna
Kıldı Mūsā gibi 'arz-ı yed-i beyzā sâ'id

İ 49b 3 Beñzedür cennet-i mā'vāya yüzün ehl-i ĥired
Naĥl-i tūbāya müşābihdür o zībā sâ'id

4 Bādeden añlamazuz bunca şafāyı sâ'kī
Cürmüm oldur olur ancak feraĥ-efzā sâ'id

5 Pāy-ı būsına Celālī yüzi varmaz kişinüñ
Kimüñ aġzına düşe k'ola temennā sâ'id

G24/3b ġaraz: ĥired İ

*Diger der vaşf-ı sâ' id**Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün*

- İ 49a 1 Gösterüp münkire i' cāz-ı Mesihā sâ' id
 Kıldı Mūsā gibi ' arz-ı yed-i beyzā sâ' id
- 2 Nizesin kılsa havāle bu dil-i pür-zāra
 Şan şanur Vāmıķ-ı dildādeye ' azrā sâ' id
- 3 Sım hām ola ya billūr durur hüküm idemem
 Görmedüm dünyede böyle hele zībā sâ' id
- İ 50b 4 Tağıdup ' aqlumızı sākī ayıqlardı bizi
 Elümüz almasa ger luţf ile nev' an sâ' id
- 5 Hūblar zü-cihetin olduğıdur hūsn-i Celāl
 Aşsen olur olıcaķ sāk ile hem-tā sâ' id

*Der vaşf-ı ayak**Fe' ilâtün Me' fāilün Fe' ilün*

- M 36 1 Çıkıldı ğam kaçır-ı cāna ayak ayak
 Çıkılır nerdübāna ayak ayak

- İ 50a 2 Yüz süre süre irdüm işigine
Çıkdı dil āsumāna ayak ayak
- 3 Hedef-i tīrūne қosam başum
Varabilsem nişāna ayak ayak
- 4 Tā ki ‘aқluñ başuñda var ey dil
Var pīr-i muğāna ayak ayak
- 5 Zūlfine pāye pāye vardı gönül
Çıқılur rīsmāna ayak ayak
- İ 51b 6 Kendü kendüñden it gönül şekvā
Yüri divān-ı hāna ayak ayak
- 7 Sağ durur nitekim Celālī başuñ
Küyına ol revāne ayak ayak

27

Der vaşf-ı serv ü pāy

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

- 1 Der-āğüş eylemekde cāme қadd-i yāri ser-tā-pā
Öpüp қоçmakda pīrāhen ten-i dildāri ser-tā-pā
- İ 51a 2 Te’essüf çekmezem қatlüme ancak bu durur havfum
Қızıl қana boyana tīg-i gevher-bāri ser-tā-pā

- 3 Nedür başdan murādı kelle-i ‘uşşāk ile bilsem
Müzeyyen olmuş o şāhuñ der-i divārı ser-tā-pā
- M 37 4 Baķup mir’āta kendin şatduđıçün Yūsuf ey meh-rū
Tolandurdı Züleyhā çār-sū bāzārı ser-tā-pā
- 5 Cihān ser-cümle olmuşdur elinden şānenüñ ‘āciz
İ 52b Varur dil döker eller zülf-i ‘anber-bārı ser-tā-pā
- 6 Yolında küşte-i ‘ışkın görüp mātem tutar ya‘ni
Ala ķanlara ķoymuş nīze-i hūn-bārı ser-tā-pā
- 7 İşin başa iletmişken Celālī pāymāl itdi
Anuñçün medh ider ol serv-i hoş-reftārı ser-tā-pā

Der vaşf-ı ķāmet

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

- 1 Ser-nigün eyledi tūbāyı ol āfet ķāmet
İ 52a Tōđrusı ancılayın var mı kıyāmet ķāmet
- 2 Mūntehā olduđına sidreden oldı zāhir
Buldı cem‘iyyet-i hūsn içre meziyyet ķāmet
- 3 Zümre-i hūsne nazar mertebesi ‘ālī iken
Rütbeti ķat ķat olur çün giye hil‘at ķāmet

- 4 Murğ-ı cānuñ iki şayyādı durur hüsñ ile hulk
Dām-keş zülf ü haṭı ehl-i delālet kāmēt
- İ 53b 5 Tābiş-i nār-ı ğamı bizi helāk itmiş idi
Şalmasa üstümize sāye-i şefkāt kāmēt
- 6 Görđi ‘uşşāķı helāk itmededür tābiş-i hecr
Luṭf ile sāye şalup kıldı ħimāyet kāmēt
- M 38 7 Münhezim gibi perākende olurlardı Celāl
Olmasa ‘asker-i ‘uşşāķa ‘alāmet kāmēt

29

Der icmāl-i ba‘zı cihāt-ı cemāl

Fâ‘ ilātün Fâ‘ ilātün Fâ‘ ilātün Fâ‘ ilün

- İ 53b 1 Boynuma zülf-i siyāhuñ şarılr ağuş ider
Ḥavfum oldur kim yeni başdan belāya tüş ider
- 2 Nürdan bir hecrdür şankim cebinüñ mevc urur
Seyr iden diller revān-bādı nazarda cüş ider
- 3 Vechi vardur hüsñüne dirlerse cānā mekr-i haķ
Gözlerüñ denk eyler insānı kaşuñ medhüş ider
- İ 54b 4 Ş’ol ṭabīb-i ğamzeñ ey ħünī ne ħikmetdür bu kim
Şağ olanı öldürür bīmār olanı hoş ider

5 Seyrin itdürmez kemāhī ağzuñuñ haṭṭı u lebüñ
Bu cihān ḥalkını ḥayrān eyler ol serḥoş ider

6 Gūşuña ey meh ṭaḳılur fitneler ta‘ līm ider
Ḥalka zulmü şol bināgūşuñdaki mengūş ider

7 Ğabġabuñ üstine fettāndur zenaḥdānuñ şehā
Yüz şikāyetle yanına varanı ḥāmūş ider

İ 54a 8 Hūş-ber-i dārūya beñzer ḥubb-ı ḥāl-i ‘ārīzuñ
Nükheti ḳanḳı meşāma kim ire bīhūş ider

9 Ey Celālī gevher-i güftārını pinhān ḳılur
Ḳanḳı şā‘ir kim bu şi‘r-i dil-pezi gūş ider

Der teşbihāt-ı dilpezir maḥasin-i maḥbūb-ı bī-nāzır

Fâ‘ilātün Fâ‘ilātün Fâ‘ilātün Fâ‘ilün

M 39 1 Kākül-i ra‘nā mı bu ya sūnbül-i zībā mıdur
Zülf-i misk-āsā mıdur ya ‘anber-i serā mıdur

İ 55b 2 Rişte-i ‘ömr-i fenā mıdur yaḥūd ḥablü’l-metīn
Yā cemālūñ Ka‘besinde urvetü‘l-vüşḳā mıdur

3 Mervaha-yı ṭāvusdur yā şeh-per-i rūhu’l-emīn
Yoḥsa şub‘an-ı ‘aşā-yı mu‘ciz-i Mūsā mıdur

- 4 Ğālibā sīmurğdur pervāza açmış perr ü bāl
Hıfz için gencine-i hüsnuñde ejderhā mıdur
- İ 55a 5 Dār olur țarrār olur geh murğ u gāhī dām olur
Fi' li sihr-i sāhiri cādu-yı mekr-inşā mıdur
- 6 Cebhe mi şol berķ uran yaħūd meh midür münir
Şüret-i māhiyyet-i mihr-i ciħān-ārā mıdur
- 7 Levħa-yı sīmīne vü sařı-ı billūra müştebih
Hediye-i Cibril olan āyine beyzā mıdur
- 8 Gāhī sāde görünür şāfi gehi pür-çin olur
Yoħsa cebheñ mevc urur bir nürdan deryā mıdur
- İ 56b 9 Fehm olan cām-ı Sikenderdür yaħūd mir'āt-ı cān
Bāğ-ı cennetde yaħūd āyine-i ħavrā mıdur
- 10 Resm-i ħarf-i rā-yı rüyuñ mı cebininde kaşuñ
Ay başında görinen yā ğurre-i ğarrā mıdur
- M 40 11 Medd-i bāb-ı şerh-i cennetdür veyā nür üzre nün
Yā berāt-ı hüsnuñ üzre naķş olan tuğrā mıdur
- İ 56a 12 Kaşlaruñ zāhir maķām-ı ķāb-ı ķavseyn olduğı
Gözleruñ 'aynü'l-yakīn olmakda ev-ednā mıdur
- 13 Yā kaşuñ ķavs-i ķazādur kirpigüñ tır-i ķader
Gözleruñ 'ayn-ı 'anā ğamzeñ ğam-ı şeydā mıdur
- 14 Ĥařı-ı la' l-i dil-pezirüñ süre-i kevşer midür
Āyet-i fihi şifā mıdur ya bu Yaħyā mıdur

- 15 Kıl kalem destinde Şāpūr-ı zemāndur kākülūñ
Leblerūñ Şirin gibi hāl u ruḥuñ Kısra mıdur
- İ 57b 16 Gül-şen-i ḥüsnuñde ḥaṭṭuñ yāsemendür yāsemen
Hāl u ḥaṭṭuñ ‘ aks-i dağ-ı lāle-i ḥamrā mıdur
- 17 Vechi var dirseñ yüzüñe cāmi‘ -i şehri dımışk
Mürdeler iḥyā iden la‘ lūñ hele ‘ İsa mıdur
- 18 Bir numūnedir yüzüñden gülşen-i Cennāt-ı ‘ adn
Heşt cennet didigūñ çāk böyle bī-hemtā mıdur
- İ 57a 19 Şūret-i raḥmanda bir nūr-ı muşavverdür yüzüñ
Leblerūñ ruḥ-ı mücessemdür Mesih-āsā mıdur
- 20 Hānde kılsañ berķ uran ağızuñda dendānuñ mıdur
Hokkā-yı la‘ lin içinde lü’lü-i lālā mıdur
- 21 Kevkeb-i nuṭka menāzıldür semā-yı ḥüsnde
Bilmezüz ammā müsem mā mı yaḥūd esmā mıdur
- M 41 22 Her biri dendānıñuñ bir kaṭre-i cāndur hemān
Kaṭre-i gevher midür bilmez görenler mā mıdur
- İ 58b 23 Ğabġabuña meyl iden ‘ ömri geķer eyv[ā] ile
Ellere alma diyü ‘ arz itdigün ayva mıdur
- 24 Sīb ü bīh midür ya dest benū ya meydür Ğabġabuñ
Beyzā-i ṭāvūs-ı bāğ-ı cennetü’l-me’vā mıdur

- 25 Gerdenüñ mirkāt-ı cāndur cennete ‘azm itmede
Ya‘ni bu veche ğaranīku’l-‘alā bālā mıdur
- İ 58a 26 Gülşen-i cennet durur sīneñ yaḥūd bāğ-ı irem
Yoḥsa cānā maḥşer-i ervāḥ olan şaḥrā mıdur
- 27 Bir nihāl-i serv-i ‘izzetdür sehī ḳaddüñ temām
Mīvesidür şīve bildük bergi istiğnā mıdur
- 28 Toğru söyle ey melek Ḥaḳḳı severseñ ḳāmetüñ
Nārven mi serv midür sidre mi tūbā mıdur
- 29 Meclisüñde ḥalka sākī böyle ḥālet-baḥş olan
Rāḥ-ı rūḥ-efzā mıdur yā ş’ol yed-i beyzā mıdur
- İ 59b 30 Ḥaṭṭuñ olmaz dīde-i bīnā ile yüz sürmeden
Ḥāk-i pāyuñ tūtiyā-yı çeşm-i nā-bīnā mıdur
- 31 İremez efkārınuñ ğavvāş-ı ma‘nī ğavrına
Ṭab‘-ı zeḥḥāruñ Celālī lücce-i deryā mıdur
- 32 Rūḥa rāḥatlar virür güftār-ı ṭab‘ uñ bilmezüz
Bülbül-i güyā mıdur bebğa-yı şekker-hā mıdur

MANZUMELER

1

Der-[‘]özü-ğ^Yāhī vü nevāziş-i pād-şāhī

Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

M	42	1	Ĝaflet idüp ğurūra varma Celāl Dime kıldum bu def [‘] a [‘] arz-ı kemāl
		2	Medh-i insānda ħulķ kâşırđur Her ne medĥ eyledüñse zāhirdür
		3	Baṭn-ı evveldedür ħamū ħālūñ Ehle ma [‘] lümdur senüñ ħālūñ
		4	Yedi baṭna varur demiş üstād Belki her baṭnı muḫtażi heftād
İ	60b	5	‘Arızuñ ehl-i ħāle zāhirdür Ta desüñler ki nażma ħādirdür
		6	Yoĥsa sen ħanda ma [‘] rifet ħanda Sözüñe ehl-i dil ider ħande
		7	Ne dedüñ diyü şorsalar nāgeh Bilürüz olmaduĥuñı āgeh
İ	60a	8	Meger ol şehriyār himmet ide İ [‘] tirāfuñ ğörüp ħimāyet ide

- 9 İltifāt eyleye saña bî-ḥadd
Ḳādir olmaya nuṭḡa ehl-i ḥased
- 10 Pādişehler kime ki ide naẓar
Olur anuñ cemī^c-i ^caybı hüner
- M 43 11 Kimyādur aña berg-i naẓarı
İ 61b Zer iderler nigāh ile mederi
- 12 Naẓar-ı pāk ile olan manzūr
Türrehātı olur anuñ ma^c zūr
- 13 Her kelāmı olursa bî-ma^c nā
Ḥüsn-i tevcīh ider anı dānā
- 14 Vāy eger iltifātdan ola dūr
Gevher olsa sözi olur mestūr
- İ 61a 15 Şalaḥa ḥāli ḥod mürüvvetdür
^cĀdeti setr-i ^cayb-ı zilletdür
- 16 Fuẓalādan daḥı budur mercüv
^cÖzr-i cirmiyle olavuz ma^c fūv
- 17 Ḥased ehline ḥod devā yoḡ durur
Merd-i meczūma hiç şifā yoḡ durur
- İ 62b 18 Cāḥilūñ ḥod ḳabūlidür ḳadhi
Zarar-ı mahzdur anuñ medhi

14b olsa: olunsa

- 19 Bu maħalde revā degül da‘ vā
Ehline münkeşif durur ma‘ nā
- 20 ‘ Aczũni sen Celāl izhār et
Sözũñ işbat ider biñ inkār et
- 21 Bendesiyüz biz ehl-i inşāfuñ
N’ola miqdārı bu riyā-bāfuñ

2

Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

Der-ḥatm-i kelām ve ilzām-ı ḥasūd-ı nā-kām

- M 44 1 Āferīn ol qarīha-i pāke
Naẓar-ı cevher eyleye ḥāke
- 2 Nice derk eylesün kelām-ı Ḥaḳḳı
Ş’ol ki mālīk degildür idrāke
- 3 Bu ğazeller ger ehline ola tuş
İrgirür terbiyetle eflāke
- İ 63b 4 Ne cilā bu sırrına kıymet ü ḳadr
Bir güher düşmeyince ḥakkāke
- 5 Olur ehl-i başiretüñ ekşer
Naẓarı müstemend ü ğam-nāke

6 Hâk söz ehl-i 'inâda itmez eşer
Neylesün âb-ı pāk nâ-pâke

7 Cân u dilden Celâlî eyle du'â
Düşmesün bu risâle etrâke

3

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün

- M 45 1 Var iki sū'âlüm saña ey müftî-i devrân
Yaz mesele-i müşkilemüz hâlline tibyân
- 2 Zer gibi gerek sâf idesin şehri-ı kalbi
Tâ kim yaza ebvâb-ı cinânâ anı rıdvân
- 3 Hel hamr olıcağ meyli ki ederse tenezzül
Hamr olsa eger hâll ne hâlel idelim iz'ân
- 4 Bir dağı bu kim kır'at-ı Qur'ân ider cân
Bir maşlahata gönli mübâşir ola ol ân
- 5 Ol kır'at iden kendü midür yoğsa misâfir
Mâiyyet iki olmağa hod yok durur imkân
- 6 Nefsin bileniñ bende-i fermânı Celâlî
İz'ân-ı nefis eyleyene cân ile qurbân

Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün

- 1 Nāgehān baħr-i dil gelüp cūşa
İntibāh irdi nice ħāmūşa
- 2 Sāhil-i baħre şaldı iki şadef
Biri gevher birisi dürr-i necef
- M 46 3 Kıldı izhār ya' ni iki su'āl
Rık' a-i dil-firīb olup dellāl
- 4 İtdi izhār ħalka idrāküm
İqtizā-yı qarīha-i pāküm
- 5 Biri sırr-ı sū'ālimüñ mektüm
Müħr-i misk-i ħitām ile maħtüm
- 6 Biri cā'iz olursa ħalka beyān
Şerħ olunmasa daħı ehle ' ayān
- 7 Bu idi ġālib ol su'āl-ı garīb
Ehl-i ħikmet katında ' aqla qarīb
- 8 ' Usr ile ħāşıl olsa mā-i ' ineb
Ba' zı ħall olsa ba' zı sekr sebeb
- 9 Veyāħūd ħamra ħall olup taħvīl
Farzı olsa ħamra ħall-i tebdīl
- 10 Bu iki ħāl kaţ' ı pāye durur
İkisi gerçi aşl-ı māye durur

- 11   ankı durur teraiye abil
ankı durur tenezzüle m'il
- 12   İrdi bu ıt a ehle n-ehle
 İlme aldı kimi kimi cehle
- 13   Cehl ile varaya dşüp n-geh
Olmamışlar bu nükteden aeh
- 14   anda varsun cevb-ı nazma avm
Bil ki fem olmamış nizm-ı kelm
- 15   Muali olmayub ab atden
Dşdiler nice all u ürmetden
- 16   şandılar m'ili degül vkf
Cehl olur mı techülü'l- arif
- 17   Lzım oldu cevb-ı istifsr
Vcib oldu izle-i inr
- 18   Ehle sn egeri eş ar
Fehm ider fem iden bu esrar
- 19   Haz alan itiz-y hikmetden
r unşurdaki ab atden
- 20   ab  hamru bilür arretdür
all-i zk ne şekk bürüdetdür
- 21   Geri şeklen ikisi bdür
Biri nr biri turbdür

- 22 Hākdur ḥod tenezzülāta medār
Müte^ç ayyin-i maḳām merkez-i nār
- 23 Biri birisi ednā a^ç lādur
Ḥāk ile nār zīr ü bālādur
- M 48 24 Geldik imdi beyān-ı irfāna
Zulümāt içre āb-ı ḥayvāna
- 25 Ḥamr vardı hevā-yı iblīse
Mā^ç il oldı şıfāt-ı teblīse
- 26 Ṭab^ç -ı ḥal oldı ḥılḳat-i ādem
Ḥāk-i āteşden oldı ḥod ekrem
- 27 Ādem-i ḥākīdür olan mescūd
Ṭab^ç -ı nārı degül midür merdūd
- 28 Gerçi bi't-tāb-ı ḥamr elṭafdur
Ḥall-i nime'l-idām eşrefdür
- 29 Nev^ç -i insāna nāfi^ç oldı müdām
Döndi ḥall-i ḥelāle ni^ç am idām
- 30 Bunda menhi şıfāt-ı şeytāndur
Naşş-ı ḳatı^ç beyān-ı Furḳān'dır
- 31 Ṭañ mıdur dirse eḥl-i istiḳbār
Ene ḥayru ḥalaḳteni min-nār
- 32 Ḥāḳ sev ḥāḳ tā ber u bed gil
Ki be her ḥāḳ nist mażhar gil

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DİZİN

- āb, 136, 139
āba, 34
abd, 140
āb-ı ḥayāt, 65, 68, 150
āb-ı ḥayvān, 185
ābī, 184
aceb, 57, 72, 81, 83, 96, 155, 157, 161, 169
āciz, 72, 119, 173
acz, 181
açar, 81, 152
açarsa, 26, 108, 166
açayın, 14, 146
açdı, 26, 92, 113, 160, 168
açıla, 142
açmazdı, 20, 73, 152
açmış, 99, 101, 103, 125, 126, 163, 176
açsa, 10, 24, 102, 163
ādem, 36, 137, 138, 140, 185
ādem, 35, 141, 185
ādeme, 148
ādemi, 138
ādet, 145
ādet, 180
āḍha, 102
āḍhadur, 163
adı, xvi, 1, 39, 43, 46, 48, 147
āfaḳı, 67, 89, 159
āfāḳı, 12, 20, 65, 67, 135, 137, 144, 150
āferīn, 29, 181
āfet, 28, 120, 173
āfitāb, 152
āfitāb, 70, 151
āḡāz, 33, 135, 145
āgeh, 179, 184
āḡūş, 28, 72, 118, 122, 172, 174
aḡzın, 92, 160
aḡzına, 100, 162, 170
āḡzuñ, 70, 151
aḡzuñda, 129, 177
aḡzuñuñ, 123, 175
āh, 57, 112, 168, 170
aḥbār, 161
ahd, 104, 164
āḥir, 78, 154
aḥsen, 36, 116, 138, 147
aḥsen, 171
ahsenü'l-kaşaş, 37, 146
āhū, 155
aḥvāl, 142, 146
aḥvālī, 149
aḥvālūñ, 141
aḥz, 135
aḳdeñiz, 165
aḳıtdı, 22, 82, 156
ākil, 23, 93, 95, 160
aḳl, 54
aḳla, 183
aḳlumızı, 171
aḳluñ, 117, 144, 172
aks, 128, 177
ala, 119, 173
alā, 136
alāmet, 28, 122, 174
alan, xvi, xvii, 12, 13, 40, 47, 52, 54, 59, 66, 70, 98, 99, 107, 109, 116, 135, 146, 184
aldı, 13, 81, 155, 184
ale'l-erāik, 143
ale'l-icmāl, 146
ālem, 24, 74, 75, 103, 137, 138, 140, 152, 163
ālem, 137
ālemde, 168
ālemi, 37, 57, 82, 145, 156
alımız, 148
alınmaz, 81, 155
alī, 61, 150
āli, 121, 173
ālī, 23, 24, 35, 57, 58, 81, 95, 140, 156, 161
alma, 106, 129, 177
almaḳda, 71, 79, 82, 83, 156
almasa, 171
almaz, 100, 162
almışuz, 109, 167
amel, 143
ammā, 35, 71, 79, 82, 83, 129, 137, 141, 156, 177
aña, 21, 23, 54, 61, 76, 83, 92, 147, 148, 153, 160, 180
anber, 20, 28, 29, 54, 65, 67, 70, 72, 73, 119, 120, 125, 151, 173, 175
ancaḳ, 36, 59, 87, 115, 119, 138, 147, 156, 158, 164, 170, 172
ancılayın, 28, 120, 173

anda, xv, 25, 88, 104, 105, 164, 165
anda, 94, 160
andelib, 15, 144
āndır, 83, 148
anı, 1, 35, 36, 62, 106, 138, 140, 141, 148,
149, 165, 180, 182
aňı, 139
ānı, 148
aňıcağ, 157
aňladı, 164
aňladum, 35, 137, 140
aňlamazuz, 115, 170
anlara, 147
anlaruň, 163
anuň, 25, 68, 89, 92, 104, 107, 140, 159,
160, 164, 165, 180
anuňçün, 120, 173
aradum, 34, 137
ārām, 137, 139
ārāmum, 142
ararsa, 70, 151
araya, v, xviii, 16, 41, 43, 47, 125, 137
arazdan, 156
āriž, 22, 23, 67, 68, 89, 159
arızıuň, 15, 179
ārižuň, 124, 175
arsa, 153
arz, 23, 81, 91, 155, 159
arž, 25, 27, 75, 89, 91, 104, 106, 115, 116,
129, 152, 159, 164, 170, 171, 177, 179
arž, 145
ārzū, 156, 169
ašā, 113, 114, 125, 168, 175
āsā, 29, 67, 72, 73, 75, 78, 101, 125, 128,
150, 154, 175, 177
ašā'ya, 114, 168
āsān, 184
āsāña, 68, 74, 152
āšāri, 36, 143
ases, 27, 57, 170
asılcağ, 69, 150
āsitān, 102, 163
āsitānuň, 141, 152
āsitānuňda, 152
askeri, 61, 74, 152
aşl, 183
aşl, 140
aşla, 94, 137, 160
aşlı, 139, 140, 146
āsumān, 33, 143
āsumāna, 28, 117, 172
āsumānda, 138
āsumāni, 138
āşıq, 37, 145, 156
āşıkdan, 153
āşikār, 24, 98, 162
āšiyān, 21, 61, 76, 153
āšiyān, 150
aşk, 37, 145
aşq, 91, 159
aşq, 37, 145
aşmaz, 153
at, 153, 182
ata, 161
āteş, 150
āteşden, 185
atım, 85, 157
avām, 184
āvāre, 139
āvāz, 34, 137
ay, 75, 91, 127, 176
ayağa, 23, 93, 95, 140, 160, 169
ayağı, 104, 164
ayağına, 74, 152
ayağıña, 14, 146
ayağ, 27, 28, 114, 117, 118, 169, 171, 172
ayān, 37, 140, 145, 151, 183
āyān, 138
ayb, 69, 150, 180
aydın, 168, 268
āyet, 127, 176
ayıklardı, 171
āyine, 74, 75, 126, 127, 137, 152, 165,
176
ayn, 13, 61, 69, 127, 143, 147, 148, 150,
176
ayn, 147
aynıdır, 150
aynü'l-yakīn, 127, 176
ayva, 29, 106, 129, 177
ayyār, 22, 38, 71, 73, 79, 82, 83, 148, 156
āzād, 142
azl, 136
azm, 108, 130, 178
azmış, 37, 39, 145
azrā, 27, 171
bāb, 176
bād, 75, 122, 174
bāde, 104, 164
bādeden, 115, 170
bādeyi, 100, 162
bāğ, 106, 109, 129, 130, 142, 177, 178
bāğ, 107, 127, 166, 176
bāğa, 27, 169
bahāne, 22, 87, 145, 158
bahār, 24, 97, 161
baħr, 183
baħr, 68, 150

baħre, 137, 183
 baħş, 67, 101, 130, 150, 178
 baħşuñ, 12, 70, 71, 151
 baħt, 35, 140
 baķ, 144
 baķardum, 109, 166
 baķdum, 140
 bākī, 144
 baķma, 169
 baķmadum, 142
 baķsan, 61, 150
 baķup, 119, 173
 bāl, 20, 126, 152, 176
 bālā, 29, 108, 130, 178, 185
 baña, 57, 77, 84, 98, 136, 153, 160, 162
 baña, 144
 ba^çid, 169
 ba^çızı, 174, 183
 ba^çızı, 183
 bār, 20, 22, 54, 59, 65, 68, 70, 72, 73, 83,
 119, 120, 150, 151, 156, 172, 173
 barmagın, 64, 71, 85, 157
 barmagıyla, 157
 başardı, 158
 başiret, 111, 168, 181
 bast, 145
 bast, 14, 135
 baş, 10, 56, 64, 68, 74, 78, 79, 107, 152,
 154, 166
 başa, 68, 78, 120, 169, 173
 başdan, 23, 28, 38, 45, 64, 72, 78, 93, 95,
 119, 122, 147, 149, 154, 160, 173, 174
 başdan, 140
 başında, 4, 33, 34, 37, 44, 71, 75, 111,
 127, 176
 başum, 8, 117, 172
 başuña, 107, 166
 başuñda, 117, 172
 batar, 144
 baţına, 179
 baţn, 179
 baţnı, 179
 bāz, 13, 81, 92, 155, 160
 bāzārı, 173
 bebġa, 131, 178
 bed, 185
 bedel, 10, 15, 16, 38, 40, 135, 149
 beden, 26, 42, 86, 110, 167
 bedr, 68, 74, 75, 152
 begüm, 13, 135
 behā'imde, 169
 behcet, 89, 159
 behrām, 158
 belā, 68, 150
 belāda, 57, 96, 161
 belādur, 68, 107, 150, 166
 belāsın, 94, 160
 belāya, 28, 34, 72, 122, 136, 174
 belin, 110, 111, 112, 167
 beline, 111, 163
 belki, 179
 belüñ, 111, 168
 belürdi, 135
 ben, 6, 56, 60, 128, 142, 146, 147
 bend, 104, 164
 bende, 53, 182
 bende, 139
 bendeñ, 142
 beñdene, 146
 bendesiyüm, 141
 bendesiyüz, 181
 beni, 63, 109, 166
 benī ādem, 37, 145
 benū, 177
 benün, 36, 143
 benüm, 53, 77, 84, 153
 beñzedür, 115, 116, 170
 beñzemez, 99, 100, 104, 162, 164
 beñzer, 20, 21, 24, 54, 61, 65, 67, 69, 70,
 76, 78, 89, 99, 100, 107, 124, 150, 151,
 153, 154, 159, 162, 163, 166, 175
 ber, 2, 24, 26, 55, 58, 64, 100, 110, 167,
 185
 berāber, 20, 68, 150
 berāt, 176
 berāt, 76, 153
 berg, 130, 178, 180
 berķ, 126, 129, 176, 177
 bes, 104, 164
 best, 112, 151
 beşāretle, 139
 beşer, 137
 beyān, 37, 46, 143, 145, 183, 185
 beyāna, 142
 beydak, 92, 160
 beyzā, 27, 29, 106, 115, 116, 126, 129,
 130, 170, 171, 176, 177, 178
 bezenmiş, 72, 76, 153
 bezm, 6, 55, 69, 101, 145
 bezm, 10, 12, 20, 57, 65, 67, 96, 98, 102,
 104, 150, 161, 162, 163, 164
 bī-dār, 22, 73, 83, 156
 bī-esmā, 138
 bīġāne, 22, 157
 bih, 25, 55, 104, 164
 bī-ħadd, 15, 180
 bī-ħilāf, 35, 141

- bihüş, 28, 124, 175
bil, 169
bil, 47, 49, 184
bildük, 56, 130, 178
bile, x, 12, 58, 73, 78, 82, 86, 89, 91, 92,
100, 103, 110, 130, 153
bileniñ, 182
bilimez, 148
bilindi, 109, 167
bilinmez, 78, 111, 154, 167
bilirüm, 147
billür, 26, 99, 109, 116, 126, 162, 167,
171, 176
bilmeyen, 148
bilmez, 129, 138, 177
bilmezüz, 131, 178
bilmezüz, 129, 177
bilseñ, 154
bilsün, 73, 83, 155, 156
bilür, 56, 100, 162, 184
bilüriz, 72, 113, 168
bilürüz, 179
bimār, 22, 60, 77, 82, 83, 84, 85, 87, 123,
153, 156, 157, 174
bī-mecāl, 21, 78, 154
biñ, 27, 115, 116, 170, 181
bīn, 73, 83, 154, 156
bināgūşuñdaki, 95, 175
bī-pervā, 20, 73, 75, 152
bir, v, x, xiii, xiv, xv, xvi, xvii, xviii, 2, 3,
4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 17,
18, 19, 22, 24, 26, 33, 35, 36, 37, 40,
41, 43, 44, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50,
52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62,
63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72,
73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82,
83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92,
93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101,
102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109,
110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117,
118, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 126,
127, 128, 129, 130, 131, 132, 135, 137,
139, 143, 144, 145, 146, 150, 151, 153,
154, 155, 157, 161, 162, 163, 166, 167,
174, 176, 177
bir, xiv, 3, 8, 12, 14, 15, 20, 37, 39, 52,
64, 65, 67, 85, 90, 107, 116, 123, 128,
130, 136, 137, 142, 146, 150, 157, 158,
166, 177, 178, 181, 182
birbirinden, 67, 71, 75, 79, 82, 83, 156
birer, 8, 11, 15, 33, 37, 38, 54, 101, 103,
117, 149
biri, xviii, xix, 3, 9, 10, 13, 16, 17, 37, 38,
40, 46, 49, 52, 63, 80, 83, 86, 90, 95,
96, 125, 129, 133, 145, 148, 177, 184
biri, 3, 4, 38, 83, 148, 183, 184, 185
birine, 15, 38, 118, 149
birinüñ, 148
birisi, 2, 10, 183, 185
birle, 61, 139, 150
bitürmiş, 22, 89, 159
biz, 3, 109, 167, 181
bī-zār, 22, 57, 82, 83, 156
bizi, 121, 171, 174
boyana, 59, 119, 172
boynuma, 28, 72, 122, 174
boyun, 106, 107, 122, 124, 166
böyle, xiii, 5, 57, 87, 90, 94, 116, 128,
130, 158, 171, 177, 178
böyle, 20, 73, 106, 152, 165
bu, iii, iv, v, xiii, xiv, xvi, xvii, xviii, 1, 2,
3, 4, 5, 7, 8, 10, 12, 14, 15, 29, 33, 34,
36, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48,
49, 52, 53, 54, 58, 59, 60, 61, 62, 63,
64, 65, 67, 68, 70, 72, 73, 75, 76, 77,
78, 79, 80, 81, 82, 85, 86, 87, 88, 90,
91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100,
101, 106, 108, 109, 111, 114, 118, 119,
120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128,
129, 130, 131, 132, 136, 137, 138, 140,
144, 147, 148, 149, 150, 153, 155, 158,
167, 171, 172, 174, 175, 176, 178, 179,
181, 182, 184
bu, iv, v, x, xiii, xiv, xv, xvi, xviii, 2, 4, 6,
7, 16, 17, 18, 19, 22, 32, 33, 34, 36, 39,
41, 44, 46, 49, 52, 53, 54, 58, 59, 61,
62, 63, 65, 66, 68, 69, 71, 74, 75, 76,
77, 78, 80, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90,
95, 97, 98, 100, 103, 110, 111, 113,
117, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 132,
133, 137, 139, 146, 147, 149, 150, 152,
158, 159, 162, 175, 181, 183, 270
bū, 99, 100, 162
budağından, 97, 162
budur, 10, 11, 40, 72, 74, 107, 113, 135,
148, 152, 166, 168, 180
bugün, 109, 167
bul, 137
bula, 139
bulanur, 136
buldı, 1, 57, 72, 81, 83, 155
buldı, 120, 173
bulduğını, 68, 150
bulmazdı, 98, 162
bulmadum, 137
bunca, 115, 170

bunca, 6, 146, 156
 bunda, 185
 būs, 161, 170
 būse, 57, 98, 101, 102, 162, 163
 būse, 169
 bük̄er, 26, 111, 167
 bük̄ülmüş, 77, 84, 153
 bük̄üp, 70, 151
 bülbül, 9, 33, 42, 49, 51, 97, 101, 109,
 131, 135, 142, 162, 166
 bülbül, 50, 178
 bülend, 9, 16, 145
 bür̄det, 184
 cā`iz, 183
 cādu, 126, 176
 cādū, 38, 83, 148
 cāḫil, 180
 cām, 95, 101, 102, 127, 161, 163, 176
 cāme, 28, 118, 172
 cāmi^ç, 107, 128, 165, 166, 177
 cān, 12, 15, 28, 57, 67, 69, 70, 71, 82, 85,
 87, 91, 98, 100, 101, 102, 105, 108,
 121, 127, 139, 140, 142, 144, 145, 146,
 148, 150, 151, 156, 158, 159, 162, 163,
 165, 166, 174, 176, 182
 cān, 25, 71, 79, 82, 83, 87, 105, 139, 156,
 158, 165, 182
 cāna, 22, 23, 27, 57, 84, 87, 93, 109, 117,
 140, 157, 158, 160, 167, 171
 cāna, 152
 cānā, 109, 123, 130, 174, 178
 cāndur, 108, 129, 130, 177, 178
 cānı, 166
 cānibeyn, 83, 152, 154, 155
 ca^ç d, 20, 54, 65, 70, 73, 151
 cāvidān, 71, 73, 100, 139
 cāzib, 147
 cebhe, 38, 126, 148, 176
 cebhe, 126, 176
 cebin, 20, 61, 68, 73, 74, 75, 122, 127,
 152, 154, 174, 176
 cehl, 184
 ceḫl, 184
 Celāl, 21, 39, 57, 61, 79, 100, 103, 106,
 114, 122, 149, 150, 151, 154, 155, 156,
 157, 162, 163, 164, 165, 169, 170, 171,
 174, 179, 181
 Celālī, 14, 15, 57, 68, 74, 89, 92, 94, 96,
 98, 107, 112, 120, 124, 131, 152, 153,
 154, 158, 159, 160, 161, 162, 167, 168,
 170, 172, 173, 175, 178, 182
 cem, 10, 24, 102, 163
 cemāl, 87, 88, 89, 125, 142, 154, 158,
 159, 175
 cemi^ç, 180
 cem^ç, 144
 cem^ç iyyet, 120, 151, 173
 cemşid, 102, 163
 cenāb, 23, 24, 57, 95, 140, 161
 cennāt, 75, 109, 152, 167
 cennāt, 128, 177
 cennet, 59, 106, 107, 108, 109, 110, 115,
 116, 126, 127, 128, 129, 130, 142, 143,
 170, 176, 177, 178
 cennetü'l-me`vā, 143
 cevāb, 95, 101, 161, 184
 cevāhir, 14, 161
 cevher, 13, 14, 22, 29, 89, 119, 129, 159,
 181
 cezb, 147, 149
 cezbe, 146
 cezbe, 147
 cibril, 126, 138, 176
 cihān, 85, 123, 157, 175
 ciḫān, 144
 ciḫān, 72, 119, 173
 ciḫān-ārā, 29, 126, 176
 cihet, 68, 150
 cinān, 182
 cirm, 180
 cism, 71, 100, 139, 146, 149
 cismi, 35, 70, 140, 148, 151
 civān, 158
 civāne, 22, 158
 cūda, 139
 cūş, 28, 75, 122, 174
 cūşa, 183
 cūdā, 156
 cümle, 4, 72, 119, 173
 cümle, 14, 15, 38, 137, 146, 149
 cümleden, 5, 71, 79, 82, 83, 156
 cümlesi, 145
 cünbiş, 25, 104, 164
 cürm, 115, 170
 cüst, 104, 139, 164
 çāh, 105, 165
 çāk, 57, 87, 158
 çālāk, 139
 çār, 184
 çarḫı, 158
 çār-sū, 119, 173
 çeh, 24, 94, 102, 104, 160, 163, 164
 çehre, 83, 148
 çehresinde, 139
 çekerdüm, 168
 çekmek, 68, 70, 86, 151
 çekmek, 68, 150

çekmezem, 59, 119, 172
çeküp, 157
çeşm, xvı, 6, 13, 21, 22, 37, 38, 40, 41,
57, 58, 61, 62, 63, 64, 71, 72, 73, 76,
77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 131, 148,
152, 153, 155, 156, 178
çeşm, 44, 45, 46, 48, 50, 56, 63, 79, 83,
147, 148, 270
çıkdı, 27, 117, 171, 172
çıkılır, 27, 117, 171, 172
çıkmak, 169
çıkısa, 136
çınar, 113, 168
çift, 13, 135
çihil, 64, 73, 78, 154
çin, 21, 61, 76, 77, 84, 126, 153, 176
çin, 67, 89, 105, 159, 165
çin'e, 67, 89, 159
çok, 135
çoğ, 155
cü, 12, 20, 65, 67, 150
çün, 10, 26, 35, 46, 56, 58, 81, 113, 121,
141, 155, 156, 168, 169, 173
çünkü, 135
dā'im, 81, 83, 155, 169
dā'imā, 97, 162
dā'ire, 151
dāb, 12, 144
dād, 154
dağ, 128, 177
dağı, 94, 96, 160, 166, 180, 182, 183
dāl, 21, 79, 154
dām, 126, 176
dām, 71, 121, 174
dānā, 180
dā'im, 139
da'vet, 115, 165, 170
dār, 126, 176
darb, 135
dārū, 20, 54, 65, 70, 124, 151, 175
dedüñ, 179
def?, 39, 149
degil, 6, 107, 163, 166, 181
degül, 8, 11, 58, 81, 156, 181, 184, 185
değül, 12, 144, 164
dehān, 111, 167
dehānın, 163
dehānından, 57, 98, 162
dehānuñ, 98, 162
dehen, xvı, 10, 24, 25, 40, 41, 101, 102,
103, 163
delālet, 28, 71, 121, 174
delil, 138
dellāl, 183
dem, 10, 24, 25, 37, 55, 56, 81, 89, 102,
105, 136, 140, 141, 142, 145, 149, 155,
157, 159, 163, 165
deme, 153
demese, 168
demiş, 5, 179
dendān, 38, 129, 148
dendāniñuñ, 129, 177
dendānuñ, 177
denildi, 149
denk, 174
der, 15, 26, 28, 38, 110, 112, 119, 137,
144, 148, 161, 162, 167, 168, 169, 171,
173
der, 28, 118, 136, 140, 150, 151, 152, 153,
154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161,
163, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 171,
172, 173, 174, 175, 179, 181
derc, 14, 38, 149
derd, 34, 137
derd, 55, 58, 82, 139, 156
derecāt, 139
deriçe, 107, 166
derk, 181
dermān, 34, 137
dermāna, 22, 85, 157
deryā, 29, 126, 131, 135, 176, 178
dest, 10, 45, 106, 112, 113, 129, 168, 169,
177
dest, 48, 49, 50, 169
destāna, 22, 157
dest-būsı, 113, 169
destinde, 69, 128, 177
destüm, 168
desüñler, 15, 179
devā, 180
devletdür, 13, 143
devr, 12, 20, 65, 67, 150, 151
devr, 57, 64, 71, 72, 81, 83, 85, 155, 157
devrān, 26, 29, 113, 168, 182
deyr, 10, 24, 25, 102, 105, 112, 151, 163,
165
dıhye, 138
dımişk, 128, 177
dīdār, 22, 156
dīde, 26, 110, 131, 167, 178
dīdeden, 94, 160
dīdem, 140, 155
dīdeye, 94, 160
dīdeyi, 57, 85, 157
didi, 3, 12, 15, 55, 137, 141, 142, 144
didigüñ, 128, 177
didüm, 38, 39, 55, 149
didüm, 33, 87, 88, 141, 143, 144, 146, 158

dik, 164
dik, 157
dil, xii, 2, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 24,
25, 27, 33, 55, 57, 58, 63, 71, 72, 79,
81, 82, 83, 87, 92, 97, 98, 100, 101,
104, 107, 111, 113, 114, 115, 116, 117,
119, 124, 127, 135, 140, 142, 146, 148,
155, 156, 158, 160, 162, 164, 165, 166,
167, 169, 171, 172, 173, 175, 176, 179,
183
dil, xx, 13, 33, 47, 49, 62, 64, 81, 94, 136,
139, 140, 155, 160, 163
dilā, 56, 85, 104, 157, 164, 169
dilber, 162
dilberüñ, 148
dildādeye, 171
dildār, 28, 147
dildārı, 28, 118, 169, 172
dilde, 68, 145, 150
dilden, 182
dile, 5, 52, 54, 82, 83, 101, 103, 117, 120,
124, 163
diler, 70, 151
dilerken, 151
dili, 27, 49, 79, 104, 115, 116, 164, 170
diller, 61, 75, 122, 174
dillere, 105, 165
dime, 179
dimeñ, 77, 84, 153
dimez, 57, 98, 162
dimiş, 147
diñlemez, 14, 161
diñlense, 155
dir, xvi, 11, 26, 32, 113, 133, 137, 153,
157, 168
dir, 137
dirlerse, 123, 174
dirse, 185
dirseñ, 128, 177
disem, 155
ditrer, 20, 67, 101, 150
divān, 28, 118, 172
dīvāne, 23, 94, 104, 160, 164
divārı, 119, 173
dīvdür, 37, 145
diyü, 56, 85, 87, 93, 95, 106, 113, 129,
157, 160, 168, 177, 179
diyü, 138
dögmekle, 98, 162
döker, 72, 119, 173
döndi, 185
duḥān, 153
dün, 107, 166
du'āda, 139
du'āya, 26, 113, 168
dūr, 14, 15, 158, 180
durur, 10, 24, 38, 57, 59, 71, 72, 74, 81,
83, 101, 102, 103, 104, 109, 116, 119,
121, 130, 137, 141, 142, 145, 147, 148,
152, 154, 155, 156, 163, 164, 166, 171,
172, 174, 178, 180, 181, 182, 183, 184
dutmaz, 23, 57, 95, 161
dülger, 24, 99, 162
dünyāyı, 109, 167
dünyede, 171
dür, 14, 24, 99, 146, 162
dürr, 10, 13, 16, 38, 40, 98, 143, 183
düşdi, 33, 101, 103, 111, 136, 163, 168
düşdiler, 184
düşe, 11, 170
düşmesün, 182
düşmeyince, 181
düşse, 34, 135, 136
düşüben, 67, 101, 150
düşüp, 10, 184
düşürdi, 109, 166
dü-tā, 26, 72, 113, 168
düzd, 68, 74, 152
ebr, 72, 76, 80, 153
ebrü, 21, 38, 61, 64, 71, 72, 73, 74, 76, 77,
78, 79, 82, 83, 84, 87, 93, 95, 147, 148,
153, 154, 156, 160
ebrü, 21, 78, 80, 155
ebrülaruñdan, 152
ebrüsü, 61, 74, 152
ebvāb, 182
ederse, 5, 182
ednā, 29, 127, 176, 185
efkārınuñ, 131, 178
eflāke, 29, 181
ef'āl, 143
efsāne, 145
efzā, 27, 115, 116, 130, 178
egdi, 107, 166
eger, 10, 14, 15, 68, 144, 150, 180, 182
egerçi, 147, 148, 184
egmek, 154
egmez, 10, 107, 152, 166
ehl, 10, 14, 15, 36, 37, 39, 40, 71, 115,
116, 121, 139, 144, 145, 146, 147, 170,
174, 179, 180, 181, 182
ehl, 36, 115, 143, 148, 170, 183
ehl, 185
ehle, 183
ehle, 184
ehline, 37, 180
ehlini, 77, 154
ejderhā, 29, 126, 176

ekrem, 185
 ekşer, 24, 100, 162, 181
 eksilmez, 10, 102, 163
 el, xvi, xvii, 2, 4, 5, 26, 27, 40, 41, 57, 58,
 72, 87, 88, 112, 113, 114, 136, 139,
 158, 168, 169, 170
 el, 7, 11, 49, 112, 113, 114, 158
 elde, 57, 66, 170
 ele, v, x, xiv, xvi, xvii, xviii, 18, 33, 37,
 43, 44, 46, 47, 50, 80, 85, 105, 106,
 112, 114, 116, 124, 169
 elfāz, 14, 135
 elhān, 15, 144
 elif, 154
 elinden, 62, 72, 114, 119, 173
 eline, 52, 169
 elledükçe, 113, 114, 168
 elledüñ, 27, 169
 eller, 72, 119, 173
 ellere, 106, 129, 177
 eltafdur, 185
 elümüz, 171
 emr, 139
 emrde, 150
 emre, 145
 emrine, 102, 142, 163
 emrüne, 142
 enām, 137
 ene, 185
 enfüs, 139
 enfüsi, 135
 enhār, 22, 82, 156
 enīn, 139
 envār, 140, 141
 envāri, 155
 enver, 20, 74, 75, 152
 ervāḥ, 109, 130, 178
 esās, 83, 148
 esbāb, 14, 38, 149
 esbāb, 168
 eşer, 14, 145, 182
 eşeri, 147
 esirge, 158
 esmā, 12, 29, 70, 71, 103, 129, 138, 151,
 163, 177
 esmār, 12, 20, 70, 71, 73, 151
 eşmāri, 36, 143
 esmāya, 138
 esrār, 139
 esrār, 155
 esrarı, 184
 eşār, 20, 151
 eşārı, 15, 38, 149, 184
 eşrefdür, 185
 eşribe, 104, 164
 etallahī, 143
 etmege, 145
 etrāke, 29, 182
 eṭrāfımı, 163
 evsatuhā, 168
 evvel, 33, 46, 80, 94, 160
 evveldedür, 179
 ey, 3, 15, 21, 26, 27, 29, 33, 53, 55, 56,
 58, 60, 61, 70, 76, 87, 95, 110, 112,
 113, 114, 117, 119, 123, 130, 141, 142,
 143, 144, 146, 147, 151, 153, 158, 167,
 169, 172, 173, 174, 175, 178, 182
 ey, 14, 15, 25, 55, 56, 107, 111, 124, 161,
 165, 166, 167, 175
 eydür, 38, 83, 148
 eyle, 23, 37, 61, 91, 94, 96, 104, 142, 144,
 145, 147, 159, 160, 164, 182
 eyle, 146
 eyledi, 5, 27, 28, 115, 116, 120, 137, 140,
 164, 170, 173
 eyledük, 109, 167
 eyledüm, 38, 39, 46, 55, 149
 eyledüm, 34, 137
 eyledüñse, 179
 eylemekde, 28, 118, 172
 eylemesün, 57, 85, 157
 eylemeye, 81, 155
 eylemezsen, 138
 eyleñ, 35, 104, 141, 164
 eyleñüz, 135
 eyler, 10, 11, 24, 34, 97, 99, 102, 123,
 136, 154, 162, 163, 174, 175
 eylese, 58, 77, 81, 84, 153, 156
 eylesem, 104, 144, 164
 eyleseñ, 91, 144, 159
 eylesün, 181
 eyleşüp, 68, 150
 eyleye, 15, 29, 78, 85, 139, 157, 180, 181
 eyleyene, 182
 eyleyicek, 61, 157
 eyv[ā], 106, 129, 177
 ezber, 144, 147
 ezelden, 74, 154
 faḥr, 137
 fānūsı, 57, 170
 fark, 142
 farz, 92, 160
 farz, 36, 143
 farzı, 183
 faşl, 24, 34, 97, 101, 136, 161
 faşlı, 146
 fehm, 6, 82, 156, 184

feh̄m, 36, 57, 96, 127, 138, 146, 151, 161, 176, 184
 fehm̄, 184
 fem, 151
 fenā, 125, 175
 fennin, 144
 fer, 2, 20, 73, 75, 152
 feraḥ-efzā, 115, 170
 fermān, 139
 fermānı, 182
 fesāne, 145
 feth, 64, 73, 78, 79, 154
 fetḥ, 137, 139
 fettāndur, 124, 175
 feyz, 137
 fi'l-ḥaḳīḳa, 149, 155
 fi'l-ḥaḳīḳa, 102, 163
 fiḡān, 23, 57, 95, 161
 fiḡār, 24, 98, 101, 162
 fihi, 127, 176
 fikr, 34, 87, 136, 158, 167
 fikret, 136
 fiḳretten, 144
 fi'li, 126, 176
 fi'lüñ, 36, 143
 firāz, 155
 firīb, 183
 fitne, 71, 73, 80, 82, 83, 89, 90, 94, 159
 fitnedür, 71, 79, 82, 83, 156
 fitneler, 95, 123, 124, 175
 furḳān'dır, 185
 fuḫalādan, 180
 fülk, 68, 150
 ḡabḡab, 25, 105, 106, 129, 165
 ḡabḡab, 164
 ḡabḡabuñ, 177
 ḡabḡabuñ, 124, 175
 ḡabḡabuña, 106, 129, 177
 ḡaflet, 179
 ḡāh, 38, 137, 149
 ḡāhī, 13, 126, 135, 176
 ḡālib, 92, 107, 160, 166, 183
 ḡālibā, 126, 176
 ḡam, 27, 33, 101, 117, 127, 136, 140, 171, 176, 181
 ḡam, 58, 81, 156
 ḡama, 34, 136
 ḡamda, 57, 98, 162
 ḡamdan, 142
 ḡamı, 121, 174
 ḡamından, 87, 93, 95, 160
 ḡamla, 98, 162
 ḡammāz, 15, 146
 ḡamz, 22, 84, 157
 ḡamze, 22, 38, 57, 79, 86, 87, 148, 154, 158
 ḡamzeñ, 60, 87, 123, 127, 174, 176
 ḡamzeñe, 22, 84, 157
 ḡamzesin, 57, 87, 93, 95, 158, 160
 ḡaranıku'l-^ʿalā, 178
 ḡāret, 156
 ḡarrā, 29, 75, 127, 176
 gavḡā, 146
 gavḡālar, 147
 ḡavrına, 131, 178
 ḡavvāş, 131, 178
 ḡāyeti, 145
 ḡayra, 154
 ḡayrı, 137
 ḡazel, 15, 38, 149
 ḡazeliyyātuñ, 39, 149
 ḡazeller, 39, 149, 181
 geḫer, 106, 129, 177
 gedā, 23, 57, 95, 161
 gedāya, 26, 113, 169
 geh, 26, 108, 126, 166, 176, 184
 gehi, 13, 135
 gehī, 38, 126, 149, 176
 gel, 34, 36, 143
 geldi, 137
 geldik, 185
 geldükçe, 24, 99, 162
 gele, 64, 71, 82, 85, 156, 157
 gelemes, 57, 170
 gelmese, 5, 111, 138, 167
 gelmez, 56, 77, 84, 153
 gelmiş, 21, 41, 63, 78, 80, 155
 gelse, 137
 gelsün, 142
 gelüp, 2, 87, 158, 183
 gelür, 35, 141, 164
 gelürken, 160
 gelürse, 157
 genc, 64, 73, 78, 79, 154
 gencīne, 126, 137, 176
 ger, 13, 22, 25, 26, 74, 81, 86, 107, 152, 155, 157, 158, 165, 168, 171, 181
 ger, 92, 160
 gerçi, 77, 84, 153, 183
 gerçi, 8, 10, 137, 140, 141, 145, 146, 184, 185
 gerden, xvi, 25, 40, 41, 64, 107, 108, 131, 165, 166
 gerdeni, 38, 49, 130, 148
 gerdenüñ, 108, 130, 178
 gerek, x, xiii, 13, 35, 41, 44, 50, 53, 66, 75, 84, 86, 87, 96, 99, 103, 108, 135, 141, 142, 182

geşt, 24, 97, 101, 161
 getürür, 137
 gevher, 10, 14, 15, 16, 22, 24, 28, 59, 83,
 99, 119, 124, 129, 156, 162, 172, 175,
 177, 183
 gevher, 14, 15, 180
 gevherlerini, 14, 38, 149
 gezdüre, 25, 105, 165
 gibi, v, xı, xıv, xv, xvıı, xvııı, 1, 7, 9, 10,
 13, 16, 23, 26, 27, 33, 40, 41, 45, 46,
 47, 48, 49, 52, 53, 56, 57, 59, 62, 64,
 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74,
 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86,
 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96,
 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105,
 106, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114,
 115, 116, 117, 118, 121, 122, 124, 125,
 126, 127, 128, 129, 131, 132, 135, 139,
 140, 146, 150, 153, 154, 155, 156, 157,
 158, 159, 162, 163, 166, 167, 168, 170,
 171, 174, 177, 182
 gice, 34, 136
 gil, 185
 girdüm, 142
 girer, 5, 22, 59, 84, 157
 girmez, 81, 155
 girmiş, 107, 166
 giryân, 57, 85, 157
 gitmiş, 53, 145
 giye, 121, 173
 giyer, 24, 97, 161
 giymiş, 97, 163
 gizlene, 26, 110, 167
 gizlü, 142
 gönce, 24, 57, 70, 97, 98, 99, 100, 101,
 151, 161, 162
 gönceye, 99, 100, 162
 gögi, 137
 gökde, 137, 142
 gökleri, 136
 gönli, 106, 165, 182
 gönli, 137
 gönlin, 146
 gönlü, 164
 gönlüm, 156
 gönlüme, 140
 gönlümi, 94, 160
 gönlüni, 142
 gönül, 69, 117, 118, 149, 150, 172
 gönül, 56, 89, 90, 159
 gör, 36, 143
 gördi, 155
 gördi, 22, 68, 82, 104, 107, 121, 141, 150,
 155, 156, 164, 166, 174
 gördü, 103, 163
 gördüğünce, 152
 gördükde, 92, 160
 gördüm, 71, 100, 139, 140
 göre, xıv, xvı, 4, 8, 12, 17, 36, 37, 43, 48,
 54, 57, 62, 71, 74, 80, 82, 90, 100, 101,
 114, 142, 156
 görelı, 25, 104, 164
 görelüm, 23, 91, 159
 görem, 139
 gören, 91, 153, 159
 gören, 26, 113, 168
 görenler, 129, 177
 göreydüñ, 25, 107, 165
 görinen, 74, 75, 127, 154, 176
 görinen, 78, 151, 154
 görünür, 126, 154, 176
 görünür, 163
 görkeminden, 158
 görmedi, 155
 görmedim, 155
 görmedüm, 116, 171
 görmez, 95, 101, 161
 görse, 113, 168
 görseñ, 154
 görünmez, 89, 111, 159, 167
 görüp, 8, 57, 87, 88, 98, 100, 115, 119,
 139, 158, 162, 170, 173, 179
 görür, 53, 64, 71, 73, 83, 85, 156, 157
 gösterüp, 27, 115, 116, 170, 171
 gösterür, 24, 99, 162
 götür, 104, 164
 göz, xvıı, 56, 57, 65, 66, 73, 76, 77, 79,
 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 94, 95,
 96, 98, 105, 110, 111, 123, 124, 127,
 128, 131, 147, 153, 156, 167
 göz, 8, 11, 47, 49, 79, 80, 81, 82, 83, 84,
 110, 142, 157
 gözden, 9, 38, 39, 88, 110, 123, 149
 gözden, 26, 110, 167
 gözine, 77, 84, 153
 gözlemekden, 56, 77, 84, 153
 gözlerüm, 82, 156
 gözlerüme, 111, 168
 gözlerüñ, 123, 127, 174, 176
 gözüñ, 70, 151
 gözünü, 155
 gün, 95, 101, 161
 gurre, 75, 127, 176
 gurür, 56, 85, 157
 gurûra, 179
 guşsa, 57, 170
 guş, 14, 15, 23, 24, 28, 57, 87, 93, 94, 95,
 96, 101, 124, 160, 161, 175

gūşlar, 154
 gūşuña, 95, 123, 175
 gūyā, 89, 131, 159, 178
 güftār, 131, 178
 güftārını, 14, 15, 124, 175
 güher, 14, 24, 98, 146, 181
 gül, 2, 24, 26, 49, 56, 63, 89, 97, 100, 101,
 108, 109, 128, 142, 151, 159, 161, 166
 gül, 42, 49, 50, 97, 128, 162, 177
 gülerdüm, 109, 166
 gülsitān, 144
 gülşen, 33, 110, 128, 135, 142, 177
 gülşen, 1, 9, 10, 40, 70, 109, 130, 151,
 178, 269
 gümrāh, 144
 gün, 3, 4, 5, 6, 54, 60, 63, 68, 78, 89, 154,
 159
 gün, 23, 91, 136, 139, 140, 159
 gündüz, 34, 136
 günlere, 78, 154
 günlükdür, 76, 153
 ħaber, 81, 155
 ħaberi, 148
 ħablü'l-metīn, 125, 175
 ħadd, 105, 165
 ħadd, 147
 ħaddi, 38, 148
 ħādī, 137
 ħādīşe, 157
 ħağ, 103, 123, 143, 174
 ħağ, 14, 74, 101, 139, 141, 152, 163, 182
 ħāk, 139, 156, 166
 ħāk, 131, 178, 185
 ħāğ, 185
 ħāğ, 185
 ħağdur, 143
 ħākdur, 185
 ħāke, 29, 68, 150, 181
 ħākīdür, 185
 ħağīkat, 143
 ħakkāke, 181
 ħağqı, 178, 181
 ħağqına, 101, 103, 163
 ħağqında, 110, 167
 ħağkıyla, 35, 141
 ħal, 185
 ħāl, 21, 77, 89, 143, 144, 145, 154, 159,
 183
 ħāl, 136
 ħāl, 69, 71, 79, 82, 83, 124, 128, 136, 147,
 156, 165, 167, 175, 177
 ħāl, 128, 177
 ħalağteni, 185
 ħalāş, 107, 166
 ħāle, 15, 179
 ħalel, 182
 ħālet, 130, 147, 178
 ħāletdür, 146
 ħāli, 67, 89, 159, 180
 ħāli, 146
 ħālin, 82, 156
 ħalğ, 35, 57, 82, 141, 156
 ħalğa, 155
 ħalğa, 130, 178, 183
 ħalğa, 95, 123, 175
 ħalğı, 147
 ħalğını, 123, 175
 ħall, 183, 184, 185
 ħall, 182, 183
 ħall, 184, 185
 ħalline, 29, 182
 ħālüm, 141, 142
 ħālümden, 141
 ħālüñ, 15, 141, 146, 179
 ħalvetde, 109, 167
 ħām, 116, 171
 ħamd, 142
 ħamdülillāh, 142
 ħamr, 182, 185
 ħamr, 182, 185
 ħamra, 104, 164
 ħamrā, 29, 128, 177
 ħamra, 183
 ħamruñ, 184
 ħāmüş, 28, 124, 175
 ħāmüşa, 183
 ħana, 76, 153
 ħāna, 28, 118, 172
 ħançer, 20, 152
 ħande, 24, 99, 162
 ħande, 14, 157, 179
 ħande, 129, 177
 ħandeyle, 12, 144
 ħāneñ, 107, 166
 ħānumānından, 156
 ħār, 27, 97, 101, 114, 162, 169
 ħār, 98, 162
 ħarāret, 34, 137
 ħarāretdür, 184
 ħarc, 14, 38, 149
 ħarc, 14, 161
 ħarf, 75, 127, 176
 ħāriciyyedür, 147
 ħarīm, 21, 77, 154
 ħāşa, 145
 ħasb, 15, 136, 146
 ħasb, 141
 ħased, 15, 180

Һased, 180
 Һaşıl, 183
 Һaşından, 164
 Һaşid, 138
 Һaşin, 164
 Һaşiyyet, 148
 Һaslet, 145
 Һaste, 140
 Һasteler, 82, 156
 Һasūd, 181
 Һātem, 24, 26, 102, 113, 163, 168
 Һātūr, 151
 Һātifden, 137
 Һatm, 181
 Һattuñ, 147
 Һaṭ, 99, 162
 Һaṭ, 163
 Һaṭā, 167
 Һaṭı, 71, 89, 159, 174
 Һaṭından, 168
 Һaṭṭ, 12, 70, 71, 151
 Һaṭṭ, 102, 163
 Һaṭṭ, 22, 65, 68, 89, 100, 109, 111, 123,
 147, 150, 159, 167, 175
 Һaṭṭ, 127, 152, 176
 Һaṭṭı, 61, 74, 105, 109, 121, 150, 152, 154,
 165, 167
 Һaṭṭına, 68, 150
 Һaṭṭuñ, 128, 148, 177
 Һaṭṭuñ, 71, 79, 82, 83, 128, 156, 177
 Һaṭṭuñ, 131, 178
 Һaṭuñ, 76, 153
 Һavāle, 92, 160, 171
 Һāveri, 152
 Һavfum, 28, 72, 122, 174
 Һavrā, 29, 127, 143, 176
 Һayāl, 12, 57, 70, 71, 85, 151, 157
 Һayāli, 111, 168
 Һayli, 142
 Һayme, 153
 Һayrān, 34, 123, 137, 139, 175
 Һayranuñ, 100, 162
 Һayret, 136
 Һayretden, 144
 Һayretdesin, 141
 Һayretüm, 141
 Һayru, 185
 Һayru'l-umūri, 168
 Һayvānı, 145
 Һāzıq, 184
 Һāzır, 34, 136
 Һazīnesin, 14, 146
 Һazz, 184
 Һazz, 153
 Һecr, 82, 156
 Һecrdür, 75, 122, 174
 Һedef, 117, 172
 Һediye, 126, 176
 Һeftād, 179
 Һel, 182
 Һelāk, 121, 174
 Һelāle, 185
 Һele, 116, 128, 171, 177
 Һemān, 13, 81, 129, 138, 139, 155, 157,
 177
 Һemtā, 29, 128, 177
 Һem-tā, 27
 Һem-tā, 171
 Һendese, 144
 Һep, 138, 145
 Һer, III, X, XI, XIV, XV, XVI, XVII, XIX, 9, 10,
 12, 19, 23, 33, 34, 37, 38, 39, 40, 41,
 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 55, 57, 58,
 59, 68, 70, 79, 80, 81, 87, 88, 89, 90,
 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 103,
 107, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 117,
 118, 120, 122, 125, 126, 129, 132, 133,
 149, 151, 156, 159, 163, 168, 179, 185
 Һer, 3, 7, 8, 11, 15, 33, 38, 65, 68, 70, 82,
 94, 96, 97, 98, 108, 111, 129, 138, 139,
 145, 148, 149, 177, 179, 180
 Һerkes, 72, 145
 Һestiden, 144
 Һeşt, 128, 177
 Һevā, 139, 152, 185
 Һevā, 166
 Һevāyı, 139
 Һeves, 27, 110, 167, 169
 Һey'et, 147
 Һıfz, 126, 176
 Һışn, 164
 Һışma, 87, 158
 Һıṭa, 67, 89, 159
 Һızr, 65, 68, 150
 Һızr, 12, 70, 71, 151
 Һicābiyla, 160
 Һiç, 6, 43, 85, 87, 114, 169
 Һiç, 57, 85, 157, 164
 Һiç, 180
 Һiç, 99, 100, 162
 Һidāyet, 37, 39, 145
 Һikāye, 145
 Һikāyetimüñ, 135
 Һikāyetümi, 135
 Һikmet, 183
 Һikmetden, 184
 Һikmetdür, 60, 87, 99, 123, 162, 174
 Һilāl, 21, 78, 87, 93, 95, 154, 160

hilāli, 78, 154
 hilāliyle, 153
 hilkat, 185
 hilkatı, 35, 140
 hil'at, 28, 121, 173
 hil'atlar, 24, 97, 161
 himāyet, 28, 121, 174, 179
 himmet, 4, 9, 16, 146, 179
 hired, 115, 116, 170
 hişşedür, 14, 135
 hitāb, 14, 24, 161
 hitām, 183
 hizmet, 145
 hod, 163
 hod, 65, 68, 73, 83, 138, 142, 145, 150,
 156, 169, 180, 182, 185
 hokkā, 129, 177
 hoş, 15, 28, 60, 82, 87, 120, 123, 142,
 144, 156, 173, 174
 hoş-nevā, 142
 hotan, 89, 159
 hoten, 23, 26, 109, 167
 hūb, 155
 hubb, 124, 175
 hūblar, 171
 hulq, 71, 121, 174, 179
 hulkuñ, 147
 hulūşı, 140
 hūn, 28, 101, 103, 119, 163, 173
 hūn-h^vārelıklarle, 163
 hūnīlūk, 57, 72, 81, 83, 155
 hūr, 20, 73, 152
 hurrem, 140
 hurşīd, 89, 159
 hūrşīd, 107, 166
 hurşīdden, 74, 152
 hurşīddür, 149
 hūrşīde, 20, 73, 152
 hurşīdi, 78, 154
 hurūş, 135
 hūş-ber, 20, 54, 65, 70, 124, 151, 175
 hüküm, 116, 171
 hüner, 12, 144, 180
 hürmet, 158
 hürmetden, 184
 hürmetin, 100, 162
 hürrem, 140
 hüsn, 21, 37, 39, 61, 71, 73, 76, 79, 87,
 88, 105, 116, 120, 121, 146, 147, 153,
 158, 165, 168, 171, 173, 174
 hüsn, 39, 147, 148, 149, 180
 hüsn, 135
 hüsnde, 129, 177
 hüсне, 83, 121, 148, 173
 hüsnı, 14, 38, 102, 149, 163
 hüsnin, 152
 hüsninde, 12, 20, 24, 25, 65, 67, 102, 105,
 150, 151, 153, 163, 165
 hüsnine, 151
 hüsnine, 68, 72, 113, 140, 150, 168
 hüsnüñ, 76, 144, 147, 153, 176
 hüsnünde, 64, 71, 85, 157
 hüsnünde, 21, 77, 126, 128, 154, 176, 177
 hüsnüne, 123, 174
 hüsnüne, 76, 153
 hüşyār, 104, 164
 h^vāb, 81, 155
 h^vāba, 169
 h^vāhī, 179
 ırmağ, 22, 82, 156
 ıstılahāt, 144
 ışk, 114, 147, 169
 ışk, 147
 ışka, 37, 145, 146, 147
 ışkdan, 37, 145
 ışkdan, 37, 145
 ışkdur, 37, 145
 ışkın, 119, 173
 ışkuñ, 76, 148, 153
 ışkuñ, 81, 155
 ışkuñda, 92, 112, 151, 160
 ışkuñı, 143
 ıyd, 140
 ıyd, 102, 163
 ıyde, 154
 iblis, 185
 ibtidā, 135
 icmāl, 149
 ictihādumda, 136
 içerse, 22, 86, 158
 içinde, 52, 77, 97, 98, 129, 168, 177
 içinde, 109, 167
 içre, 70, 120, 142, 151, 173, 185
 için, 9, 115, 126, 170, 176
 idām, 185
 ide, 26, 57, 81, 85, 87, 108, 116, 138, 139,
 155, 157, 158, 166, 179, 180
 idelden, 151
 idelim, 182
 idem, 33, 135
 idemem, 171
 idemez, 10, 147
 iden, 37, 75, 106, 122, 128, 129, 145, 148,
 174, 177, 182, 184
 ider, 11, 12, 13, 14, 15, 20, 21, 22, 25, 28,
 34, 36, 38, 57, 60, 65, 67, 72, 75, 77,
 78, 80, 81, 84, 85, 87, 95, 100, 104,
 105, 120, 122, 123, 124, 135, 136, 138,

145, 147, 149, 150, 152, 154, 155, 157,
 162, 164, 165, 173, 174, 175, 179, 180,
 181, 182, 184
 iderler, 180
 idesin, 182
 ideyin, 6, 8, 33, 143
 idi, 11, 68, 81, 95, 101, 105, 111, 121,
 138, 142, 150, 155, 161, 164, 165, 167,
 169, 174, 183
 idinmez, 87, 158
 idrāk, 143
 idrāke, 29, 181
 idüp, 1, 2, 46, 97, 135, 138, 162, 179
 idüpdür, 57, 82, 156
 ifşā, 33, 143
 iftirā, 22, 84, 157
 ihşā, 144
 ihtimāl, 21, 74, 154
 ihtimāli, 22, 86, 158
 ihvān, 89, 159
 ihyā, 24, 27, 37, 100, 102, 115, 116, 128,
 145, 162, 163, 170, 177
 iken, 1, 2, 26, 72, 76, 81, 83, 92, 100, 110,
 121, 139, 152, 153, 154, 155, 156, 160,
 162, 166, 167, 173
 iki, xvi, xix, xx, 16, 17, 18, 29, 32, 40, 41,
 46, 49, 67, 71, 78, 82, 83, 85, 92, 94,
 95, 96, 97, 98, 100, 103, 112, 113, 114,
 121, 133, 152, 154, 157, 160, 174, 182,
 183
 ikide, 22, 84, 157
 ikidir, 153
 ikisi, 19, 40, 153, 184
 ikisi, 183
 iktizā, 184
 iktizā, 183
 ilāh, 140
 ile, v, x, xiii, xv, xvi, xviii, xix, xx, 2, 4, 5,
 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18,
 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33,
 34, 36, 38, 40, 42, 45, 46, 47, 48, 49,
 50, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62,
 63, 65, 66, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75,
 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85,
 86, 88, 89, 91, 92, 94, 96, 97, 98, 99,
 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107,
 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 118,
 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 129,
 130, 131, 133, 136, 137, 138, 139, 142,
 143, 144, 146, 147, 148, 150, 152, 153,
 155, 157, 158, 159, 160, 162, 164, 165,
 168, 171, 173, 174, 177, 178, 180, 182,
 183, 184, 185
 iletmişken, 120, 173
 illet, 78, 154
 ilm, 144
 ilmi, 35, 141
 iltifāt, 15, 180
 iltifātdan, 14, 15, 180
 iltiyāmına, 69, 150
 ilüñ, 169
 ilzām, 181
 imādur, 138
 imān, 61, 150
 imāna, 22, 64, 71, 85, 115, 157, 170
 imdi, 185
 imkân, v, xviii, 4, 8, 29, 182
 imkân, 169
 imlā, 144
 imsāk, 156
 imtiyāz, 21, 57, 72, 81, 83, 155
 ināda, 14, 182
 inanmasa, 69, 150
 ināyet, 144
 ineb, 183
 inkār, 181
 inkār, 184
 inkārı, 152
 ins, 102, 163
 inşāfuñ, 181
 insān, 85, 100, 140, 141, 162
 insāna, 22, 57, 85, 137, 157, 185
 insānda, 179
 insāndur, 36, 143
 insānı, 123, 174
 insānuñ, 140
 inse, 136
 inşā, 29, 126, 144, 176
 inşirāh, 39, 149
 intibāh, 183
 i^c cāz, 27, 116, 171
 i^c lān, 138
 i^c tiḳād, 35, 141, 147
 i^c tirāfuñ, 179
 irādet, 21, 77, 154
 irdi, 138, 183
 irdi, 34, 137, 184
 irdüm, 117, 142, 172
 ire, 124, 175
 iremde, 107, 166
 iremez, 131, 178
 irerse, 34, 136
 irfān, 36, 143
 irfāna, 185
 irfānuñ, 146
 irgirür, 181
 irgüre, 78, 154

irgürür, 78, 154
 irgürür, 147, 157
 irişdi, 140
 irmez, 55, 72, 113, 168
 irse, 34, 136
 irşād, 21, 37, 39, 77, 79, 146, 154
 irşādi, 137
 isā, 24, 26, 29, 100, 101, 102, 128, 162,
 163, 177
 isā, 67, 101, 150
 işbat, 181
 ise, xiv, xix, 4, 7, 10, 14, 17, 32, 35, 37,
 40, 41, 45, 50, 53, 55, 64, 67, 73, 79,
 80, 82, 83, 86, 94, 96, 101, 104, 105,
 107, 109, 110, 119, 127, 128, 129, 130,
 133, 141
 iseñ, 56, 137
 iskender, 1, 20, 68, 74, 75, 105, 126, 152
 isnādun, 94, 160
 iste, 138
 ister, 14, 22, 64, 71, 82, 85, 156, 157, 161
 isterseñ, 138
 istifsār, 141, 184
 istiğnā, 130, 178
 istiḳbār, 185
 istimā³, 135, 144
 isti³ār, 15, 144
 işāret, 144, 157
 işigine, 117, 172
 işin, 120, 173
 it, xi, 37, 39, 53, 55, 118, 143, 145, 146,
 172
 itdi, 1, 6, 57, 87, 93, 95, 96, 112, 120,
 140, 141, 160, 161, 168, 173
 itdi, 183
 itdigün, 106, 129, 177
 itdük, 109, 167
 itdüm, 14, 38, 46, 149
 itdüre, 12, 20, 65, 67, 150
 itdürmez, 123, 175
 itmām, 39, 149
 itme, 14, 56, 85, 157, 161
 itmede, 9, 108, 130, 178
 itmededür, 22, 84, 121, 157, 174
 itmege, 92, 160
 itmeñ, 69, 150
 itmeseñ, 160
 itmeye, 24, 97, 161
 itmez, 14, 56, 62, 82, 85, 150, 156, 157,
 158, 182
 itmiş, 21, 26, 77, 110, 121, 145, 152, 154,
 167, 174
 itmişdür, 156
 itse, 11, 89, 159
 itseler, 144
 itsün, 149
 ittişāf, 35, 141
 ittişāl, 136
 izāle, 184
 izār, 24, 38, 97, 147, 148, 161
 izhār, 181, 183
 iz^cān, 15, 29, 144, 182
 iz^cān, 182
 izz, 141, 155
 izzetdür, 130, 178
 jengārı, 76, 153
 ḳā'im, 159
 ḳāb, 127, 176
 ḳābil, 184
 ḳabūlidür, 180
 ḳadar, 26, 110, 146, 151, 167
 ḳadd, 28, 118, 120, 172
 ḳaddin, 70, 151
 ḳaddini, 113, 168
 ḳaddūñ, 130, 178
 ḳadhi, 180
 ḳādir, 15, 180
 ḳādirdür, 15, 179
 ḳadr, 73, 83, 140, 156, 181
 ḳāf, 147
 ḳāfir, 61, 74, 152
 ḳāfir, 20, 75, 152
 ḳākül, 12, 20, 61, 65, 67, 68, 69, 89, 101,
 150, 159
 ḳākül, 29, 67, 68, 72, 74, 125, 152, 175
 ḳāküli, 67, 89, 147, 159
 ḳāküli, 38, 149
 ḳākülün, 69, 128, 177
 ḳāl, 21, 77, 154
 ḳala, 144
 ḳalb, 36, 138, 143, 157
 ḳalbi, 156, 182
 ḳalbi, 139
 ḳalbime, 33, 136
 ḳaldı, 92, 160
 ḳaldırur, 64, 71, 85, 157
 ḳaldurur, 113, 168
 ḳāle, 110, 167
 ḳalem, 14, 69, 128, 135, 177
 ḳalmadı, 151
 ḳalmaz, 58, 68, 81, 150, 156
 ḳālün, 179
 ḳām, 23, 24, 57, 95, 139, 161, 181
 ḳamber, 61, 150
 ḳāmet, 28, 71, 120, 121, 122, 173, 174
 ḳāmeti, 77, 84, 153
 ḳāmetün, 130, 178
 ḳāmil, 148

kamu, 143
 kamu, 179
 kana, 22, 59, 84, 86, 119, 157, 158, 172
 kand, 163
 kanda, 14, 179
 kanda, 184
 kandi, 107, 166
 kangi, 85, 157
 kanki, 124, 175
 kanki, 14, 15, 124, 175, 184
 kanlara, 119, 173
 kanlu, 81, 83, 155
 kanum, 22, 86, 158
 ka^ç be, 21, 77, 79, 141, 154
 ka^ç bedür, 102, 163
 ka^ç besinde, 125, 175
 ka^ç besinden, 154
 kapuında, 155
 kâr, 20, 70, 151
 kara, 61, 64, 73, 74, 78, 152, 154
 karalar, 105, 163, 165
 karamâni, 56, 85, 157
 kararır, 70, 151
 karârüm, 142
 karîb, 183
 karîha, 29, 181, 183
 karşu, 57, 70, 139, 151, 170
 karşu, 164
 karşuına, 14, 146
 kaşd, 57, 87, 158
 kaşdı, 107, 166
 kaşdı, 107, 166
 kâşır, 179
 kaşr, 27, 117, 171
 kaşr, 143
 kaşır, 61, 74, 152
 kaşdan, 38, 147, 149
 kaşı, 21, 78, 80, 155
 kaşı, 77, 84, 153
 kaşları, 127, 176
 kaşu, 75, 123, 127, 174, 176
 kat, 121, 173
 katında, 183
 katle, 87, 158
 katlüme, 59, 119, 172
 katlüme, 56, 85, 157
 ka^ç, 185
 ka^ç a, 87, 158
 ka^ç ı, 183
 ka^ç re, 129, 177
 ka^ç re, 129, 177
 kavl, 36, 143
 kavli, 35, 141
 kavlinde, 35, 141
 kavme, 137
 kavseyn, 127, 176
 kayser, 20, 61, 74, 152
 ka^ç adur, 127, 176
 kebîr, 144
 keder, 26, 111, 168
 kefesinde, 154
 kelâm, 139, 181, 184
 kelâmı, 180
 kelâmın, 143
 kelâmına, 23, 57, 95, 161
 kelâmında, 139
 kelbi, 138
 kelle, 119, 173
 kem, 24, 163
 kemâhi, 123, 175
 kemâl, 36, 143, 179
 kemân, 21, 97, 153, 162
 kemâne, 22, 158
 kemer, 11, 26, 111, 112, 163, 167, 168
 kemîne, 141
 kenân'a, 23, 94, 160
 kendin, 119, 173
 kendü, 4, 22, 34, 89, 137, 143, 149, 159, 182
 kendü, 56, 57, 82, 118, 156, 172
 kendüden, 118, 172
 kendüni, 137
 kendüsine, 164
 kendüye, 147
 ken^ç ana, 104, 164
 kenz, 64, 73, 78, 79, 154
 kerâmâtın, 100, 162
 kerâmetdür, 13, 143
 kerâmete, 138
 kerâmeti, 146
 kerdür, 14, 161
 kerem, 61, 104, 164
 kesb, 8, 21, 77, 154
 keşif, 149
 keş, 10, 71, 121, 174
 keşf, 81, 83, 155
 keşf, 112, 151
 kevkeb, 129, 177
 kevser, 24, 99, 127, 162, 176
 kıl, 15, 36, 37, 39, 110, 112, 143, 144, 145, 167
 kıl, 69, 128, 177
 kıla, 157
 kılcı, 163
 kıldı, 67, 89, 121, 159, 174
 kıldı, 27, 112, 115, 116, 168, 170, 171, 183

kıldıqça, 24, 99, 162
 kıldum, 179
 kılma, 94, 96, 110, 144, 160, 167
 kılmadı, 137
 kılmak, 156
 kılmamışdur, 98, 162
 kılmañ, 74, 154
 kıлмаñ, 158
 kılmasa, 98, 106, 162, 165
 kılmaz, 158
 kılmaz, 23, 57, 95, 110, 161, 167
 kılmışdur, 154
 kılsa, 81, 112, 155, 168, 171
 kılsañ, 129, 177
 kılsañ, 144
 kılubdur, 94, 160
 kıılır, 14, 15, 81, 83, 124, 153, 155, 175
 kıismet, 74, 154
 kıışsa, 37, 39, 144, 145, 146
 kıışsadan, 14, 135
 kıışsanuñ, 145
 kıt'a, 184
 kıyāmet, 28, 120, 173
 kıyl, 21, 77, 110, 154, 167
 kıymet, 181
 kızıl, 59, 119, 172
 kim, 2, 8, 12, 14, 15, 22, 28, 54, 57, 58,
 60, 61, 70, 71, 72, 81, 82, 86, 87, 98,
 103, 104, 109, 122, 123, 124, 136, 144,
 147, 151, 156, 158, 162, 163, 164, 167,
 174, 175, 182
 kim, 56, 91, 138, 159
 kimde, 147
 kime, 3, 6, 58, 81, 155, 156, 180
 kimedür, 70, 151
 kimi, 3, 38, 52, 55, 62, 77, 86, 111, 145,
 148, 184
 kimi, 38, 83, 145, 147, 148
 kimine, 145
 kimisi, 38, 148
 kimse, 52, 91, 148
 kimseye, 142
 kimüñ, 170
 kimyādur, 180
 kin, 4, 84, 152
 kināye, 15, 144
 kināyetdür, 109, 167
 kināyeyle, 146
 kisrā, 69, 128, 177
 kişi, 35, 141
 kişinüñ, 36, 143, 170
 kitāb, 140
 kitāb, 74, 154
 kitāba, 36, 143
 kitābı, 147
 қо, 113, 169
 қоçмақ, 112, 168
 қоçмақда, 28, 118, 172
 қона, 169
 қор, 23, 91, 152, 159, 163, 164
 қор, 24, 97, 161
 қосам, 117, 172
 қоşмақ, 68, 74, 152
 қойды, 107, 166
 қоymazken, 94, 96, 160
 қоymuş, 119, 173
 қоyup, 145
 қулағı, 14, 161
 қur'ān, 182
 қurāna, 141
 қurbān, 29, 182
 қuru, 166
 күyına, 153
 күyına, 172
 күyından, 22, 82, 156
 күyуña, 141
 күfrini, 64, 71, 85, 157
 күsüf, 152
 күşte, 119, 173
 күşteciün, 163
 lafzdan, 138
 laһza, 158
 lāl, 142
 lālā, 29, 129, 177
 lāle, 128, 177
 lāmi', 139
 la^l l, 12, 38, 70, 71, 127, 151, 176
 la^l li, 148
 la^l lin, 129, 177
 la^l linden, 102, 163
 la^l line, 169
 la^l lini, 71, 100, 139
 la^l lüñ, 128, 177
 laṭīf, 149
 lāyıq, 36, 143
 lāyıq, 142
 lāzım, 135
 lāzım, 149, 184
 leb, xvı, 10, 24, 40, 41, 57, 65, 68, 70, 97,
 98, 100, 102, 150, 151, 161, 162, 163
 leb, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 71, 100, 104,
 139
 lebi, 10, 11, 24, 99, 102, 104, 162, 163,
 164
 lebi, 67, 101, 150, 154
 lebidür, 103, 163
 lebine, 169

leb̄ine, 99, 100, 162
 lebleri, 163
 lebleri, 101, 103, 163
 leblerüñ, 69, 128, 177
 lebüñ, 64, 73, 78, 111, 123, 154, 167, 175
 lebüñden, 81, 155
 lebüñi, 101, 161
 leclāc'a, 92, 160
 lenger, 20, 68, 69, 150
 levḥa, 126, 176
 leyāli, 34, 136
 leyl, 67, 101, 150
 leyletü'l-ḳadri, 73, 83, 156
 libās, 83, 148
 līk, 140
 lisāna, 142
 luḳb, 92, 160
 luṭf, 94, 96, 160, 171
 luṭf, 121, 174
 lü'lü, 129, 177
 lücce, 131, 178
 lügazdur, 138
 lüzümü, 140
 mā, 29, 115, 116, 129, 139, 170, 177, 183,
 184
 mābeynde, 146
 mābeyni, 85, 157
 mābeynindedür, 163
 mağz, 13, 143
 māh, 20, 73, 75, 152
 māh, 68, 74, 152
 maḥalde, 147, 149, 181
 maḥallidür, 155
 maḥfi, 139
 maḥfidür, 64, 73, 78, 154
 māhı, 78, 154
 māhiyyet, 126, 176
 maḥmūd ayāz, 21, 78, 80, 155
 maḥrem, 37, 138, 145
 maḥrem, 138
 maḥşer, 109, 130, 178
 maḥtüm, 183
 maḥv, 112, 168
 mahz̄dur, 180
 mahz̄ün, 94, 160
 māiyyet, 182
 maḳam, 100, 162
 maḳām, 127, 176, 185
 maḳāmuñ, 147
 maḳşūd, 144
 maḳşūduña, 157
 māl, 21, 36, 64, 73, 78, 79, 143, 154
 mālīk, 181
 mālīkdür, 145
 mānend, 27, 115, 116, 170
 mānendi, 136
 manzar, 25, 105, 165
 manzūr, 180
 manzūri, 158
 ma^ç ānī, 94, 160
 ma^ç fūv, 180
 mā^ç il, 185
 ma^ç lūmdur, 146, 179
 ma^ç lūmumuz, 146
 ma^ç mūra, 140
 ma^ç na, 14, 38, 149
 ma^ç nā, 138, 180, 181
 ma^ç nī, 131, 178
 ma^ç nīdür, 147
 ma^ç rifet, 14, 179
 ma^ç zūr, 180
 mār, 113, 114, 168
 maşlahata, 182
 māt, 91, 159
 mātem, 24, 119, 163, 173
 māye, 183
 māyil, 148
 mazāhīr, 147
 mażhar, 185
 mażhar, 37, 103, 145, 163
 mażhār, 37, 145
 mecāz, 21, 155
 meclisünde, 23, 93, 95, 130, 160, 178
 meczūma, 180
 medār, 185
 medd, 176
 mederi, 180
 medh, 53, 120, 173
 medh, 179
 medḥ, 140, 145, 179
 medhi, 180
 medḥin, 38, 149
 medḥuş, 28, 123, 174
 medḥūne, 154
 meger, 123, 152
 meger, 179
 meges, 27, 169
 meh, 24, 25, 63, 95, 98, 99, 119, 123, 126,
 144, 157, 162, 164, 173, 175, 176
 meh, 8, 72, 76, 92, 153, 160
 mehi, 152
 meh-liḳā, 144
 mehruḥ, 23, 91, 159
 meḳādir, 147
 mekān, 21, 61, 76, 153
 mekkār, 22, 82, 83, 156
 meknün, 13, 143

mekr, 126, 174, 176
mektûm, 183
melâ'ik, 143
melâhâti, 147
melâl, 39, 149
melek, 130, 139, 178
melektâli', 139
memleketi, 6, 105, 165
men, 36, 143
menâzildür, 129, 177
mengüş, 28, 95, 123, 175
menhi, 185
meşûb, 136
menzil, 157
menzil, 37, 146
merâtibi, 141
mercüv, 180
merd, 107, 166
merd, 180
merdud, 25
merdüd, 185
merdüm, 22, 57, 85, 86, 157, 158
merhâbaya, 26, 113, 168
merkez, 151, 185
mertebesi, 121, 173
mervaha, 125, 175
meryem, 10, 24, 25, 67, 101, 102, 150, 163
mescüd, 185
meşel, 135
mesele, xix, 29, 54, 182
mesih, 29, 128, 177
mesihâ, 27, 116, 171
mesihâ, 24, 27, 102, 115, 116, 163, 170
mesrür, 140
mest, 62, 80, 103, 148
mest, 100, 162
mestâna, 23, 160
mestâne, 25, 94, 96, 104, 164
mestür, 14, 15, 180
meşâma, 124, 175
meşâmını, 25, 105, 165
meşhür, 68, 89, 159
meţâlibdür, 64, 73, 78, 154
mevc, 75, 122, 126, 174, 176
mevc, 135
mevzün, 13, 143
mey, 79, 96, 101, 139
mey, 95, 101, 161
meydür, 106, 129, 177
meyl, 34, 106, 129, 136, 177
meyli, 136, 182
meylüñ, 70, 151
meziyyet, 28, 120, 173
mıdur, 29, 67, 69, 72, 75, 106, 108, 109, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 158, 175, 176, 177, 178, 185
mısr, 89, 159
mısr, 107, 166
mısr, 165
mic' mer, 25, 105, 165
midâd, 14, 135
midür, 57, 96, 106, 126, 127, 129, 130, 161, 169, 176, 177, 178, 182, 185
mihir, 10, 16, 33, 74, 75, 126, 141, 143, 146, 152, 176
mihrâb, 81, 83, 155
miğdârı, 181
min, 185
mi'mâr, 58, 81, 156
mîr, 142
mir'ât, 74, 75, 105, 106, 127, 152, 165, 176
mir'âta, 119, 173
mirkât, 108, 130, 178
mir'ât, 36, 139, 141
misâfir, 182
misâl, 12, 70, 71, 83, 112, 151, 168
mişâl, 82, 83, 156
mişal, 136
mişâl, 81, 111, 144, 155, 168
mişâli, 111, 167
misk, 12, 29, 67, 72, 73, 89, 109, 125, 175, 183
mîvesidür, 130, 178
miyân, 26, 110, 111, 112, 151, 167, 168
miyânın, 112, 168
miyânına, 111, 167
miyânından, 163
mizân, 143
mizâna, 141
moğol, 21, 61, 76, 153
mücib, 39, 149
mufaşşal, 149
mufaşşaldur, 138
muğber, 20, 152
muğâl, 21, 154
muğbir, 141
muğit, 163
muğâbil, 23, 91, 159
muğarrer, 137
muğtazi, 179
muntazam, 13, 143
mu' ammâdur, 138
mu' anber, 61, 74, 75, 152
mu' anberden, 109, 167
mu' attâr, 12, 20, 65, 67, 150

mu^ç attar, 25, 105, 165
 mu^ç attar, 67, 89, 106, 159
 mu^ç ciz, 125, 146, 175
 mu^ç teber, 26, 168
 mūra, 140
 murād, 14, 87, 135, 136, 158
 murādı, 119, 137, 173
 murğ, 126, 176
 murğ, 71, 121, 174
 murğın, 13, 81, 155
 murtabı, 147
 mūsā, 27, 29, 113, 114, 115, 116, 125,
 168, 170, 171, 175
 musahhar, 25, 102, 106, 163, 165
 muşavverdür, 128, 177
 muşhaf, 144
 muṭābık, 36, 143
 muṭi^ç, 142
 muṭlaq, 147
 muṭṭali^ç, 184
 muṭṭali^ç, 87, 93, 160
 muvāfık, 35, 141
 mūy, 163
 muzmaḥill, 12, 70, 71, 151
 muztarr, 142
 mübāşir, 182
 mübhem, 24, 103, 163
 mübhemdür, 140
 mücessemdür, 128, 177
 mücmeldür, 138
 mücmer, 12, 20, 65, 67, 150
 müdām, 102, 163, 185
 müdde^ç i, 102, 163
 müdde^ç inüñ, 14, 161
 müddet, 68, 150
 müdevver, 25, 165
 müdğam, 24, 163
 müfti, 182
 mühr, 183
 mühridür, 102, 163
 müje, xvı, 22, 40, 41, 56, 57, 64, 71, 84,
 85, 157
 müjgān, 38, 148
 mükerrer, 11, 163
 mülk, 1, 63, 67, 83, 89, 109, 110, 148,
 159, 167
 mülketi, 105, 165
 mülkin, 156
 mültemes, 169
 mümteni^ç, 91, 159
 münhezim, 122, 174
 münkādum, 142
 münkeşif, 181
 münkeşif, 138
 münkir, 152
 münkire, 27, 116, 171
 müntehā, 120, 173
 mü^ç min, 36, 141
 mü^ç mine, 36, 141
 mürde, 10, 24, 102, 163
 mürdeler, 100, 128, 162, 177
 mürüvvedür, 180
 müsem mā, 129, 177
 müsem māya, 138
 müstefād, 138
 müstemend, 181
 müstenid, 142
 müstezāt, 140
 müşābihdür, 115, 116, 170
 müşkil, 72, 113, 168
 müşkilemüz, 29, 182
 müştebih, 126, 176
 müşteri, 146
 müte^ç ayyin, 185
 müttehid, 36, 141
 müttekini, 143
 müyesser, 113, 169
 müzeyyen, 119, 173
 n'ola, 135, 181
 nā-binā, 29, 131, 178
 nāfe, 20, 54, 65, 67, 70, 89, 109, 110, 151,
 159, 167
 nāgeh, 179
 nāgehān, 183
 nā-gehān, 33, 136
 naḥcır, 153
 naḥl, 115, 116, 170
 naqd, 26, 35, 110, 141, 167
 naql, 15, 144
 naqş, 148, 176
 naqşdur, 148
 naqşı, 148
 nāle, 81, 155
 nāleme, 23, 57, 95, 96, 161
 nālişlere, 109, 166
 nālişüm, 57, 98, 162
 nām, 39, 149
 namāz, 21, 81, 83, 155
 nāme, 76, 153
 nāmeye, 33, 39, 135, 149
 na'le, 154
 na'ra, 94, 96, 160
 nār, 121, 174, 185
 nār, 139
 nāra, 34, 136
 nāra, 34, 136

nāri, 185
nārī, 184
nārven, 130, 178
naşba, 136
nā-sezāya, 26, 114, 169
naşīb, 153
naşş, 185
nātık, 142
nat^c, 91, 159
nā-tüvān, 77, 84, 139, 153
naṭ^c, 92, 160
nāy, 153
nāz, 21, 70, 78, 80, 81, 83, 109, 113, 151,
155, 166, 168
nażar, 58, 81, 139, 156
nażar, 13, 57, 61, 81, 85, 104, 121, 150,
155, 157, 164, 173, 180
nażar, 29, 140, 180, 181
nażara, 139
nażarda, 75, 122, 163, 174
nażardan, 158
nażarı, 181
nażarı, 147, 148, 180
nāzır, 147
nāzır, 34, 136
nażıri, 68, 89, 159
nażirin, 164
nażm, 13, 140, 143
nażma, 15, 179, 184
nazük, 26, 110, 148
nāzük, 167
ne, xiv, xv, xvi, 3, 5, 6, 7, 12, 13, 21, 25,
33, 34, 45, 48, 54, 56, 57, 59, 60, 62,
64, 65, 68, 70, 71, 73, 77, 81, 82, 83,
86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 97, 98,
99, 103, 105, 108, 112, 116, 118, 120,
123, 126, 136, 138, 144, 146, 151, 154,
155, 156, 159, 160, 162, 165, 168, 174,
179, 182, 184
ne, 6, 26, 77, 78, 84, 89, 108, 144, 146,
153, 154, 159, 166, 179, 181
necef, 183
nedür, 37, 141, 145, 146, 151
nedür, 119, 173
nefes, 37, 39, 146
nefis, 88, 182
nefs, 150
nefsın, 182
nehār, 67, 101, 150
neḥāri, 34, 136
nemā, 166
nerdübāna, 27, 117, 171
nergis, 82, 83, 156
nergis, 81, 155
nerimāna, 22, 157
nesim, 67, 89, 159
nesl, 137
neşv, 166
nev, 9, 72, 76, 153
nevāziş, 179
nevmid, 34, 136
nev^c, 185
nev^c an, 171
neylesün, 14, 182
nezāketle, 154
nişf, 109, 167
nic'olurdu, 137
nice, 6, 22, 35, 57, 68, 82, 100, 140, 146,
147, 150, 155, 156, 162, 183, 184
nice, 27, 37, 39, 115, 116, 141, 145, 146,
149, 157, 170, 181
nice, 92, 160
nicesinüñ, 140
niğāh, 144, 180
niğār, 68, 115, 116, 147, 150
niğārā, 76, 153
niğāri, 115, 170
niğāruñ, 78, 154
niğāruñ, 22, 89, 159
nihāl, 130, 178
nihāyeti, 145
nime'l, 185
ni^c am, 185
ni^c metle, 169
nişār, 24, 99, 162
nist, 185
nişān, 21, 22, 72, 76, 153
nişāna, 117, 172
nişāne, 22, 28, 158
nişīb, 155
nitekim, 172
niteküm, 142
niyāz, 34, 81, 137, 155
niyāza, 21, 78, 80, 155
niyyetüm, 141
niżām, 184
nizār, 78, 154
nīze, 119, 173
nīzeñ, 107, 166
nīzesin, 171
nokṭa, 103, 151, 163
nokṭa, 98, 162
numūnedir, 128, 177
nūr, 20, 35, 73, 75, 128, 140, 152, 176,
177
nūr, 111, 168
nürdan, 75, 122, 174

nuṭḡ, 169
 nuṭḡ, 143
 nuṭḡa, 15, 129, 177, 180
 nuṭḡa, 24, 99, 162
 nuṭḡı, 155
 nuṭḡı, 139
 nuṭḡuñ, 169
 nücüm, 144
 nüh, 137
 nükheti, 124, 175
 nükteden, 184
 nümā, 74, 75, 152
 nüsha, xıx, 16, 17, 133, 137
 o, 2, 8, 10, 11, 24, 26, 41, 62, 63, 64, 70,
 72, 89, 99, 105, 108, 111, 113, 115,
 116, 119, 120, 137, 141, 159, 162, 166,
 168, 169, 170, 173
 ok, 54, 84, 85, 87, 157
 ol, 1, 4, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 22, 23, 24, 28,
 29, 34, 55, 56, 57, 60, 61, 63, 78, 81,
 82, 87, 92, 95, 97, 98, 102, 107, 109,
 120, 123, 137, 139, 140, 144, 145, 150,
 154, 155, 156, 157, 160, 161, 162, 163,
 166, 167, 172, 173, 174, 175, 178, 179,
 181, 182, 183
 ol, 9, 11, 40, 62, 64, 87, 93, 95, 160, 182
 ola, 10, 13, 14, 15, 35, 39, 58, 65, 68, 70,
 74, 81, 104, 109, 116, 137, 139, 141,
 142, 143, 144, 149, 150, 151, 152, 156,
 164, 167, 168, 170, 171, 180, 181, 182
 ola, 33, 135, 139
 olabilse, 168
 olaldan, 153
 olalı, 67, 101, 105, 142, 150, 165
 olan, v, x, xııı, xv, xvi, xvııı, xıx, 1, 2, 4,
 6, 7, 9, 10, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 33,
 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 50, 52,
 53, 54, 57, 58, 59, 63, 65, 66, 67, 73,
 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 84, 85,
 86, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97,
 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106,
 107, 109, 110, 111, 113, 115, 118, 119,
 120, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 130,
 132, 133, 144, 146, 163, 169, 170, 176,
 178, 180, 185
 olana, 114, 169
 olanı, 60, 87, 123, 174
 olanlar, 36, 143
 olanlara, 147
 olasın, 158
 olavuz, 180
 olaydı, 112, 151
 oldı, 1, 6, 21, 23, 25, 54, 56, 78, 80, 93,
 95, 103, 104, 120, 135, 138, 139, 140,
 145, 149, 154, 155, 156, 160, 163, 164,
 165, 173, 184, 185
 oldı, 138, 140, 146
 oldu, 12, 70, 71, 138, 151
 oldu, 68, 150
 olduğı, 13, 109, 127, 143, 167, 176
 olduğı, 74, 152
 olduğıdur, 171
 olduğına, 65, 68, 120, 150, 156, 173
 olduğıñ, 161
 oldum, 113, 139, 140, 168
 oldur, 23, 28, 35, 37, 72, 93, 95, 115, 122,
 141, 142, 146, 160, 170, 174
 olıcağ, 171, 182
 olıcağ, 13, 143
 olıgelmişdür, 94, 160
 olımaz, 138
 olımaz, 148
 olımazdı, 138
 olınmadı, 146
 olınursa, 94, 160
 olma, xıv, 53, 75, 91, 94, 104, 117, 164
 olma, 36, 143
 olmadı, 55, 76, 153
 olmaduğı, 68, 89, 159
 olmaduğıñı, 179
 olmağ, 105, 157, 165
 olmağa, 137, 182
 olmağıl, 144
 olmak, xv, xx, 7, 8, 32, 36, 52, 53, 59, 61,
 74, 80, 84, 85, 91, 124, 152
 olmağ, 91, 142, 159, 166
 olmağ, 107, 166
 olmakda, 127, 176
 olmamış, 184
 olmamışlar, 184
 olmasa, 68, 89, 111, 148, 150, 159, 167
 olmasa, 36, 122, 143, 174
 olmasun, 15, 57, 82, 109, 146, 156, 167
 olmaya, xvıı, 2, 15, 144, 180
 olmayan, xv, 37, 46, 61, 73, 83, 138, 145,
 156
 olmayanı, 158
 olmayınca, 36, 141
 olmayub, 184
 olmaz, xıv, 4, 61, 65, 90, 104, 111, 131,
 157, 164, 167, 178
 olmaz, 138, 141
 olmazdı, 74, 152
 olmuş, 21, 61, 76, 78, 139, 151, 153, 154
 olmuşdur, 5, 10, 13, 72, 119, 173
 olmuş, 2, 21, 45, 61, 76, 77, 82, 84, 94,
 119, 153, 173
 olmuşdur, 22, 89, 159

olsa, 11, 14, 15, 34, 52, 65, 68, 85, 90,
 102, 108, 118, 136, 138, 147, 148, 150,
 158, 163, 169, 180, 182, 183
 olsa, 136, 152
 olsun, xiv, xv, 7, 8, 82, 86, 95, 144
 oluban, 34, 137
 olunmasa, 183
 olunmazdı, 142
 olup, 2, 9, 10, 20, 41, 46, 73, 99, 152, 183
 olup, 143
 olupdur, 141
 olur, 3, 5, 6, 13, 14, 15, 34, 36, 55, 58, 68,
 77, 81, 84, 85, 86, 88, 89, 91, 105, 106,
 113, 114, 115, 121, 123, 126, 135, 136,
 137, 141, 143, 144, 147, 150, 153, 157,
 159, 165, 168, 169, 170, 171, 173, 176,
 180, 184
 olur, 180, 181
 olurdu, 68, 112, 138, 150, 151
 olurlardı, 122, 174
 olursa, xiv, xv, 7, 8, 34, 72, 76, 136, 153,
 180, 183
 olursañ, 167
 otağıdur, 76, 153
 öldürür, xiv, 60, 87, 123, 174
 ölmez, 36, 143
 ömr, 71, 73, 100, 125, 139, 175
 ömri, 106, 129, 177
 önünde, 107, 166
 öpüp, 28, 118, 172
 öyküneyin, 157
 özr, 179
 özr, 180
 pā-būsıdur, 169
 pādişāh, 169
 pādişehler, 180
 pād-şāhī, 179
 pāk, 14, 139, 142, 180, 182
 pākdur, 156
 pāke, 14, 29, 181, 182
 pāküñ, 143
 pāy, 161, 172
 pāy, 170
 pāye, 26, 35, 117, 140, 169, 172, 183
 pāyın, 158
 pāyında, 166
 pāyimāl, 21, 78, 154
 pāymāl, 120, 173
 pāyuñ, 131, 178
 pāyuñla, 156
 pend, 23, 93, 95, 104, 160, 164
 pendī, 139
 per, 10, 20, 125, 152, 175
 perākende, 122, 174
 pergār, 151
 perī, 12, 144, 147
 perr, 126, 176
 pertev, 89, 140, 159
 pervāz, 145
 pervāza, 126, 176
 peygamber, 137
 peykān, 57, 87, 158
 peyker, 12, 144, 147
 peymān, 68, 85, 89, 159
 peymāna, 25, 56, 85, 104, 157, 164
 peymāne, 22, 23, 93, 95, 104, 160, 164
 pezīri, 14, 15, 124, 175
 pinhān, 14, 15, 124, 175
 pir, 158
 pīrāhen, 28, 118, 172
 pīrāna, 23, 93, 95, 160
 pirehen, 23, 26, 89, 109, 110, 159, 166
 pīr-i meygede, 114, 169
 pīr-i muğāñ, 95, 101, 161
 pīr-i muğāna, 28, 117, 172
 pūr, 9, 10, 16, 20, 33, 40, 77, 84, 89, 90,
 126, 136, 139, 140, 141, 153, 159, 171,
 176
 pūr-elem, 33, 136
 pūr-gevher, 139
 pūr-nūr, 140
 rā, 75, 127, 176
 raġbet, 56, 85, 157
 rāġīb, 136
 rāhatlar, 131, 178
 raġm, 57, 85, 157
 raġm, 77, 84, 153
 raġmān, 138
 raġmanda, 128, 177
 raqam, 14, 135
 raqş, 153
 rām, 102, 163
 ra^c nā, 29, 67, 69, 72, 125, 175
 rāz, 21, 33, 81, 83, 135, 142, 155
 rebāb, 24, 57, 96, 161
 recā, 34, 136
 redd, 155
 reftār, 26, 108, 113, 166, 168
 reftārı, 120, 173
 rehber, 41, 137
 remmāl, 98, 101, 162
 reng, 99, 100, 162
 resm, 75, 127, 176
 reşid, 140
 revā, 25, 26, 27, 107, 110, 114, 165, 166,
 167, 169, 181
 revān, 75, 122, 174
 revāne, 28, 172

rezm, 157
rıdvāñ, 29, 182
rik`a, 183
rikāb, 24, 161
risāle, 182
rismāna, 172
rište, 125, 175
rivāyet, 37, 39, 145
rivāyetdür, 146
rivāyetimüñ, 135
rivāyetümi, 135
riyā-bāfuñ, 181
rū-be-rū, 74, 152
ruḥ, 128, 177
ruḥ, 23, 79, 91, 92, 159, 160
rūḥ, 130, 149, 178
rūḥa, 131, 178
rūḥāni, 145
rūḥdur, 149
ruḥında, 57, 72, 81, 83, 155
ruḥsarı, 38, 148
ruḥsārında, 150
rūhu`l-emīn, 125, 175
ruḥumla, 142
ruḥuñ, 69, 128, 177
ruḥūndan, 78, 154
ruḥuñla, 168
rūyuñ, 75, 127, 176
rūz, 74, 142, 154
rūstem, 3, 157
rūşd, 140
rütbeti, 168
rütbeti, 121, 173
sābıkan, 164
şābit, 74, 152
sācid, 138
saçayın, 14, 146
şadā, 153
sāde, 126, 176
sāde-rū, 157
şādık, 35, 141
şādıkdur, 35, 141
sāf, 182
şaf, 157
şāf, 139
şafā, 26, 37, 38, 113, 145, 148, 168
şafāya, 34, 136
şafāyı, 115, 146, 170
şāfi, 126, 156, 176
şag, 60, 87, 123, 172, 174
sāgar, 99, 162
şagır, 144
sāhil, 183
sāhir, 38, 83, 148

sāhiri, 126, 176
sāḥ, 171
şakın, 110, 167
sākī, 104, 164, 171
sākī, 95, 101, 130, 161, 178
sākī, 169
şākī, 26, 113, 168
sākiden, 99, 162
şakla, 113, 168
şaklasun, 101, 103, 163
şala, 13, 81, 155
şalaḥa, 180
şaldı, 183
şaldı, 104, 140, 164
sālikdür, 145
şalmanın, 13, 81, 155
şalmaḥ, 25, 107, 165
şalmasa, 121, 174
şan, 21, 78, 80, 155, 171
saña, 15, 29, 56, 180, 182
şanasın, 153
sancaḥ-dār, 152
şandılar, 184
sānem, 112, 151
şankim, 75, 122, 174
şanma, 98, 156, 162
şanma, 145
sanmañ, 152
şanmañ, 78, 154
şānmañ, 151
şanur, 171
sā`id, 27, 114, 115, 116, 170, 171
sākī, 115, 170
şarılır, 28, 72, 122, 174
şatduḡiçün, 119, 173
saḥ, 126, 176
şavlecān, 153
şayd, 13, 81, 155
sāye, 121, 174
sāyebān, 21, 76, 153
şayf, 34, 136
şayyādı, 71, 121, 174
sebeb, 140, 183
sebz, 24, 97, 161
sebzinden, 22, 89, 159
secdeye, 152
sehī, 178
sekr, 183
selīm, 36, 138, 143
selīm, 35, 140
semā, 129, 177
semāda, 138
semā^c, 153
semen, 22, 23, 26, 89, 108, 110, 159, 166

semend, 35, 140
 semender, 20, 69, 150
 sem^ç, 15, 144
 sem^çine, 81, 155
 sem^çine, 94, 96, 160
 semtine, 149
 sen, 14, 61, 94, 96, 160, 179, 181
 sen, 6, 98, 113, 145, 162, 168
 senā, 142
 şenā, 142
 seni, 60, 98, 142, 156, 162
 senüñ, 179
 senüñle, 167
 ser, xvi, 8, 10, 20, 28, 40, 41, 49, 57, 59,
 62, 68, 72, 74, 76, 81, 83, 112, 118,
 119, 120, 144, 150, 151, 152, 153, 155,
 158, 172, 173
 serā, 29, 67, 72, 125, 175
 serāy, 140
 ser-ber, 20, 68, 150
 serhoş, 123, 175
 ser-nigün, 28, 120, 173
 ser-tā-ser, 144
 ser-ta-ka-dem, 112, 168
 serv, 26, 89, 108, 110, 120, 130, 159, 166,
 172, 173, 178
 servüñ, 166
 setr, 180
 sev, 185
 sevdā, 166
 sevdāya, 20, 54, 65, 70, 151
 severken, 57, 87, 158
 severseñ, 178
 seyfi, 25, 107, 165
 seyl, 34, 136
 seyl, 6, 136
 seyr, 1, 109, 137, 167
 seyr, 75, 122, 147, 174
 seyrin, 123, 175
 şifāt, 36, 141, 185
 şifātı, 139
 sırr, 98, 112, 151, 162, 183
 sırr, 33, 138, 139, 143
 sırra, 5, 138
 sırrına, 181
 sırrına, 15, 140, 146
 sīb, 25, 104, 106, 129, 164, 177
 sidre, 130, 178
 sidreden, 120, 173
 sihām, 79, 97, 101, 162
 sihām, 154
 sihr, 72, 73, 113, 126, 168, 176
 sikender, 20, 25, 65, 68, 69, 105, 106,
 150, 165
 sīm, 26, 89, 108, 110, 159, 166, 167
 sīm, 112, 116, 168, 171
 sīmīn, 107, 166
 sīmīne, 126, 176
 sīmurğa, 13, 81, 155
 sīmurğdur, 126, 176
 sināna, 22, 87, 158
 sīne, 26, 108, 109, 166, 167
 sīneñ, 109, 130, 167, 178
 siper, 167
 sīretdür, 140
 sīreti, 35, 141
 sīretin, 140
 sirişki, 112, 168
 sirişkin, 26, 110, 167
 sirişti, 140
 siyāhuñ, 28, 72, 122, 174
 siyehüñ, 64, 71, 85, 157
 şöbet, 23, 93, 95, 160
 şokuyor, 104, 164
 şormağ, 81, 155
 şorsak, 99, 162
 şorsalar, 179
 söyle, 130, 178
 söyledüm, 142
 söylemek, 12, 13, 143, 144
 söylenür, 145
 söyleseñ, 143
 söz, v, xviii, 5, 12, 13, 14, 16, 18, 52, 66,
 77, 82, 92, 94, 95, 97, 99, 107, 116,
 117, 118, 119, 121, 124, 132, 161, 182
 söz, x, xv, xvi, xvii, xviii, xix, 13, 33, 40,
 41, 43, 47, 59, 93, 96, 104, 108, 112,
 117, 133, 135
 sözi, 14, 15, 180
 sözi, 13, 135
 sözinde, 35, 141
 sözlerüñ, 94, 96, 160
 sözüm, 15, 53, 144
 sözüñ, 14, 161
 sözüñ, 181
 sözüne, 110, 167
 sözüne, 14, 179
 şu, 156
 su'āl, 183
 sū'ālimüñ, 183
 şubḥ, 142
 şub^çan, 175
 şub^çān, 113, 114, 168
 sultān, 35, 140
 şuna, 25, 26, 27, 107, 113, 114, 166, 168,
 169

ŧunma, 114, 169
 ŧunsa, 102, 163
 sũ 'alũm, 29, 182
 sũre, 99, 127, 162, 176
 sũret, 69, 138
 ŧũret, 61, 147, 148, 150
 ŧũret, 35, 126, 128, 140, 141, 176, 177
 ŧũretā, 21, 78, 80, 153, 155
 ŧũretā, 69, 150
 ŧũretde, 137
 ŧũretdũr, 140
 ŧũreti, 140, 141
 ŧũretinde, 138
 sũhā, 33, 143
 sũhān, 13, 142, 143
 sũhān, 13, 143
 sũhāya, 26, 113, 168
 sũhrāba, 157
 sũkker, 169
 sũkũna, 25, 107, 165
 sũleymān, 102, 163
 sũlũkũ, 37, 39, 146
 sũnbũl, 29, 67, 69, 72, 125, 175
 sũnbũl, 27, 64, 114, 169
 sũnen, 36, 143
 sũrdũm, 139
 sũre, 2, 117, 172
 sũrer, 169
 sũrmeden, 131, 178
 sũrmese, 74, 152
 sũtũna, 25, 107, 166
 sũvār, 161
 ŧād, 142
 ŧād, 34, 136
 ŧāh, 13, 21, 35, 61, 76, 81, 92, 113, 140,
 153, 155, 160
 ŧāha, 61, 150
 ŧāh-bāz, 145
 ŧāhdur, 35, 140
 ŧāhna, 21, 61, 76, 153
 ŧāhĩn, 155
 ŧāhlar, 92, 160
 ŧāhlaruñ, 169
 ŧāhŧa, 57, 170
 ŧāhum, 23, 91, 159
 ŧāhuñ, 119, 173
 ŧāmum, 142
 ŧāne, 27, 114, 169
 ŧānenũñ, 72, 119, 173
 ŧā'ir, 14, 15, 124, 175
 ŧāpũr, 69, 128, 177
 ŧārāb, 24, 95, 101, 161
 ŧaŧt, 158
 ŧaŧranc, 92, 160
 ŧeb, 63, 142
 ŧebnem, 149
 ŧecer, 36, 143
 ŧefkāt, 28, 121, 174
 ŧeh, 10, 13, 76, 91, 125, 136, 140, 159,
 169, 175
 ŧeh, 35, 76, 153
 ŧehā, 124, 156, 175
 ŧehr, 128, 141, 177, 182
 ŧehriyār, 161, 179
 ŧehr-yār, 141
 ŧehsũvār, 140
 ŧeh-zāde, 136, 140
 ŧekk, 184
 ŧekker, 29, 131, 178
 ŧekl, 137
 ŧeklen, 184
 ŧekli, 27, 115, 116, 170
 ŧem', 112, 168
 ŧerefĩn, 169
 ŧerh, 11, 176
 ŧerh, 152, 154
 ŧerh, 183
 ŧevk, 23, 91, 153, 159
 ŧevket, 75, 145, 152
 ŧevkũm, 135
 ŧevkũni, 142
 ŧeynidir, 147
 ŧeytāndur, 185
 ŧifā, 127, 176, 180
 ŧikār, 24, 97, 162
 ŧikāyetle, 124, 175
 ŧiken, 23, 68, 89, 159
 ŧikeste, 157
 ŧi'r, 14, 15, 124, 175
 ŧĩrin, 69, 128, 177
 ŧitādadur, 34, 136
 ŧitāya, 34, 136
 ŧĩve, 130, 178
 ŧĩvedũr, 147
 ŧiyem, 141
 ŧol, 54, 95, 123, 126, 130, 175, 176
 ŧu' a', 107, 166
 ŧu' le, 57, 170
 ŧũrĩde, 106, 165
 ŧũrĩdeme, 139
 ŧũbhe, 65, 68, 143, 150, 156
 ŧũkr, 169
 ŧũrũ', 85, 157
 tā, 28, 59, 72, 118, 119, 120, 144, 172,
 173, 185
 tā, 15, 117, 172, 182
 tāb, 78, 79, 154, 185
 tāb, 70, 151

t̄abāna, 22, 25, 157, 164
 t̄abi^ç, 139, 147
 t̄abiş, 121, 174
 t̄abiş, 121, 174
 tab^çı, 78, 154
 taḥammül, 110, 167
 taḥt, 35, 140
 taḥvıl, 183
 taḫvım, 36, 138
 tamām, 101, 103, 130, 163
 ta^çalluḫdur, 147
 ta^çaşşuḫdur, 147
 ta^çlım, 95, 123, 175
 ta^çrıfe, 135
 t̄ār, 20, 70, 73, 83, 151, 156
 t̄ārı, 113, 114, 168
 taşavvur, 144
 t̄ātār, 20, 65, 70, 151, 156
 t̄āze, 99, 100, 162
 te'essüf, 59, 119, 172
 teb, 70, 79, 151
 teb, 78, 154
 tebdıl, 183
 teberrāsiyla, 154
 teblıse, 185
 tecāḫülü'l-'ārif, 184
 tefekkürle, 137
 tefsır, 144
 tek, xv, 8, 12, 13, 32, 48, 53, 59, 65, 69,
 84, 88, 109, 115, 119, 135, 154, 167
 tamam, 109, 167
 temām, 178
 temāşā, 109, 167
 temāşālar, 147
 temāşāsı, 135
 temennā, 27, 170
 temessül, 143
 ten, 23, 26, 28, 89, 108, 110, 118, 145,
 159, 166, 172
 tenāsüb, 148
 tende, 60, 91, 159
 tenezzül, 100, 182, 184
 tenezzülāta, 185
 tenezzüle, 184
 teraḫḫıye, 184
 terbiyetle, 139, 181
 terlükde, 99, 100, 162
 tesellı, 138
 tesellı, 109, 167
 teskın, 139
 teslım, 36, 143
 teşbıh, 94, 160
 tev'emān, 153
 tevcıh, 180
 teveccühi, 81, 155
 tibyān, 29, 182
 tıg, 59, 87, 119, 158, 172
 tıgna, 167
 tıguña, 107, 166
 tır, 79, 87, 93, 95, 127, 154, 160, 176
 tıre, 168
 tırüne, 117, 172
 toğdı, 140
 tölek, 21, 61, 76, 153
 turābı, 184
 tütıyā, 131, 156, 178
 tünbetüne, 25, 107, 165
 türkiden, 153
 türrehātı, 180
 ḫabıb, 60, 87, 123, 174
 ḫabi^çatden, 184
 ḫab^ç, 142
 ḫab^ç, 131, 178, 185
 ḫab^çı, 184
 ḫab^çuñ, 131, 178
 ḫağa, 136
 ḫağıdup, 171
 ḫāhir, 139
 ḫāk, 61, 74, 152
 ḫākı, 137
 ḫaḫılur, 95, 123, 175
 ḫaḫınmışdur, 152
 ḫālib, 136, 147
 ḫālib, 139
 ḫāliblerüñ, 111, 167
 ḫal'at, 146
 ḫañ, 102, 163
 ḫañ, 185
 ḫāna, 23, 92, 160
 ḫarḫ, 92, 160
 ḫarıka, 145
 ḫarrār, 126, 176
 ḫarz, 145
 ḫāvüs, 106, 129, 177
 ḫāvusdur, 125, 175
 ḫayyıbüñ, 143
 ḫılısm, 64, 73, 78, 154
 ḫoğar, 144
 ḫoğmış, 153
 ḫoğru, 130, 178
 ḫoğrusı, 28, 120, 173
 ḫoḫuz, 136
 ḫolandurdı, 119, 173
 ḫolanur, 136
 ḫolaşma, 111, 167
 ḫolaşur, 163

taldı, 105, 165
 top, 165
 t̄ubā, 29, 130, 178
 t̄ubāya, 115, 116, 170
 t̄ubāyı, 28, 120, 173
 tuğrā, 176
 t̄ulī, 164
 t̄uş, 28, 72, 122, 174
 tut, 165
 tuta, 23, 93, 95, 160
 tutar, 119, 163, 173
 tutmuş, 161
 tutsa, 57, 96, 161
 uçmağa, 152
 uğruya, 150
 ūlādur, 15, 144
 ulu, 37, 146
 umar, 99, 161
 umardı, 57, 87, 158
 umarın, 39, 149
 unşurdaki, 184
 unvān, 76, 153
 uran, 83, 126, 129, 148, 176, 177
 urandur, 37, 145
 urdı, 87, 158
 urmasa, 113, 114, 168
 ursa, 158
 urup, 22, 82, 156
 urur, 75, 122, 126, 153, 174, 176
 urvetü'l-vüsķā, 125, 175
 uşlu, 13, 135
 usr, 183
 uşşāk, 119, 173
 uşşāka, 122, 174
 uşşākı, 121, 174
 uşşākuñı, 25, 104, 164
 uyar, 35, 141
 uyğu, 77, 84, 153
 uyumağdur, 70, 151
 uzatmaz, 57, 170
 ūlfeti, 146
 ūmīd, 34, 136
 ūstād, 179
 ūstine, 124, 175
 ūstümize, 121, 174
 ūstüne, 67, 80, 101, 150
 ūzre, 156, 176
 vācib, 184
 vaḥşet, 153
 vaḥy, 138
 vākıf, 184
 vākıf, 15, 140, 146
 vākı^ca, 157
 vākı^c, 22, 89, 159
 vaqt, 65, 68, 150
 vāmıķ, 116, 171
 va^cde, 109, 167
 vā^cde, 104, 164
 va^cdesi, 56, 85, 157
 vā^ciz, 109, 167
 vā^cizā, 94, 160
 var, x, xv, xvii, 3, 8, 24, 26, 28, 56, 57,
 59, 60, 76, 77, 84, 85, 92, 94, 98, 100,
 107, 108, 109, 112, 117, 120, 128, 135,
 137, 146, 147, 148, 153, 157, 160, 162,
 166, 167, 168, 172, 173, 177
 var, 29, 117, 152, 172, 182
 varabilsem, 117, 172
 varanı, 124, 175
 vardı, 117, 172, 185
 varduğda, 169
 vardum, 153
 vardur, 10, 123, 141, 174
 varlığı, 103, 163
 varma, 179
 varmadum, 142
 varmasa, 169
 varmaz, 170
 varsun, 184
 varṭa, 184
 varur, 179
 varur, 72, 119, 173
 vaşf, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156,
 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164,
 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172,
 173
 vaşf, 142
 vaşfuña, 144
 vaşlınā, 104, 164
 vaṭan, 26, 109, 167
 vāy, 14, 15, 180
 ve, iii, iv, v, x, xiii, xiv, xv, xvi, xvii,
 xviii, xix, xx, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10,
 12, 13, 16, 17, 18, 19, 32, 33, 34, 35,
 36, 37, 39, 40, 41, 43, 44, 44, 45, 46,
 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 58, 59, 62,
 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73,
 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83,
 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94,
 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103,
 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111,
 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119,
 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127,
 128, 129, 130, 131, 132, 133, 140, 181,
 268, 269, 270
 vech, 8, 11, 33, 36, 68, 74, 94, 99, 100,
 128, 136, 138, 150, 160, 162, 174, 177

vech, 138, 152
 veche, 108, 130, 178
 vechi, 68, 74, 152
 vechi, 123
 vechī, 94, 160
 vechūñle, 74, 152
 velāyeti, 146
 velī, 57, 72, 81, 83, 138, 148, 155, 169
 vermeseydi, 20, 73, 152
 vesīledür, 72, 113, 168
 veyā, 142, 176
 veyahūd, 165
 veyāhūd, 183
 vīrāne, 25, 164
 virdi, 20, 54, 65, 70, 136, 151
 vire, 111, 139, 168
 viren, 8, 137, 148
 virenden, 13, 135
 virmedi, 137
 virmeğe, 87, 158
 virmeñ, 158
 virmesün, 100, 162
 virür, 58, 92, 131, 147, 160, 178
 virür, 113, 114, 169
 virürse, 57, 98, 162
 visāli, 102, 163
 vuķūf, 98, 162
 vü, 9, 16, 40, 67, 83, 89, 99, 100, 126,
 137, 146, 148, 153, 159, 162, 176, 179
 vücūdumı, 112, 168
 yāb, 23, 24, 57, 95, 161
 yabana, 144
 yād, 37, 39, 146
 yağşı, 77, 84, 153
 yağhūd, 109, 125, 126, 127, 129, 130, 175,
 176, 177, 178
 yaħyā, 29, 127, 176
 yāķut, 99, 100, 162
 yāķūtı, 102, 163
 yaman, 76, 77, 84, 153
 yaña, 91, 159
 yañadan, 160
 yanına, 2, 5, 124, 175
 ya´ķüb´dur, 89, 159
 ya´ni, 98, 119, 162, 173, 183
 ya´ni, 35, 108, 130, 140, 178
 yār, 28, 65, 68, 150
 yār, 113, 114, 168
 yārāna, 164
 yaraşur, 72, 76, 153
 yarın, 109, 167
 yāri, 28, 118, 172
 yārum, 142
 yāruñ, 153
 yaşdanur, 152
 yāsemen, 22, 23, 26, 89, 110, 128, 159,
 166, 177
 yāsemendür, 128, 177
 yaşumla, 112, 168
 yatup, 70, 151
 yaz, 15, 146
 yaz, 29, 182
 yaza, 182
 yazdı, 4, 12, 70, 71, 151
 yazdum, 15, 38, 149
 yazılsa, 76, 153
 yazmış, 99, 162
 yed, 27, 115, 116, 130, 170, 171, 178
 yedi, 179
 yeg, 142
 yeksān, 141
 yeni, v, xviii, 4, 28, 46, 72, 122, 174
 yer, xiv, xv, xvii, xix, xx, 6, 9, 12, 17, 18,
 36, 40, 41, 47, 54, 65, 66, 69, 77, 80,
 85, 88, 95, 96, 98, 107, 108, 109, 110,
 114, 116, 118, 120, 122, 124, 130, 131,
 157
 yerde, 32, 137
 yeter, 4, 27, 114, 168, 169
 yetürür, 137
 yıķılsa, 156
 yine, xiv, 2, 19, 25, 42, 66, 79, 84, 85, 91,
 98, 100, 104, 106, 107, 113, 114, 115,
 117, 122, 164
 yine, xiv, 19, 33, 34, 76, 80, 90, 135, 136,
 141, 143, 144, 148
 yirde, 142
 yirde, 56, 58, 81, 137, 156
 yirden, 87, 93, 95, 160
 yire, 22, 60, 82, 84, 142, 156, 157
 yire, 136
 yiri, 137
 yoğ, 142
 yoħsa, 182
 yoħsa, 14, 109, 125, 126, 130, 146, 175,
 176, 178, 179
 yoķ, 13, 22, 65, 68, 74, 84, 94, 112, 143,
 150, 152, 157, 160, 168, 169, 180, 182
 yoķ, 57, 98, 162
 yoķdur, 36, 143, 145
 yoķluğı, 103, 163
 yol, 37, 39, 44, 95, 96, 108, 145
 yolda, 6, 155
 yoldur, 37, 146
 yolında, 87, 158
 yolında, 119, 173
 yumulmaz, 82, 156

yūsuf, 37, 39, 87, 88, 89, 104, 119, 136,
145, 146, 149, 158, 159, 164, 173
yūsuf, 135
yūsuf^ı, 37, 39, 145, 164
yūsuf^u, 37, 39, 146
yūsuf^{uñ}, 146
yūsufi, 94, 160
yüri, 118, 172
yüz, 4, 6, 22, 43, 47, 66, 68, 73, 74, 76,
77, 82, 87, 88, 89, 92, 93, 95, 96, 101,
103, 124, 126, 127, 128, 131, 146, 150,
156, 157, 160, 178
yüz, 22, 47, 73, 74, 81, 82, 88, 117, 124,
127, 155, 156, 172, 175
yüzden, 22, 88, 89, 100, 118, 159
yüze, 139
yüzi, 55, 140, 165, 170
yüzin, 115, 116, 170
yüzin, 25, 107, 165
yüzinde, 139
yüzüme, 144
yüzüñ, 78, 92, 128, 154, 160, 177
yüzüñ, 64, 73, 78, 154
yüzüñden, 128, 177
yüzüne, 5, 68, 85, 92, 127, 160, 169
yüzüñe, 128, 157, 177
zā'ıldür, 89, 159
zabı, 149
zāhid, 107, 166
zāhid, 73, 83, 156
zāhide, 112, 151
zāhir, 111, 120, 139, 167, 173, 176
zāhirdür, 15, 179
zaḥm, 167
zaḥm, 87, 93, 95, 160
zaḥmum, 158
zamān, 34, 69, 136, 137
zānuñ, 158
zā'if, 77, 84, 153
zāra, 109, 166, 171
żarar, 180
zāt, 36, 141
zātı, 139
zātındaki, 146
zeber, 26, 112, 168
zebūna, 25, 107, 166
zehhāruñ, 131, 178
zehrüm, 77, 84, 153
zeķan, 104, 164
zemāndur, 69, 128, 177
zemzem, 24, 102, 163
zenāḥ, 105, 165
zenaḥdān, 107, 166
zenaḥdānuñ, 124, 175
zer, 72, 76, 153
zer, 180, 182
zerre-veş, 140
zevāle, 78, 154
zeyli, 136
zıl, 12, 70, 71, 151
zıll, 35, 89, 140, 159
zīb, 72, 73, 76, 153
zībā, 27, 29, 67, 69, 72, 115, 116, 125,
148, 170, 171, 175
zībāña, 23, 91, 159
zıkr, 34, 136
zilletdür, 180
zindāna, 104, 164
zır, 26, 78, 112, 154, 168, 185
ziverle, 72, 76, 153
ziyād, 142
zūlmü, 95, 123, 175
zūlümāt, 185
zü-cihetin, 171
Züleyhā, 119, 173
Züleyhā'nuñ, 146
zülf, xvı, 12, 20, 26, 28, 40, 41, 47, 54,
60, 63, 64, 65, 70, 71, 72, 85, 112, 113,
119, 120, 121, 122, 151, 157, 168, 173,
174
zülf, 27, 29, 44, 47, 48, 50, 63, 67, 70, 71,
72, 79, 82, 83, 114, 125, 156, 169, 175
zülfı, 57, 72, 81, 83, 155
zülfı, 61, 72, 74, 105, 113, 140, 152, 165,
168
zülfine, 117, 172
zülfini, 113, 114, 168
zülfini, 71, 100, 139
zülfıyle, 68, 74, 152
zülfüñ, 72, 76, 153
zülfüñdür, 64, 73, 78, 154
zülfüñi, 73, 83, 156
zümre, 121, 173
zunnār, 20, 112, 151

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TIPKIBASIM

Divan-ı Celâli,

Hüseyin Celâl Bey, Celâli, d. 1571.: كلب لالچ نيسح.
[1570-1599?].

<http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130723>

HathiTrust

www.hathitrust.org

Public Domain

http://www.hathitrust.org/access_use#pd

This work is in the Public Domain, meaning that it is not subject to copyright. Users are free to copy, use, and redistribute the work in part or in whole. It is possible that heirs or the estate of the authors of individual portions of the work, such as illustrations, assert copyrights over these portions. Depending on the nature of subsequent use that is made, additional rights may need to be obtained independently of anything we can address.

3

کتاب حسن یوسف جلای فرمایر

مصطفیٰ در کتب علی زاده مولانا بی
۱۷۰۲

خاک شو خاک تا بروند کل
که بجز خاک نیست مظهر

کتابخانه کتب خطی و کتب
مخطوطات

UNIV
OF
MICH
405

یا فاطمه لایزاله رزق بالاحسان

مینہ شو قم بلور دخی بشم وار	میج دیر باس کے خروشم وار
مینہ بر نامیہ اید کم غاز	اولا دل بلبلینہ کاشن اراز
استماع ایلکوز روایتی	انضی اخذ ایدوب حکایتی
نولہ آفایتی ووشہ ضرب شل	چونکہ تعریف لازم اولدی بل
بسط الفاظ ایدر مد اور قسم	قصہ ون قصہ در مراد قسم
سوز بکوم کاہی خفت اولور کئی تک	سوزی ویرندن آلمن وصلو کرک
ابتدایہ بودر روایتک	چونق تماشا سہ وار حکایتک

ارزن

بر زمان بکیرت ال مودی	اجتهاد و مدینه فکرت ال مودی
ناکمان قلبه بو غم شدی	دل نه و جمله پرالم ووشدی
غمه ووشه قضیه ناظر اولور	شاد اولور سبایه حاضر اولور
طافه خچم مراد ایدر زینلی	یره آپه غلایه در میسلی
آب ابر رسنه ناره میل ایلر	ناره ابر رسنه رجای سیل ایلر
یکجه اولپ نهاری فکر ایلر	کوندزا اولپ بیالی ذکر ایلر
صیف اولور شت ایدر ایدر	ینه فصل شتاده در نومید
حال عزنده نصیه طالب اولور	اولپ منضموب عنله رغب اولور
کون اولور کوکلری طقوز ظونور	سیل مانندی هم اولور بولنور
یرزی کوسیکه براره یه کتور	گاه اولور کند و کند ویلی تور
بر مرادی وار اکلدم انا	یرده و کوکده بولدم صلا

ار اوم کند و کورده دربان	تو فکرت له اولوبن حیران
ایر وی باغدن اولن مان داز	ایلمدم بوسه ارتیله نیاز
در سکن فتح اوله بو کنجینه	دوسی سینیه بول آئینه
نسل اپانه اولمغده سبر	کلهدی شکل بشه ده پنجهبر
نجه اولور وی بو قوم ارشادی	یغری صورتده کله اولادی
حاله فیض ویرن آدمدر	کرچه نانه نسخه عالمدر
اکو کلی بریده قلمدی آرام	بو مقدر در را و فخر انام
ویردی بوسه سیر افایقه	جمله سیر ایلدی بو غایقه
و حیه کلبی صورتده عیان	اولدی حبیریل آسمانی سما
منکشف اولدی صورت رحمان	وحیده و جهنی ایدوب اعلان
سراسمایه اولیمزدنی سیریل	وجه آمده کمپه جبریل

لفظ ن پت فاد اولور معنا	کم مستایه ایر وی بی اسپسا
فهم اید باخقی آنی قلب سلیم	وجه آدم را چسبن تقویم
دیوبو پسته اولینر محرم	آدیم بلز اولمین آدم
اولمزیدی کر امت حاسد	محرم اولور دخی دساجد
وجه آدده هپ مفصلدر	سراسما پسا ده مجلدر
وجه آدم ولی معمار	آسمانده لغز دور ایمادر
ایلمز سن تپلی عالمدن	سرنه استرک استه آدمن
بندۀ امر و تابع فرمان	بوش ازلمه اولدم آنی همان
قلبی صاف ایلملی پاک پر کوسر	طالب اولدم کورم بر ایل نظر
سرخنی یوزنده ظانر اولا	ذاتی کیسه صفاتی ظانر اولا
اوله اسپسار انفسه مرات	سرکلامنده فتح اوله درجات

نار می نپذیرد ایده سنوا	نطقی بر لبه هو ایسے ایلیمہ ما
جست و جود کور و بلم چالاک	آبمی تربیت لہ ایلیمہ خاک
دزد لہ اولش یکن اہل امن	دل شوریدہ مد ویرہ تکیں
دل وارہ ییر ویرہ آرام	جان حیران ما تو ان بولہ کام
بود عاودہ ایکن ال بوزہ سوزم	نظرہ قرشو بر ملک کوزم
لب لعلینی جسمہ جان کوزم	زلفنی عسہ جاودان کوزم
کون کے اولدی اول ملک طالع	چہرہ پسندہ کلام حق لایع
اولدی اولدم پیرنی ل پر نور	خپتہ دل خرم اولدی جان برور
شاہدر اکلمہ مانی نجیبہ شاہ	خلقتی نور چپسی ظل آلہ

شہوار سہ مند پارتخت

یونی لہان بلم عالی بخت

کون بکے طوغدی اول شہ عالم	دل غم دیدم ایلمدی ختم
صالدی پرتوبو ذره پوش موره	نظر آتدی بوجبد ناموره
باقدم انوار حسنہ آنوک	سزنده واقف اولدم نسانک
صورت و سیرتن عیان کوردم	باشدن یاغنه آنی جان کوردم
زلفی قدر اولدی کوکلیه بوزی عید	دل جانده ایرشدی شد رشید
کرچه انپان لازومی صورتدر	اصل انسان خلوص سیرتدر
صورتی نجبه پینک آرددر	لیک اصل برشتی مبهم در
کرچه مرات حقددر انپان	انظر انا ما استتیکان
آدم اولدر سوزنده صماوق اوللا	صورت و سیرتی موافق اوللا
اعتقاد ایملک آنی صاوقدر	تولی و فعلی چون مطابقدر
تولی اما اویرپسه قرآنه	نقد علمی کلور سه میزانه

کشتی تو سبزه بی خلاف کرک	خلق حقیقه انصاف کرک
مؤمن اولور می مؤمنه مراست	متحد اولیا نجه ذات و صفات
کور دی عالم او محسوس برانوا	حسب ظلمدن اتدی استفسار
دو حییه سرتده سن بندر حالک	پنه منجر اولپ در احوالک
دوم ای شمشیر بارغ و شیم	آستانوک یکینه بنده سیم
نیچه دمدر که حییه برتم واردر	کعبه کوپوک نیستیم واردر
بریره واردم قدم سرارم اولم	کسیه باقدم که یارم اولم
بوغدی یوده کوکده محسوس	خیلی مضطرب ایدی دل و جانم
حمدتد جمالکد ایردم	کوز کوره باغ جنتد کردم
امر که خود مطیع و منقادم	بندک اولایه لغدن آزادم
وصف عالم بیان کلسوینیه	کز نور ازم سانه کلسوینی

کتاب سینه کبیر
کتاب سینه کبیر
کتاب سینه کبیر

نالی

ناطق اولفتی کیدر رو یا لال	امر که مستند در احوال
دوی ای طبع پاک و میر سخن	لایق اولد که سویلد م سنی بن
نته کم کاشن اچره آچله کل	دمبدم خوش نو اگرک بیل
کو کلکی کل رخله ش و ایله	شو کلکی روز و شب زیاد ایله
اولپ بر کینک آثاری	شجر اولور که یوقدر آثاری
اولمه مال و بونه کل تیسلمه	من اتی اللی کو رقبلت سلیم
اولمز او غول کمال و عس فندز	اهل عرفان اولد انسا ندر
قول و فعلک کتا به لایق قتل	سنن و فسر ضله مطابن قتل
قول حقدر تمثیل افعال	قصر حبت اولور حقیقت حال
اولوب اوراک طیبک حورا	عملک اولاجنت الماوا
نطق با یک تو ملایک اوللا	میگین سیح لارا یک اوللا

سویلیک تن کلامن ایله بیان	ینه کنه و کلامن ایت میزان
اولحق نظمه سخن موزون	شبهه یوق اولدوغی درکنون
سخن نغز عین دولتدر	منتظم سویلیک کرامتدر
دوم ای مهسه کسمان سخا	تر عسقلنی ایدیهین افشا
مصحف حنک ایتمسیر	استماع اتند صغیر کبیر
دوی خندیلده اول پری پکیر	د آب ایله سویلیک دکلمی هنر
استعاریلده نقل اولی در	باکنا یه اوله یا ایما در
قصه نقل ایله کم مثال اولسون	اصطلاحات اهل حال اولسون
دوم ای همتا عنایت قیل	وصفکده بر مثال اشرت قیل
دوی ای غنایلیغ شش لک	سمع جانیده قیل سوزم اذعان
علم میتنه نایلیک انشا	سند سه فنن ایلیک اعلا

تقلک احسا نجوم آفاستے	یہ نہ مقصود اولن قلابا بیقے
بکا نقل ایسک اگر از بر	کستان جہانی سترما سپر
نہ طوغر نہ بتبر بو فکر تدن	نہ تصور او لور بو حیرت تدن
یرومہ باق یابانہ قلب سکاہ	جمع قیل عسکت اولمخل کمراہ
عشق و عاشق نہ رعیا نایلیہ	منظر عشق نہ بیان ایلیہ
عشق نہ دم اور اندر اہل صفا	عشق نہ علیہ ایہ نایلیہ
منظر عشق نہ بے آدم	دیو در عشق نہ اولین محرم
کرچہ سر کپس بر امرہ مالک نہ	سر بری بر طرہ رقیہ سالک نہ
یکمنہ عاوت اولدی بوحت نہ	یکمنہ خصلت اولدی بوحت نہ
کمی تن مدح ایدریکے جائینے	کمی جوہلینے کیہی رو جائینے
سر بری بر حکایہ لبط اشش	حملہ سی بر اثر تو یوب کتاشش

سندہ برطرز خاصہ آغاز است	شامباز اول بلند پرواز است
قصہ نوک خود نہایتی بقدر	سویلنور و لدہ غایتی بقدر
صنہ افانہ سپ فسانہ در	عرض حال الملکہ بہانہ در
قصہ یوسفی روایت قیل	نچہ یول آزمشہ ہدایت قیل
قصہ اسپن الفصص اولدر	منزل عشقہ براولویو لدر
بر نفس حسین بو سنی ما دیت	نچہ اہل سلوکیہ ارشاد است
بو نچہ غوغانہ در نہ حالت در	گرچہ بر خچہ یوزر روایت در
حالی معلوم در زلیخانک	الفتی کیے جہلہ جانک
جملہ ما بیندہ اولان احوال	اولدی معلوم عمر علی الاجمال
فہم اولنادی اصلی فصلی	بو قدر جذبہ مک نہ اصلی
یوسفک معجز و کراستیتہ	یوسف فائزہ کی ولایتی

کوکلن کن

که کلن آکن نه در زین خاک	نه جو ابی وار اهل غمک
بر کنایه حسب خاک یاز	سز که واقف او لماسون غماز
و دم ای شتر می طلعت	ایله بن بنده که صفا سمت
قشمو که دل خزینه سن جان	ایغو که در و کس بر سچان
اعتقا و ایله ای پری سپکر	بیلورم بو کتبه بن از بر
کمه که اوله احسن صورت	تاظر اولنده و برر حالت
ار کور اهل عشقه حالت حسن	عشق معیندر که صور حسن
پشم و ابرو در مظالم عشق	اندره مرتطامت در عشق
عین و لدر عین عشق کجا ز	سیند خط و خال خدو عذار
قاف او و عشقه کاکلی باشدن	جذب اید خلقی کوزله قاشدن
حسین خطکدر بو غوغو عالر	سیر حسک در تماشار

حسن خلعت اگر چه وارثی	کند و به تابع اید ز نظری
بو مقام کسی تعلقتدر	جذب چس خطا تشقدر
بو محله دیش نخه طالب	بیست خارجه در جا ذب
کمی ایدر که شیوه در انجی	کمی ایدر ماسیته مطلق
کمی ایدر تناسب اعضا	کمی در جسم نازک و زیبا
کمی ایدر که چشمه ابرو	بری ساحر در بر بری جا ذو
کمی دیر غنزه کیسی ثرکان	کمی دیر لعلی در کمی دندان
کمی ایدر غذار عیاری	کمی ایدر صفای خپاری
کمی در جبهه سیه کمی خدی	کمی دیر کره سینه کمی قیبه
سر بر نیک اگر چه و نظری	اهل شگفتی بودی خبرتی
نقد آردم و برن صورت	حسن خطکدر ر بو خاصیت

نویسنده

اولیٰ عمر جان و دل کا میل	نقشی اولیٰ سہ و بر کمال
آئینہ کم عینہ آئین	بیتہ نقش اولیٰ سہ و پستی
بلیم آسینے بلین آسینے	آندر جانی مت ایڈن آسینے
چشم و ابرو و چہرہ اکہ لباس	آندر ملک حسنہ اور ان لباس
چند بیدر کند و ستمہ چشم	حسن خورشید در کوکل چشم
بجز ضبط اتوں آسینی جب کشف	روح در فی الحقیقتہ روح لطیف
لازم اولدی مفصل احوالی	بو محلدہ دندہ ای اجالی
معنی کو سہ برینی خرج ادم	جملہ اسباب چینی درج ادم
کاہ کو زون دم کہی قاشدن	کا کلی مدحن ایڈم باشند
جملہ اشعار ہی بے بدل از دم	سر بر نیشہ بر ر غزل یاز دم
چسپنی سنف دم بو نامیہ ام	غزلیاتن ایڈم تمام

بوغز لدر او مارین اوله جلال
منوجب انشراح و دفع ملال

بر نفس داید آفاقی معطر کا کل
بزم چمنده چو دور آتدوره بزم کا کل

لبی عیسی که جان شمس لیلی او نیا
میرم ساوشوبن دستند اتر کا کل

بشیه یوق آجیات اولدوغنه خود بیا
خضر وقت اولدوغنه خطی سکندر کا کل

ایشان تیزیدی آتش رخسارنده
نفس امرده اکر اولما سمند کا کل

کوروی بوجله یوز بولدوغنی خطنگا
اولدی یوز نخلتمه خاکه برابر کا کل

محرده پنجه مدت ایشوب قلمزدی
فلک سیند کراولمه لنگر کا کل

چلک اولدی اکر بار بلا میر اوپ
بویلا در که اولدوغنه سر بر کا کل

ایسا سیند ناما سیه کوکل عیب تک
صورتنا اصلحق او غرویه بکر کا کل

باقسک مان سر بر لجلال اولسا
یعنیدر عین سیل صورت فخر کا کل

عظمی سو و ایبردی و جی غم بار لطف	سوس و ار و بکرز نامه تا زلف
تاب بت قیون کوب سببی قرار سه نوله	آفتابه قوشویا توب ایو بمقدار کار زلف
کاشن ز اچره میکیمه در غمی چغلب	آنزک آرزو صاه ایچکک لسترا زلف
نخسه خطا علان بکشت اسما زوی کم	مضصل اوله خیال ظل مثال سحر زلف
دیغ سکه و میان بکشت لودی صحنم	کشف لیدی ایبره ستر ستر زلف
کوزن فر صامک کوشش نقطه مرکزین	دایره چمکک لرن کسنگه پر کار زلف
قلمدی بر قلقه جمعیت خاطر جللال	فهم اولدن و حسنه و اشعار زلف
یولیه بی پروا اولوب آچمز دی و نور حسین	در سیدی بلنه خورشید و نور نور حسین
و جی فوق و جک لوتق صحرانورد و بر	اولده غمی آفتد ز نور شیدن و نور حسین

اوله خبر آفتاب خوری صنایک گروش	کور و کجسته است تا کده می منجر چین
زلفی سخته از خطی قاره کا فوعسکری	طاق ابروی محبزه قصر در قیصر چین
جانیه کینش مکر ابر و کدخسته	جانینینه طاقمش در ایکی خج چین
آستان صید نوز مکر باش کز و جنبه	وارکن انکاری قومی سجده به کا فخر چین
حق بود آیین عالمنا اوله زدی که	آیینه سوره سزات اسکنده چین
خط عارض شوکت جنات حسن شرح	بوسه بایله چرا او چاسنه بال و پر چین
کاکل و زلفید باش تو شوق جلای و جوی قی	ماه بدر سا که اوله وزد انمه همستر چین

مغلین چکله ای شایرین شایرین	تولک شایرینه بکر که اکله باش کلان بره
نصیب اولمادی جانیه بو عنو اینله نراره	براق حسنو که یازلسه و جوی ازبان ابرو
شعرتک ایتمه رتکار داییمه حسنک	خطک کجاری کونمکده و خانی سیابان و

سالم

سر اسر زینت ز بورد به زلفش ابرو کز لطف	نه نو کبی او کور کیه اشو ز زلفش ابرو
ایکده صورت کچه کورن به ابرو کبسی برور	بلا لیده به طغوش صناعت تو مان بو
دوه وشت قلوب خط صدائی بی تیر کردن	سماح و رقص اور شو قیله نخبه کجکان
توشی پر چین او کور کچه بکار هم المیه شی	نه ز سرم وار نیم دیک که ز نخشی میان بو
کو زینه کفر او بچو کوز لمدن چشم چمارک	بو کلمش قلمتی اولمش ضعیف تا توان بو
جلالی کویینه وار دم سر عاشق کت شستن	اولد ع حه سنده پارک بولبان

حریم کعبه سنده کب اشخ حال ابرو	ارادت اهلنی ارشاد اید سب قیلان
بو کب بر کتر مخنی در ابکس فتح مطالبدر	چهل مایه قاره ز لکده ظلمت کجکان
نه قاره کونله ایر کوره خوکون زک ما	زواله ار کوبه خورشیدی بشدن ل اهلان
کتاب قسمتت و ز ازلدن قاره یاز و در	جیننده کویتهن خلی همگ احتمال ابرو

<p>تبر ایستد در بهلای پامیال ابرو الف تک جانمیده که بگریه کنی ال ابرو تت ب تکدن اولدی کز بری جان جما کعبه سده غی باش ال تک حال ابرو سها غم سده تیر قمر ایکن قمر حلال ابرو</p>	<p>کوی بنین کیرغشده کنارک نعبه صا لبی اوینی شج ایلی کچی ججه بول بلنم غلت طبعی بلال اسنا زار ابرو نزاکنده بلال عید کور کوشک ابرو نه حال اولمش در بک حلال ابرو</p>
<p>صان لدی صورتا قش محمود ایاز چشم نر کس مثال عرض اید چون ابنا چشم دل مرغی آلدی صالمیدن ان شامبا چشم خونیلو کیده بولدی عیب امتیاز چشم قلدیکن نه وجهه قیلور نماز چشم</p>	<p>ابرو نیازه کلکس اید غر و ناز چشم یوز نال قلیب سیمه کز نیناز اول سیم غم غم صله کصید اید ستان دور رخنده زلفی سز اید درو محراب حاجینکه دایم تو بجه</p>

شنا

چون خوبک دیکم روی دیدم از چشم	شایسته کوز وکی برآمده کوزم
تحتک و مندان لب که کش از چشم	صورت غله بکدن انوار اییدی بر
کوز دی بولد پنجه نیشک فراز چشم	دکنه طبعه کیسی چنگه محتای در
انوار سی فی الحقیقه تلبسون بجز چشم	اسرار نظمی کیمه دسیم زواید عذاب
یوز یوزاروب قندی پنجه یوز انوار چشم	کوز دی کم کوزیدن غنای استر اول بکار چشم
کند و جانند این بد عالمی نیر از چشم	خلق عالمی پنجه کوز کوزه نیر از اول چشم
خسته از حالش غموش فتم از اول بکار چشم	در دهر کله یوملم کوز از غم کوشال
جان اول المقده اما جمله و عیب از چشم	زلف و ابرو خال خک ببردن فتنه در
بونجه امساک بوزره لیکن اولدی کیم بر بار چشم	آرزوی تیای خاکیا بیکله صفا
شبه قلمک اولدوغنه عاشق یبار چشم	صیو کیم صافی در قسب غیضدن پاک در

<p> اینکه القدری کور می او میان سپار غم و گل کو کلمه قلیه چونکه اوله حشر غارت آتش زنده دل اکل اول آتار حشر </p>	<p> زاهد خو و بین بلنوق قهر ز لکنی یز و قلمه سر که کم ایله عالی حشر خانماندن جد انجی سنی صندره جلال </p>
<p> غم ایدر سنه که یوق میره کیر قانه قره قنقی بیاره شروع ایله در مانه قره صفت چوب ایلیجک رزم نری مانه قره بیج خیال ایسون حم ایله انسانه قره رغبت آتمز قرمانی کچه چمانه قره کوز ایدر حاوئه رستم دستانه قره بر مغنی قی لدرر ایستر کله ایمانه قره </p>	<p> انقرا اتمده در ایگده بر جانه قره بر اوق آتمیر اولور ایکی جهان بینه پنجم یوز قلب شکسته اولور اول مره سما مردم دیدن کریان ایدر انجی حشر قلمه وعده سی اردیوغور اتمه دلا ایگهی خنده ایدر واقعه سهرابه دور سننده کور کفرنی زلف سیک </p>

ساده رود و بخله بگویند بیرون که	دیگه رسد عجب لزمه تا با نه غره
ارگو منزل مقصود که اول مدد جلال	بر مغیله که اشارت قید بکانه غره
سردم پخته قانم کز قانم قانم غره	بواحتمالی ویرمک که قانم قانم غره
جان بریکه بوسند فکر بهانه قلما	قطعا مراد اید غره فکده بهانه
چرخ سپهر لاوله پانین صردی بام	ال اوسه که کینه شصت کانه غره
پسکان غره سنل جانف کپی سورکن	چاق بولیکم او مردی قصه ای جانم غره
دیدم که روبرو جان بوسیفان	خسته کلوبال دوری تیغ و سانه غره
ظنک بوسیداری ل در اول استظردن	منظوری اولیانی قلندر نشانه غره
زخم کور و بخلالی بر جوان سرکر	بر لحظه حمت اتمز پر و جوانم غره

<p>نکارک خط بنزدن تو پیش ما عارض معطر قلده ای فلیتیه نسیم ناه خالی کوکل بعینو بدخال و خطی خوان پر کو رنفر تو خورشید کو باطل زاملیدر نظری اولمدوغی کو کن که مشهور اولور که</p>	<p>بویوزدن کند و جوهر اعلی باشد خطا و چینه بکزر کا کلی ملک خنک کاکل جمالی مصر بختی سیف کل برین عارض نه و عم ض آپ که کی بی سر و ستم عارض جلالی اولپ کاکل کی پاشان عارض</p>
<p>کون کی عرض الیه ششم و قلده بکرخ قطع تنده قیام اولتس ممتنع عشقکده جان شاهرا نوک حجابیکو رکن بوزنه قطع عشقکده نه وار لیکه دل بدین نیچه جلاجه جلالی غالب شطرنجین</p>	<p>کو زلم تو رمی مقابل سرخ زینبا که رخ کم کو رن مات اولور عرض ایست بکرخ میروزک کلا دکه اغزین جدی قاطع کده کروال لاسک یکی یکا دن کله برخ عبله اول شاسبازی طرح ویر اکرخ</p>

<p>عاقل اولد رطوبت نه صحبت پیر کوش زخم تر غمزه سن زیر دن آتمی بی کوش دیده دن اول قلبه رو کله دیوانه کوش وجهی آرش بیله اولیند رسه چکنه کوش واعظا لطف ایله غمزه مستانه کوش</p>	<p>بحسکه اولدی بی بدن ایغنه پیر کوش اول همال بر و غمزه مطلق اولسون دل بلاسن دیده یه است اول اصلا بی ق آزده مخزون اولی کلهش معانی یوسنه سوز لرک سمعینه تو نیر کن جلای سنه یخ</p>
<p>دوتمز که اکلامنه عالی جناب کوش خبر آتمه سوز جو امیرین ستر خطا کوش انجا پایی بکه طوش کوش پیرخان جرابنه جام شراب کوش</p>	<p>قلم نغان نامله اول کامیاب کوش کرد تو لانی مدعینک و کله سوز ک ای شهر ناز آتیه سوار اولد و خاک اوم میکن لبو کی کور مزوی ساقی تو تپ</p>

فهم تہ سے نیند کو موی جلالی عجمی	بزم بلا وہ ناملہ تہ سے بابک ش
سبز خلعہ گیر فصل ہمارا اول غچہ باب	تور می کلکشت تہ تہ بر کلغہ اول غچہ
کل بوغند کجک انیدوبت سہام خارلہ	دایما دل میلن ایلمر شکار اول غچہ
بزم غمناہ ششم کو روت بنانندن کجا	یوق ایلمر بزم بوسہ بر سہ نہ وار اول غچہ
نقطہ دو مکملہ دل مال اول بلزدی تویش	قلم سہرہ نان اشکار اول غچہ
سن پسنی صنمہ جلالی معنی کم جہانم دار	خار غمہ قلماشد لنگار اول غچہ
خندہ قلم تہ اہمرو کو تہ اول کیر بے	نقطہ کلکہ کتہ شایر دور و کو مہر بے
سایقہ ن صورتق نہ حکمتہ خطیبات اولہ	ساعہ بلورہ یازمش سوزہ کوثر لبی
رنک بودہ تازہ وتر لکد سچ چہلہ	بکرم غچہ لبینہ غچہ یہ بکر سبے

بکر

<p>مردود لاجیا اید عیسا بکے اکثر بے باویدی آغزینہ المزار کن دبر بے</p>	<p>بو کر ماتن کو روت انسانچه جان مین مست و غیر نکت مقام حرمتن بیدو جلال</p>
<p>در حسنه بلعیسی در مریم من بزم حسنه بلعیسی بیه جام حم من فی الحقیقه کعبه در حسنی بزم من خط یا قوتی پسیمان مهربانم اندر ک بکر که ما بینده در غم من کشته سیچون ره کر میش طر ماتم من صفسون حق حقه اچشد عالم من قلجه خود موسی میا نندن کدر کم من</p>	<p>مردود لاجیا اید اول سیجا دم بوسه لوصونه لب العاندن کسله نام عید اضحی در وصالی آستانه مدعی امر نه رام و مستخر اول طلسمی نرس جان کور ز قند مکرر نظر و لبلی خط و کله لبلی اطرافنی او کون خط لبلی خونیخوار قلذوله و شدنی تمام دل کمر کسی مانن قود طولا شرسین</p>

منظر سما لیدر نقطه مجسم دهن	وارغی بوقلوغی میر اولدی جلالت کوروی
کوزلی خیش عشاقلی مستانه دهن	یسب بعض ایدر اولدی بیزارانه ^{دوقن}
لسدر باوه حمر الی چپانه دهن	بزم خاصندن انوک کوز یاغی سیه
صا لدی یوانه دلی بندله زندانه دهن	کوروی کم اشبه بنده شیاره
صوقور باوه پیمانہ پیمانہ دهن	وعده و صندنه عهدیه گرم و مله لا
قارشوقور دیکلور اولدی تابانه دهن	میج و کل کند و سنه اکلدی قیظین
بکرمز نطفه ایک چه کنعانه دهن	جست و جو ایلم نده نوله اولی شیخه
غنجی طوبی ایله ایلدی میرانه دهن	سابقا حصن حصین ایله جلالت کوروی
جان شامینی ایدر انده معطر غنچ	دیجرسنده نوم کزدره بجز غنچ

<p>طولد جان دله اولی منظر غنچه آق دکر یوزی مرات سکندر غنچه طوکه طوپ آینه درانده مدور غنچه قلب و غنچه آینه منظر غنچه</p>	<p>عده حسن اولغله چاره نوح خالیدی زلفی چین مکتب خطی قرا مملکتی مصر جامع و باغ و جامع مصر اولدی بویله شوریده اولوز میدی جلال کسکی</p>
<p>یوزین کوریدک انوک کر تبتونه کون قصدی در اولکده تیغوه صونون کون باغ ارده بکره سیمین تونون کون اولوق رو اولکدر سر مده ونه کون بر قصدی زر کغالب اکثر زبونون کون</p>	<p>ای ان و امی صالمق سینی سکونه کون خانک دریجه پسندن کوش شعاع خورشید و جهنمه شول نخدان قنديل مصر جامع ای ان خلاص نرا پوز باشکه بلا در کوردی جلالی نینک شوق دی بون کون</p>

<p>نہ جانی وار کرایدہ ز قمار بر سر و سمن اوسروک خاکساییدہ غنی نشو و نما با تو دم ز کلزارہ کولدم بس زارہ بلندی ولد غنی خطا حال مجھ تمام تک بگونہ خطیر نصیب کیا تسلی مشورہ بز وعدہ جنت اظہر جلالی فکر زخم تعین سبک پر قلم</p>	<p>اچر سر کل کے ناکہ اوسرو سمن قر و سوہ اور اولق موای با سمن بہی ناشدہ دوشرو شی ل گل سمن پاکندہ نافرہ وار تک افسون ملک سمن تماشا ایلدک خلوتدہ بر بلور و سمن کنا تندر بوکم چانہ اولم یارین سمن اور سکہ سکل اولمز اول نازک سمن</p>
<p>نقد سر شکن آسکن دیدہ در میان حقندہ قیل و قالہ صفق قبا کوز سوس ای دل کرمشالی طولاشتمہ مینا منہ</p>	<p>کوزون و امی کزلنہ ای سیمبر میان قلمر تحمل ایل سوزنہ قیل قدر میان طالبندہ کمر کبی پلین بوک میان</p>

لا مخرجی

<p>کو زغزیدی اولم غلام کرمیان نور بصیرت و بره کبیری کرمیان عالمه زبردست و له بله کرمیان اسباب حسن اچنه کاهه معتبر میان قدی ایشمه آسمی زبرد بر میان سیم سرشکیق مسیه قلمه میان</p>	<p>بیدنیزدی کلمه خط لکت بان بیلک خیالی کوز لرمه و شدی موثال ایدرین حکمتیه پنجه کن چکر و مال خیر الامور اوسطها رتبی تیره ستر قدیم وجودی محو اتدی شمع و ش تو چمن نه ارجلالی میان کرمثال</p>
<p>کورنیر اچدی غم دوران بخایل مشکل جو در که ارمز اولف و تایل بسمان اولور می ورمه موسا عسایل سرسقلمه دیو قالد راولده نم حایل</p>	<p>ساتقی صفیایله صونه چون جبا یایل زلغی و سینه در بلور ز سر سینه یار الله کجه ز لغنی سرتاری مار اولو کور خیار نازله رفقا قدسینه</p>

وارماسه خود را با شمشیر چاقم بر می خیزد	ساقی عجمید را بنه اوسه پایمال
یا بوسید میسر اولان استبوسه قو	وی بر رمی پوشا اولان می کی ایمل
صوفیایق معارض عشق اولنه جلال	وی بر رمی سپه میکره بیج ناسر ایمل
زلف لدری تیر اللک شایه ذکر ال	سنبین باغچه روا کی صونه خار خوش ال
خوابه واروقه باوشه چوقی نه شکر لینه	شکر نهمده سور ریوزنه دایم کل ال
دست و نطقه شرفین کی بهامیده لالا	آرزو نطق اولوریدی اولز اولسه بوس ال
ایک ایلی ال نه باقیمه ولی شاد ک	بوسه لعنه امکان تیق اولور تمپ ال
شعله آهسته شو کلمه غصه جلال	الده فانوسه اولان شخصه اولتر عسل
کو تر ب سکنی مانده سپه حاسا	نیچه بیک مرده ولی ایله بی حیا سعده

<p>قلدی موسا کی عرض دید بیضا ع نخل طلبه بایر مشبه و اولوزیبا ع جزم اولده اولوزیبا نخل فرغ از ع کیمیک اغزینیه دوشکه اولده تاش ع</p>	<p>ابن کحاری کور و عبت ایچون اینا بکره چنت ما و ایبر یوزین ایل خرد یاد و دن اکلما زربونجه صفائی سیاق پای سینه جلای یوزی ارغز کشتک</p>
<p>قلدی موسا کی عرض دید بیضا ع صانع صونروا متولد اوغیر ع کور مدقمینه ده بولیه پله زیبا ع المر الپ که لطفله نوعا ع اچسن اولوزیبا لایحی ساقه تاش ع</p>	<p>کوتر بنگره انجاری سیحا ع نیزه سن قلیچه حواله بودل پر زاره سیخ خام ولیه یا بللور در حکم ایده مم طاغده و عتقمی ساقی ایلردی بر خوبلر ذوجتین اولده و غیر چلال</p>

<p>چقلور نرد با نه ایتق ایتق چقلدی دل آسمانه ایتق ایتق واری بلپم نشانه ایتق ایتق درپه مغانه ایتق ایتق چقلور ریسانه ایتق ایتق یوری دیوان خانه ایتق ایتق کوینه اول روانه ایتق ایتق</p>	<p>چقلدی غم خصه جان ایتق ایتق یوز سوره سوره ایردم شیکنه بدلف تیر که قوسیم باشم تا که عتکک باشکده واری ل زلفن پایه پایه واری کل کند و کنگین ایتق کوکل شکوی صاعده نیت کم جلالی باشک</p>
<p>اوپه قجه پیر من تن لدری سرتاپا قرال قانه بویانه تیغ کور ماری سرتاپا میزان اولمشاعل شایک ویدواری سرتاپا</p>	<p>درغوش ایلکده جان قدی سرتاپا تاسف چکرم قتلونه نیمی بودور خوسم نه درباشدن راوی کله عشا قله بس</p>

با قور

طو لند روی لیا چار سو بازاری سزایا	با توب آرزو کنی صفا و چون ایستد
وارید مل و کرا لدر زلف غم بری تریا	جهان هر جمله باشد ز لذت نه نوک جان
الاقانداره تمش نیزه غمباری تریا	بولنده کشته عشق کمر و بام طوطی
اچگون مدح ایروا کوشش نقلدی تریا	اشن باشه التمش جلالی پامال آدی
طغروسی انجلین ارقی قیامت قیامت	سزگون لید طعی بانی اول آفت قیامت
بولدی جوییت چسپن اچمه فریت قیامت	منتهما اولدوغون سوزده و ان لیدی قیامت
رتیبی قیامت اولدو چون کخلت قیامت	زمره چسپنه نظر مرتبه سی علی الکن
وام کس لطف و خطی اهل دلالت قیامت	مرغ جانک ایکی صیادیدر حسد خلق
صاملماسه اوپتیزه سایه شغفت قیامت	تا بشتن مرغی نیری هلاک آتشی
اطفله سایه صاوب قلدی حمایت قیامت	کور دی عشاقی هلاک اتمده تا بشتن حجر

اولی عسکرها قه علامت قاسم	منه نم کیسی پکنده لور لاری حلال
خوفم اولدر کم کی باشد ن طایر طوش ای	بو نیمه زلف سیاهک ساری کوش ای
سیر ای دن لدر وان دی نظر و چشم ای	نور دن بحر در صانکم حینک موج
کو زرک دنک ای لسانی قنک سوش ای	و جوی از حسنگه دیر راجا مالک حق
صباغ اولانی اولدر بریمار اولانی خوش ای	شول طبیب غزک اغنی فی نه حکمه بکم
بو جهان خلقینی حیران ای لول سوش ای	سیرین تدر مر نکاسی اغ و کلک خط ای
خلفه ظلمی شول بنا کو سگده کی مکوش ای	کو شکله ای طینت فورتنه تعلیم ای
یوز سکا تیله ناینیه وارنی خاموش ای	غنجبک استنه قماند زرخد انک شیا
نکته قنقی مشه کم ایره بیوش ای	سوش بر دارویه بکز جیب خال غار شک
قنقی شاعر کم بو شعر د پزیر کی ش ای	ای حلالی کوسه کفایتی نه پنهان

عالم

کاکل رغامی با پسبل زیبا میدر	زلف مسک ساید با غیر مساید
رشته عمر فامید یاغ و جبل المتین	یا جمالک کچر سنده عروه الوفا میدر
مردنه طواد سدر یا شپهر روح الامین	دوخت شعبان عصای معجز موساید
غالبای سیخ در پروانه چشمتی پال	حفظ ایچون کنجینه جنکده در میا میدر
وار اولو طراز اولو کاهن کانی اولو	فعلی حیرت مرعی بدوی مکرانش میدر
جبهه می شول بق اوران یاغ و مدیدر	صورت مائیت مهر جهان کرامیدر
لوحه سینتیر وسط بلوره شسته	پدیم حیرت بل اولن آینه بیضاید
کاسی ده کورنوصانی کچی پچین اولور	یوخی حیرت موج اور برنوزون میدر
فهم اولن جام سکندریا غوغا کرات جان	باغ خسته یاغ و آینه حور میدر
رسم حرف رای و یکی چنکده قشک	آبی باشنده کورن یاغ و غوغا میدر

یابرآت حنک او زر نقش او طغز امید	بدباش شرح خستد و یا نوزاد ز زرد نو
کو زرک عین القین ابقده او او مسیر	تشرک ظاهر مقام قوسین و کدیغ
کو زرک عین عیان ترک غشید امید	یا شک قوس قضا و کر کلک تیر قدر
آیت فیه شفا میدریا بو میسیر	خط اعلی پذیرک سوره کو شرمیدر
بلدرک شیرین کنی خال رخک کسیر	قل قلم مستنده پاور زماندر کلک
خال و چیک عکس واغ لاله حرمیدر	کلک حنکد خنک یاسمند ماسین
مروه لرحیا اید لعلک جمله عیسای	و جوی وار در سکنه کو جامع شمر شوق
نشت جنت یید و گلچاق بیلدلی میسیر	بر نموندر دیروز کدن کلک شنبات عدک
بلدرک روح مجتسم در مسیح آساییدر	صورت همانده بر نور مصور دیروز ک
حقه اعلین بچنده لولو لالا مسیر	خنده قلک بوق و اراغ کدنه کلمیدر
بمیزر اما مسما می اینود و سما مسیر	کو کب نطقه منازلدر سما حسنده

قطره گوهر میدر بلبله کو ز نلر ماسید	سربری و نذالکب قطره جاندر سما
ایلمره الما دیو عرض اندک ایواید	غبنو که میل امین عمری کچر ایوالمیه
بیضه طلا و سس باغ جنت الما و اسید	سیب بر میدر یا و ستبویه غنیزبک
یعنی بو وجه اینق العلی باکاسید	کردنک مرقات جاندر جتیه غزم اتمده
یوخسه جانان حشره ارواح و لودن حشره	کاشن ختبر سینک یا غوبانغ ادم
میوه سسی شیشه بلدک برکی استغفایید	برینمال سرو غر قدر سسی قدک تمام
نار و نی سرو میدر سدره می طوباسید	طغرو سویله ای ملک حقی سور کف کاشک
براح روح فرخنر امید با شول بدیضیا	مجلسک خلیفه ساقی بو با حالت بخش اولان
خاک پاکیکه تیای چشم نایینا میدر	حظک املر ویدر بینا یلمه نوز سور مد
بطع زخارک جلالی لجه در میاسید	ایره مز اعلکار کتفی اصحنی غوزنه
بلبل کو یلمه در بنغاش کفامید	روحه راجتله ویرر کتفا طبعک لملیز

دینه قلم بر بونعه عرض کمال	غفلت اید و غم و روزه و ارمه طلال
سرنه صبح ایلدک قلم سرد	مخ انسانده خلق قاصرد
ایله معلو مدر سنک خاک	بطن اولده در قمو قالك
بلکی سربطنی مقصی نختا و	یدی بطنه وار دیشس استا و
تا دسونلر که نظمه قادر در	خوضک ایل حاله نظا سرد
سوز که اهل دل ایدر خشنده	بوخپه سقنده معرفت تنده
بلور ز اولمد و عکلی آکه	نه دوکن یو صورت پلرنا که
اعتراکف کور رب حمایت ایده	مکر اول شخیر یا رتمت ایده
قا در اولمایه نطقه ایل حسد	التفات ایلیمه کجانی حد
اولور انوک جمیع عیبی سدر	پا و شهلمر که که ایده نظر

ز زاید لر کجا بله مدریے	کیسیا در اکابرک نظری
تر تایت اولور آنوک معذور	نظر پاکله اولان منظور
حسن توجیه ایدر ایسے دانا	بر کلامی اولور سبلی معنا
کوسر اولر پوسوزی اولور سوز	وامی اگر التفاتدن اوله دور
عادتی پستریعیت قدر	صلحی حایله خودم و قدر
عذر بسر میلله اولور معفو	فضلادن نیخه بودر مرجو
مرد مجذومده شیخ شفا بقدر	حدا بلینه خود و ذوا بقدر
ضرر محض در آنوک مدیے	جاہلک خود قبولی قدر
اہلنه منکشف در موت	بو محلدہ زوا و کل دعوا
سوزک اثبات ایدر بیک کارا	عجز و کیسین جلال انظارا
نوله مقداری بر یا با کف	بنده سوز بز اہل انصافک

آفسرین اول قریحہ پاکہ	نظر جو حیرت ایلہ خاکہ
بجہ درک ایسوں کا حق	شوکہ مالک دکھ راہ را کہ
بوغہ تلک کر اہلنہ اولہ طوش	ایز کو رہ تربیتہ افلا کہ
نہ جلابو پسر نہ قیمت قدر	رکھ دو شمیخہ حکاکہ
اولو راہل بصیرتوں ک اکثر	نظر ہی مستمند و غمنا کہ
حق سوز اہل عنادہ اترا شتر	ینسون آب پاک ناپاکہ
جان و ولدن جلابیے ایلہ دعا	
دو شمشون برپالہ اترا کہ	

و ایرامی بولم ساکنی مستی قرون	یا زمیند شکر حلیه تیان
ز یکجی کس صافی ادر شمع قلبی	تا کم یازده ابواب جنانه فی رضوان
خل خمسه اولنجی تیبی قی قابل	خمر و سده اگر خل نخل ایدیم ازغان
بره انجی بوم قرنت قران این جان	برصلخته کو کلی سباش اول اول آن
اول قرنت ایدن کنده میدر نوحه سلف	مانیت کی اولنده خود تو قدر کسکان

نفسین سکن بن فرمانی حلا بلی	
انجان نفس لمیند جاند سر باهن	

تا کما کن مر اکل و جمع شنه	انبتاه ادر نمی چپه خاموشه
پا حل بحر و صیاید اکی صدف	بری کوه برسی درخند

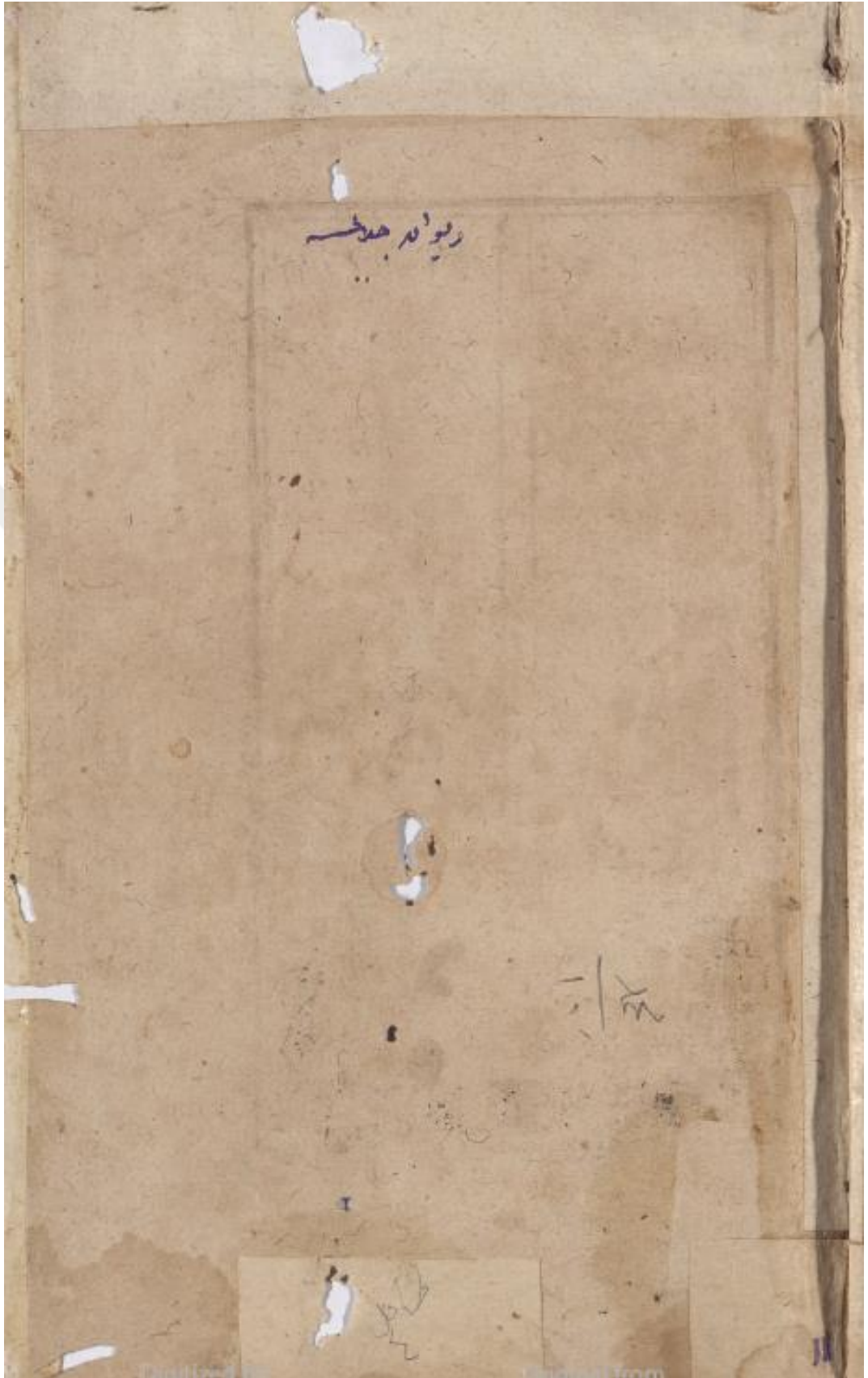
رقعه و لغیرب اولوب لال	فقدی نظم را یعنی یکی سوال
اقتضای قریب پاکم	آندی طهارت خلق ادر اکم
مذمک خستنامه محموم	بری سزای سوا ملک مکتوم
شرح اول نما سه داخی با عمیان	بری جاز اولور سه خلق بیان
ابن حکمت قنق علقه قریب	بواید غیب اول سوال عرب
بعضی حل اوله بعضی مکره سب	عصر له حاصل اوله ما عین
فرضی اوله خسر نخل تبدیل	ویا خود خسر نخل اوله یویل
اکمیک کی چه اصل مایه در	بو ایک حال قطع مایه در
تغیید تنزه مایل	تغیید رزق قریب قابل
علمه لدی کمی کی جمله	ایردی بوی قطع علمه نا امله
اولما مشله بو کنت تنه دن که	جمله ورطیه و شوب ناکه

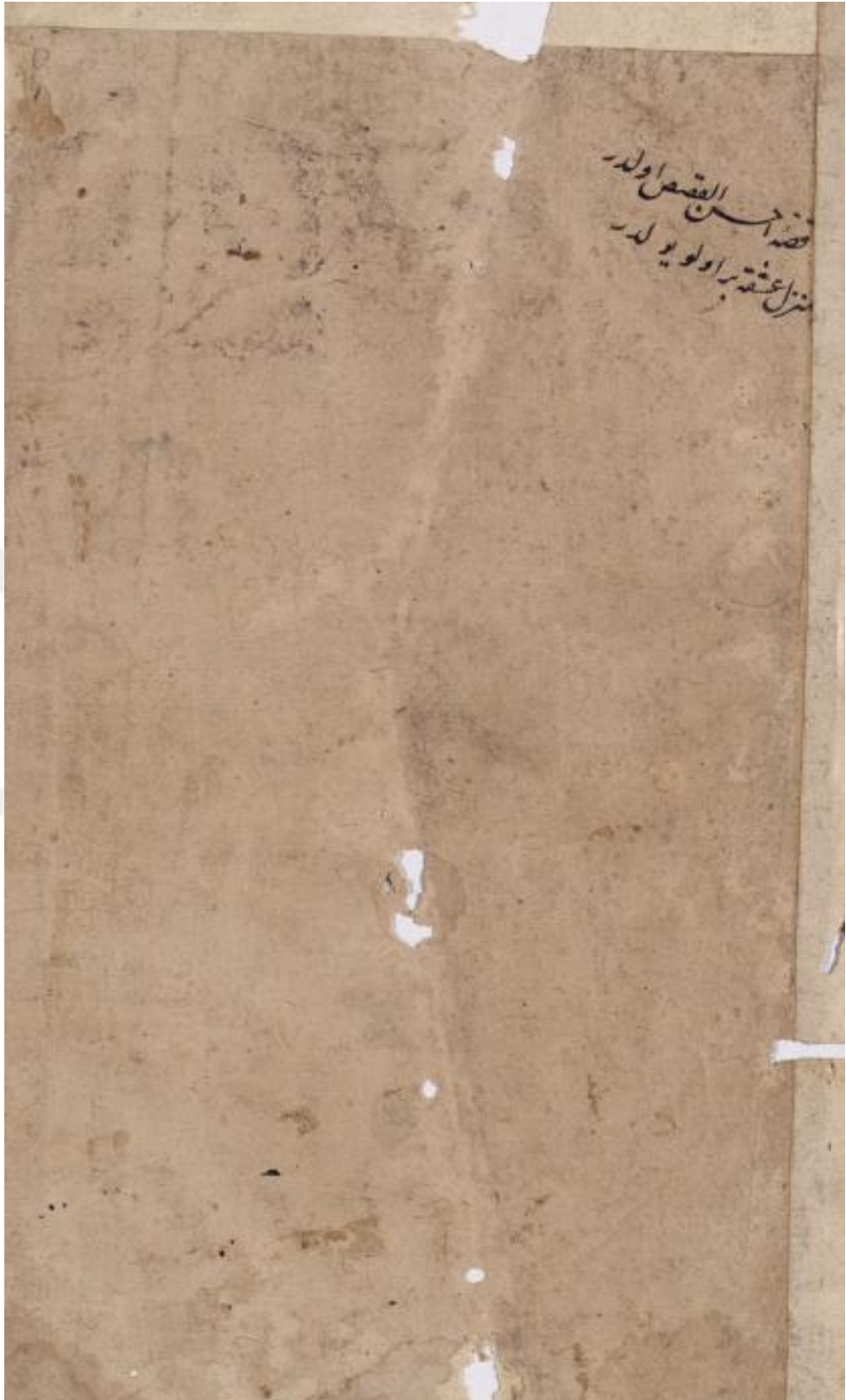
تقدمه وارسون جواب نظم علوم	بلکه فهم اولی مرتبش نظام کلام
مطالع و طیب و ب طبیعتن	و شدید بختی صلح و حرم شدن
سوی سنده شوبع ام الناس	اولدی حقد و حسد لری سوس
صنیدر ساینلی دکله واقف	جبل اولور می تجا بل العارف
لازم اولدی جواب تفصیل	واجب اولدی زاله انکار
ایله اسان کرچه اشعاری	فهم ایدر فهم ایدر اساری
خط الان اقصای حکمتن	چار عنصر و کی طبیعتن
طبعی خسرک بلور خوارندز	خل خا ذوق نه شک بروندز
کرچه شکلا اکیسی آیدر	بری ناری بزی ترا بیدر
خاکد خودت سنه لاته مدار	متعین مقام مرکز مدار
بری برسی ادنی اعلا در	خاکد نار زیر و بالا در

ظلمات چسب حیوانه	کله که امید ی بیان عرفانه
بایل اولدی صفات بلبلیسه	نخروارونی هوای بلبلیسه
خاک آتش دن اولدی خود	طبع حل او که خلقت آدم
طبع ناری و کیمبر مردود	آدم خاکید را اولان مجود
حل نعم لادام اشرفه	کریچه باطبع خج الطغره
دندی حل لادام اشرفه	نوع انسانه نافع اولدی علم
نقص فاطع میان فرقاندر	بوند منی صفات شیطاندر
انایه خلقت نی من بار	طکمه در سه اصل است کبار

خاک شو خاک تا بروید کل
که کس نه خاک نیست فطر کل

قصه حسن القمص اولدر
منزل عشق تبر اولو يولدر

KAYNAKÇA

AKÜN, Ö. Faruk. (1994). “*Divan Edebiyatı*” Mad. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. C. 9. İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

AKSOYAK, İ. Hakkı. (2005), *Manastırlı Celâl’in Satranç Terimleri İle Yazdığı Gazeli*, TÜBAR-XVIII-2005-Güz.

AKYÜZ, K. vd. (2000). *Fuzûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.

ARSLAN, M. (2009). *Türk Edebiyatında Mihr ü Müşteri Mesnevileri ve Mirî’nin Mihr ü Müşteri’si. Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/7 Fall.*

ATAY, H. (2003). Heves-nâme’de Aşk Oyunu: Tâcî-zâde Cafer Çelebi’nin Özgünlük İdeali, Türk Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara.

DEVELLİOĞLU, F. (2007). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yay.

DİVAN-I CELÂLÎ, (1570-1599), Amerika Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları Bölümü no: 405.

<http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130723>

ERTEM, R. (1995). *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.

ERÜNSAL, İsmail (1983). *The Life and Works of Tâcî-Zâde Cafer Çelebi, With a Critical Edition of His Dîvân*, İstanbul: İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay.

GÜLEÇ, İ. (2001), *Gelibolulu Musluhiddin Sürûrî, Hayatı, Kişiliği, Eserleri ve Bahrü’l-Ma’ârif İsimli Eseri*, Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies, XXI.

GÜRBÜZ, M. (2010). *Şiir Semasının Yegâne Yıldızı; Güzeller Sultanı*, Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/3 Summer.

HÜSN-İ YÛSUF, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları, no: 1872.

İPEKTEN, H.(2000). *Fuzûlî Hayatı Sanatı Eserleri*, Ankara: Akçağ Yay.

İSEN, M. ve KURNAZ, C. (1990). *Şeyhî Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.

İSEN, M.(1994). *Gelibolulu Ali, Kühü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısmı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.

KALKIŞIM, M. (1994). *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yay.

KAM, Ferit (2003). *Divan Şiirinin Dünyasına Giriş, Âsar-ı Edebiye Tetkikatı*, Haz. Halil Çeltik, Ankara: MEB Yayınları.

KILIÇ, F. (2010), *Meşâirü'ş-Şuarâ İnceleme-Metin*, İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yay.

KURNAZ, C. (1996). *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlîlî*, İstanbul: MEB. Yay.

KÜÇÜK, S. (1994). *Bâkî Divanı*, Ankara: TDK Yay.

MACİT, M. (1997). *Nedîm Divânı*, Ankara: Akçağ Yay.

PALA, İ.(2008). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yay.

SARAÇ, Y. (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, İstanbul: 3F Yayınları.

SOLMAZ, S. (2005). *Ahdi ve Gülşen-i Şuara'sı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başk. Yay.

SUNGURHAN EYDURAN, A. (2009). *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. A Nüsh. Ankara:Kültür Bakanlığı Yay.

SÜMER, N. (1996). *Poetika Klasik Çağ, Şiir ve Şiir Kuramı Üzerine Söylemler*, İstanbul: Düzlem Yayınları.

ŞAFAK, Y. (1997), *Sürûrî'nin Bahrü'l-Maârifî Ve Bu Eserdeki Teşbih Ve Mecaz Unsurları*, Türkiyat Araştırmaları Dergisi Sayı:4, Konya.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (1988). 19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul:Çağlayan Kitabevi.

TARLAN, A. Nihat (1967). *Zatî Divanı* (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon) Gazeller Kısmı, C.1. İstanbul: İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları

TARLAN, A. Nihat (1970). *Zatî Divanı* (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon) Gazeller Kısmı, C.2. İstanbul: İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları

TARLAN, A. Nihat (1992). *Necâtî Beg Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

TARLAN, A. Nihat (2001). *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Ankara: Akçağ Yay.

TARLAN, A. Nihat (2005). *Ahmet Paşa Divanı*, İstanbul: MEB Yayınları.

TOLASA, H. (2001). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara: Akçağ Yay.

ÜNVER, İ. (2008). *Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/6 Fall 2008.

ULUDAĞ, S.(1991). “*Ârız*” Mad. C.3. İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. (1983). Osmanlı Tarihi, C.3, Ankara: Türk Tarih Kur. Yay.

ÜSTÜNER, K. (2007). *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Ankara: Birleşik Yay.

YAVUZ, F. ve Özen, İ. (1972). *Bursalı Mehmed Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri (1299-1915)*, C.2. İstanbul:Meral Yayınları.

YAZICI, T.(1993). “*Çeşm*” Mad. C.8. İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.